

YASİN ŞEN

Ordu'nun Çatalpınar ilçesinde doğdu (1989). İlköğretimi Çatalpınar Merkez İlköğretim Okulu'nda (2003), liseyi Fatsa Anadolu Lisesi'nde (2007) tahsil etti. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümünden 2012 yılında mezun oldu. 2013 yılında öğretmenliğe başladı ve MEB'e bağlı çeşitli okullarda Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yaptı. Yazar hâlen bu görevine Bolu-Dörtdivan Çok Programlı Anadolu Lisesi'nde devam etmektedir. Gazi Üniversitesi'nde, Eski Türk Edebiyatı bilim dalında 2013 senesinde başladığı yüksek lisans eğitimini İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın *Divan Neşirleri* üzerine hazırladığı teziyle 2016 yılında tamamladı. Yine 2016 senesinde bu bölümde doktora öğrenimine başlayan yazar, halihazırda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı bilim dalında 17. Yüzyıl Divan şairlerinden *Dîvâne Rüşdî Efendi'nin Dîvânı* (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük) üzerine bir doktora tezi hazırlamaktadır. Bazı bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerinin yanı sıra çeşitli bilimsel ve popüler dergilerde makale, deneme, şiir, hikaye, söyleşi, gezi yazısı, kitap tanıtımı türlerinde yazıları yayınlanmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Kitap hâlinde yayınlanan çalışmaları şunlardır:

1. *Sohbet Medeniyeti -Türk Sohbet Kültürü Üzerine Bir Araştırma-* (Erdem Yayınları, İstanbul 2016); 2. *Nehcî Seyyid Mustafa Halvetî, Cihângîr'de Bir Aşk ve İrfân Ocağı Hasan Burhâneddin Cihângîrî ve Menâkıbnâmesi* (Haz.: M. Tatcıyla birlikte, H Yayınları, İstanbul 2016); 3. *İbrâhîm Has Halvetî, Erenler Kitabı -Tezkiretü'l-Hâs-* (Haz.: M. Tatcı ve M. Yıldız'la birlikte, H Yayınları, İstanbul 2017; 2. Baskı, İstanbul 2020); 4. *Al Elma Kızıl Elma -Afyonkarahisar/İhsaniye'den Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Derlemeleri* (Haz.: E. Yüksel'le birlikte, H Yayınları İstanbul 2018); 5. *Seyyah Olayım Bir Zaman -Türk Seyahat Kültürünün İzinde-* (H Yayınları, İstanbul 2019); 6. *Akan Sular Ömrün Olsun -Gerede'den Halk Kültürü Derlemeleri-* (Ankara 2019); 7. *Serhat Düşünceleri -Denemeler ve Gezi Notları-*, Son Çağ Yayınları, Ankara 2019; 8. *Ney'in Sesi -Şiirler-*, (Ankara, 2020); 9. *Karşı Yatan Kara Dağ -Abazdağı ve İnsana Dâir Denemeler-* (Son Çağ Yayınları, Ankara 2020). 10. *Kızılma'ya Dek Gideriz -Şair ve Kızılma-* (Kurgan-Edebiyat Yayınları, Ankara 2021); 11. *Yesiden Anadolu'ya -Şiirler-*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2021.

DÖRTDİVAN KÜLTÜR ATLASI

YASİN ŞEN

Tuncay
Yayıncılık

DÖRTDİVAN KÜLTÜR ATLASI

YASİN ŞEN

Tuncay
Yayıncılık

DÖRTDİVAN KÜLTÜR ATLASI

YASİN ŞEN

Dörtdivan Çok Programlı Anadolu Lisesi

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Dörtdivan Belediyesi ve DİVANKAV'nın katkılarıyla yayınlanmıştır.

Tnçay
Yayıncılık

YASİN ŞEN

KAPAK VE SAYFA TASARIMI

Yasin VARIŞLI

YAYINA HAZIRLAYAN

Tuncay
Yayıncılık

**Tuncay Yayıncılık Basım Reklam
Danışmanlık Organizasyon Ltd. Şti.**

Yeniçağ Mah. Damladol Sok 12/4

Yenimahalle/ANKARA

www.tuncayyayincilik.com.tr

e-posta: info@tuncayyayincilik.com.tr

1. BASKI

Ocak 2021

BASKI

PROJE OFSET

İvedik OSB Mah. 2284 Cad. No: 72 Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 394 58 68 • Faks: 0312 394 58 60

Sertifika no: 48192

ISBN

978-605-65614-8-1

Kaynak belirtilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

Takdim	9
Takdim	11
Sözbaşı	13
DÖRTDİVAN GÜZELLEMEŞİ	17
GİRİŞ	19
DÖRTDİVAN'DA HALK KÜLTÜRÜ	21
BİR DÖRTDİVAN KÜLLİYATINA DOĞRU	22

1. BÖLÜM

DÖRTDİVAN'IN YER İSİMLERİ, COĞRAFYASI, EKONOMİSİ, ŞAH KARTALLAR, AKBABALAR VE ALADAĞLAR	25
DÖRTDİVAN'IN YER İSİMLERİ.....	27
Dörtdivan İsminin Kaynağı	27
DÖRTDİVAN'IN COĞRAFYASI, BİTKİ ÖRTÜSÜ VE EKONOMİSİ	32
Dörtdivan'ın Coğrafyası ve Bitki Örtüsü.....	32
Dörtdivan'ın Ekonomisi	32
ŞAH KARTALLAR, AKBABALAR VE ALADAĞLAR	34
Şah Kartallar ve Akbabalar	34
Aladağlar	36

2. BÖLÜM

DÖRTDİVAN TARİHİ.....	43
EVLIYA ÇELEBİ GEREDDE VE DÖRTDİVAN'I ANLATIYOR	46
DÖRTDİVAN'DA BAZI TARİHİ ESERLER	49
Göbüler Köyündeki Yılanlı Su	50
Menakıbı Olan Bir Cami: Çavuşlar Camii.....	51
Asar-Mürseller Kalesi.....	52
Yağbaşlar'da Kilise Harabeleri	53
Köroğlu Evi.....	53
Çardak Köyü Baba Hızır Camii	54

Deveciler’de Bulunan Tepecik.....	54
Sümme Yaylası’ndaki Harabeler	54
Diğer Bazı Şehir Harabeleri	56
Diğer Bazı Çeşmeler ve Eserler	56

3. BÖLÜM

DÖRTDİVAN’DA YAŞAYAN VELİLER, ŞAİRLER VE KÖROĞLU	59
ÜMMÎ KEMÂL	61
Ümmî Kemâl’in Hayatı ve Eserleri	62
Ümmî Kemâl’in Bolu’da Yaşadığı Yerler, Menkıbeler ve Ritüeller	70
ŞİH ŞEHRİBAN	81
HİMMET DEDE VE TÜRBEŞİ	83
Hayatı.....	83
Türbesi	85
KÖROĞLU.....	89
ŞİH AHMED EFENDİ.....	97
DÖRTDİVANLI HİLMÎ.....	98
Hayatı.....	98
Sanatı ve Şiirleri.....	101
DÜLDÜL MEVLÜT.....	110
Hayatı ve Şahsiyeti.....	110
Düldül Mevlüt’ten Derlemeler	112
Düldül Mevlüt’ten Bir Türkü	121
Düldül Mevlüt’ten Atasözleri.....	122
Düldül Mevlüt’le İlgili Anlatılar.....	122
Düldül Mevlüt’e Şiir	123
Düldül Mevlüt’ün Önemi.....	123
ÂŞIK RÜMÛZÎ	125
EYÜP ŞAHİN VE NÂMDÂR KÖROĞLU DESTANI	127
SERVET YÜKSEL.....	133
DİĞER ŞAHSİYETLER.....	138

Mütesellim İsmail Ağa	138
Hacı Hafız Muhammed Emin Efendi	138
Müderriş Ahmed Efendi.....	138

4. BÖLÜM

DÖRTDİVAN'DAN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ.....	139
BİLMECELER.....	141
NİNNİLER.....	144
TEKERLEMELER.....	145
MANİLER.....	147
TÜRKÜLER.....	158
YAKI YAKMA	162
ATASÖZLERİ	166
DEYİMLER.....	175
HALK DEYİŞLERİ	181
HİKÂYELER ve EFSANELER	184
Babanerdesin Köprüsünün Hikâyesi	184
Çayın Hikâyesi.....	184
Süslü Kemâl	184
Çocuk ve Kabak	184
Köse Kadıoğlu	185
Hacı Müderriş'le İlgili Bir Anlatı.....	185
Müderriş Hacı Muhammed Emin Efendi ile Filibeli Hacı Hafız Hoca.....	185
Adil'e Süt Kadir'e Ayran Deyimin Hikâyesi.....	186
Yaşlı Bir Teyze ile Köroğlu	186
Zır Beyaz.....	187
Aladağ'daki Gizemli Yer	187
Bayramlar Yaylası'ndaki Mesire Alanı.....	187
Sümme Yaylası'ndaki Teyze.....	187
Âşık Dertli'nin Dörtdivan Yılları.....	188
Âşık Dertli'nin Ölümü	188

DUALAR, BEDDUALAR, YEMİNLER	189
Dualar	189
Beddualar	190
Yeminler.....	191

5. BÖLÜM

DÖRTDİVAN HALK KÜLTÜRÜ	193
ZİYARET YERLERİ	195
Erenler Adıyla Anılan Mevkiler	195
Baba Hızır Makâmı	196
Kırklar Makamı / Erenler Mevkii	198
Dikenci Dede	201
Hisar Erenleri	201
Göbü Dede.....	201
Söbü Dedeler	202
GELENEKSEL VE DİNÎ MÛSİKÎ.....	203
HALK İNANIŞLARI.....	205
HALK TAKVİMİ	209
DOĞUM VE ÖLÜMLE İLGİLİ ÂDETLER.....	213
Doğumla İlgili Olanlar.....	213
Ölümle İlgili Olanlar.....	214
DÜĞÜNLER.....	216
Kız Görme	216
Kız İsteme	216
Şerbet İçme	216
El Öptürme	217
Nişan	217
Sac Kapama.....	218
Kına Gecesi ve Düğün (Gelin Alma, Güvey Koyma).....	219
Duvak Töreni	223
Güvey Gitmek.....	225

Köy Kınasında Oynanan Bazı Oyunlar	225
ÇOCUK OYUNLARI	228

6 . BÖLÜM

DÖRTDİVAN'DA SOSYAL ETKİNLİKLER VE YAYLACILIK.....	231
Ümmî Kemâl'i Anma Etkinliği	233
Yaylacılık.....	233
Bayramlaşma	237
Aş Dökme	238
Beddem (Betdem)	238
Göde Göde.....	239
Akyel	241
Panayır-Mayha	241
Horak Mayhası	243
Arkamdangel Toplantıları.....	243
Ferfene	244

7. BÖLÜM

DÖRTDİVAN SÖZLÜĞÜ	247
Sözlük ve Derleme Hakkında Birkaç Söz	249
KELİMELEK	250

EKLER

BOLU GÜZELLEMEŞİ	293
ABICA!	294
KURT BAYRAM!.....	295
YAYLAYA GÖÇELİM.....	296
SERTA	298
MAYHIYA GİDELİM.....	299
DÖRTDİVAN GELİNİ	300
GÖÇ TELAŞI.....	301

GÜCCEKLERİN BEYGİRİ	302
YUNİS DAYININ KÖPEYİ	303
KEŞKEK ÇORBASINDA BENİM DE Bİ TUZUM BULUNSUN.....	304
BİR DÖRTDİVAN AKŞAMI.....	305
ALADAĞLAR'DA ÜMMÎ KEMÂL.....	306
DÖRTDİVAN SEVDASI	307
YALACIK KÖYÜ TEMETTUAAT DEFTERİ.....	308
Dörtdivan Kültürü İçin	310
SEÇME KAYNAKÇA.....	310
Makaleler, Şiirler ve Kitaplar	310
Akademik Tezler.....	315
Çevrimiçi Kaynaklar	315
Kaynak Kişiler	315

Takdim

Geçmişten günümüze insanlığın vicdanı olan Anadolu topraklarının güzide ilçesi Köroğlu Diyarı Dörtdivan'ımızın tarihine damga vurmuş muhterem şahsiyetleri, manevi değerleri ve unutulmaya yüz tutmuş kültür hazinelerini ortaya çıkararak kalıcı bir eser haline getiren değerli hocamız Yasin Şen'e bu çalışmasından dolayı ilçemiz adına çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın matbu hale gelmesi için desteklerini esirgemeyen DİVANKAV Yönetim Kurulu ve Mütevelli Heyeti üyelerine şükranlarımı sunarım.

Hamza EFE

Dörtdivan Belediye Başkanı

Takdim

Dörtdivan ilçesinin, sosyal kültürel ve ekonomik olarak kalkınması ve gelişmesi için kurulan DİVANKAV Vakfımız, 21 yıldır verdiğimiz burs, yayla şenlikleri, ramazan aylarında yaptığımız gıda yardımları ve on yedincisini çıkardığımız dergimiz yanında, kültürümüze katkı olarak kitap basımlarına da önem vererek değerli hemşehrilerimizin hizmetine sunmaktadır.

Sayın hemşehrilerimiz

Uzun zamandan beri kafamızda olan ama bugüne kadar gerçekleştiremediğimiz bir özlemin başlangıcından bahsedeceğim. Dörtdivan'a gönül veren ve Dörtdivan'la yapıp kalkan bir kişi olarak özlemini duyduğunuz bir eseri sizlere sunmaktan kıvanç duyuyoruz. Bu kitap Dörtdivanlı'nın memleket hasretini hafifletecektir inşallah.

2000 yılında DİVANKAV tarafından bastırılan DÖRTDİVAN KASABASININ SOSYAL ve KÜLTÜREL ARAŞTIRMASI adlı Dr. Tülay Uğuzman Er hanımefendinin yazıp Dörtdivanlı'ya armağan ettiği kitaptan sonra bu kitabın da daha Dörtdivan tarihinin derinlerine kadar uzanması bizleri son derece heyecanlandırmaktadır.

Uzun bir aradan sonra derinliğine yapılmış araştırma ve incelemeler sonucu bu kitabı ortaya çıkaran Dörtdivan Çok Programlı Anadolu Lisesi Öğretmeni sayın Yasin Şen beyi tebrik ediyor, başarılarının devamını diliyorum.

DÖRTDİVAN KÜLTÜR ATLASI yıllar boyu Dörtdivanlı'ya nereden gelip nereye gittiğini gösterecek bir belgedir. Uzun yıllar sonra torunlarımız, bizlerin kim olduğunu, nasıl yaşadığımızı, kültürümüzü, gelenek ve göreneklerimizi bir nebze de olsa öğreneceklerdir. Yaşam şeklimizi, nelere sevinip nelere üzüldüğümüzü, şivemizi öğrenecekler ve hemşehri bilincini içlerinde yaşayacaklardır.

DÖRTDİVAN KÜLTÜR ATLASI'nın çıkarılmasında bize yardımda bulunan tüm taraflara teşekkürlerimizi sunarız.

Bu çalışmanın DÖRTDİVAN'a ve DÖRTDİVANLI'ya hayırlar getirmesini dilerim.

Ahmet ERSOY
DİVANKAV Başkanı

Sözbaşı

Herkesin bir mesleği olmalı, bir de meşgalesi...

O meşgale bütün kültürümüzdür.

Ord. Prof. Dr. Süheyl ÜNVER

Kültür bir milletin yaşama iradesidir. İnsanlar ölür, nesiller değişir, mekânlar ve zamanlar alt üst olur ama bir milletin kültürü kolay kolay değişmez, yok olmaz. Değişse veya yok olsa bile bu çok sancılı bir süreci beraberinde getirir. Kültürün yok oluşu bir milletin de tarih sahnesinden çekilişi anlamına gelir.

Millet; hayata ve onun sürekliliğine kültürüyle tutunur. İnsan yaşadığı zamanın ve muhitin, hatıralarının kültürle beraber temsil edileceğine inanır. Çünkü yaşamı, tecrübeleri, duygu ve düşüncesiyle bezediği nice zenginlik kültürle beraber koruma altına alınacaktır. Belki hatıraları dillerde gezecek, tarih boyunca yaşadığı tecrübeler kültürün çok güçlü iradesine tutunarak geleceğe kalacaktır. İnsan bunu umut eder. Bu umudu bize kültürün kendisi vermektedir.

Ancak günümüzde kültür, hayatımızın en silik olduğu kadar en hassas yanını da ifade etmektedir. Geleneksel yaşayışımız ve tarihin en eski zamanlarından beri gelen kültürel birikimimiz büyük bir eşiğin tam önünde duruyor. Kültürler değişiyor, dönüşüyor. Zincirin halkalarını birbirine bağlamak ise sanatkârlara, zanaatkârlara, edebiyat tarihçilerine ve bu milletin meselelerini kendisine dert edinmiş gönlü yüce insanlara düşüyor. Halbuki hep birlikte bu vatani daha güzel kılmak, ona hizmet etmek için elimizden geleni yapmalı, bir ve beraber olmalıyız. Yaşadığımız zamanı imar eden geçmişe bağlanmak ve yeni nesillere mamur bir gelecek sunabilmek için bunu yapmalıyız, bu şuurla hareket etmeliyiz.

Bu cümleden olmak üzere yapılan hiçbir hayrın, iyiliğin ve hizmetin boşuna olmadığı ortadadır. Bu düşüncelerle Bolu'nun Dörtdivan ilçesinin kültürüyle ilgili olarak ulaşabildiğimiz materyali böyle bir çalışmada değerlendirmek istedik. Küçüklüğü nisbetinde çok derin bir geçmişi ve zengin fakat unutulmaya yüz tutan değerleri olan Dörtdivan'ın, yapılacak çalışmalarla bu zenginlikleri tespit edilecek durumdadır.

Dörtdivan, Bolu'nun geçmişi çok eskilere dayanan şirin bir ilçesidir. İlçe, yüzyıllardan beri Türklerin en yoğun olarak yerleştiği yerlerden birisidir. Bunu köy ve diğer yerleşim yerlerinin isimlerinden, konuşulan Türkçenin barındırdığı zengin hatıralardan anlamak mümkündür. Dörtdivan'ın ismi de haddi zatında Türklerin burayı fetihmesinin hatıralarını taşımaktadır. Bu hususta çalışma içerisinde gerekli malumat verilmiştir.

Dörtdivan'a geldikten sonra biz öncelikle burada iyi korunduğunu fark ettiğimiz kültür unsurlarıyla karşılaştık. Burası mazisine bağlı olmakla beraber gerek nüfusun azlığı, gerekse yetişenlerin Ankara, İstanbul başta olmak üzere başka şehirlere göç etmeleri sebebiyle, burada yaşayan kültür gücünden her geçen gün çok şey kaybediyordu. Dolayısıyla vakit geçirmeden harekete geçmemiz gerekirdi.

Biz bu amaçla önce şahsî olarak çalışmaya başladık. Daha sonra öğrencilerimizle birlikte ve gücümüz yettiği ölçüde ilçede derleme faaliyetlerine bulunduk. Daha önce Geredede yaptığımız Akan Sular Ömrün Olsun -Gerededen Halk Kültürü Derlemeleri- başlıklı küçük çalışmamız Gerede ve çevresinin ne kadar önemli bir kültürel birikime sahip olduğunu göstermişti. Buna Dörtdivan da dahildir. Burada yetişen ve yaşayan Köroğlu, Ümmî Kemâl, Dörtdivanlı Hilmi, Himmet Dede, Döldül Mevlüt, Eyüp Şahin gibi şahsiyetlerin eserleri ve sözleri aslında ilçede bir şiir damarının olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Dörtdivan'da yaklaşık iki yıl devam eden derleme faaliyetlerinde bulunduk. Bu zaman dilimi içerisinde ağırlıklı olarak tek başımaydım. Kaynak kişileri hariç tutarsak bu işe başlarken herhangi bir kurumun veya kişinin desteği olmadı. Sadece bir muhabbetle başladığımız derlemelerin çok hayırlı ve bereketli dönüşleri oldu. Giderek kültürel bakımdan daha zengin ve duyarlı bir çevreyle bu sayede tanıştım.

Dörtdivan için yapılan çalışmaların yeterli olduğunu söylemek imkânsız. Bu açıdan kültürünü seven, onu sahiplendiğini söyleyen, bundan zevk alan herkesin çalışması ve kültüre hizmet etmesi kanaatimizce millî ve mânevî bir borç olarak telakki edilmelidir. Yukarıya merhum Süheyl Ünver'in epigraf olarak koyduğumuz sözleri de aslında buna işaret eder. Biz bu niyetlerle böyle bir derleme çalışmasına başladık. Elinizdeki çalışma bu niyetin ve samimi gayretlerin ürünüdür.

Bu çalışma önce tarafımızdan başlatılmış, ilçenin önemli şahsiyetleri ve sözlü kültürü etrafında bazı derlemeler yapılmış ve nihayet Dörtdivan Çok Programlı Anadolu Lisesi'nin çalışmaları neticesinde sonuçlanmıştır. İlk olarak öğrencilerimiz, konuyla ilgili bilgilendirilmiştir. İlgili öğrencilerimiz karşılaştığı edebî ürünleri ve kültürel birikimi bizimle paylaşmıştır. Bunların çoğu Türk Halk Edebiyatı muhtevası içerisinde değerlendirilebilecek ürünlerden oluşmaktadır. Masal, ninni, bilmece, ağıt, atasözü, deyim, mahalli kelimeler, türküler, halk inanışları, türbeler, yatırlar, gelenek ve görenekler, düğünler, eğlenceler vb. bu proje kapsamında ele alınmış, derlemeler yapılmış, bunlar belli başlıklar altında işlenmiş ve nihayet bir kitap olarak düzenlenmiştir.

Bu proje içerisinde Dörtdivan'da daha önce yaşamış Köroğlu, Dörtdivanlı Hilmi, Himmet Dede, Ümmî Kemâl gibi tarihi, edebî, tasavvufî veya destanî şahsiyetler de değerlendirilmiştir. Bunlar kitap içerisinde genelde birer makale şeklinde kaleme alınmıştır. Eğer rastlamışsak ağaçlar etrafında oluşan inanışlar da derlenmiştir. Bu projede ana hedef kültürel değerlerimizin, şifahî kültürümüzün derlenip kayda geçirilmesidir.

Gelişen teknolojiyle birlikte yok olmaya yüz tutan edebî ürünlerimiz bu kitapla birlikte kayda geçmiştir. Böylece hatıralar arasında yaşayan, zihinlerde kalan, geçmişte hayatımızın bir parçası olduğu halde bugün unutulmaya yüz tutan değerlerimiz yazılı materyal haline getirilmiş, bunlar istendiği takdirde internet ortamında veya basılı kitap ve makale formatında değerlendirilebilecek bir hâl kazanmıştır. Bu şekilde Dörtdivan kültürü üzerine araştırma yapacak, çalışmalarında bunlardan yararlan-

cak araştırmacıların derlemelerden elden geldiği ölçüde istifade edebilmesine imkân tanımak da hedeflenmiştir.

Bu çalışma ile aynı zamanda öğrencilerin sözlü kültürümüzle temasa geçmesi ve insanlarla buluşması, bir araya gelmesi, iletişime geçmesi hedeflenmiştir. Bu, projemizin en önemli amaçlarından birisiydi. Yaşayan insan hafızasında saklı kültürel birikim sayesinde Dörtdivan'da çeşitli kimselerle bir araya gelen öğrenciler aynı zamanda bir muhabbet ortamının meydana gelmesine de vesile olmuştur.

Bu derlemeler başlamadan önce öğrencilere kaybolan sözlü kültürün öneminden söz edilmiş, derslerde vesair zamanlarda bunun önemi üzerinde durulmuştur. Fakat ülkemizde ve dünyada büyük ölçüde etkili olan Covid-19 salgını ne yazık ki bu çalışmaya öğrencilerimizin daha yoğun bir şekilde katılımının önüne geçmiştir. Salgın yüzünden aksayan eğitim-öğretim faaliyetleri bu çalışmanın daha zengin bir şekilde ortaya çıkmasını engellemiştir. Fakat biz, okulların eğitim-öğretime ara vermesinden sonra derlemeleri sosyal medya üzerinden kurduğumuz küçük bir grupla devam ettirmek istedik. Ancak önceleri iyi bir ivme yakalamışken zamanla buradan derlenen ürünler de kesintiye uğramıştır.

Esasında bu çalışmanın iki temel dayanağı vardır: Derlemeler ve Dörtdivan kültürüyle ilgili yazılı kaynaklar. Yaptığımız derlemelere burada mümkün olduğu kadar yer verdik. Kaynaklardan ise gerekli bilgiler alındı, onlara atıflar yapıldı. Böylece Dörtdivan kültürünü belirli başlıklar altında ve kuşatıcı bir şekilde bir kitapta toplamayı istedik. Çalışmamızda fotoğraflara özellikle yer vermeye çalıştık. Böyle önemli bir kısmı derlemelere dayalı çalışmalarda fotoğraflar bir belge hüviyetinde olmaktadır. Bu fotoğrafların büyük bir kısmı tarafımızdan çekilmiştir.

Burada kaynakçayla ilgili bir hususu da belirtmek istiyorum. Kaynakçada Köroğlu'yla ilgili yapılan çalışmaların tamamına yer vermek gibi bir endişemiz olmadı. Köroğlu'nu Bolu ve özellikle Dörtdivan'la birlikte ele alan çalışmalara yer vermeye çalıştık. Bunların da belli başlıları tercih edildi. Bu konu ayrı bir literatür taramasını gerektirmektedir.

Bu çalışma boyunca bizleri destekleyen, bize moral veren, yaptığımız çalışmanın Dörtdivan, Bolu ve Türk kültürü için önemini fark eden kimseler oldu. Onların destekleri olmasaydı bu çalışma ortaya çıkmayabilirdi.

Öncelikle bu kitaba verdikleri maddî ve manevî desteklerden ötürü Dörtdivan Belediye Başkanı sayın Hamza Efe'ye teşekkür ederim.

DİVANKAV Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Ersoy ve üyeler bu kitabı desteklediler ve çalışmanın ortaya çıkması yönünde bizi teşvik ettiler. Kendilerine burada teşekkür ederim. Okul müdürümüz Ali Varol da çalışmamıza mânevî yönden destek oldu ve bizi moral bakımından destekledi. Burada kendisine teşekkür ederim.

Kitabın basım aşamasındaki katkılarından dolayı Dörtdivan Çerçeve ve Macun Sanayi Ticaret Limited Şirketi'ne teşekkür ederim.

Emekli edebiyat öğretmeni, halkbilimci Dr. Abdullah Demirci hocam gerek tavsiye ve yönlendirmeleriyle gerekse bizim için temin ettiği kaynaklar ile bu kitaba önemli katkılarda bulundu, çalışmayla yakından ilgilendi. Onun tavsiyeleri olmasaydı bu kitap oldukça eksik kalırdı. Ayrıca İsmail Hakkı Akyoloğlu hocamız da Bolu ve Dörtdivan geneliyle ilgili yaptığı araştırmalarını bizimle paylaştı. Kendilerine teşekkürü ödenmesi gerekli bir borç biliriz.

Dörtdivan Dünyası adlı haber sitesini kuran ve yöneten Ramazan Yaman, bu kitap için birtakım belgeleri ve yazıları bizim için temin etti. Ayrıca bu çalışmaya katkıda bulunulması için, yönettiği Dörtdivan Dünyası sitesinde bir haber yaptı. Bu kitaptaki yazıların önemli bir kısmı aynı zamanda Dörtdivan Dünyası'nda yayınlandı. Kendisine bu katkılarından ötürü çok teşekkür ederim. Süleyman Yücel de Fahri Kayaalp'le birlikte yaptıkları derlemeleri bizimle paylaştı. Kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmamızın aynı zamanda kaynak kişilerinden Fahri Kayaalp bu çalışma için birçok kültürel malzemeyi bizimle paylaştı. Bizim için başka kaynak kişilerden derleme faaliyetinde bulundu. Gece gündüz demeden bu konuda süreç içerisinde kendisiyle sürekli iletişim hâlinde olduk ve çalışmamız onun sayesinde birçok yeni malzemeye kavuştu. Dörtdivan Kültür Atlası'na en çok sahip çıkanlardan biri o oldu. Burada kendisine şükranlarımızı sunuyoruz.

Dörtdivanlı olup da gurbette yaşayan ve kitabımızla yakından ilgilenen kaynak kişilerimizi burada unutamayız. Bunların en başında Dörtdivanlı Şair Servet Yüksel gelmektedir. Servet Yüksel destekleriyle, çalışmamıza yer yer katkıda bulundu. Ayrıca bu çalışmanın ilgili yerlerinde Dörtdivan kültürünü yansıtan şiirlerine yer verme hususunda bize müsaade etti. Kendisine çok teşekkür ediyoruz.

Kendileriyle görüştüğümüz, uzun sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde bu dosyaya katkıda bulunan ve isimlerine ilgili yerlerin dipnotlarında ve bu kitabın “Kaynakça” kısmında yer verdiğimiz Dörtdivanlılar derlemelerimizin ve incelemelerimizin asıl malzemesini sundular bize. Bunu da bir teşekkür borcu olarak ifade etmek isteriz.

Öğrencilerim içinden kendilerinden takdirle, minnetle söz etmek istediklerim var. Öğrencilerimizden Yasin Kurukahveci, İlhan Fidan, Hüsnü Çetinkaya, Cafer Öksüzoglu, Ebru Çapkın, Melek Çelikyürek, Yusuf Ali Atalay bu çalışmaya özveriyle katkıda bulundular. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Her samimi gayretin eksik kalan bir yanı olabilir. Elimizden gelen bu idi. Daha iyi- si gelseydi elbette onu da yapardık. Fakat çalışmamızın yöre kültürünü tespit ve merhale ve önemli bir hizmet olarak kabul edileceğini düşünüyoruz. Bu çalışmanın Dörtdivan'a, Bolu'ya ve nihayet Türk kültürüne hayırlar getirmesini ve daha nicelerinin ortaya çıkmasına vesile olmasını yüce Allah'tan niyaz ederim.

Yasin ŞEN
Dörtdivan Çok Programlı Anadolu Lisesi
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

DÖRTDİVAN GÜZELLEMEŞİ

Hakk'ın kudret sofrası bir ovada kurulmuş,
Ne hayatlar savurmuş harmanı Dörtdivan'ın...
Oğuz boyları; suyu, havasına vurulmuş,
Selçuklu mührü taşır, fermanı Dörtdivan'ın...

Mor dağlardan bakınca bir gül gibi görünür,
Gece ayaza çalar, sabah sise bürünür,
Yolları hüznün, hasret, gurbetlere yürünür;
Yüreğimde yaradır, hicranı Dörtdivan'ın...

«Kırklar»ın meclisinde ötelere ağalım,
Çocuklar; «Âmîn!» desin, yağmur olup yağalım,
Sacayağı durduğum Geredelim, Çağalım;
Tahsille ele geçmez irfânı Dörtdivan'ın...

Köyleri tesbih gibi Kınıklar, Sorkun, Düğer...
Gün vurup, yel estikçe buğdaylar boynun eğer,
Yaylaların sefâsı inan bir ömre değer;
Sevgiyi kaval etmiş çobanı Dörtdivan'ın...

Himmet Dede Sayık'ta, Çalköy'de Şıh Şehriban,
Ahde vefâ görmedi, hep kimsesiz, gariban;
Tarhana şifâ olsun, somunu umuda ban;
Tabiplerde bulunmaz dermanı Dörtdivan'ın...

Sükûnet bulur, uyur derele sînesinde,
Komşuluk, akrabalık huzur var hânesinde,
Kızarmış kaz eti, keş. İşin bahanesinde;
Çay tadında muhabbet insanı Dörtdivan'ın...

Her çiçeği bir türkû, toprağı mertlik kokar,
Beylere haber verin, zulüm devletler yıkar,
Elbet Kırat sırtında bir Koç Köroğlu çıkar;
Cihanda dalgalanır destanı Dörtdivan'ın...

Servet YÜKSEL

Yayalar Köprüsü taraflarından bir manzara. (Fotoğraf: Emre Özgüven)

GİRİŞ

Karaçayır Yaylası. (Fotoğraf: Emre Özgüven)

DÖRTDİVAN'DA HALK KÜLTÜRÜ

Kültür bir milletin yaşama üslûbudur. İnsanlar ölür, nesiller değişir, mekânlar ve zamanlar alt üst olur ve bir milletin kültürü değişerek, dönüşerek devam eder. Onun değişip dönüşmesi çok canlı bir muhtevaya sahip olmasındandır. Kültürün canlılığını ve direnişini, hiç umulmadık zamanlarda onun çeşitli tezahürler ile dirilişinden anlıyoruz. Bu tespitler, Türk kültürü için bilhassa geçerlidir ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kadim Türk kültürünün yaşatıldığı müstesna yerler vardır. Bunlar içerisinde Dörtdivan ayrı ve önemli bir yere sahiptir.

Dörtdivan, Anadolu'nun fethedildiği asırlardan itibaren Türklerin en yoğun olarak yerleştiği yerlerden birisidir. Bunu köy ve diğer yerleşim yerlerinin isimlerinden, konuşulan Türkçenin barındırdığı zengin hatıralardan, türbelerinden, şairlerinden anlamak mümkündür. Dörtdivan'ın ismi de haddi zatında Türklerin burayı fethetmesinin hatıralarını taşımaktadır.

Dörtdivan'a geldikten sonra öncelikle burada nisbeten iyi korunduğunu fark ettiğimiz kültür unsurları dikkatimizi çekti. Elbette, bunu fark edenlerin ne ilkiydik ne de sonuncusu olacağız! Evliya Çelebi, henüz 17. Yüzyıl'da yörenin ağız özelliklerini incelemiş, derlemeler yapmış ve bunları Seyahatnâme'ye kaydetmiştir. Bu durum oldukça dikkat çekicidir ve Dörtdivan kültürünün ve ağız özelliklerinin erken diyebileceğimiz bir zamanda üzerinde durulduğunu göstermektedir.

Dörtdivan'ın ağız özellikleri onun zengin kültürünün sadece bir yanıdır. Burada ayrıca, hâlâ yaşayan bir şiir kültürü vardır. Dörtdivan'da yetişen ve burada yaşayan Koroğlu, Ümmî Kemâl, Dörtdivanlı Hilmi, Düldül Mevlüt, Eyüp Şahin, günümüz şairlerinden Servet Yüksel gibi şahsiyetlerin ve şairlerin eserleri, nakilleri ve sözleri aslında ilçede bir şiir kültürünün olduğunu göstermektedir. Bu konu, üzerinde ayrıca durulmaya değer bir özellik taşımaktadır.

Yörenin evleri, yayla göçleri, türbeler ve yatırlar, giyim kuşam, yemek kültürü burayı Türk kültürü için çok önemli bir mevkiye yükseltmektedir. Dörtdivan, değerlerine bağlı olmakla beraber gerek nüfusun azlığı, gerekse yetişenlerin Ankara, İstanbul başta olmak üzere başka şehirlere göç etmeleri sebebiyle, yaşayan kültür her geçen gün gücünü biraz daha kaybetmektedir. Gelip geçici hevesler, yüzyılların birikimini, tecrübeyi, kültürel değerleri büyük bir aşınmaya tabi tutmaktadır. Bu nedenle elden gelen her şeyin yapıp, yazıp çizmenin bu değerleri bir yerlere kaydetmenin bu kültüre hizmet olacağı âşikârdır.

Burada bir hususa dikkat çekmek isterim: Dörtdivan'ın sessizliği, sükuneti, içine çekilmişliği kimseleri aldatmamalıdır. Bu diyar Horasan erenlerinin, ilk alperenlerin, Anadolu'yu vatan kılmak için aziz canlarını feda kılan şehitlerin gözbebeği vatan topraklarıdır. Bu uzayıp giden ovanın özünde kaç şehidin kanı, kaç alperenin hatırası, kaç erenin duası vardır, bilinmez. Kültürlü olmak demek ayrıca onların hatırasına saygı göstermek demektir. İnsan, önce doğup büyüdüğü ve yaşadığı yerlere muhab-

bet ve sadakatle bağı olmalıdır. Bence bu, toprağı vatan yapan ruhu anlamamız için tek yoldur. Böyle yapmaya çalıştıkça Dörtdivan'ın zenginliklerini, kadim hatıralarını, özünü, sözünü, kendinde sakladığı değerleri daha iyi duyduğumu zannediyorum.

BİR DÖRTDİVAN KÜLLİYATINA DOĞRU

Bu soruyu sormamın sebebi dikkatleri böyle bir konuya çekmektir. Dörtdivan'la ilgili bir külliyyat, yani kitap topluluğı oluşturmak mümkün müdür? Bu sorunun cevabı bence “Evet”tir. Bu yazıda bunun nasıl olacağı üzerinde duracağız.

Mahalli değerlerimiz günümüzde büyük bir aşınmaya yüz tutmuş durumdadır. Ne yazık ki, bu değerlerin bir kısmı unutulmuş ve yok olmuştur. Bahsettiğim husus, kaybolmaya yüz tutan ve unutulan değerlerimizi yeniden hatırlamak ve böylece bunları kayda geçirmekle ilgilidir.

Dörtdivan'la ilgili biz “Dörtdivan Kültür Atlası” adıyla böyle bir proje gerçekleştirdik. Bu çalışma esnasında Dörtdivan'ın bazı değerlerinin neredeyse anılmadığını fark ettik. Doğancılar Köyü'nden Eyüp Şahin bunlardan biriydi. Kendisi Köroğlu Destanı'nın on beş dörtlüğünü ve Hilmî'nin şiirlerini makam üzere, ezbere okuyan bir icracı idi. Çalışmamızda onun hayatını ve Dörtdivan kültürüne hizmetlerini tespit etmiş durumdayız. Burada benim asıl söz konusu etmek istediğim husus, kitap hâline gelebilecek çalışmalardır. Dörtdivan Kültür Atlası, bunun için bir başlangıç olacaktır. Bunu birinci kitap olarak kabul edebiliriz. Ardından ve ikinci kitap olarak Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirleri, yeni bulunan şiirleriyle ve iyi bir incelemeyle beraber tekrar yayınlanmalıdır. Cevdet Canbulat'ın yaptığı çalışma, şairi unutulmaktan kurtarmıştır. Fakat bizler bu küçük kitabın üzerine bir şeyler ilave edebilmeliyiz. Hilmî'yle ilgili yeni bir kitap çalışması buna imkân verecektir.

Üçüncü olarak, Köroğlu'nun Dörtdivan'la ilgisine temas eden bazı değerli bildiriler ve makaleler vardır. Ancak bu destan kahramanı yapılan çalışmalarda genel anlamda Türk Dünyası'nın ortak bir değeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz bunlar önemli çalışmalardır. Bir Dörtdivan Külliyyatı içerisinde Köroğlu'nun Dörtdivan ve Bolu'yla ilgisini inceleyen, onun bu topraklarda yaşadığını vurgulayan bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Örneğin Eyüp Şahin'den derlenen Nâmdâr Köroğlu Destanı gibi destanları ve benzerlerini bir başkasının okumuş olması mümkündür. Böyle bir çalışmayla Köroğlu'nun Dörtdivan'la ilgisi güçlü bir şekilde ortaya konabilir. Dördüncü olarak Dörtdivan'ın ve Bolu'nun önemli bir değeri olduğunu düşündüğümüz Düldül Mevlüt'le ilgili bütün bilgiler, belgeler, resimler, anekdotlar toparlanıp bir kitap oluşturulmalıdır. Düldül Mevlüt'ü Türk kültürüne tanıtıcı iyi bir incelemeyle bu kitap yayınlanmalıdır. Düldül Mevlüt, Nasrettin Hoca gibi değerli bir şahsiyettir ve kültürümüze kazandırılmalıdır.

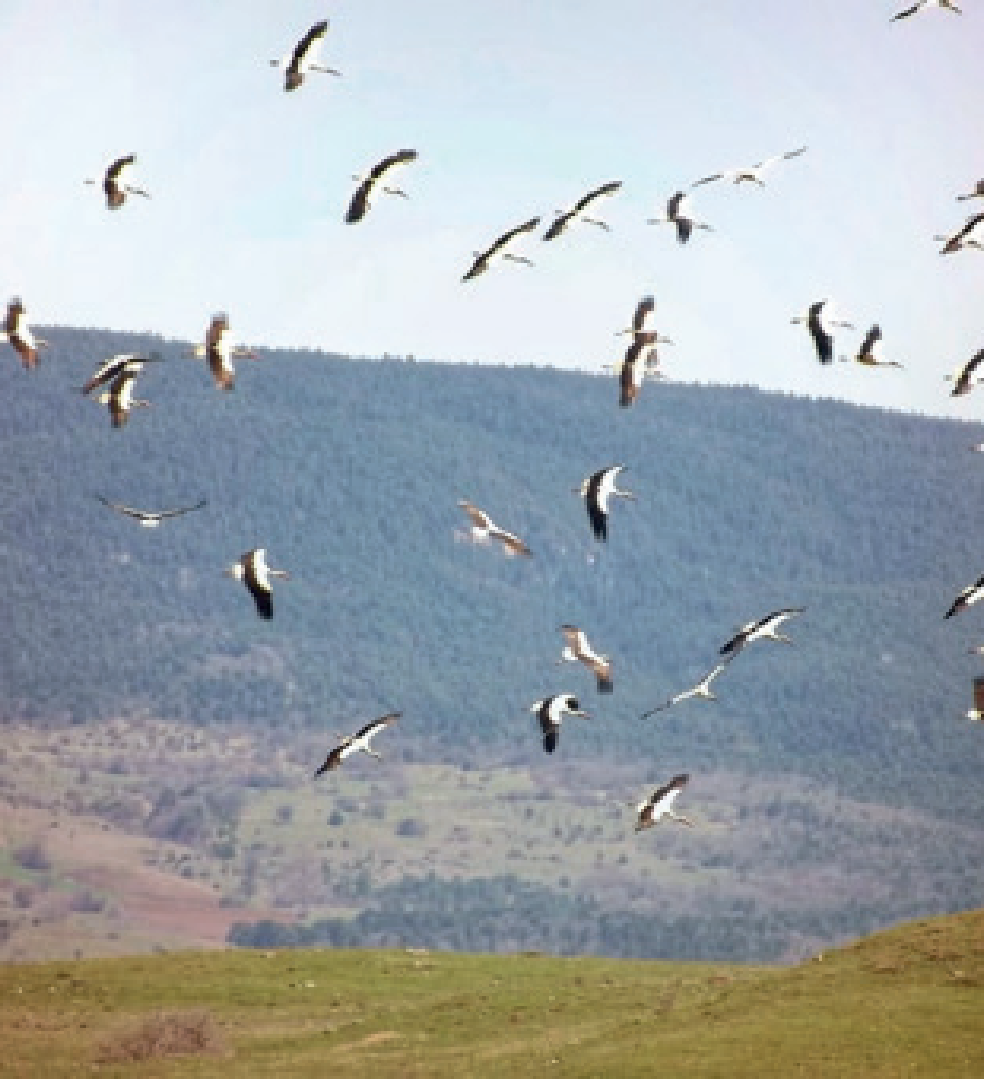
Bir diğer önemli husus ve beşinci çalışma Dörtdivan'la ilgili arşiv belgelerinin tespit edilmesi, Osmanlı Türkçesinden aktarılması ve bunların toplu olarak yayınlanmasıdır. Böyle bir çalışma Dörtdivan'ın tarihine ışık tutabilecektir. Altıncı ve bir başka

Dörtdivan geleneksel konut mimarisine bir örnek. Aşağısayık Köyü.

çalışma ise Dörtdivan'ın yetiştirdiği kıymetli şair Servet Yüksel'in Bolu'yla ilgili şiirlerinin bir kitap hâline getirilmesidir. Yedinci ve diğer bir çalışma ise Ümmî Kemâl hazretleriyle ilgili olmalıdır. Bana kalırsa Ümmî Kemâl hazretlerine en çok sahip çıkan yer Dörtdivan'dır. Bunda elbette Tekkeköy ve Dörtdivan arasındaki mesafenin uzun olmayışı etkilidir. Ayrıca Kültür Atlası yazılırken biz Dörtdivan'da Ümmî Kemâl'le ilgili birçok anlatıya rastladık. Bunların hemen hepsine kitabımızda yer verdik. Bir diğer ve sekizinci çalışma ise Dörtdivan'ın lezzetleriyle ilgili olabilir. Dörtdivan Belediyesi'nin internet sitesinde bununla ilgili hakikaten güzel bir çalışma vardır. Fakat kastettiğim şey, bir kitap içerisinde ve resimli olarak bu yemeklerin anlatılmasıdır. Dörtdivan külliyyatının dokuzuncu kitabı yaylalarla ilgili olabilir. İyi çekilmiş fotoğraflarla bu yaylaların isimleri, özellikleri, Dörtdivan'a uzaklıkları, buralarda oluşan kültür ve yayla evleri söz konusu edilebilir. Dörtdivan'la ilgili bir başka ve onuncu çalışma ise yörenin mizahî anlatılarını toplamak şeklinde olabilir. Fahri Kayaalp'in ve diğer bazı isimlerin bu konuda derledikleri ve Dörtdivan ağzıyla kaleme aldıkları kelimelerin tam anlamıyla nefis yazılardır. Ben, Dörtdivan'da iyice yerleşmiş ve çok kaliteli bir mizah kültürünün olduğunu bu yazılar sayesinde öğrendim. Bu yazılar kesinlikle kitaplaşmalıdır. Külliyyatın on birinci kitabı Dörtdivan evleriyle ilgili olabilir. Bu hususta küçük bir kitap ve iyi bir makale yayınlandı. Fakat kastettiğim şey bunların bir kitap hâlinde düzenlenmesi, evlerin mesken mimarisinin burada iyiden iyiye tespit edilmesidir. Dörtdivan'la ilgili bir diğer ve on ikinci çalışma ise Dörtdivan'ın

geniş bir sözlüğünün meydana getirilmesidir. Bu sözlükte yörenin ağız özellikleri en iyi şekilde yansıtılabilir. Burada biz Dörtdivan'la ilgili bir çırpıda, yayınlanması mümkün olabilecek on iki civarında kitap çalışmasından söz ettik. Elbette böyle bir külliyata niyet edildiğinde buraya başka şeyler de ilave edilebilir. Mesela bu kitaplar içerisinde Dörtdivan'ın kartallarıyla ilgili ciddi ve akademik bir çalışma muhakkak olmalıdır (Bu hususta akademik tezler vardır). Böyle bir külliyat çalışması yapılabilir ve yapılmalıdır.

Bahar aylarında Dörtdivan'a gelen leylekler. (Fotoğraf: Emre Özgüven)

1. BÖLÜM
DÖRTDİVAN'IN
YER İSİMLERİ, COĞRAFYASI,
EKONOMİSİ,
ŞAH KARTALLAR,
AKBABALAR VE ALADAĞLAR

Doğancılar Köyü (Fotoğraf: Emre Özgüven)

DÖRTDİVAN'IN YER İSİMLERİ

Dörtdivan İsminin Kaynağı

Yer isimleri bir yerin tarihini tespit etmede, o yerin eski zamanlarda yaşanmış hatıralarını anlamada önemli ipuçlarıdır. Bu aynı zamanda bir bilim dalı olarak gelişmiş ve bu bilim dalı “toponimi” olarak isimlendirilmiştir. Barındırdığı önemli işaretler sebebiyle Dörtdivan'ın yer isimleri bu bilim dalı içerisinde ayrıntılı bir şekilde incelenmelidir.

Dörtdivan yer isimleri çok dikkat çekici özellikler göstermektedir. İlçenin isminden başlayarak bu husustaki yorumlar ve bilgiler buranın köklü geçmişine işaret etmektedir. Bunlara kısaca temas etmek istemekle beraber burada öncelikle “divan” kelimesi üzerinde durmak istiyoruz. Türkçe Sözlük, kelimeye ilk olarak “yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis” anlamını vermektedir. Ayrıca kelimeye sedir, meclis gibi anlamlar da verilmiştir. Biz kelimenin bu anlamından hareketle yerleşim yerlerinin adlandırıldığını ve bir araya gelen Türk boylarının Anadolu'da “divan” adı altında yerleşim birimleri oluşturduğunu düşünmekteyiz. Anadolu'da ve Dörtdivan çevresinde bu şekilde anılan yerleşim yerleri dikkat çekici yekündadır. Mesela Mengen'de bir caminin adı Türkbeyli Divan Camii'dir. Bu tarihî cami “divan” kelimesinin hatıralarını günümüze taşımaktadır.

Bu “divan” kelimesi yakın zamanlara kadar Anadolu'da çeşitli yerleşim yerlerinde yaşamıştır. Mesela Zonguldak-Çaycuma ilçesine bağlı Perşembe beldesi tarihlerde “Yedidivan”, Bartın ise “Onikidivan” olarak geçmektedir. Bu husus divanların Osmanlı Tarihi içerisinde önemli bir yer tuttuğunu ve bazı yerlerin isimlendirilmesinde “divan” kelimesinin kullanıldığını göstermektedir.¹

Dörtdivan'ın ismi de hem yerleşim yerinin hem de bu “divan” kelimesinin kadim geçmişine işaret eder. Evliya Çelebi, buraların Ertuğrul Gazi tarafından fethedildiğini ve bu ismin nereden geldiğini Seyahatnâme'de yazar. Fetihden sonra belli başlı yerlere “Divan” adı verilen yerleşim yerleri kurulmuş. Bunların birçoğu, zaman içerisinde kaybolmuştur. Bu divanların önemi, “istimalet” denen bir uygulamanın buralarda sürmesiyle ilgilidir. İstimalet, yeni fethedilen yerlerde halkın gönlünü yeni yönetime ısındırmak için yapılan faaliyetleri ifade eder. Buralarda günün belli zamanlarında davullar çalınır, insanlar toplanır ve muhtemelen buralarda pazarlar kurulurdu. İşte bu yerlerden birisi de Dörtdivan'dır. Dörtdivan merkezinin halk arasında “Cumayeri” olarak bilinmesi de buna işaret etmektedir. İlçenin isminin yaklaşık 750 senelik bir geçmişinin olduğu tahmin edilebilir. İsmi nereden geldiği hususıyla ilgili olarak birkaç rivayet vardır. Yukarıda da söylediğimiz gibi bunlardan birine Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de yer vermiştir. Bu ismin kaynağıyla ilgili bir derlemede karşımı-

¹ Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017, s. 90 ve s. 614.

za çıkan bir başka rivayet şöyledir: “Dörtdivan adı ile ilgili mevcut söylenceye göre Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid 1402 tarihinde Ankara seferine çıktığında bu yöreden Ankara’ya geçmiş ve burada 4. divanını toplamış bu nedenle Dörtdivan ismi verilmiş.”²

Bir diğer rivayette Dörtdivan’ın ismi yörede bulunan dört ağanın toplanmasından dolayı ortaya çıkmıştır (Bu dört ağayı dört tane divanın veya köyün toplanması şeklinde düşünmek gerekir).

Bu konuda Evliya Çelebi’nin verdiği bilgiler daha çok dikkat çekmektedir: “Evvelâ bu Etrâkin divân ta’bîr etdikleri Ertuğrul, Âl i Selçûkiyân[dan] Sultân Alâeddîn asrında boy beği iken kefare elinden bu dağları feth etdikçe re’âyâ vü berâyâyâ istimâlet vermeğiçün divân edüp kôs çalduğı yerlere hâlâ divân lafzıyla ta’bîr edüp yedi divân yedi nâhiye olmuştur.”

Dolayısıyla Dörtdivan’daki “divan” kelimesinin bir araya gelinen, toplanılan yer anlamındaki “divan”dan geldiği anlaşılmaktadır. Öyleyse burada birden fazla “divan”ın varlığı söz konusudur. Bu divanlar bugünkü yerleşkeyi hazırlamışlardır. Bir de zamanla divanlardan bazıları kaybolmuştur. Bu divanların isimleri bizce tam olarak malum değildir. Ancak Çardak ve Aşağıdöğür gibi köylerde önceleri insanların önemli günlerde toplanıp bir araya gelmesi hatıra buraların eski divanlar olabileceği ihtimalini getirmektedir. Bu divanlardan bir diğeri Sorkun Köyü olabilir. Buna Devlet Arşivleri’nde yer alan Sorkun Köyü’yle ilgili bir kayıt da işaret etmektedir. Hicrî 1289 senesine ait bu belgedeki bir kayıt şöyledir: “Bolu Gerede Der-Divan-ı Sorkun nâm karye ve gayrıda Ahmed veled Hasan’ın mutasarrıf olduğu tumar gelirinin nısf hasılatının cebelü bedeli olarak hazineye itası ve kayd-ı hayat şartıyla tekaüden ibkası.”

Zamanla “divan” kelimesi köylerin isimlerinden kalkmış olmalıdır. Fakat Cumhuriyet’e kadar tutulan kayıtlarda köylerin veya köy birliklerinin “divan” adıyla karşımıza çıktığını söylemek mümkün. Nitekim 1840 yılında Gerede’de yapılan bir nüfus sayımında bu “divan” kelimesinin, “köy”den daha geniş bir anlamla karşımıza çıktığını görürüz. Divanlar ve bu divanlara bağlı köylerin bazıları şöyledir: Afşar Tarakçı Divanı (Ulaşlar, Memük), Gökçeler Divanı (İmamlar, Kuşçu, Umud, Yağdaş), Çoğullu Divanı (Yeniyapar, Dümenler), Samat Divanı (Geçütler, Hacılar), Dağkara Divanı (Yakaboy, Büniş, Bakşaya nam-ı diğer Tatlar, Göbüler), Çebni Divanı (Erhadlar, Süleler)...

3

Buna göre divan, köylerin bir araya gelmesiyle oluşan yerleşim yerlerini teşekkül ettiriyordu. Bu durum bize Dörtdivan’ın isminin de tam olarak nereden geldiği konusunda bir yorum yapma imkânı vermektedir. En azından dört tane divanın bir araya gelmesiyle ilçenin ilk teşekkülünün meydana geldiği tahmin edilebilir.

2 Zekiye Tütüncüoğlu Aydın, Geçmişten Günümüze Bolu Halk Kültürü, Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bolu 2017, s. 66.

3 Yunus Baki Koçak, “Gerede ve İlk Nüfus Sayımları Üzerine”, GERKAV Gerede Dergisi, S. 25, Mayıs 2020, s. 88-89.

İlçenin köyleri de çok eski yerleşim yerleri olmaları itibariyle dikkat çekmektedir. Oğuz Kağan'ın Türk boylarına verdiği isimlerin bazıları Bolu, Dörtdivan ve Gerede çevresinde köy ve mevki isimleri olarak yaşamaktadır. Bu boy isimlerinden Kınık, Kayı, Salur, Döğer, Eymür, Avşar, Kızık, Dodurga boy isimlerinin köylere ad olması oldukça önemli bir husustur. Bu durum en azından aynı adla anılan Türk boylarının buralara yerleştiğini göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu boylar zamanla divanlar oluşturmuşlardır.

Dörtdivan'ın mahalle ve köylerinin isimlerine bakmak bile burada yaşanan tarihle ilgili kıymetli ipuçlarını görmemizi mümkün kılar:

Mahalle İsimleri

Adakınık Mahallesi
 Bayramlar Mahallesi
 Çavuşlar Mahallesi
 Çitler Mahallesi
 Deveciler Mahallesi
 Hacetler Mahallesi
 Kadılar Mahallesi
 Kargıbayramlar Mahallesi

Köy İsimleri

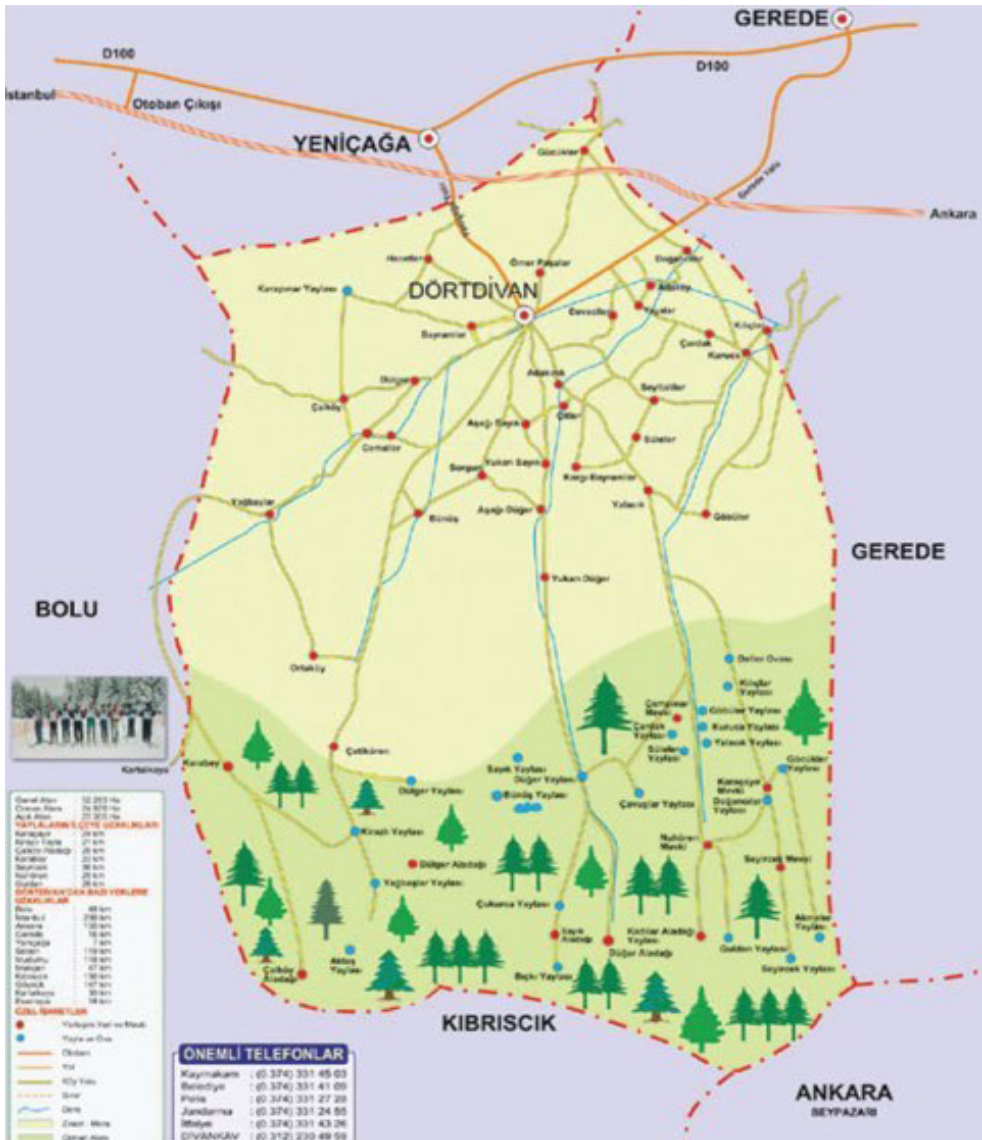
Adaköy Köyü
 Aşağıdüğeri Köyü
 Aşağısayık Köyü
 Bünüş Köyü
 Cemaller Köyü
 Çalköy Köyü
 Çardak Köyü
 Çetikören Köyü
 Doğancılar Köyü
 Dülger Köyü
 Göbüler Köyü
 Gücükler Köyü
 Kılıçlar Köyü
 Kuruca Köyü
 Ortaköy Köyü
 Ömerpaşalar Köyü
 Seyitaliler Köyü
 Sorkun Köyü
 Süleler Köyü
 Yağbaşlar Köyü
 Yalacık Köyü

Yayalar Köyü
Yukarıdüğer Köyü
Yukarısayık Köyü

Bunlardan Kınık ve Döğer boylarının isimleri doğrudan köy adları olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer isimler ise Türklerin buralardaki faaliyetlerinin hatıralarını taşımaktadır. Yayalar, Kılıçlar, Doğancılar gibi isimler bunları göstermektedir. Dörtdivan'da bu isimlerin yanında en eski zamanlardan kaldığı tahmin edilen yer isimlerinin olduğu anlaşıyor. Aladağlar, Aşağıdüğer, Yukarıdüğer, Sorkun, Adakınık, Bucakkınık, Bünüş, Gökçealan gibi köy ve yer isimleri Türkiye'deki ve Türk dünyasındaki yer isimleriyle de benzerlikler göstermektedir. Bu isimlerden de anlaşıldığı gibi Dörtdivan'a erken dönemlerden itibaren Oğuzlar yerleşmişler, burada ilk dönemlere ait hatıralarını bu isimler yoluyla günümüze kadar ulaştırmışlardır. Bu hatıralar yer isimlerinde ve bazı yatırlar etrafında teşekkül etmiş anlatılarda hâlâ yaşamaktadır.

Sümme Yaylası.

Dörtdivan Haritası.

DÖRTDİVAN'IN COĞRAFYASI, BİTKİ ÖRTÜSÜ VE EKONOMİSİ

Dörtdivan'ın Coğrafyası ve Bitki Örtüsü

Dörtdivan, Bolu'nun doğusunda yer almaktadır. Güney tarafından Ankara'nın Çamlıdere ilçesi, doğudan Gerede, kuzeyden Yeniçağa, batıdan Bolu-Merkez, güneybatıdan Kırıbrışık ile komşudur. İlçe, Karadeniz iklimiyle karasal iklimin geçiş noktası üzerinde yer almaktadır. Bu sebeple bitki örtüsü, hem çayır hem de orman bitki örtüsüne sahip bir özellik göstermektedir.

İlçede yazlar serindir. Kışlar ise oldukça soğuk ve karlı geçer. Yağmur ilçeye daha çok ilkbahar aylarında düşer.⁴ İlçede oldukça önemli dağ silsilesi diyebileceğimiz Aladağlar vardır. Aladağlar, ilçenin hem ikliminin hem de ekonomisinin bel kemiğini oluşturur. Çünkü ilçe halkı bahar ayları geldiğinde genelde Aladağlar'da bulunan yaylalarına göç eder. Dörtdivan, kuzeyden gelen Karadeniz, güneyden gelen karasal iklimin etkisinde kaldığı için çok renkli ve zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Ayrıca bölgede hayvan çeşitliliği de zengin bir özellik göstermektedir. Dörtdivan bu zenginliğinden ötürü dünyada nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalan şah kartal veya kara kartal adıyla bilinen bir kartal türüne ev sahipliği yapmaktadır.

Dörtdivan'ın Ekonomisi

Dörtdivan, Bolu'ya bağlı bir ilçedir. İlçenin rakımı 1150 metredir. Bölge halkı buğday ekimi, patates, soğan ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Coğrafya ve iklim bunlara elverişlidir. Ekonomik seçeneklerin az olması yüzünden ilçe sürekli göç vermektedir. Bunun sonucu olarak ilçe nüfusu sürekli azalmıştır.

Dörtdivan'da geçim şartları güç olduğundan daha çok büyük şehirlere göç verildiğini görmekteyiz. Son zamanlarda bununla ilgili iyileştirici çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak göç meselesi köyleri boşaltmış, ilçenin nüfusunu oldukça düşürmüştür. İlçe uzun bir zaman içerisinde özellikle Avrupa şehirlerine çok fazla göç vermiştir.

İlçenin temel geçim kaynağı ziraat ve hayvancılıktır. İlçede daha çok patates, soğan, arpa, buğday yanında bazı yem bitkileri yetişmektedir.

Hayvancılık ilçede oldukça yaygın bir ekonomik faaliyettir. Genel olarak büyükbaş hayvancılık tercih edilmektedir. Bunun için bahar aylarında yayla göçleri yaşanır ve ilçe halkı yılın yarısını yayla yerleşmelerinde geçirirler. İlçede kümes hayvancılığı da bir dönem revaçta olmaya başlamıştır. Hâlen bu işle iştigal eden Dörtdivanlılar var-

4 Melda Özdemir, Fatma Yetim, Hülya Kasaplı (Haz.), Bolu İli Yöresel Kıyafetleri ve Folklorik Yapma Bebek Üretiminde Değerlendirilmesi, Bolu Bel. Bolu Araştırmaları Merkezi Yay., Bolu 2011, s. 16-18.

dır. Kümes hayvanları olarak tavuk, kaz, ördek ve hindi göze çarpar. İlçede kümes hayvancılığı bugün de oldukça revaçtadır.⁵

Dörtdivan'da aynı zamanda kaz yetiştiriciliği de yaygındır. Bunlar etrafında da zamanla bazı uygulamalar oluşmuştur. Mesela kazların sahipleri belli olsun diye tırnaklarından birisi kesilir. Veya ayağının uygun bir yerine çizik atılır. Herkes ancak belirli bir uygulamayı seçer.

Dörtdivan ekonomisi geçmişte de büyük ölçüde hayvancılığa dayalı olarak gelişme göstermiştir. Daha önceleri Gerede ve Dörtdivan yağlarının ticarete kullanıldığı ve çok tercih edildiği Bolu Sancağı Salnâmesi'nde kayıtlıdır.⁶

Dörtdivan'ın ana geçim kaynağı hayvancılıktır. Tarım bundan sonra gelir. Hayvancılığın tarih boyunca yörede ilk geçim kaynağı olarak tercih edilmesi zamanla bunun etrafında bazı kültürün oluşmasına imkân tanımıştır. Aslında bunun en bariz yansıması yaylacılıktır. Dörtdivanlılar nisan-mayıs ayları geldiğinde yaylalara göç ederler. Eylül-ekim aylarında dönerler. Yılın neredeyse yarısı yaylalarda geçer. Bu göç olgusunun temelinde hayvancılık vardır.

Dörtdivan'da uzayıp giden tarlalar...

5 Melda Özdemir, Fatma Yetim, Hülya Kasaplı (Haz.), Bolu İli Yöresel Kıyafetleri ve Folklorik Yapma Bebek Üretiminde Değerlendirilmesi, Bolu Bel. Bolu Araştırmaları Merkezi Yay., Bolu 2011, s. 18-19.

6 Hamdi Birgören, Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi, Bolu Araştırmaları Merkezi Yay., Bolu 2008, s. 240.

ŞAH KARTALLAR, AKBABALAR VE ALADAĞLAR

Şah Kartallar ve Akbabalar

Dörtdivan'ın coğrafyası “Şah Kartal” denen bir kartal türünün de doğal yaşama alanıdır. Şah kartala yörede “garaguş” veya “kara kartal” da denir. Şah kartallar sayıları giderek azalan bir türdür ve koruma altındadır. Şah kartalların erişkinlerinin bedenleri koyu kahverengi, kafaları ise sarı renktedir. Bunların sırt kısımlarında genel olarak iki adet beyaz yer bulunur.

Şah kartalların gençleri açık kahverengi bir görünüme sahiptir. Bunların kanat tüylerinin uç noktalarında beyazlıklar vardır. Şah kartalların gençleri beşinci yıldan itibaren erişkin olurlar.

Araştırmalar neticesinde şah kartalların yuva yapmak üzere “iki tip yuvalama alanı” tercih ettikleri fark edilmiştir. Bunlardan ilki tarım arazilerinin kenarında yer alan ve yakınlarından dere geçen yaşlı söğüt ve kavak ağaçlarıdır. Diğeri ise toplu hâlde bulunan karaçam ve sarıçam gibi ağaçlardır. Şah kartallar her sene mart ayında geçmiş senelerde kullandıkları yuvaları tamir ederler veya bunlar kullanılamayacak bir haldeyse yeni yuva yerleri tespit edip oralara yuva kurarlar.

Şah kartalların hayatlarında en zorlu süreç 45-50 gün süren kuluçka dönemidir. Kartallar bu dönemde zorlu hava şartlarıyla da mücadele ederek yuvalarında yumurtalarının üzerinde yatmak zorundadır. Kartallardan biri avlanıp bölgesine sahip çıkarken diğeri kuluçkada yatar. Erkek ve dişi kartal gün içerisinde dönüşümlü olarak kuluçkaya yatmaktadır. Kuluçka süresince yumurtaların soğumamasına özen gösterilir. Yuva kısa süreli bile olsa terk edildiğinde böyle bir tehlike baş gösterebilir. Veya yumurtalar kızıl şahin, saksğan ve kuzgunların saldırısına uğrayabilir. Bu sebeple şah kartallar kuluçka süresi boyunca oldukça hassastır.

Mayıs ayında Şah kartalların yavruları yumurtalarından çıkarlar. Yavruların sorumluluğu hem dişi hem erkek kartala aittir. Biri av getirmek için yuvadan uçarken diğeri uygun bir yerden yavruları gözetler. Yavrular yaklaşık iki buçuk ay sonra yuvadan uçmaya hazır hale gelirler. Bu süre içerisinde genel olarak yuvada ve kamufle olmuş olarak kalırlar.

Şah kartallar; fare, kirpi, saksğan, karga gibi canlılarla beslenirler. Ayrıca tilki, sansar, gelincik, yılan, kertenkele gibi hayvanları da avlarlar. Şah kartallar yiyecek bulmakta zorlandıklarında Dörtdivan'da bulunan Akbaba İstasyonu ve Akbaba Gözlem Merkezine atılan ve kontrolden geçirilen ölü tavuklarla da beslenirler.⁷

Dörtdivan ayrıca akbabalar için de çok uygun bir yaşam alanına sahiptir. Ülkemizde nadir bulunan bir akbaba türü burada yaşamaktadır. Bu sebeple bu kuşlar koruma altına alınmış ve Dörtdivan Sorkun Köyü'ne Akbaba Gözlem Evi açılmıştır. İkinci bir gözlem evi ise Dörtdivan-Yeniçağa yolu üzerindeki Belen mevkiine açılmıştır. Bu gözlem evlerinde kara akbaba, kızıl akbaba, küçük akbaba ve sakallı akbaba gibi türler gözlem altına alınmıştır.⁸

Kızılakbaba. (DİVANKAV Arşivi)

7 Şah kartallarla ilgili bu kısım yazılırken Cansu Özcan'ın yayına hazırladığı Dörtdivan'ın Şahları'ndan istifade edilmiştir.

8 <http://www.bolutakip.com/haber/2-akbaba-gozlemevinden-muhtesem-fotograflar> [Erişim Tarihi: 11.12.2020].

Aladağlar

Türklerin yaşadığı geniş coğrafyada Aladağ ismiyle dikkat çeken dağ veya dağ silsilelerine rastlanmaktadır. Bunlar bugün coğrafyanın Türk destan geleneğiyle ilgili tarafını hatırlatan bir özelliğe sahiptir. Hem Orta Asya'da hem de Anadolu'da bu isimle dağlara rastlanması sadece sözlü gelenekte ve edebiyatta değil, coğrafyada da kurabildiğimiz bütünlüğün bir göstergesidir.

Türkler gittikleri yerlere destan kahramanlarıyla birlikte yer isimlerini de götürmüşlerdir. İşte bu yer isimlerinden biri de Aladağlar'dır. Aladağlar'la ilgili en ciddi bilgileri Şemseddin Sâmî'nin Kâmûsü'l-Âlâm adlı önemli eserinde bulduk. Şemseddin Sâmî, Orta Asya'da Türklerin yaşadığı coğrafyalarda bu isimle bulunan dağ ve dağ silsileleri hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Ala Dağ: Sibiryâ'nın hudûd-ı cenûbisinde bu isimle üç dağ bulunur: Birincisi Sibiryâ ile Çin arasında hatt-ı hudûdu tayîn eden Altun Dağ silsilesinden bir kol gibi ayrılarak Obi ırmağı tâbî'lerinden Tüm(?) nehri vâdîsiyle Yenisey ırmağı vâdîsi arasında şimâl-ı garbîye doğru mümted olunur. Bu dağda kumun içinde kilitli altun rîzeleri bulunup suda yıkamağla çıkarılır. İkincisi bundan daha büyük ve daha yüksek olduğu hâlde, Rus Çungaryasıyla Çin Çungaryası arasında şimâle doğru mümted olarak garbî mâ'ilesinden Balkaş Gölü'nün şark-ı şimâlisine dökülen birtakım çaylar akar. Üçüncüsü ise Issı(k) Göl denilen gölün şimâl cihetinde 43 ile 44 arz-ı şimâl-i arasında şarkdan garba doğru mümted olur. Üçüncüsü hepsinden yüksek olup 2600 metre irtifâi olduğu mervîdir.”⁹

Buradan anladığımız kadarıyla Sibiryâ ile Çin hududunu tayin eden Altun Dağ silsilesinden bir kol olarak ayrılan Yenisey ve Obi'nin bir kolu olan Tüm(?) nehri arasında kuzeybatıya doğru uzanmaktadır. İkincisi ise Rusların elindeki Çungarya ile Çin'in elindeki Çungarya'yı birbirinden ayırmaktadır. Çungarya bugünkü Doğu Türkistan bölgesini ifade etmektedir. Üçüncüsü ise bugün Kırgızistan ile Kazakistan sınırları arasında kalmakta ve Issık Gölü'nün kuzeyinde doğu-batı istikametinde uzanmaktadır. Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-Âlâm'da Anadolu'da yer alan Aladağlar'la ilgili de önemli bilgiler vermektedir:

“Bu nâmla Anadolu'da üç dağ vardır: Birincisi Kastamonu vilâyetinde Bolu Sancağı'nın cenûb-ı garbî köşesinde Mudurnu ile Bolu kasabaları arasında başlayıp şark-ı şimâliye doğru mümted olarak sırtı Bolu sancağıyla Ankara vilâyetinin hududunu tayin ve cenupta bıraktığı Sakarya havzasını şimâldeki Filyas havzasından tefrik ederek Kangırı sancağı hududuna kadar vâsıl olur ve orada Işık Dağı'yla kesb-i irtibat eder. Bu dağın tûli 100 kilometre kadar olup şimâli mâ'ilesinden Bolu ve Soğanlı çayları nebeân ettikleri gibi cenûbî mâ'ilesinden dahi Sakarya tâbî'lerinden Alasu ile diğer birkaç dere akar. İkincisi Konya vilâyeti ile Adana vilâyetinin İçel sancağı arasında irtifâ' ederek zebanzedi Bulgar Dağı olan Boğa Dağı'nın ma'ebâdı hükmünde olmağla cenûb-i garbîye doğru mümted olarak Antalya sancağı hudûduna kadar vâsıl

9 Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-Âlâm, C. 1, İstanbul 1302, s. 281.

olur ve oradan şimâl-i garbî ve cenûb-i şarkîye doğru birtakım kollar salar. Bu sıra başka başka nâmlarla Sivas vilâyetinin içinden geçerek Erzurum ve Trabzon vilâyetleri arasından bi'l-mürûr Kafkas Dağları'na vâsıl olur ki zamân-ı kadimde Taurus ismiyle ma'rûf idi. Bu ismin tercemesi demek olan Boğa Dağı ise bunun yalnız bir kısmına alem olmuştur. Üçüncüsü Van Gölü'nün şimâlinde Bâyezîd sancağında olup cenûb-i şarkiden şimâl-i garbîye doğru 40 kilometrelik mesafede mümted olur. Fırat ırmağının en başlıca kolu olan Murad nehri bu dağın etrafından nebe'ân eder.”¹⁰

Buradaki satırlara göre Bolu'da bulunan Aladağlar'dan başka olarak Fırat'ın kollarından biri olan Murat Suyu'nun kaynağı ve Van Gölü'nün kuzey-doğusunda yer alan bir Aladağ vardır. Ayrıca Adana ile Konya arasında Antalya'ya kadar uzanan Aladağlardan söz edilir. Bu isimle bugün Adana'nın bir ilçesi de bulunmaktadır. Aladağlar, başka isimlerle Trabzon ve Erzurum üzerinden Kafkaslar'a kadar uzanmaktadır. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut üzerine hazırladığı çalışmalarında bu dağlarla ilgili muhtemelen Şemseddin Sâmî'yi kaynak alarak bazı bilgiler verir. Onun verdiği bilgiler içerisinde birkaç farklı Aladağ'dan bahsedildiği görülür. Buna göre Horasan'da ve Erivan bölgesinde de Aladağlar vardır.

Aladağlar'ın Türk destanlarıyla derin bir irtibatının olduğu anlaşılmaktadır. Bu kısmında bunu Dede Korkut Destanı üzerinden biraz incelemek istiyoruz. Dede Korkut Kitabı'nda yer alan Aladağlar'la ilgili ilk ifadelerden biri çok dikkat çekicidir. Beyrek'in ava gittiği sahne anlatılırken, “Boz aygırın çekdürdi, Beyrek bindi, Ala Dağa ala leşker ava çıkdı. Nagahandan Oğuzun üzerine bir sürü geyik geldi. Bamsı Beyrek birini kova gitdi.”¹¹ Buradaki Aladağlar neresidir, bilinmez. Hele Kâmûsü'l-Âlâm'daki bilgiler düşünülecek olunursa bunun Türk dünyasında ortak bir yer ismi olduğu anlaşılır.

Dede Korkut Destanı'nda Aladağlar ismine birçok defa tesadüf ederiz. “Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyunu Beyaz Eder”de kırk yiğidinin Kan Turalı'yı övdüğü satırlarda yine Aladağlar'a rastlarız: “Sultanım Kan Turalı / Kalkubanı yerinden durmadın mı? / Yeleşi kara Kazılık atun binmedün mi? / Arku beli Ala dağı / Avlayuban kuşlayuban aşmadun mı?” (s. 88).

Türkler nereye giderse gitsin, nereyi vatan tutarsa tutsun sanki Aladağlar her yerde karşımıza çıkacak gibidir. Aladağlar bizimle beraber göç eden, biz nereye gidersek orada hazır olan bir dağ ismi olduğu kadar destanımızın da ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Nitekim, Bayındır Han'a küsen Begil'in moral bozukluğu ile eve geldiğinde eşinin kendisine hitap ettiği satırlardaki ifadelerde Aladağ şöyle geçer:

“Kalkubanı yeründen duru-geldün
Ala gözlü yigitlerün yanuna soldun
Arku bili Ala Dağdan dünün aşdun

10 Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-Âlâm, C. 1, İstanbul 1302, s. 281.

11 Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun Kitabı, MEB Yayınları, İstanbul 2004, s. 34. (Burada Dede Korkut Hikâyeleri'nden alınan ve kullanılan örnekler Gökyay'ın bu neşrinden alınmıştır. Sayfa numaraları bu kitaba aittir.)

Akındılı görklü sudan dünün geçdün
Ağ alınlı Bayındur Hanun divanına dünün vardun” (s. 116)
Begil, hanımına şöyle karşılık verir:
“Kalkubanı yerümden duru-geldüm
Yelesi kara Kazılık atuma butun bindüm
Arku beli Ala Dağdan dünün aşdum
Akındılı görklü suyu delüp dünün geçdüm
Ağ alınlı Bayındurun divanına çapar vardum
Ala gözlü beglerle yedüm içdüm
Kavımlu kavımıyla görklü gördüm
Hanumuzun nazarı bizden dönmiş gördüm (...)” (s. 117)

Aladağ, buradaki ifadelerden anladığımız kadarıyla bir yiğidin destan içerisinde uğradığı bir yer, onun var olduğu bir ayna, kahramanın bahsetmek zorunda olduğu kutsal bir mekândır. Çünkü bunu destan boyunca hissederiz. Bunun Segrek’in annesine hitap ederken de görürüz. Segrek annesine hitap ederken şöyle der: “Kalkubanı ana yerümden durdum / Yelesi kara Kazılık atuma butun bindüm / Arkuru yatan Aladağ eteğine vardum (...)” (s. 126).

Akla burada şöyle bir soru gelmiyor mu? Neden başka bir dağın eteğine değil de Aladağ’ın eteğine gidiyor destan kahramanı?

Buradaki Aladağ bize göre ya kutsal bir mekân ya da bütün dağların yüceliğini anlatan çok özel bir ifade biçimidir. Nitekim benzer ifadeler, Egrek’in kardeşi Segreke hitaben söylediği şu sözlerde de vardır: “Kalkubanı yerinden duran yiğit / Yelesi kara Kazılık atın butun binen / Arku beli, Ala Dağdan dünün aşan...” (s. 131).

“İç Oğuz’a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boyu Beyan Eder”de Salur Kazan’ın dayısı Aruz Koca’ya gönderdiği Kılbaş ona hitaben şöyle der: “Aruz Aruz mere kavat Aruz / Kalkubanı Kazan Han yerinden duru-geldi / Aladağ’da çadırın, otağın dikdi / Üç yüz altmış altı alp erenler yanına yığanak oldu...” (s. 146).

Kazan Han, çadırını Aladağ’da kurduğuna göre bu sefer burası Türklerin üzerinde, belki de yaylalarında yaşadığı bir mekân ismi gibi belirmektedir.

Aladağlar bugün, Dörtdivan’ın Kıbrısık ve Seben taraflarını çevreleyen dağların da adıdır. Aladağlar’da bulunan yaylalar Dörtdivanlıların en sevdiği mevsimlik yerleşim yerleridir. Gerçekten de burası muhteşem doğası, buz gibi suları ve akarsuları ile cennetten bir köşe gibidir. Nisan sonu, mayıs başı geldiği zaman yöre halkı yerinde duramaz, yaylalarına göç eder. Neredeyse her köyün bir yaylası, her ailenin yaylada bir evi vardır. Dörtdivanlılar yılın en az yarısında Aladağlar’daki bu yaylalara aittir.

Aladağlar, Dörtdivan kültüründe de kendine önemli bir yer edinmiştir. Bu dağlar “Aladağ’daki süte yoğurt çalmak!” deyimiyle belde halkının dilinde bazen edebî ve kültürel karşılığını bulur. Bu deyim “Aladağ’daki yoğurda çorba çalmak!”, “Aladağ’daki süte köyde yoğurt/çorba çalmak” gibi şekilleri de vardır. Bu mahalli ve güzel deyim yine bir deyimle karşılamak gerekirse “Olmayacak duaya âmin demek!”

şeklinde izah edebiliriz. Aynı zamanda şöyle bir tekerleme de Aladağlar’la ilgilidir: “Karnım aç, karnına kapı aç, Aladağ’a kadar kaç!”. Aladağlar’la ilgili Dörtdivan’da karşılaştığımız bir halk deyişi de şöyledir: “Akıllı sinek Aladağ’dan boş sepet içinde pazara üzüm yemeye gelirmiş. Akılsız sinek fakirin yarım salkım üzümüyle Aladağ’a gidermiş.”

Aladağlar’ın 15. Yüzyıl’da Bolu’da yaşamış Ümmî Kemâl’le de yakın bir ilgisi vardır. Ümmî Kemâl burayı, buranın tabiatını çok sever ve zaman zaman bu dağlara çekilir-miş. Dağlarda bulunan yabani meyveleri de aşılarmış.

Aladağlar, Menâkıb-ı Kemâl Ümmî’de zaman zaman zikredilmektedir. Burası Ümmî Kemâl’in yaşadığı ve bulunmaktan zevk duyduğu yerlerdendir. Ümmî Kemâl yaratılış olarak inzivayı seven bir meşrebe sahiptir. Ayrıca Bolu merkeze bağlı Tekkeköy’ün yakınlarında yükselen Bozarmut Dağları da onun gittiği yerlerin başında gelmektedir. Menâkıba göre kendisi bu dağlarda uzun süre kalır ve insanlar onun yüzüne hasret kalırdı. O buralarda ağaçları aşilayarak buraları ihya etmekteydi. Hatta menâkıba göre Bozarmut Dağları civarını cennete çevirmişti. Onun nazargâhı Aladağlar idi. Onun bu dağlarda bulunmaktan büyük bir huzur bulduğu ona yazılan şiirlerden de anlaşılmaktadır.

Bolulu Sarı Müderris Sinan Efendi’nin divanında Ümmî Kemâl’in Aladağlar’a ayak bastığı, buraya Selâhaddin adında bir dervişle geldiği söylenmektedir: “Bir vakit Salâhaddin ile Ümmî Kemâl basmış kadem / Ala Taga hürmet kılan erler için kulsun kılan”.

Bu beyit oldukça dikkat çekmektedir. Zira Ümmî Kemâl kendi kemâline ayna olan Salâhaddin adındaki dervişle Aladağlar’a gitmektedir. Sarı Müderris Sinan Efendi bu dağlara hürmetin buraya ayak basan evliya hürmetine olması gerektiğini söylemektedir. Burada bir husus dikkat çekmektedir: Demek ki, o zamanlarda bu dağlara hürmet gösteriliyordu.

Diyârdan diyâra göç eden ve coğrafyayı vatan hâline getiren Türkler bu dağlara büyük bir kıymet atfetmişlerdi. Sarı Müderris de bu dağlara hürmet kılınacaksa bunun buralara velilerin ayak basmasından ötürü olması gerektiğini söylüyor. Mısraların satır aralarında başka bir sebeple halk arasında bu dağlara hürmet edildiğini okuyabiliriz.

Aladağlar, Türk dünyasının ortak değerlerinden birisidir. Tıpkı Oğuz Kağan, Dede Korkut, Köroğlu, Nasreddin Hoca ve daha niceleri gibi... Onu Bolu-Dörtdivan’da veya herhangi bir Türk coğrafyasında bir dağ silsilesi olarak düşünebiliriz. Ancak diğer Türk topraklarında bu adla anılan dağların olması oldukça ilgi çekicidir. Aladağlar’ın Türk dünyasının ortak destanı Dede Korkut Hikâyeleri’nde de yer alması onun bir dağdan da öte dağınık Türk topluluklarını birleştiren ve bizi ortak bir geçmişe bağlayan destan kültürüyle ilgili olduğunu göstermektedir. Öyleyse Aladağlar, destan kahramanlarımız gibi mekândan mekâna geçmiş ve yeni vatanlar için göç eden Türklerle beraber yeni yurtlarda kendine bir yer bulabilmiştir. O tıpkı, eteklerinde

doğup büyüyen Köroğlu gibi Türk dünyasının ortak kıymetlerindendir.

Aladağlar'ın ve burada bulunan mezarların zamanla halk arasında bir kutsiyet kazandığı anlaşılmaktadır. Dörtdivan'da "Erenler" diye bilinen birkaç mevki vardır. Bunlardan birisi Dörtdivan'daki Amanlar Yaylası tarafında bulunurken diğeri de Aladağlar'da yer almaktadır. Buralarda ağaç kesilmez. Ağaç kesimi hoş görülmez. Bunun başa felaketler getireceğine inanılır. Halk bu mevkilerde ağaç kesmekten çekinir.

Şah Kartal

2. BÖLÜM

DÖRTDİVAN TARİHİ

Amanlar Yaylası Erenler (Dedeler) Mevkii.

Doğancılar'dan. (Fotoğraf: Emre Özgüven)

DÖRTDİVAN TARİHİ

Dörtdivan'ın tarihî Roma dönemine kadar uzanmaktadır. İmparator 1. Theodosius, 384 ve 385 yıllarında bu bölgede oğlu Honorias adına bir eyalet kurmuştur. Gerede ve Dörtdivan çevresi bu yeni eyaletin önemli yerleşim yerlerinden birisiydi.

Burada Gerede'yle ilgili bazı tarihî kayıtlar Dörtdivan tarihi açısından da dikkat çekmektedir. Biz burada bunlardan elden geldiği kadar faydalanma yoluna gittik. Birbirine oldukça yakın iki yerleşim yeri olması ve Dörtdivan'ın yakın dönemlere kadar Gerede'ye bağlı bulunması sebebiyle Dörtdivan'ın Gerede tarihiyle yakın bir ilgisi vardır.

Gerede, tarihte “Krateia” olarak bilinmektedir. Gerede isminin buradan geldiği tahmin edilmektedir. Ancak Gerede'nin bundan daha önce kullanılan başka bir ismi daha vardır: Flaviopolis. Kaynaklar Gerede'nin aynı zamanda İstanbul Patrikhanesine bağlı olduğunu ve buranın bir psikoposluk merkezi olduğunu kaydetmektedir.¹²

Dörtdivan'da zaman zaman görülen tarihi eserlerde ve kalıntılarda bölgenin Roma döneminde ve belki de daha öncesinde yerleşim yerlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Aşağısıyık Köyü'nde bulunan üzeri yazılı tarihi bir sütun taşı, belediye parkında bulunan aslan kabartmalı heykel, Sorkun Köyü Camii'nin temelinde yer alan taş buna işaret etmektedir. Osmanlıca kitabeli bazı mezar taşları da bölgenin bir zamanlar âlim yetiştiren bir yer olduğunu ispat etmektedir.

Gerede ve Dörtdivan çevresi, Türklerin Anadolu'nun fethinden sonra en yoğun yerleştiği yerlerden birisidir. Bunu, Gerede ve Dörtdivan'da bulunan Horasan Erenlerinin günümüze ulaşan kabirlerinden ve hâlâ yaşayan hatıralarından anlamaktayız. Ayrıca bölge Türk boy isimlerinin en yoğun görüldüğü yerlerin başında gelmektedir. Dolayısıyla 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra buranın bir Türk yurdu olarak ortaya çıktığını, gelişme gösterdiğini ifade edebiliriz.

Dörtdivan ve Gerede civarının Türkler tarafından ilk olarak Kutalmışoğlu Süleyman Şah zamanında ve 1077 yılı civarında fethedildiği tahmin edilmektedir. Buralarda fetihten sonra kurulan divanlarda ki, bunların yedi veya on iki adet olduğu çeşitli kaynaklarda kaydedilmektedir, halkı yeni yönetime ısındırmak amacıyla davullar çalındığı, toplantılar düzenlendiği eski tabirle istimâlet uygulandığı söylenmektedir. Evliya Çelebi'ye göre bu anlatılanlar Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alaaddin Keykubat dönemine tesadüf etmektedir. Selçuklular Döneminde bölge II. Kılıçarslan'ın oğullarından Ankara Meliki Muineddin Mesud'un yönetimine verilmiştir. Daha sonraki dönemlerde burası Anadolu Selçukluları Devletini oluşturan yirmi bir eyaletten biri olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu Selçukluları'nın yıkılmasından sonra bir süre İlhanlıların yönetiminde kalan bölge 1363 senesinde Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir.

Bölgenin bu dönemdeki yoğun Türk nüfusuna İbni Battuta ve Evliya Çelebi gibi

¹² Halilullah Özcan, “Dörtdivan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, DİVANDER Bülteni, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 8.

seyyahlar dikkat çekmektedir. Burası Osmanlılar döneminde bir köy olarak ortaya çıkmış, daha sonraki yüzyıllarda Bolu'nun otuz yedi kazasından biri olarak gelişme göstermiştir. Burada ilçenin isminin de zengin bir geçmişe yaslandığını söyleyebiliriz. Biz bu hususa yukarıda nisbeten işaret etmiştik.

Özellikle yaylak ve kışlak hayatının Türklerin yaşayışında hâkim olduğu zamanlarda divanların çok önemli olduğu, Türklerin bu vesileyle toplandıkları, bir araya geldikleri, alışveriş yaptıkları bilinmektedir. Türk boyları bu divanlarda çok önemli kararlar alırlar ve bu kararlar sonraki divana kadar etkili olurdu. Bolu ve çevresinde bu divanların izlerine rastlamak mümkündür.

Osmanlı arşiv belgelerinde 1530 senesine ait “Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri”nde divan adıyla şu yerler bulunmaktadır: “Avşar Divanı, Ağulu Divanı, Ak Viran Divanı, Alp Divanı, Alpagut Divanı, Alp Arslan Divanı, Basat Divanı, Çepni Divanı, Danişmendli Divanı, Çağa Divanı, Çağsak Divanı, Çorum Divanı, Çivril Divanı, Delliller Divanı, Demirci Divanı, Eymirşah Divanı”¹³

Buradan hareketle bazı Türk boylarının yılın belli zamanlarında toplandıkları ve istişarede bulundukları anlaşılmaktadır. İbn-i Said isimli bir seyyah da Gere de bölgesine gelmiş ve Dörtdivan ovasında otuz bin civarında çadırın toplandığına şahit olmuştur.¹⁴ Bu bilgi kanaatimizce oldukça önemlidir. Bütün bunlar da bize göstermektedir ki, Dörtdivan Türklerin Anadolu'ya ilk geldiği zamanların hatırasını taşıyan eski bir yerleşim yeridir. Dolayısıyla Türkler fetihten hemen sonra buralara yerleşmişlerdir. Burada divanlar kurulmuş ve toplantılar yapılmıştır.

Bolu'nun mutasarrıflık olarak yönetildiği zamanlarda Dörtdivan, Bolu'nun on dokuz kazasından birisi olmuştur. Kazalar elindeki yetkileri çok geniş ayanlar tarafından yönetilmekteydi. Dörtdivan'da tanınan ilk ve en önemli ayan ise Kalınbacakoğlu İsmail Bey idi. İsmail Bey'in çok cesur olduğu ve kendisine Tepegöz dendiği ifade edilmektedir. Kaynaklar Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın adamlarıyla Kağıthâne'de yapılan bir cirit gösterisinde İsmail Bey'in onları yendiğini kaydetmektedir. Ondokuzuncu Yüzyıl'ın ortalarına doğru Dörtdivan kaza olma özelliğini korumuştur. Ancak 1880 senesinde bir nahiye olarak gözükmektedir.¹⁵

Anlaşıldığı kadarıyla Dörtdivan ve çevresinde tarihte divanlar kurulmuştur. Kaynaklar genel olarak bunun yedi tane olduğu bilgisi üzerinde dururlar. Bu yedi divanın zamanla dört ve üç divana düştüğü söylenmektedir. Dörtdivan bir subaşılık ve kasaba olarak da bazı kayıtlarda görülmektedir.

Dörtdivan merkez, yöre halkı tarafından “Cumayeri” olarak bilinir. Bunun ilçenin pazarının Cuma günü olmasıyla bir ilgisi vardır. Ayrıca Çavuşlar Camii de “Cuma Camii” olarak bilinir. Buradan anlaşıyor ki, özellikle Çavuşlar Mahallesi civarı in-

13 Alemdar Yalçın, “Divan Durmak”, DİVANKAV Bülteni, S. 10, Haziran 2007, s. 7.

14 Alemdar Yalçın, “Divan Durmak”, DİVANKAV Bülteni, S. 10, Haziran 2007, s. 7.

15 Halilullah Özcan, “Dörtdivan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, DİVANDER Bülteni, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 8-9.

sanların toplandığı, bir araya geldiği, bir zamanlar burada bir divanın kurulduğu yerlerden idi.

Yukarıda Dörtdivan tarihinin Gerede tarihiyle yakın bir ilgisinin olduğuna işaret edilmişti. Bu hususta Gerede’de bulunan tekke ve vakıf kayıtları da oldukça önemlidir. Gerede Aşağı Tekke’de medfun Hacı Halil Efendi’nin türbesine ait vakıf belgelerinde Dörtdivan’la ilgili bazı kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtların birinin künyesi şöyledir: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakfiye Defterleri no: 1992, Sayfa no: 178.

Fatih Erkoçoğlu’nun Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde yaptığı çalışmalar neticesinde Bolu Fihristinde (2329) Gerede-Dörtdivan-Yeniçağa (Reşadiye) başlığı altında 117 adet vakıf bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlardan 98 adeti şahsiyet kayıdır. Erkoçoğlu’nun bir bildiriye konu ettiği vakfiyeye göre Geredeli Hacı Halil Efendi’nin türbesi için Gazi Ahmed Muhtar Paşa tarafından belirli bir nakit vakfedilmiştir. Ancak vakıf içinde arazi vakıfları da bulunmaktadır. Bu vakfın tarih kaydı 25 Şaban 1272 (M. 1855)’dir. Dolayısıyla bugün yerini tespit edemesek bile Dörtdivan’daki bazı arazilerin vakfa ait olduğu anlaşılmaktadır.

19. Yüzyıl’ın ortalarına doğru bir kaza olarak ortaya çıkan Dörtdivan, 1890 yılında Bolu’nun Gerede kazasına bağlı bir nahiye olmuştur. Daha önceleri köy olan Kadılar ve Çavuşlar birleştirilerek 1962 senesinde Dörtdivan’da belediye teşkilatı kuruldu. Bu dönemde merkezin hane sayısı 198 idi. 1965 senesinde yapılan nüfus sayımında ilçe nüfusu 1558’di. İlk belediye başkanı Halil Aksoy (1963-1969) idi. Ondan önce İsmail Yener burada bucak müdürü olarak görev yapıyordu. ¹⁶ Nihayet Dörtdivan 1990 senesinde ilçe olmuştur. ¹⁷

Dörtdivan’ın en eski fotoğraflarından biri. Cumayeri.

¹⁶ Osman Mitralyöz, Gerede, Ankara 1970, s. 87.

¹⁷ Melda Özdemir, Fatma Yetim, Hülya Kasaplı (Haz.), Bolu İli Yöresel Kıyafetleri ve Folklorik Yapma Bebek Üretiminde Değerlendirilmesi, Bolu Bel. Bolu Araştırmaları Merkezi Yay., Bolu 2011, s. 18.

EVLİYA ÇELEBİ GEREDE VE DÖRTDİVAN'I ANLATIYOR

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Türk kültürü, tarihi ve edebiyatı için eşsiz bir kaynaktır. Bunu da müellifinin engin tecrüsesine ve merakına borçluyuz.

Birçok açıdan Seyahatnâme'nin önemi günümüzde giderek daha çok ortaya konmakta, eser üzerine birçok inceleme ve araştırma yapılmaktadır. Evliya Çelebi, elli yıldan fazla süren seyahatlerinde geriye mescitleri, hamamları, sokakları, köy ve kasabaları, çeşmeleri, türbeleri, yatırıları, insanları ve daha birçok zenginliğiyle büyük bir coğrafyayı ilgilendiren bir kaynak eser bırakmıştır. O, Anadolu, Rumeli, İran, Kafkasya, Arnavutluk, Yunanistan, Bosna Hersek, Bulgaristan, Macaristan, Dalmaçya, Moldavya, Güney Rusya, Mısır, Suriye, Hicaz, Habeşistan, Sudan gibi ülke ve bölgeleri gezmiş ve gördüklerini tespit etmiş bir seyyahtır.

Bu muazzam eserde dikkat çeken hususlardan birisi de Anadolu şehir ve kasabalarının 17. Yüzyıl'daki panoramasıdır. Evliya Çelebi'nin uğradığı ve Seyahatnâme'de anlatılan yerlerden birisi de Gerede'dir. Gerede, Seyahatnâme'de "Evsâf kasaba i Gerede" başlığı ile verilmektedir. Ve daha sonra burası şöyle tarif edilmektedir: "Bolu sancağı hâkinde subaşılıktır ve yüz elli akçe kazâdır. Yeniçeri serdârı vardır. Şehri bir vâsi' uz içinde bin aded tahta ve kiremit örtülü hâne i kadîmlerdir. Ve cümle tokuz mahalle ve on bir mihrâbdır." (Seyahatnâme II. Cilt, s. 88)

Bu satırlardan Gerede'nin 17. Yüzyıl'da bir subaşılık gelirinin yüzelli akçe ve burada bir yeniçeri serdarının olduğunu öğrenmekteyiz. Çelebi burada Gerede'de bulunan evleri de tarif etmekte bin civarında çatısı tahta veya kiremitle kaplı eski hânelerin olduğunu kaydetmektedir. Bu yüzyılda Gerede dokuz mahalleden oluşmakta ve kasabada on bir adet cami bulunmaktadır. Bundan sonra Gerede'nin çarşılarından ve camilerinden bahseden satırlar boş bırakılmıştır. Bu durum Seyahatnâme'nin tamamlanıp tamamlanmadığıyla ilgili bir husustur. Daha sonra gelen satırlarda Gerede hakkında şunları okuruz:

"Bunlardan mâada mesâcidlerdir. Ve üç tekeye ve bir hammâm ve üç hân ve iki yüz dükkân ve yedi kahvehânesi vardır. Cümle esnâfından ziyâde Gerede bıçakcısı ve debbâğı gâyet çoktur kim Gerede gönü ve sahtiyânı meşhûrdur. Zîrâ âb [u] hevâsı gâyet yayla ve latîfdır. Ve halkı gâyetten dürüstdür. Ve câ-be-câ mahbûbları vardır. Halkı ekseriyyâ suhte talebeleridir. Levendâtı meşhûr olmağıla Gerede hırsız ve debbâğı ve sovuğu, Erzurûm'a mânend olmağıla meşhûrdur. Efvâh ı nâsda sovuğ yâd olunsa "Erzurûm sovuğu beni Gerede'de bulun, demiş" deyü darb ı mesel olmuş derler. Ammâ halkı gâyet zinde ve mücessem ve şecî' Türk tâ'ifesidir. Cânib i erba'asında ve cenûb tarafında Kankırı şehrine varınca ma'mûr nâhiyeleri var kim kırk elli bin Etrâk tâ'ifesi vardır. Nâhiye i Kızılöz ve nâhiye i Alacaöz ve nâhiye i Eledîvân ve Birdîvân ve İkidîvân ve Üçdîvân ve Dördîvân ve'l-hâsıl yedi dîvâna varınca nâhiye isimleridir kim cümlesi dağlar içre sâkin olur dağlardır kim halkının başka ıstılâh [u]

elkâbları ve gayrı lehçe-i mahsûsaları vardır.” (Seyahatnâme II. Cilt, s. 88)

Bu satırlar gâyet net bir biçimde 17. Yüzyıl ortalarında Gerede ve Dörtdivan çevresi hakkında Çelebi'nin intibalarını yansıtmaktadır. Bu dönemde Gerede'de üç tekkenin var olduğu tespit edilmektedir. Fakat bunların hangi tarikata ait olduğu kaydedilmemiştir. Bu dönemde olduğu gibi o zamanlarda da Gerede'de dericiliğin çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra bıçakçılığın da meslek olarak önemli bir meşgale ve zanaat olduğu kaydedilmektedir. Çelebi, Gerede halkının gayet sağlıklı ve cesur (şecî) olduğunu kaydetmektedir. Yine buna göre şehir Erzurum'la bazı yakın özellikler taşımaktadır. Hatta Çelebi, bir Gerede atasözünü de bu satırların arasına derc etmektedir: “Erzurum'un soğuğu gelin beni Gerede'de bulun demiş!”

Burada dikkatimizi çeken ifadelerden bir diğeri “divan” isimli yerleşim yerleridir. Evliya Çelebi bunların yedi adet olduğunu kaydetmektedir. Demek ki, divan şeklinde anılan yerleşim yerleri bu dönemde yedi tane idi ve Dörtdivan da sadece bunlardan birisi idi. Seyahatnâme'de, ileriki satırlarda bu yerlere neden “divan” dendığını de okuyacağız. Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de Dörtdivan hakkında da bilgi vermektedir.

Dörtdivan isminin nereden geldiğini, Evliya Çelebi şöyle izah etmektedir: “Evvelâ bu Etrâkin divân ta'bir etdikleri Ertuğrul, Âl i Selçûkiyân[dan] Sultân Alâeddîn asrında boy beği iken kefare elinden bu dağları feth etdikçe re'âyâ vü berâyâya istimâlet vermeğiçün dîvân edüp kôs çaldığı yerlere hâlâ dîvân lafzıyla ta'bir edüp yedi dîvân yedi nâhiye olmuştur.”

Çelebi, aslında bizimle önemli bir bilgiyi paylaşmaktadır. Dörtdivan ve çevresinin Ertuğrul Gazi tarafından fethedildiğini ve onun yedi yerde halkın gönlünü kazanmak, onları yeni yönetime ısındırmak için kôs çaldırdığını ve toplantı düzenlediğini kaydetmektedir. Zira yukarıda geçen “istimâlet” kelimesi, Osmanlı Devleti'nin, fethettiği yerlerde halkı yeni yönetime ısındırmak için uyguladığı hoşgörü politikasını ifade eder. Bu satırlardan Dörtdivan'ın isminin nereden geldiği ve bundan başka “divan” isimli yerleşim yerlerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de Dörtdivan'da ve Bolu'da konuşulan Türkçe hakkında da bilgiler verir. Onun muhtelif yerlerde konuşulan diyalektlere ve şivelere özel bir ilgisi vardır. Burada da onu görmektediriz. Dörtdivan ve çevresinde söylenen ve kendisine çok ilginç gelen kelimelerden bir seçme yapar. Bu kelimelerin bazıları aşağıya kaydedilmiştir. Parantez içerisindekiler, Evliya Çelebi'nin bu kelimelere verdiği anlamlardır: Çalab hakkı (Allah hakkı), Yalavaç hakkı (Peygamber hakkı), çebü fakı (çelebi hoca), heleci (söz), aydını (şeyh), banalabân (müezzin), mezigit (mescid), savu yeri (mezârlık), sîn yeri (mezârlık), tâhirlik (hammâm), savu (ağlamak), köp-
lez (yavru köpek), tola (zağar), çınak (arслан), saplıca (kiraz), dikdük (kiraz kurusu), kişne (vişne), ballı darı (incir), kızıl ağaç (havuç), hınza (kereviz), sepüger (turp), çoğaç (güneş), oğlan babucı (armud kurusu), tüğlice donbak (dikenli kestâne), tülüce yumru (şeftâli), kaplıca burka (yumurta), beğ aşı (yumurta), çullu cücük (tavuk), maşatlık (mezarlık), göynümiş (olmuş meyve), kak (kuru), zirfe zağarı (kaşık), mav-

mav (kedi), çelerdi (bakdı), dızıkıdım (darıldım), yığma depe (pilav), çuluk (dutmaç), sarığı burma (baklava gibidir), hevây dızlık (börek gibidir), döngel (muşmula), hür-pülde (içer), zîven mi (gider misin), zilib (halı), söyken (yasdık), üç basdı (sacayak), musmul (temiz), çep (güç), tok tok (havan), ne yâlin (nedir hâlin), onat nat (eyidir eyi), çizgindi didim (ağrıdı başım), efelim (kardaşım).

Burada ilginç olan taraf şu ki, Seyahatnâme'nin ikinci cildinin fihristinde, (Hâzâ Seyâhatnâme Fihris i Cild i Sâni'de) geçen şu ibarelerdir: "Bolu ılıcası ve Çağa gölü ve kasaba i Gerede ve Türk lisânı". Evliya Çelebi'nin yerel söyleyişlere ve yabancı dillere çok ilgi gösterdiğini söylemiştik. Fakat burada Çelebi, Gerede ve Dörtdivan'da konuşulan yerel ağza özel bir ilgi göstermiş görünmekte ve bundan eserinin fihristinde dahi bahsetme gereği duymaktadır. Fihristte Çağa Gölü'nden bahsedildiği hâlde metinde göl ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Görüldüğü üzere Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Türk kültürü, edebiyatı ve tarihi için çok önemli bir kaynak durumundadır. Özellikle bugün ulaşılması neredeyse imkânsız bilgi ve belgeler, mahalli kültürler, 17. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'nin genel görünümü açısından eser dikkat çekmektedir. Bu kısımda biz de Seyahatnâme'nin bize sunduğu imkânlardan yararlanarak 17. Yüzyıl Gerede ve Dörtdivan için ilgi çeken satırları paylaşma fırsatı yakalamış olduk.¹⁸

Dörtdivan bir çiçek cennetidir.

18 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, II. Kitap, Haz.: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKY Yayınları, İstanbul 1998.

DÖRTDİVAN'DA BAZI TARİHİ ESERLER

Dörtdivan en eski Türk yerleşim yerlerinden biri olduğu gibi daha önceleri Roma hâkimiyetinde kalmış bir yerdir. Burada daha önce yaşayan bazı milletlere ait tarihî eser kalıntıları bugün bile mevcuttur. Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi'nde Yağbaşlar Köyü'nde bulunan bir kilise kalıntısından bahsetmektedir. Bu kilise Yağbaşlar Köyü'nde Aziz Ağa'nın tarlasında yer almaktadır. Köylüler bu kilise harabesindeki taşları almışlar ve kullanmışlardır.

Ali Rıza Ünlü'nün tedkiki neticesinde bu taşların üzerinde herhangi bir işaret bulunamamıştır. Yine aynı yazar burada yer alan kalıntılardan önceleri burada önemli bir yerleşim yerinin olabileceğini tahmin etmektedir. Yine ayrıca Mursallar Kalesi denen bir kale kalıntısı Mursallar Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu kale burada yer alan hâkim bir tepe üzerine kurulmuştur.

Yine Dörtdivan köylerinden Ortaköy'de de pekçok eski bina kalıntısının olduğu Gerece Tarihi'nde kayıtlıdır. Dörtdivan'da bir zamanlar şehir hayatının olduğu, en azından burada önemli denebilecek yerleşim yerlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ali Rıza Ünlü Aladağ'da Dekman veya Dikmen denilen mevkide büyük bir şehir harabesinin bulunduğunu söylemektedir. Burada on iki civcivli bir tavuk figürü de bulunmuştur. Bu tavuk figürü büyük bir kayanın üzerinde yer almaktaymış.

Yine Ünlü'nün ifade ettiğine göre Çardak Köyü'nde Babahazır namında birinin yaptırdığının söylendiği bir camide başları işlemeli taş sütunlar yer almaktadır. Bu taşlar yere gömülü bir vaziyettedir. Yine Ali Rıza Ünlü, Göbüler'de eski bir çeşme harabesi olduğunu söylemektedir. Çeşmenin etrafındaki harabelerden burada önceden muntazam binaların olduğu anlaşılmaktadır. Yine Ünlü, Deller Yaylası'nda da bir eski çeşmenin olduğunu söylemektedir. Deveciler'de de bir kargir mahzen vardır. Doğancılar Köyü'nde yer alan ve köyü Kurucaköy'a bağlayan köprü'nün (Kireçli Köprü) Cenevizlilerden kalmış olduğu kitapta kayıtlıdır.¹⁹

Dörtdivan'da bulunan tarihi eserler elbette bu sayılanlardan ibaret değildir. Mesela Dörtdivan'da bulunan Tuzla Tepesi'nde bir lahit yer almaktadır. Yağbaşlar Köyü'nde mermer sütun parçası yer almaktadır. Yapraklı mevkisinde yer alan aslan heykeli bedeliyenin oraya getirilmiş olmalıdır. Aşağısayık Köyü'nde musalla taşı olarak kullanılan bir sütun üzerinde Roma harfleriyle şunlar yazılıdır: "Bahtlarının açık olması dileğiyle M. Aurelius soyuna armağan." Mursallar Köyü'nde üzerinde haç işareti olan bir taş bulunmaktadır. Ayrıca Dörtdivan evleri çok eskidir.²⁰

Bütün bunlar göstermektedir ki, Dörtdivan daha Roma döneminde önemli yerleşim yerlerinden birisi hâline gelmiştir. Aslında bunu Bolu ve çevresi için genel bir yargı olarak ifade edebiliriz. Nitekim Bolu merkez başta olmak üzere, merkeze bağlı köy-

19 Abdullah Demirci, "Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü'nün 'Gerede Tarihi' Eserinde Dörtdivan ve Dörtdivanlılar", DİVANKAV Bülteni, S. 7, s. 32-35.

20 Erendiz Özbayoglu, "Kesintisiz Bir Yerleşim Alanı Bolu'nun Dörtdivan'ı", DİVANKAV Bülteni, S. 9, Haziran 2006, s. 8-9.

lerde ve ilçelerde Roma döneminden kalmış olan eserler burada yoğun bir yerleşimin olduğuna işaret ediyor. Dörtdivan için burada kaydetmek istediğimiz asıl husus, burada yer alan ve günümüzde de kullanılan veya ziyaret edilen eserlerdir. Bunlar hakkında aşağıda küçük başlıklar altında bilgi verilmiştir.

1974-1975 Eğitim-Öğretim Yılı, Aşağıdüğür Köyü. (Kaynak: Mehmet Nadir Aksoy)

Göbüler Köyündeki Yılanlı Su

Ali Rıza Ünlü, Göbüler Köyü'nde köyün batısında ve 2 km mesafeden gelen bir sudan söz etmektedir. Bu su halk arasında “Yılanlı Su” adıyla bilinmektedir. Hıdrellezde yani her 6 Mayıs'ta köylüler akın akın buraya gelirler. Buradaki suyun yanında bulunan taşlar üzerinde müellifin kaydettiğine göre birdenbire binlerce yılan peyda olmaktadır. Bunlar taşların üzerinde yatarlar ve kimseye dokunmazlar. Halk da bunlara dokunmaz ve sadece seyrederek. Hastalar bu sudan alıp yıkanır ve inanışa göre şifa bulurlar. Ali Rıza Ünlü, bu manzarayı bizzat gördüğünü söyler. Yine ona göre burada bu günde panayır gibi bir kalabalık teşekkül edermiş. Son zamanlarda bu kalabalığın azaldığını da sözlerine eklemektedir.²¹

Ali Rıza Ünlü, eserinde Göbüler'deki bu eski çeşme harabesi hakkında şunları söyler:

“Burasını bizzat tedkik ettim, oldukça geniş ve çayırılık, doğu ve güney tarafları hafif yüksek tepe olan bu mevkide eski devirlere aid bir çeşme harabesi var. Su; yontma

21 Ali Rıza Ünlü, Gerece Tarihi, s. 84.

taşlarla yapılmış algından gelmektedir, oldukça muntazam yapılmıştır. Suyun güney doğudan doğru geldiği ve yere yatıp da toprak üzerine kulağını koyarak dinlediği vakit kuvvetli bir suyun yeraltından gittiği, suyun verdiği sedadan anlaşılmaktadır. Fakat duyulan su sadasına nazaran çeşmeye gelen miktar, ancak dörtte bir raddesindedir. Bu suyun nereye gittiği malum olmadığı gibi, civarda da çıktığı bir yer yoktur. Çeşmenin vaktile çok muntazam olduğu ve önünde havuzu ve sair binalar bulunduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Ruzi hızır günü (Hıdırellez günü) çıktığı yukarda yazılan yılların ancak o güne mahsus olup başka günlerde görünmedikleri şübhesizdir. Fakat bu su köye açıktan gelir ve bazan da gayet ufacak siyah yılan yavrularının aktığı da görülmektedir.”²²

Menakıby Olan Bir Cami: Çavuşlar Camii

Çavuşlar Camii Dörtdivan'ın en eski camisi olarak bilinir. Cuma Camii, Alaca Mescid, Baba Hızır Camii olarak da bilinmektedir. Bu camiyle ilgili şu bilgiler mevcuttur:

“Ahşap çatılı ve ahşap tavanlı ancak içten kubbeli yeni restore edilmiş cami, Bolu'nun en güzel camilerinden biridir. Dikdörtgen planlı cami, Bayram Ağazade Hafız Seyit Ahmet tarafından vakıf yoluyla 1874 yılında yaptırılmıştır. Harim kısmı, 2 sıra ahşap direklerle 3 bölüme ayrılmıştır. Daha geniş olan orta alan 3 sıra kubbe ile diğer kısımlar ise düz ahşap tavan ile örtülüdür. Kuzeyde yer alan kadınlar mahfili ahşap direklerle taşınmıştır. Harim içerisinde, kadınlar mahfilinin altında ahşap korkuluklarla çevrilen alanda bir sanduka yer almaktadır. Caminin duvarları, kubbeleri, mihrap ile pencere kenarları kalem işiyle bezenmiştir. Ahşap minaresi çatıdan çıkmaktadır.”²³

Bu cami, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurumu tarafından 31.07.1998 tarihinde tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır.

Çavuşlar Camii, Dörtdivan'ın en eski camiidir. Burada daha önce bir medrese olduğu kayıtlarda yer almaktadır. Cami, vakfiyede Alaca Mescid diye geçmektedir. Caminin hemen yanında Baba Hızır Medresesi diye anılan bir medresenin olduğu yine bu vakfiyeden anlaşılmaktadır. Bu medrese daha sonraki zamanlarda yıkılmış ve ondan geriye hiçbir şey kalmamıştır. Sadece caminin doğu tarafındaki sokağın adı Baba Hızır Sokağı adıyla kalmıştır.

Baba Hızır'ın kim olduğu ise ayrıca dikkate değer bir konudur. Biz bu kitabın ilgili yerinde bu hususta bilgi vermeye çalıştık. Cami içerisinde yer alan kabir oradaki kayda göre Dörtdivanlı Hilmi'ye ait gösterilmiştir. Halbuki bu mezar Hilmi'ye ait değildir. Hilmi'nin mezarı Doğançılar Köyü'nde bulunan Ulu Mezarlık'ta yer almaktadır. Öyleyse bu mezar kimindir? Bu mezarın Secahmet Dede adında bir veliye ait olduğu söylenmektedir. Cami imamı İsmail Tezel'in bir araştırmacıdan naklettiğine göre bu mezar Hızır Reis adında birine aittir. Ancak bu durum henüz belgelenmemiştir. Ca-

²² Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi, s. 85.

²³ Hüseyin Tunçay (Editör), Bolu'da Osmanlı Dönemi Cami ve Hamamları, Tunçay Yayıncılık, Ankara 2017, s. 91.

minin kible tarafında medresenin bânisi Muhammed Emin Efendi'nin mezarı vardır. Muhammed Emin Efendi âlim, müderris ve müellif bir zâttır. Kendisinin elyazması ve matbu Osmanlıca eserleri bulunmaktadır. Camii Vâkıflar Genel Müdürlüğü tarafından yıkılmak üzereyken restore edilmiştir. Yığma taştan yapılan caminin içerisi ahşap işçiliği ile dikkat çekmektedir. Caminin iki girişi bulunmaktadır. Bu girişlerin üzerindeki Osmanlıca kitâbeler dikkat çekmektedir. Yalnız bunlar, kullanılan boya yüzünden aşınmış gibidir. Caminin restorasyonu sırasında son cemaat yeri camiye dahil edilmiş ve içerisi genişletilmiştir.

Çavuşlar Camii.

Asar-Mürseller Kalesi

Yağbaşılar Köyü, Mursallar Mahallesi sınırı içindedir. Eskilerin naklettiğine göre burada yabancılar yaşıyormuş. Burada bir savaş olmuş. Burası bir tepe gibi bir yerdir ve kale kalıntıları bulunmaktadır. Tepe, görünüş olarak piramidi andırmaktadır. Buranın içerisinde kıymetli eşyanın olduğuna inanılmaktadır. Savaş esnasında yabancılar bu piramidin her yerini kapatmışlar. Günümüzde koruma altındadır.

Bu köyde bir de hamam kalıntıları yer almaktadır. Halk arasında Asar'ın etrafını koruduğuna inanılan bir tane büyük yılanın olduğuna inanılır.

Ali Rıza Ünlü, Gerede tarihi üzerine kaleme aldığı eserinde burası hakkında bazı önemli bilgiler vermektedir:

“Gerede’nin Dörtdivan nahiyesi dahilinde ‘Yağbaşlar’ Köyü’nün ‘Mürseller’ adında yirmi beş haneli bir mahallesi vardır ki, burası Yağbaşlar Köyü’nün bir kilometre doğusundadır. Bu mahallenin kuzeyinde büyük bir tepe var. Güneyinde ise yığma olduğu anlaşılan diğer bir büyük bir tepe vardır. Burası etrafa hakim bir manzara arz eder. Köylüler buraya ‘Mürseller Kalesi’ diyorlar. Buraya bizzat çıkarak oldukça uzun incelemede bulundum. Buradaki tarlanın etrafında çok muhkem olduğu anlaşılan kale duvarları kalıntıları vardır. Bu duvarlar kamilen kargirdir. Fakat üzerinde olan kısımlar köylüler tarafından bozulmuş, taşlar alınmış ve düzeltilerek tarla haline konulmuştur. Tarla topraklarında ve kale duvarlarının dış kısımlarında araştırmalar yaptım; ufak, beyaz mermer parçaları, desti ve tuğla parçaları ve bazı kadınların kollarına taktıkları bilezik diğer adı halhal parçaları buldum. Bilezik parçaları renkli ve sırçadır. Bu kalenin üst ve zemin katlarının yolları ve kapıları güney tarafındadır. Buradan güneye doğru inilirken iki kilometre mesafede bulunan çaya kadar pek çok bina kalıntıları vardır. Bu asar çok eski ve toprak altında kalmış olmakla beraber Eti İmparatorluğu devrine ait olduğu şüphesizdir. Burada kaleden Çağa[ya] kadar gittiği anlaşılan yeraltında tuğla ile çok muntazam yapılmış kalenin iç ve gizli yolu olduğunda şüphe olmayan bir kemer varsa da henüz bu kemer açılmamıştır. Köylüler buradan ihtiyaçlarında kullanmak üzere biraz tuğla sökmüşlerse de kemerleri açmamışlardır. Biraz daha kazılsa açılacak ve ne ise meydana çıkacaktır.”²⁴

Yağbaşlar’da Kilise Harabeleri

Ali Rıza Ünlü, Yağbaşlar’da yer alan bir kilise harabesinden söz etmektedir:

“Dörtdivan’ın Yağbaşlar Köyü’nde, Aziz Ağanın tarlasında büyük bir kilise harabesi vardır. Burası vakit vakit köylüler tarafından kazılarak tahrib edilmiş ve taşları alınmıştır. 1297 Rumi (M. 1881) tarihinde Gerede’de a’yandan Hacı Sadık tarafından yaptırılan, Tuz pazarındaki taş hanın kapısındaki işlemeli mermer sütunlar bu kilise harabesinin kapısının sütunlarıdır. Halen mezkur köyde çıkarılmış gayette düzgün büyük ve küçük birçok muhtelif taşlar vardır. Köylüler bunları bina yapanlara satıyorlar. Fakat tedkikimde bu taşlar üzerinde salibden başka resim ve işleme olmadığı gibi yazılı bir taş da bulamadım.”²⁵

Köroğlu Evi

Bugün Dörtdivanda Sayık Köyü’nde Köroğlu’na ait olduğu söylenen iki ev vardır. Evlerden birisi Yukarısayık’ta diğeri Aşağısayık’ta yer almaktadır. Aşağısayık’taki ev Prof. Dr. Faruk Sümer’in tespitleriyle ortaya çıkarılmıştır. Köroğlu’nun Dörtdivanda yaşadığına dair sekiz belge onun Sayık’ta doğup büyüdüğünü göstermektedir. Aşa-

24 Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 24-25.

25 Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 82.

ğısayık'ta yer alan ev iki katlı ve ahşaptır. Evin önünde bir ahır bulunmaktadır. Evin nispeten yakın zamanlarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu ev Köroğlu'nun doğduğu, yaşadığı evin yıkılmasından sonra yapılmıştır.

Çardak Köyü Baba Hızır Camii

Çardak Köyü Camii daha önceleri Baba Hızır Camii olarak bilinirdi. Caminin temelinde yazılı taşlar bulunduğunu Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi kitabında söylemektedir. Hatta biraz kazarak bu taşlardan birini nisbeten ortaya çıkarmış, çıkan yazının suretini kitabına koymuştur. Bu, Roma döneminden kalmış ve Latin alfabesiyle yazılmış bir kitabedir. Ayrıca Ali Rıza Ünlü, caminin önünde bulunan üç adet işlemeli, resim sütun başlıklarından söz etmektedir. Bu taşların yarısı toprak altında, yarısı da duvar temelinde bulunmaktaymış.

Bu camide bir zamanlar toplu namaz kılınıyormuş. Ali Rıza Ünlü de bu camiden “Cuma Camii” olarak söz etmektedir. Bu durum köyün bir zamanlar mevcut divanlardan biri olduğunu hatıra getirmektedir. Cuma namazı kılınan camiler yörede “Beratlı camii” olarak bilinmektedir. Bunlardan birisi de Aşağıdöğür Köyü'ndedir.

Camiyle ilgili bazı anlatılar mevcuttur. Bunlardan birine göre köylüler, camide tadilat yapmak istemişler. Hazır bu işe girişmişken köyün kenarında yer alan camiye daha merkezî bir yere taşımayı düşünmüşler. Camiyi yavaş yavaş yıkmaya başlamışlar. Bazı malzemeler köyün daha merkezî bir yerine taşınmış. Ertesi günü caminin eskisi gibi durduğunu görmüşler.

Deveciler'de Bulunan Tepecik

Bugün Deveciler Mahallesi'nde bir tepecik bulunmaktadır. Bu höyük üzerinde önceleri bazı kişiler insan kemiklerine rastladığını söylemektedir. Ali Rıza Ünlü bu tepecikten şöyle söz eder: “Burada köyün ortasında yığma bir tepecik vardır. Bu tepenin üzerinden biraz kazan köylüler kargir bir mahzen içerisinde insan kemikleri görerek kapattıklarını söylüyorlar.”²⁶

Sümme Yaylası'ndaki Harabeler

Deveciler'in yaylası olan Sümme Yaylası'nda bir şehir harabesini andıran kalıntılar vardır. Burada bazı çömlek parçaları, üzerinde zincir izi bulunan bir taş, daha eskilerde burada bulunan fakat şimdi yok olmuş bir yılanlı kuyu ve yayla evlerine uzanan eski bir yol dikkat çekmekte; burada eskiden önemli bir yerleşim yeri olduğuna işaret etmektedir.

Burayla ilgili olarak da elimizde pek fazla malumat bulunmamaktadır. Fakat Sümme

²⁶ Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 95.

Yaylası'nda yapılacak araştırmaların Dörtdivan'ın tarihine ışık tutacağını, yerleşim yeri olarak kullanılmış yerlerin tespit edilmesine fayda sağlayacağını düşünmekteyiz.

Sümme Yaylası'nda eskiden bir yerleşim yerinin olduğuna işaret eden hususlardan birisi Kayser Çeşmesi'dir. Kayser Çeşmesi bu açıdan oldukça önemlidir. Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi'nde bundan Yalacık Köyü'nde diye söz etmektedir (Gerede Tarihi, s. 84.). Bu çeşme Deveciler Mahallesi'nin yaylası olan Sümme Yaylası'nda yer almaktadır. Bu çok eski bir çeşmedir ve köylüler arasında bu adla bilinmektedir. Çeşme yakın zamanda tamir görmüştür. Suyu oldukça lezzetlidir ve genel olarak azalmamaktadır. Fakat biz yaylaya gittiğimizde uzun zamandan beri yaylanın ve ilçenin yağmur almasından ötürü çeşmeden su akıyordu.

Kayser Çeşmesi'nin ismi oldukça ilgi çekicidir. İsmin buraya nasıl konduğu bilinmemektedir. Bu ismin Bizans hükümdarlarının unvanı olan "kayser"le bir ilgisi olmalıdır. Çeşme Dörtdivan ve çevresinde en azından eski bir Roma yerleşkesi olduğuna işaret etmesi açısından dikkat çekicidir.

Sümme Yaylası'nda dikkat çeken yerlerden birisi de yayla evlerinin olduğu yere giden bir yoldur. Bu yol ne kadar bozulmuş olsa da kenarda dizili taşlardan buranın yol olarak kullanıldığı ve bir zamanlar işlek olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bu yol yakın zamanlara kadar Dörtdivanlılar tarafından da kullanılmıştır.

Sümme Yaylası'ndan bir kesit.

Fahri Kayaalp'in bize verdiği bilgilere göre bu yaylada önceden bir yılanlı kuyu da bulunmaktaymış. Bu kuyuda ince ve uzun yılanlar varmış. Suyunun aşırı kullanımı yüzünden kuyu zamanla kaybolmuş. Kayaalp'in verdiği bilgilerden birisi de "kralın evi" diye bilinen bir mevkiyle ilgidir. Bu yerle ilgili başka herhangi bir malumat mevcut değildir. Ancak bu isim de yaylanın geçmişine ışık tutabilir.

Etrafta bir şehir harabesi olduğunu hissettiren hususların en önemlisi herhalde dağınık bir biçimde etrafta duran taşlardır. Bu taşların yapı harabeleri olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu hususta daha açık şeyler söyleyebilmeye ihtiyaç vardır. Biz bundan mahrumuz. Ancak etrafta bulunan çömlek parçaları ve bu yazının bazı yerlerinde ifade edilen bazı deliller bir zamanlar burada bir yerleşim yeri olduğunu ispat etmektedir. Ayrıca harabelerin hemen aşağısında yer alan derenin içerisindeki bir taş ve üzerindeki izler bu taşın çok önceleri bir amaç için kullanıldığı göstermektedir. Taş, üzerindeki izlerden ötürü "zincirli taş" olarak bilinmektedir.

Bütün bunlar Dörtdivan'ın Deveciler Mahallesi'ne ait Sümme Yaylası'nın bir zamanlar yerleşim yerlerinden olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Bu şehir hangi dönemde kurulmuş, burada kimler yaşamış, burası etrafında ortaya çıkan efsane ve hikâyeler mevcut mudur, bu sorulara açık bir cevap verebilmek şu an mümkün değildir. Sümme Yaylası'nda bir kazı çalışması yapılmadan bu harabe hakkında net şeyler söylemek oldukça zor görünmektedir.

Diğer Bazı Şehir Harabeleri

Ali Rıza Ünlü, Dörtdivan'da bundan yaklaşık yüzyıl önce yaptığı incelemelerde bazı şehir harabelerinden söz eder. Bunların bazıı bugün bile müşahade edilebilmektedir. Aynı müellif Dörtdivan'da Ortaköy taraflarında bazı bina kalıntılarından ve sütun başlıklarından söz etmektedir. Yine yazar Adakınık, Aladağ ve Dikmen taraflarındaki şehir harabelerinden ve bunlardan birinde rastladığı "on iki yavrulu tavuk figürü"nden şöyle söz etmektedir:

*"Adakınık köyünün yaylası civarında, Aladağ'da 'Dekman=Dikmen' denilen mevkide oldukça büyük ve geniş bir şehir harabesi mevcut olup çıkarılan büyük ve yontma taşlara bakılırsa büyük ve mühim bir şehir olduğunda şüphe yoktur. Bir köylünün rivayetine göre yine Aladağ'da büyük ve sabit bir kaya üzerinde musanna bir tavuk ve on iki yavrusu resmedilmiş, elyevm mevcut imiş."*²⁷

Diğer Bazı Çeşmeler ve Eserler

Ali Rıza Ünlü, Dörtdivan'da yaptığı geziler neticesinde rastladığı diğer bazı çeşme ve eserlerden şöyle söz etmektedir: *"Dörtdivan'ın Yayalar, Çetiler ve Yusufkar köylerinin müşterek yaylaları ve daha birçok yaylaların da otlakiyyesi olan Deller namile ma'rifet yaylaya gelince: Etrafı hafif bayırlar ve bu bayırlarda pek çok bina eserleri mevcûd olup*

²⁷ Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 83.

köylülerin yayla evleri buralardadır. Çevresi hafif bayırlarla çevrilmiş olan bu mevki gayetle düz ve geniş ve çayırılık olup çok münbit (verimli) ve binlerce hayvanın otlamasına ve doymasına yetmektedir. Binlerce hayvanın otlamasına ve çiğnemesine rağmen, yine burada ot ve çimen eksik olmaz ve birkaç ay devam eder. Bu çok münbit ve mahsuldâr olan meranın, vaktile arazi olduğu ve buralarda meskun olan kavimlerin ekip biçtikleri, bugün kalıntıları mevcut olan tarla hududlarından anlaşılmaktadır. Mezkur arazi ekilip biçildiği takdirde iki yüz hanelik bir köyü bol bol idare eder. Bu meranın ortasında eski devre aid bir çeşme mevcut olup bu çeşmenin suyu hem yayla halkına ve hem de hayvanlara yetmektedir. Şimdiye kadar tamir görmemiş çeşmenin başı malum değildir. Burası oldukça önemli bir yerdir.”²⁸

Dörtdivan'da eski bir ev. Kadılar Mahallesi.

²⁸ Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 86.

Köroğlu Heykeli ve Çavuşlar Camii. (Fotoğraf: Emre Özgüven)

3. BÖLÜM
DÖRTDİVAN'DA YAŞAYAN
VELİLER, ŞAİRLER
VE
KÖROĞLU

Hacetler taraflarında tarlalar. (Fotoğraf: Emre Özgüven)

ÜMMÎ KEMÂL

(15. Yüzyıl)

15. Yüzyıl'ın sonlarına gelindiğinde Türk Tasavvuf Edebiyatı çok önemli mensuplarını yetiştirmiş bulunuyordu. Tapduk Emre, Yûnus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Velî, Sultan Veled, Âşık Yûnus, Nesîmî, Somuncu Baba, Hacı Bayrâm-ı Velî, Akşemseddin, Bıçakçı Ömer Dede gibi hem düşünceleri hem de eserleriyle sonraki dönemlerde derin tesirler meydana getiren mutasavvıflar yaşamıştı. Bunlardan biri de Ümmî Kemâl idi.

Ümmî Kemâl, 15. Yüzyıl'da yaşamış bir mutasavvıf şairdir. O Anadolu'daki divan sahibi ilk mutasavvıf şairlerden birisi kabul edilmektedir. Hacimli sayılabilecek bir divanı ve manzum-mensur beş kadar eseri bulunmaktadır. Buna rağmen hayatı menkıbelerle örülmüş ve bu yüzden onunla ilgili kesin hükümler vermek oldukça güçleşmiştir. Ümmî Kemâl ile ilgili kaynaklar onun Horasan'dan geldiğini ifade etmekte ve yine bunlar onun muhtelif yerlere seyahat ettiğini kaydetmektedir.

Ümmî Kemâl'in; Bolulu, Niğdeli ve Karamanlı olduğunu söyleyen araştırmacılar ve edebiyat tarihçileri bulunmaktadır. Manisa'da, kendisine atfedilen bir makamın olduğu bilinmektedir. Biz bu yazıda bunların üzerinde uzun uzadıya durmak niyetinde değiliz. Burada sadece işaretle yetiniyoruz. Fakat bu durum araştırmacıları onun tarihî kimliği konusunda farklı görüşlere sevk etmiştir. Birçok araştırmacı, Ümmî Kemâl'in Karaman'da öldüğünü, fakat türbesinin Niğde'de olduğunu düşünmektedir. Niğde'nin yanı sıra Karaman, Manisa, Mudurnu'da da türbesinin olduğu söylenmektedir.²⁹

Görüldüğü gibi Ümmî Kemâl'in hayatı hakkındaki bilgiler oldukça karışıklık arz etmektedir. Burada dikkat edilirse ilk başta Bolu'nun ismi dahi geçmemektedir. Daha sonraki zamanlarda Ümmî Kemâl'in yaşadığı yerlere Bolu da dâhil edilecektir. Bu bilgiler arasında sağlıklı bir eleme yapmak zaruri durumdur. Fakat bu husus bu yazının sınırlarını aşmakta ve üzerinde ayrıca durulmayı hak etmektedir.

Biz bu kısımda Ümmî Kemâl'in, 15. Yüzyıl'da yaşadığı yerlerden biri olan Bolu'nun Dörtdivan çevresi ile yine Bolu merkeze bağlı Işıklar (Tekkeköy)'de yaptığımız derlemeleri ve araştırmaları değerlendirdik. Böyle bir çalışmanın ortaya çıkış sebeplerinden birisi onun yaşadığı muhite netlik kazandıran araştırmalara katkıda bulunmak, özellikle alan araştırmalarının da desteğiyle bu mevzudaki kanaatlerimizi paylaşmak ve Ümmî Kemâl'le ilgili Dörtdivan ve Tekkeköy'de yeni derlenen menkıbeleri tespit etmektir.

29 Abdurrahman GÜZEL, Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yay., 7. Baskı, Ankara, 2015, s. 405.

Ümmî Kemâl'in Hayatı ve Eserleri

Ümmî Kemâl'in Hayatı

Ümmî Kemâl, Sultan II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde Anadolu'da yaşamış bir mutasavvıftır. Onun daha önceki Osmanlı hükümdarları döneminde Anadolu'da olup olmadığı hususunda kesin bir bilgiye sahip değiliz.

Gelibolulu Âlî onu Kühü'l-Ahbar'ın tezkire kısmında Sultan II. Murad devri şairlerinden biri olarak göstermektedir.³⁰ Dolayısıyla onun Sultan II. Murad döneminde Anadolu'ya geldiği tahmin edilebilir. Anne-babasının kim olduğu ve doğum tarihi bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda kendisinin 1375 senesinde doğduğu kayıtlıdır. İsmail Ünver Ümmî Kemâl ile ilgili bir bildirisinde onun divanında Ubeydullah Hamid (ö. 1412)'e intisabından söz etmesinden hareketle bu intisabın olabilmesi için mutasavvıfın yirmi yaşlarında olması gerektiğini ve buradan yola çıkılırsa 1385-1395 yılları arasında doğmuş olabileceğini söylemektedir.³¹

Bütün bunlardan sonra kesin bir tarih verilemese de Ümmî Kemâl'in 14. Yüzyıl'ın son çeyreğinde doğduğu anlaşılmaktadır. Ümmî Kemâl'in uzun bir ömür sürdüğü bu bilgilerden hareketle söylenebilir. Doğum yeri konusundaki bilgiler ise oldukça karışıktır. Onun Horasan, Karaman, Niğde'de doğduğunu söyleyen araştırmacılar ve kaynaklar vardır. Menâkıbnâme'ye göre Anadolu'ya Horasan'dan gelmiştir.

Hayati Yavuzer, mutasavvıfın bulunduğu ve doğduğu şehirler hakkında bazı önemli tespitlerde bulunur. Müminzâde'nin,

Karaman ülkesinde neşeti Larendeden oldı

Seyâhat eyleyüp geşt eylemişdi 'arz-ı İrânı

beytinden hareketle şöyle der:

“Biyografik Osmanlı kaynaklarında Karamanlı olarak anılması, Divanı'nda Mevlâna, Sultan Veled, Âşık Paşa, Gülşehrî gibi Orta Anadolu mutasavvıflarından söz etmesi ve Şeyh Hâmid'le olan ilişkisi, şâirin hayatının bir bölümünün Larendede, Konya, Aksaray, Kayseri ve Niğde'de geçmiş olabileceğini, hatta bir süre Bursa'da bulunmuş olabileceğini düşündürmektedir.”³²

Menâkıbının Ümmî Kemâl'den “Horasanlı” diye söz etmesine rağmen Yavuzer, mutasavvıfın “Karaman (Larendede)”da doğduğu ve ilk yıllarını burada geçirdiğini söylemektedir.

Ümmî Kemâl'in gerçek adı İsmail'dir. Türbe içinde yer alan bilgilerden onun Pir Muhammed Bahâeddin'in veya Sûfî Sultan (Şeyh Ali Erdebilî)'in halifelerinden olduğu

30 Mustafa İsen, Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Ankara 1994, s. 121.

31 İsmail Ünver, “Kemâl-i Ümmî”, Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu 2-4 Mayıs 1986, Bolu 1987, s. 21.

32 Hayati Yavuzer, Bolu Erenlerinden Kemâl Ümmî, Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2013, s. 19.

anlaşılmaktadır. Onun, Sûfi Sultan tarafından Anadolu'ya gönderilen velilerden olduğu yine menâkıbnâmedeki kayıtlar arasındadır. Osmanlı Müellifleri'ne göre Hayreddin Tokadı'nın mürşidi Cemâl-i Halvetî ile pirdaşdır.³³ Derviş Ahmed'in Menâkıb-ı Kemâl Ümmî'de kaydettiğine göre ise Anadolu'ya Horasan'dan gelmiş, burada irşat vazifesiyle görevlendirilmiştir.³⁴ Anadolu'ya gelen Ümmî Kemâl önce Niğde dolaylarına yerleşmiş, ardından Bolu'nun bugün Tekkeköy veya Işıklar diye anılan mevkiine yerleşmiştir. Burada Aladağ ve Bozarmut Yaylası dolaylarında yaşadığı anlaşılmaktadır. Halifesi Sarı Müderris'in divanında buralarla ilgili yer alan şiirler bizce onun bir zamanlar Bolu'da yaşadığı hakkındaki yorum ve tereddütleri artık kesin bir bilgi hâline getirmektedir.

Ümmî Kemâl, burada şehirden uzak ve münzevi bir hayat yaşamış, mümkün olduğunca vaktini Tekkeköy'de, Aladağlar'da ve Bozarmut Dağları'nda geçirmiştir. Buna göre kendisi şehirden lezzet almayan, dağların doruklarında gezen, efkarını yüksek yerlerde dağıtan bir meşrebe sahiptir. Onun bölgede bulunan yabani ağaçları da aşılardığı halk arasında hâlâ söylenegeler. Menâkıb-ı Kemâl Ümmî'de yer alan şu mısralar da bunu doğrulamaktadır:

Gezerdi tagı şehre gelmez idi
Şehirden lezzet aslâ almaz idi
Nazar-gâhı Alatağ olmuş idi
O derd-i 'ışkı anda bulmuş idi

Yiri olmuş idi kûh u bey[âb]ân
Yüzün görmege müştâk idi insân
Bozarmud tagların itmişti me'vâ
Açup ol yirleri eylerdi ihyâ

Anun deştîlerini aşlar idi
Döner bir yire girü başlar idi
Kerâmet nûrın anda saçmışıdı
Anı görsen ne yerler açmışıdı³⁵

Deştî, yabani ağaç demektir. Bu mısralara göre Ümmî Kemâl, keramet nurunu, burada bir memleket açmak için kullanmış bir kimsedir. Anlaşıldığı kadarıyla o bu bölgeye yerleştiğinde burada herhangi bir yerleşim yeri yoktu. "Açmak" kelimesi kullanıldığına göre Ümmî Kemâl bu mevkiyi yaşanabilir bir hâle getirmiş ve buralardaki

33 Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi, Haz.: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, s. I/152-153.

34 Ramazan SARIÇİÇEK, "Menâkıb-ı Kemâl Ümmî ve Bolu", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 17, İstanbul 2016, s. 301

35 Ramazan SARIÇİÇEK, "Menâkıb-ı Kemâl Ümmî ve Bolu", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 17, İstanbul 2016, s. 300.

ağaçları aşilayarak insanların ve hayvanların buralardan istifade etmesine çalışmıştır.

Ümmî Kemâl'in Dağıstan, İran, Azerbaycan, Özbekistan gibi ülkelerle de bir ilgisinin olduğu çeşitli kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Türbesinde, dinî ve tasavvufî bir ortamda büyüdüğü; Dağıstan, Azerbaycan, Tataristan, Özbekistan, Türkiye ve Arap ülkelerinin muhtelif yerlerinde bulunduğu kayıtlıdır. Bu kayıt büyük bir ihtimalle Fuat Köprülü'nin Divan Edebiyatı Antolojisi'nde³⁶ yer alan satırlara ve yukarıda bahsi geçen makalesine dayanmaktadır.

Yine türbesindeki başka bir kayda göre Ümmî Kemâl, Dağıstan'da şimdilerde Baytogay Köyü diye bilinen yerde Keski adıyla bilinen ve Kounkala da denilen eski bir Kumuk köyünde dünyaya gelmiştir. Yalnız bu kayıtle ilgili herhangi bir kaynak belirtilmemiştir. Buna göre ilk tahsilini doğduğu yerde tamamlayan Ümmî Kemâl, daha sonra Şirvan'a gitmiş, buradaki tahsil hayatından sonra Osmanlı ülkesine gelmiştir. Yine Ümmî Kemâl'in Oğuz boyundan olduğu ifade edilmektedir. Türbede yer alan "Seyyid" ifadesinden onun Hz. Peygamber soyundan gelmiş bir eren olarak kabul edildiği söylenebilir. Bir başka görüşe göre Ümmî Kemâl hayatının büyük bir kısmını Erdebil'de geçirmiş, daha sonra Bolu'nun Tekkeköy/Işıklar Köyü'ne gelerek burada yaşamıştır. Ümmî Kemâl'in buraya, nispeten kalabalık bir grupla geldiği söylenmekte ve Osmanlı devirlerinde köyde bir tekkenin kurulduğu anlaşılmaktadır.

Kemâl Ümmî'nin Sandukası.

36 Fuat Köprülü, Divan Edebiyatı Antolojisi, Haz.: Ahmet Mermer, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 72.

Türbesinde yer alan başka bir kayıta onun Yıldırım Bâyezıd ve Çelebi Mehmed devrinde yaşadığı, Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murad'ın Bolu sancak beyi olarak vazife yaptığı zamanlarda onu ziyaret ettiği bilgisi vardır.

Ayvansarâyî'nin³⁷ ve Bursalı Mehmed Tahir'in belirttiğine göre Ümmî Kemâl, "şefkat" kelimesinin delalet ettiği H. 880/M. 1475 senesinde burada vefat etmiş ve yine buraya defnedilmiştir. Bolu şer'iyye sicillerinde yapılan araştırmalar neticesinde de böyle bir kayda ulaşılmıştır.

Bu sicillerde yapılan araştırmalar, onun soyunun burada devam ettiğini göstermektedir. Hatta devlet, onun soyundan gelenlere bazı vergi muafiyetleri de tanımıştır. Ümmî Kemâl'in soyu Bolu'nun Gerede ve Dörtdivan ilçelerinde devam etmektedir. Kendisinin Dörtdivan'a bağlı Çalköy'de bir süre yaşadığı da bilinmektedir. Zira burada ablası Şıh Şehriban'a ait bir türbe yer almaktadır. Bu bile onun en azında Gerede ve Işıklar Köyü (Tekkeköy) arasında kalan mevkide çeşitli zamanlarda bulunduğunu göstermektedir. Buna göre Ümmî Kemâl'in soyu bugün Bolu merkeze bağlı Tekkeköy, Dörtdivan ve Gerede dolaylarında devam etmektedir.

Ümmî Kemâl geçimini çobanlık yaparak, özellikle küçükbaş hayvanlarla ve çiftçilik yaparak temin etmiştir. Kendisine ait bazı arazilerin olduğu şifâhî olarak ifade edilmektedir. Menâkıb'da bununla ilgili kayıtlara rastlamaktayız.

Meger ol dem koyun güderdi sultân
Hulûs-ı kalbile olmuşdı çûbân
Koyunları öne katup yürüdi
Beyâbâna düşüp taga yürüdi
Koyun âvâzı ana hoş gelürdi
Niçe rûhânî cân lezzet alurdi³⁸

Ümmî Kemâl'in halifesi Sarı Müderris Sinan Efendi'nin bir şiirindeki başlıktan onun ne zaman vefat ettiğini yaklaşık olarak tahmin edebiliyoruz. Buna göre bu şiirin başlığı şöyledir: "Hâze'l-beyt-i fî vakt-i vefâtihî ve minhâ fî-vasiyyet-i rabiin badehu sü-lûsete eyyâm." Başlığın tercümesi şöyledir: "Bu beyit bahardan üç gün sonra şeyhin vasiyetinde ve vefat vaktindeyken yazıldı."³⁹

Bu ifadelerden Ümmî Kemâl'in baharda ve yaşlılığın getirdiği hastalıklar sebebiyle vefat ettiğini ve vefat etmeden önce de bir vasiyette bulunduğunu anlıyoruz. Sarı Müderris'in mersiye türündeki bu şiiri onun, hem Ümmî Kemâl'e duyduğu muhabbeti, hasreti ve vefatıyla duyduğu hüznü dile getirmekte hem de şeyhinin hayatı ve vefatı hakkında bazı küçük bilgiler ihtiva etmektedir. Bu sebeple bu mersiye-yi aşağıya kaydediyoruz:

37 Ramazan EKİNCİ (Haz.), Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. (e-kitap), Ankara 2017, s. 162.

38 Ramazan SARIÇİÇEK, a. g. m., s. 338.

39 Emre SESSİZ, Sarı Müderris Şeyh Sinan ve Divanı İnceleme-Metin-Dizin, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 189.

Şeyh var iken kış günleri vakt-i bahâr idi bana
Ol şeyhsuzın yaz günleri fasl-ı şitâ oldu bana
Vardım anun yaylasına saldı nazar sahrâsına
Ol gün çiçekler yas tutub vâ fûrkatâ derler bana
Şeyh yolunun bülbülleri zârî kıluban her biri
Ol şeyh için yas okuyub yâ hasretâ derler bana
Vardım anun türbesine verdim selâm ravzasına
Dostdan haber virür iken n’olmuş haber vermez bana
Dedi namâzım kılmadın kılmaklığa kasd kılmadın
Kanı karındaşlık hakkı deyübeni küsmüş bana
Didim dirisin diriye kılmak namâz şer’î değil
Diri namâzın kılmaga fetvâ neden geldi bana
Ümmî Kemâl gitmiş deyü aglar anınçün ay ve gün
Ben nicesi aglamayam andan togardı gün bana⁴⁰

Menâkıbda ve Sarı Müderris’in divanında kendisinin “kocacuk” olduğundan bahsedilir. Dolayısıyla onun uzun bir ömür sürdüğü anlaşılmaktadır. O halde vefatı da normal bir şekilde ve yaşlılığın getirdiği bir hastalık neticesinde gerçekleşmiş olmalıdır. Fakat Kühnü’l-Ahbâr ve Latîfî Tezkiresi⁴¹, Şeyh Şücâ Menâkıbı⁴² gibi diğer bazı kaynaklarda onun ölümüyle ilgili farklı anekdotlar nakledilmektedir.

Söz konusu kaynaklarda onun genel olarak idam edildiği üzerinde durulmaktadır. Burada bir karışıklığın meydana geldiği ve başka Kemâl isimli bir mutasavvıfın başına gelen bir hadisenin Ümmî Kemâl’in başına gelmiş gibi değerlendirildiği söylenebilir. Sarı Müderris Sinan Efendi’nin mersiyesi de göstermektedir ki Ümmî Kemâl, yaşlılığın getirdiği hastalık veya hastalıklar neticesinde vefat etmiştir. Aksi ve idam gibi olağanüstü bir durum olsaydı herhalde dervîşi Sinan Efendi buna mersiyesinde işaret ederdi.

Ümmî Kemâl’in ailesi hakkındaki en sağlam bilgiler menâkıbında kayıtlıdır. Bu kaynak, daha çok Ümmî Kemâl’in soyundan gelenler için kullanılabilir. Şimdiki bilgilerinize göre Ümmî Kemâl’in Şîh Şehriban adında bir ablası vardır. Şîh Şehriban’ın bugün Bolu’nun Dörtdivan ilçesine bağlı Çalköy’de bir türbesi vardır. Ümmî Kemâl’in ayrıca üç oğlu vardır. İsimleri bilinen oğulları Sinan ve Cemal’dir. Sinan, medrese tahsili görmüş, âlim biridir. Cemal ise kaynaklarda meczup olarak zikredilmektedir.

Ümmî Kemâl’in Eserleri

Ümmî Kemâl yazılı eserler bırakmış 15. Yüzyıl sûfilerindendir. İkisi mensur, üçü manzum (mesnevî nazım şekliyle), biri de divan olmak üzere altı eseri tespit edilebilmiştir. Eserleri genel olarak dinî-tasavvufî mahiyette ve didaktik olarak kaleme

40 Emre Sessiz, a. g. t., s. 189-190

41 Rıdvan Canım, Latîfî-Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ, AKM Yayınları, Ankara 2000, s. 470-471.

42 Yağmur SAY, Şücâ’eddin Velî (Sultan Varlığı) ve Velâyetnâmesi, Eskişehir Valiliği Yayınları, Ankara 2010, S. 121-127.

alınmışlardır. Bu eserlerde Ümmî Kemâl'in dinî-tasavvufî konulara derin bir vukufiyetinin bulunduğu görülmektedir. Eserlerin mahiyeti incelendiğinde medrese tahsili gördüğü, en azından tekke çevrelerinde iyi bir eğitimden geçtiği anlaşılmaktadır. Bu eserlerde en çok dikkat çeken husus onun ayet ve hadislerle yaptığı göndermeler ve bazı İranlı şairlerin isimlerini bizzat zikretmesidir. Divanında münacaat ve tevhitlerdeki âyetleri tespit eden ve Ahmet Yanpınar tarafından hazırlanan bir tez onun bu konuda ne kadar zengin bir birikime sahip olduğunu göstermiştir.

Ahlak Risalesi

Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde 178 numara ile kayıtlı mecmuada 111b-128b arasında kayıtlıdır. Ahlak Risalesi, Nuşirevan'ın veziri Büzürcmihir'in hükümdara yönelik nasihatlerini içermektedir.⁴³

Risâle-i İman

Namaz konusunda yazılmış bir risaledir. Namazı huşu içinde ve vecd ile kılmanın önemi üzerinde çokça durulmaktadır. Eserde bazı hadislerle de yer verilmektedir. Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde 178 numara ile kayıtlı mecmuada 102a-111a arasında bulunmaktadır.⁴⁴

Kırk Armağan

Dinî-Tasavvufî mahiyette yazılmış iki yüz beyitlik didaktik bir mesnevidir. Aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Ölüm anında insanın ahirete kırk armağan götürmesi konu edilmiştir. Eser, Hz. Peygamber'in ölüm konusunda söylediği bir hadisin nazma çekilip kaleme alınmasıyla oluşmuştur. Abdulkadir Karahan, eserin kırk hadis tercümesi olduğunu söylemektedir.⁴⁵ Hayati Yavuzer ve İsmail Ünver, bu görüşün aleyhindedir.⁴⁶ Eserin konusu kısaca şöyledir:

“Bir gün bir adam Hz. Peygamber'e gelerek ölmek istediğini, çabuk ölmesi için kendisine dua etmesini ister. Peygamber de kendisine, ölümün -Tanrı'dan başka herkes için- mutlaka geleceğini, ancak ona hazırlıklı olması gerektiğini söyler. Bu hazırlıkların her birisi birer armağan olarak ifade edilir. Armağanlar 10 menzilde takdim edileceklerdir. Her menzile 4 armağan gerekir. Armağanlar maddi şeyler olmayıp, dini-tasavvufî bir kısım kavramların bir insan tarafından meziyet olarak benimsenmesi, onlarla donanmış olarak ölüme hazırlık yapmasıdır.”⁴⁷

43 Bilal AKTAN, “Kemâl Ümmî'nin Vefât Risâlesi ve Dil Özellikleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2006, S. 19, 2006, s. 96.

44 Hayati Yavuzer, *Kemâl Ümmî Divânı*, BAMER Yayınları, Bolu 2008, s. 59.

45 Abdülkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatlarında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 1954, s. 146-149.

46 İsmail ÜNVER, “Kemâl Ümmî” Maddesi, *TDVİA*, C. 25, s. 230.

47 Hayati Yavuzer, *Kemâl Ümmî Divânı İnceleme-Metin*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1997, s. 43.

Eser, muhtelif divan yazmalarında yer almaktadır. Kırk Armağan üzerine Hayati Yavuzer'in bir bildirisi vardır.⁴⁸

Hikâye-i Hazire-i Kuds

Enes b. Mâlik tarafından rivayet edilen bir hadisin nazma çekilmesiyle oluşmuş bir eserdir. Burada âhiret âleminde cennet ve cehennem halkı ayrıldıktan sonra velilerin Hazire-i Kuds denilen yere yerleştirilecekleri anlatılır. 139 beyitten oluşmaktadır. Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.⁴⁹

Risale-i Vefat

Doksan bir beyitlik bir eserdir. Aruzun “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kalıbıyla yazılan bu eser Bilal Aktan tarafından bir inceleme ile birlikte yayınlanmıştır. Eserin tek yazması bilinmektedir. Eser Bilal Aktan'ın tespitine göre Süleymaniye Ktp. Ali Nihat Tarlan 71/2'de (20b-23a) kayıtlıdır. Risale-i Vefat, kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Dünyanın gelip geçiciliği, eşyanın süsüne aldanma, mal ve para biriktirme, ölümün gelip çatması ve onun insanlar üzerinde bıraktığı etkiler, ölünün namazının kılınışı, kabre götürülüşü, ölümün dehşeti, hesap meleklerinin gelişi, amellerin mizana vurulması, âhiretteki sorgu-sual, namaz kılmanın ve yalan söylememenin önemi gibi konular oldukça sade bir dille işlenmiştir.

Divan

Ümmî Kemâl Divanı, onun tasavvufî şiirlerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Divan, onun dünya ve tasavvuf görüşünü en iyi ortaya koyan eseridir. Divanın birçok yazma nüshası bulunmaktadır. Hayati Yavuzer, en son olarak Kemâl Ümmî Divanı'nın kırk iki adet nüshasını tespit etmiştir. Aynı zamanda muhtelif mecmualarda da şiirlerine rastlanmaktadır. Örneğin Câmi'un-Nezâ'ir ve Câmiu'l-Meânî gibi mecmualarda mutasavvıfın çok sayıda şiiri yer almaktadır.⁵⁰ Bu durum, Ümmî Kemâl şiirlerinin uzun zamanlar boyunca sevilerek okunduğunu göstermektedir.

Divandaki şiirleri iki grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birinci grup şiirleri; tevhid, naat, münacaatlar oluşturmaktadır. Bunlarda Arapça ve Farsça kelimeler daha yoğun kullanılmıştır. İkinci grup şiirlerini ise yaratıcıya kavuşmayı esas alan eserler oluşturmaktadır. Bunlarda Türkçe kelime ağırlıklı, sade bir söyleyiş dikkat çekmektedir.⁵¹

Hayati Yavuzer'in söylediği gibi divan, Ümmî Kemâl'in dünya ve tasavvuf görüşünü en iyi yansıtan eseridir. Bir şiiri dışında diğer bütün şiirleri aruzla yazılmıştır. Şiirleri ağırlıklı olarak nazım şekli açısından gazel, nazım türü açısından ilahi türündedir. Bu divanda mesnevi, kaside, gazel, murabba, terci-i bend, kıt'a, tuyug nazım şekil-

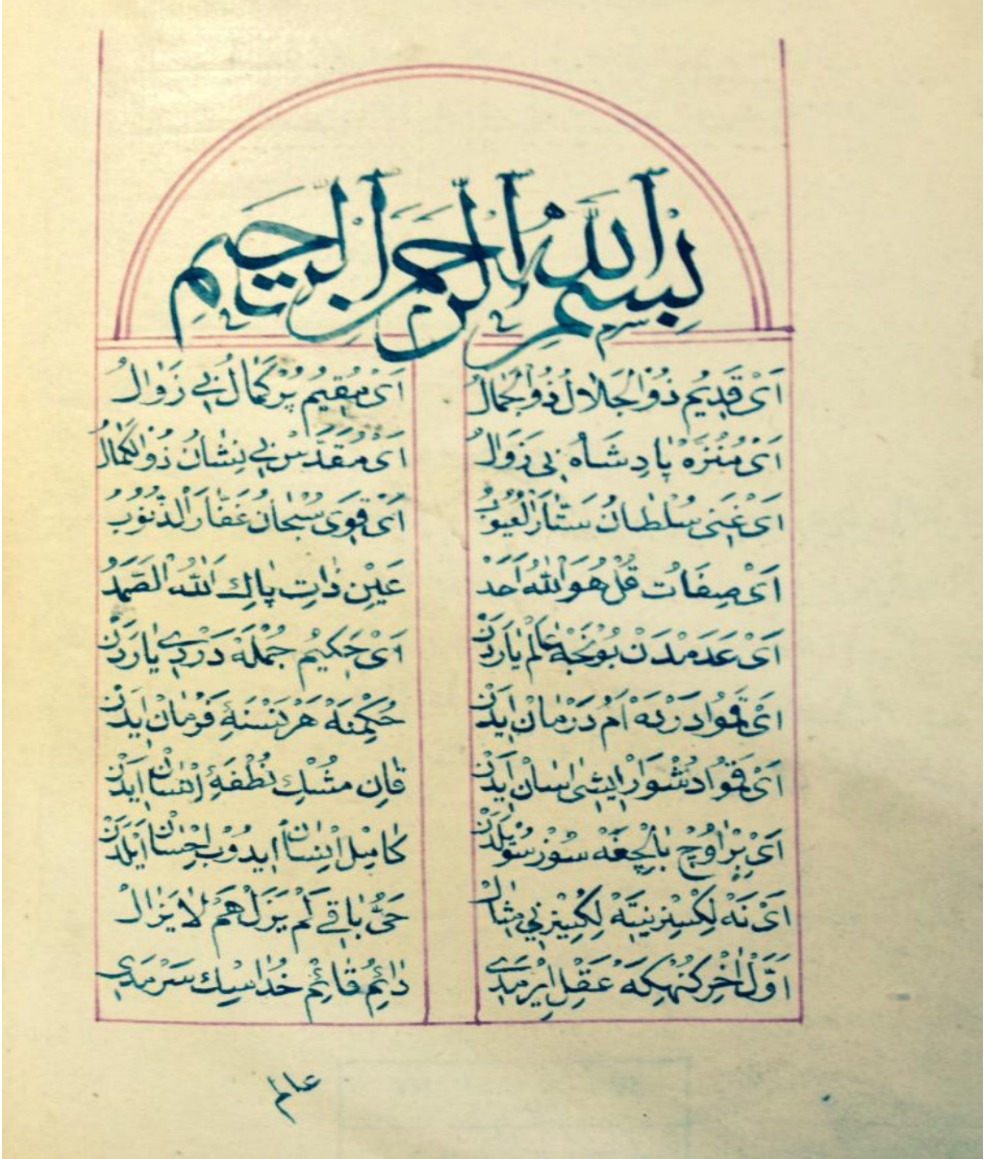
48 Hayati Yavuzer, “Kemâl Ümmî'nin Kırk Armağan Mesnevisi”, Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Bolu 1998.

49 Hayati Yavuzer, Kemâl Ümmî Dîvânı, BAMER Yayınları, Bolu 2008, s. 64 vd.

50 İsmail ÜNVER, “Kemâl Ümmî” Maddesi, TDVİA, C. 25, s. 230.

51 İsmail ÜNVER, “Kemâl Ümmî” Maddesi, TDVİA, C. 25, s. 229.

leri kullanılmıştır. Divandaki kasideler “tevhid, münacaat, na’t, medhiye, mersiye, bahâr-nâme, hazan-nâme ve nasihat-nâme” türünde yazılmışlardır. Divanda Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri bariz bir şekilde fark edilmektedir. Ümmî Kemâl’in sade, samimi, yapmacıktan uzak, Yunus Emre’nin Türkçesini andıran bir dili vardır.⁵²

Ümmî Kemâl hazretlerinin divanının orijinalinden bir sayfa.

52 Hayati Yavuzer, Kemâl Ümmî Divânı İnceleme-Metin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1997, s. 679.

Eser, Hayati Yavuzer⁵³ ve Ramazan Sarıçiçek⁵⁴ tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Sefa Balbaba⁵⁵, Ahmet Yanpınar⁵⁶ ve Dursun Öztürk⁵⁷ tarafından da divan üzerine birer yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Divandaki beyit sayısı üç binden fazladır. Ümmî Kemâl'in şiirlerinde işlediği konuların bazıları şöyle sıralanabilir: Allah'ın varlığı ve birliği, Allah'a yakarış, Hz. Peygamber sevgisi, dünyanın gelip geçiciliği ve vefasızlığı, dervişlerin halleri, iyi ahlak, iyi davranışlara yönelik nasihatler...

Türk Tasavvuf Edebiyatı Tarihi içerisinde önemi, tesirleri tam olarak anlaşılamamış mutasavvıflardan biri olan Ümmî Kemâl'in en önemli eseri olan divanı hakkında Hayati Yavuzer'in şu tespitleri bizce çok yerindedir: *"Üslup bakımından Kemâl Ümmî, Anadolu mutasavvıf şairleri arasında telkin, estetik ve söyleyiş güzelliğini bir araya getirebilmiş ender şahsiyetlerden biridir. Üslubuna özlü ve nükteli bir anlatım, hikemî bir eda hakimdir. Fikir ve duygu ile beraber ahenk bakımından da olgun mısraları vardır. Kullandığı terminoloji, İslamî-Tasavvufî ortak kültür ile Türk insanının din anlayışının tezahüründen doğmuş ve millileşmiş bir terminolojidir."*⁵⁸

Ümmî Kemâl'in Bolu'da Yaşadığı Yerler, Menkıbeler ve Ritüeller

2018 yılının Eylül ayından beri Bolu'nun Dörtdivan, Gerede ilçeleriyle yine Bolu'ya bağlı Tekkeköy/Işıklar'da Ümmî Kemâl hakkında bazı derlemeler yaptık. Bunlarda onun hayatıyla ilgili yeni bilgi olarak kabul edebileceğimiz bazı malzemeler de vardır. Bunları bu yazıda üç başlık altında değerlendirmek istiyoruz.

Ümmî Kemâl'in Bolu'da Yaşadığı Yerler

Ümmî Kemâl'in Dörtdivan'a Yerleşmesi

Ümmî Kemâl'le ilgili halk arasında anlatılan dikkat çeken bir rivayet onun Bolu'da ilk yerleştiği yerle ilgilidir. Rivayete göre Ümmî Kemâl, ilk önce Dörtdivan'a yerleşmiştir. Ancak buranın ahalisi onu istememiştir. Ümmî Kemâl de buradan kalkmış ve giderken "Bir kuşburnu çalısına muhtaç olarsınız!" demiş. Dörtdivan ve çevresinde sık ağaçların bulunmayışı, ağaçlık alanların Çalköy'ü geçince birdenbire başlaması

53 Hayati Yavuzer, Kemâl Ümmî Dîvânı İnceleme-Metin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1997

54 Ramazan Sarıçiçek, Kemâl Ümmî Hayatı, Sanatı ve Dîvânı, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1997.

55 Sefa Balbaba, Kemâl Ümmî Divanı Tenkitli Metin İndkes, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2009.

56 Ahmet Yanpınar, Kemâl Ümmî Divanında Münacât ve Tevhidlerdeki Âyetlerin Tespiti, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.

57 Dursun Öztürk, Kemâl Ümmî Divanı (Metin İndeks), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 1991.

58 Hayati Yavuzer, Kemâl Ümmî Dîvânı İnceleme-Metin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1997, s. 680.

bu rivayete dayandırılmaktadır. Daha sonra Ümmî Kemâl, Yağbaşlar Köyü'ne gelmiş. Burada bugün Ayvadibi Şifalı Suyu'nun olduğu mevkide yerleşmiş. Fakat onu burada da istememişler. Çadırını taşlamışlar. Bu sebepten Dörtdivan'da "Yağbaşlar / Türbeyi taşlar!" diye bir söz vardır.⁵⁹

Ümmî Kemâl Ağılı

Tekkeköy ve Bolu arasında bulunan, Tekkeköy'e birkaç km uzaklıkta ve köyle Fakılar Yaylası arasında bir mevkide taş yığınları bulunmaktadır. Bu yığınların etrafında önceden ağıl olarak kullanıldığı anlaşılan ve taşlarla çevrili bir alan vardır. Burası Tekkeköylüler arasında "Ümmî Kemâl Ağılı" olarak bilinmektedir. Yerinde yaptığımız incelemelerde define arayıcılarının burada kaçak kazı yaptıkları görülmüştür. Özellikle evinin olduğunun söylendiği yer çok dikkat çekicidir. Burası büyük bir oda kadar yerdir ve önceden ev olarak kullanılmış olması çok muhtemeldir. Bu bilgileri kendisinden aldığımız Tekkeköylü Hamza Gülen⁶⁰ şöyle ilginç bir hadise nakletmiştir: Ümmî Kemâl Ağılı'nın olduğu yere 2016 senesinde askeriye tatbikat için geliyor. Buraya çadırlar kuruluyor. Çavuşlardan biri Hamza Gülen'e kendisine yaşlılardan o bölgeyle ilgili bir şeyler söylenip söylenmediğini soruyor. O da hiçbir şey nakledilmediğini ifade ediyor. Çavuş, o mevkinin tamamen mezarlık olduğunu beyan ediyor. Bu bilgi askerin kendisine nereden ulaştı, kaynak nedir bilinmiyor. Tekkeköy gibi en az altı asırlık bir geçmişi olan bir köy düşünüldüğünde bunun mümkün olduğu söylenebilir.

Tekkeköy-Bolu yolu üzerinde bulunan ve köye oldukça yakın Ümmî Kemâl Ağılı.

59 Fatıma Özer, D. ?, Dörtdivan Kadılar Mahallesi'nde ikamet etmekte. Evhanımı. Bu bilgiler kendisinden 13 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.

60 Hamza Gülen, d. 1958, Tekkeköylü, hayvancılıkla iştigal ediyor. Bu bilgiler kendisinden 15 Mayıs 2020 tarihinde Bolu'da bulunan Fakılar Yaylası'nda derlenmiştir.

Ümmî Kemâl Kayası

Tekkeköy'de yaptığımız araştırmalarda köy sâkinleri, Tekkeköy'e bir saat uzaklıkta, Bolu merkez taraflarında Ümmî Kemâl Kayası adıyla bilinen bir kayanın ve burada bir zamanlar çıkan bir suyun varlığından söz ettiler. Anlatıldığına göre Ümmî Kemâl güttüğü hayvanları genelde bu mevkiye getirirmiş. Bir gün namaz kılmak istemiş, ancak abdest alacak su yok bulamamış. Yakınında bir kaya varmış. Bu büyük bir kaya imiş. Büyüklüğü bir bina kadar varmış. Rivâyete göre bu kayaya Ümmî Kemâl elinde ki asa ile sert bir şekilde vurmuş. Bu kocaman kayanın ortasında su akmaya başlamış. Tekkeköy sakinlerinden ve emekli inşaat işçisi Cemal Uslu (d. 1945) bu suyun kendi çocukluk zamanlarında damlayarak kayanın içerisinde oyuk veya kuyu gibi bir yer açtığını ifade etmişti. Yine halk arasında anlatıldığına göre zamanın birinde burada birkaç kişi içki içmiş ve rivayet edildiğine göre bu su oradan bu sebeple kaybolmuş.⁶¹

Ümmî Kemâl'le İlgili Menkıbeler

Mübarek Hayvan Beni de Yordun!

Ümmî Kemâl'le ilgili bazı hoş anekdotlar vardır. Bunlardan birisi şöyledir: Ümmî Kemâl'in koyunlarından birisi Sarıalan Yaylası'na kadar kendisinden kaçmış. Hayvanın peşinde Ümmî Kemâl saatlerce yol gitmiş. Nihayet hayvanı Sarıalan Yaylası'nda yakalamış. Yakalayınca "Mübarek hayvan beni de yordun, kendini de yordun!" demiş. Hayvanı kuşağına bağlamış ve köye getirmiş. Bu menkıbeyi nakledenler⁶² bunu onun hoşgörüsüne örnek olarak zikretmişlerdir.

Padişaha ve Askere Verilen Ziyafet

Bir padişah Bolu önlerinde bir savaşa tutuşur. Bolu ve civarında bir süre kalan padişah bu arada Ümmî Kemâl'in şöhretini duyar. Onunla görüşmek ister. Çünkü padişahın vücudunda bazı çibanlar çıkmıştır ve Ümmî Kemâl'in nefesinin hastalara şifa olduğunu duymuştur. Padişah, gönderdiği askerleri vasıtasıyla Ümmî Kemâl'i çağırır. Ümmî Kemâl, "Hasta mı doktorun ayağına gider, doktor mu?" anlamında bir karşılık verir. Fakat yine de davete icabet eder.

Gelen askerlerle yola koyulan Ümmî Kemâl, Yeniçağa Gölü'nün kenarında namaz kılar. Askerler arka tarafında durup onu beklerler. Ümmî Kemâl seccadesini suyun üzerine serer.⁶³ Bunun üzerine onun sıradan bir insan olmadığını anlayan askerler

61 Bu bilgiler 05.01.2020 tarihinde Bolu-Tekkeköy'de, yine burada ikamet eden ikisi de inşaat emeklisi Cemal Uslu (d. 1945) ve Kemâl Erdemir (d. 1946)'den derlenmiştir.

62 Bu rivayet 05.01.2020 tarihinde Bolu-Tekkeköy'de, yine burada ikamet eden ikisi de inşaat emeklisi Cemal Uslu (d. 1945) ve Kemâl Erdemir (d. 1946)'dan derlenmiştir.

63 "Suya seccade salmak" deyimini ayrıca bir keramet motifidir ve özellikle menkıbelerde karşımıza çıkar. Sarı Saltuk hakkında söylenen "Kerâmet gösterip suya seccade salmışsın / Rumelini dest-i takvâ ile almışsın" mısraları da bunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Kazak Türkleri arasında Dede Korkut hakkında derlenen efsanelerde de bu motife rastlamak mümkündür. Buna göre ölümden uzun yıllar kaçan Dede Korkut, ölüme meydan okumak üzere seccadesini Sırderya nehrinin üzerine serer. Bu şekilde ölümden uzun yıllar kaçmayı başarır. Fakat neticede ölümün karşısında yenik düşer ve bir gün vefat eder (Bayat, 2020: 91-93).

alelacele müsaade isterler ve ordugâha doğru yola çıkarlar. Padişaha durumu bildirirler ve padişahın kendisi de kalkıp Ümmî Kemâl'i ziyarete karar verir. Bu arada yanındaki askerleri yedirip içirebilecek mi, diye kendisine haber gönderilir. Ümmî Kemâl, Tekkeköy ve ahalisi hep beraber padişah ve askerlerini beklerler.

Sonunda padişah, askeriyle beraber Tekkeköy'e gelir. Bu arada canlı askerin tabuta yatıp cenaze namazının kılınması hadisesi yaşanır. Padişah, Ümmî Kemâl'i imtihan etmek ister ve askerlerden birisini canlı olarak tabuta koyar. Ümmî Kemâl'e "Yoldan gelirken askerlerimizden biri vefat etti. Namazını kılmak gerek!" derler. O da "Diri niyetine mi kılalım, ölü niyetine mi?" diye sorar. Padişah "Hiç diri adamın cenazesi kılınır mı! Ölü niyetine kılalım." der. Ölü niyetine kılınan cenaze namazından sonra tabutu açarlar. Bir de bakarlar ki asker ölmüş. Bu askerin mezarı ve üzerine yapılan türbe, Tekkeköy'de Ümmî Kemâl türbesi yakınındadır.

Yine bu köyde derlediğimiz bilgilerde bu mezarın Ümmî Kemâl'in dervişlerinden veya yardımcılarının birisine ait olduğu zikredilmektedir. Bu askerin mezarı köylülere göre türbenin arka tarafına düşen köy mezarlığında yer almaktadır. Bu ifadelerden köy mezarlığının da epey eski olduğu anlaşılmaktadır. Askere ait olduğu söylenen yerdeki türbede ve bugün imam-hatip lojmanı olarak kullanılan binanın bulunduğu arsada bir mezarlığın olduğu, Ümmî Kemâl'in anne ve babasının mezarlarının da burada olduğu, köye yapılan orman işletmesi binasının (bugün köy odası olarak kullanılmaktadır) yapımı sırasında bunların kaybolduğu nakledilmektedir.

Askerin vefatıyla ilgili bu rivayet Ümmî Kemâl menkıbelerinin halk arasında en bilinenidir. Bu askerin Ümmî Kemâl türbesinin yanı başındaki türbesinde bir alem bulunmaktadır. İçeri girildiğinde sağ tarafta askerin mezarının olduğu küçük bir oda vardır. Türbenin girişinde bahsi geçen menkıbe nakledildikten sonra "Burada yatanın asker olduğu bilinmektedir." diye bir kayıt bulunmaktadır. Askerin kimliğiyle ilgili başkaca bir şey bilinmemektedir.

Bu asker menâkıbının devamı şöyledir: Yemekten önce padişah askerlerine "Canınızın istediğini dileyin!" der. Bu arada Ümmî Kemâl, Tekkeköylülere "Padişah geldiğinde eğer para dağıtırsa sakın almayın!" der. Fakat padişah geldiğinde çocuklar başta olmak üzere köy halkı onun dağıttığı akçelere üşüşür. Ümmî Kemâl, bundan incinir. Bu arada bir kerameti zahir olur. Bir kazana koyduğu dört adet pirinçe koca orduyu ve köylüyü doyurur. Bir başka rivayete göre Ümmî Kemâl elini kazana attığında gelenler her ne yemek isterse askerlere ondan vermiştir. Pilav isteyen pilav, hoşaf isteyen hoşaf, et yemeği isteyen et yemeği... Askerlerden biri gönlünden "Ben senin kızını istiyorum." diye geçirmiş. Ümmî Kemâl'e bu malûm olmuş. O da "O senin istediğin bende yok. Sen yemek iste!" diye karşılık vermiş.

Bu arada sıra padişahın tedavi olmasına gelmiştir. Ümmî Kemâl'in duasıyla padişahın vücudunda çıkan yaralar iyileşir. Ümmî Kemâl bir tane yarayı bırakır. Padişah "Neden onu da iyileştirmediniz?" diye sorar. O da "Padişahım, o bir tanesi kalsın. El verir ki, onun sayesinde halkın, dertlilerin derdini daha iyi anlarsınız." diye karşılık verir.

Padişah gittikten sonra köylü maddi sıkıntıya düşer. Ümmî Kemâl köylülere “Eğer dağıtılan akçeleri almasaydınız ben size anbarınızın dibini göstermeyecektim.” der.

Bu menkıbenin başka bir şekli de şöyledir:

Sultan Murad, Bolu’da şehzadeyken, Ümmî Kemâl’e misafir olur. Vakit geç olduğu ve Ümmî Kemâl de hiçbir hazırlık yapmadığı halde şehzade, kendisinden askerlerini doyurmasını ister. Ümmî Kemâl, köylülerden bir kazan, bir saç ayağı ve bir de mum ister. Saç ayağının ortasına mum konur. Sacın üzerine kazan yerleştirilir. Ümmî Kemâl, eline kepçeyi alır ve askerlere ne yemek istediklerini sorar. Kepçeyi eline alıp kazana daldıran Ümmî Kemâl, istenilen yemekleri kepçeler dolusu olarak askere dağıtır. Rivayete göre bu kerametinden ötürü hayret eden Şehzade Murad, bundan sonra tam bir teslimiyetle Ümmî Kemâl’e inanmıştır.⁶⁴

Kâbe’den Kılınan Namazlar

Anadolu erenlerinin namazlarını Kabe’de kılma hususu menkıbelere zaman zaman konu olur. Buna göre Ümmî Kemâl’in sabah namazlarını Kâbe’de, öğle namazlarını Dörtdivan’da kıldığı söylenmektedir. Yine rivayete göre Ümmî Kemâl cuma namazlarını da Kâbe’de kılmış. Anlatıldığına göre onun cuma namazlarına gelmeyişi halkın dikkati çekmiş. “Ümmî Kemâl neden Cuma namazına gelmiyor?” diye bir söz halk arasında şâyi olmuş. Bir gün adamın biri onu tekkesinde izlemiş. Ümmî Kemâl’in namaza on dakika kala tayy-i mekanla köyden Kâbe’ye intikal ettiğini korku ve hayranlıkla fark etmiş. Bundan sonra onun namazlarını Kâbe’de kıldığına inanılmış.⁶⁵

Dörtdivan ve Tekkeköy’de Ümmî Kemâl’in namazlarını Kabe’de kıldığına dair çok kuvvetli bir inanış ve nakiller vardır. Bunlardan birinde hacca gidenlerin onu Kabe’de müşahade etmeleridir. Anlatıldığına göre Tekkeköy’de hacca giden insanlar nihayet uzun yolculuklardan sonra köylerine dönerler. Bu arada köylüler hacıları karşılar, onlara hoş geldine giderler. Hacdan gelen bu hacılar “Niye Ümmî Kemâl’e de hoş geldine gitmiyorsunuz? O da hacdaydı!” derler. Halbuki Ümmî Kemâl, onlar hac yolculuğunda iken köyündedir.

Tekkeköy sakinlerinden Celal Uslu (d. 1945-Emekli), hacca gittiği bir zaman Kabe taşlarının türbenin taşlarıyla benzerliğini hayretle müşahade ettiğini ifade etmektedir. Halk, Kabe’de kullanılan taşlarla türbede kullanılan taşların aynı olduğuna inanmaktadır.

Menâkıb’da Ümmî Kemâl’in oğlu Sinan Beg’in anlatıldığı kısımda onun Kâbe’de namaz kıldığı hususu da anlatılmaktadır.

64 Bu rivâyetler Kemal Köse (D. 1948, Dörtdivan merkezde ikamet etmekte. Çiftçilik ve hayvancılıkla iştigal ediyor) ve Ethem Sayılır (D. 1950, Dörtdivan/Kadılar Mahallesi’nde ikamet etmekte. Emekli imam)’dan derlenmiştir.

65 Bu rivayet Cemal Uslu’dan (D. 1945, Bolu-Tekkeköy’de ikamet etmekte ve burası doğumlu. Emekli inşaat işçisi) alınmıştır.

Sorarlar Ka'benün huddâmı ana
 Neden bu pîrün oldı meyli sana
 Nedendür birbirinüze mahabbet
 Teşevvuk arz idersiz bu ne hikmet
 Sinân Beg didi babamuz bu kişi
 Bunun vardur Hudâya lâıyk işi
 Didiler elli yıldan var ziyâde
 Kılur biş vakti bu kişi burada
 Haremde biz nice yıldur tururuz
 Bu kişiyi buracıkda görürüz
 Bilün Ümmî Kemâli nice erdür
 Nice şâhân-ı dehre tâc-ı serdür
 Kılurmuş Ka'bede biş vakt namâzı
 Velîler içre bulmuş imtiyâzı
 Ricâlu'llâha bu hâl çok degildir
 Ki bunlarda vilâyet yok degildir
 Bir anda devr iderler bu cihânı
 Revâdur itseler tayy-i mekânı⁶⁶

Kâbe'den Getirilen Taşlar

Halk arasında anlatıldığına göre Ümmî Kemâl vefatına yakın kendi türbesini yapmak istemiş. Namazlarını Kâbe'de kıldığı inancına bağlı olarak bu türbenin taşlarını Kâbe'den koltuğunun altında, tıpkı ekmek getirir gibi getirdiğine inanılmaktadır. Getirdiği bu taşları Tekkeköy'de bulunan Pamuklu Çayırı denen bir mevkiye bırakan Ümmî Kemâl, bunları bugün türbenin bulunduğu bahçeye getirdikten sonra türbenin yapımına başlamış.

Köyden Ümmî Kemâl'in velâyetine inanmayan, onun büyüklüğüne kanaat getirmeyen biri halkın bu türbeye akın akın geldiğini, adak adadığını, dilek dilediğini görünce kapısının önüne kocaman bir taş koymuş. Adamın başına daha sonra birçok sıkıntı gelmiş. Kötü rüyalar görmeye başlamış. Ümmî Kemâl "Benim kapımı aç!" diye bu adamı rüyasında hiç rahat bırakmamış. Adam nihayet taşı oradan kaldırmak zorunda kalmış. Sonra halk buraya daha fazla gelir olmuş. Halk arasında hâlen türbeye gelenlerin dileklerinin kabul olunacağına inanılmaktadır.⁶⁷

Ümmî Kemâl'le İlgili Ritüeller ve Etkinlikler

Ümmî Kemâl Türbesini Ziyâretler

Bugün Ümmî Kemâl hazretlerinin türbesi hâlâ ziyaretgâhtır ve insanlar zaman zaman buraya adaklarını adamak, dileklerini sunmak üzere gelirler. Onun türbesini

66 Ramazan SARIÇİÇEK, "Menâkıb-ı Kemâl Ümmî ve Bolu", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 17, İstanbul 2016, s. 318.

67 Bu bilgiler Dörtdivan'ın Kadılar Mahallesi'nde ikamet etmekte olan ev hanımı Fatıma Özer'den alınmıştır.

ziyaret bahsine menkıbesinde de dikkat çekilmektedir. Burada “Üçüncü Makâle”de, “Ehlu’llâh-ı ‘âlî-mikdârün dâyimâ mezâr-ı şerifleri erbâb-ı kemâlün mezârı ve derde düşenler tîmârı ol kabirde bulup evlâd-ı kirâmları fütâde vü zâr olan dervîşân-ı bî-mikdârün kalblerin şâd u handân ve medâr-ı maksûdları her ân hâsıl olduğu beyânındadır.” denilerek bu konu anlatılmaktadır. Menâkıbdaki şu beyitler bu bakımdan dikkat çekmektedir:

Fütâde-hâl olanun destgîri
Olup ayakda komasa fakîri
Yolunuz böyle bir ‘âlî merâtîp
Dil u cândan olasın tâ ki tâlip
Yüzünü gözünü sür merkadine
Bu onmaduk başun ur merkadine
Ululığına iz‘ân idegör
Kapusına hemân turma gidegör
Ola kim derde dermân ire andan
Kerem ıssı sultân-ı cihândan⁶⁸

Menâkıbda Ümmî Kemâl ziyaretlerine önemli satırlar ayıran Dervîş Ahmed bu ziyaretlerin insanlar üzerindeki tesirini şöyle ifade etmektedir:

Varan her haste bulur anda sıhhat
Tabîb-i âhere varmak ne zahmet
Varan dertlû bulur anda şifâyı
Bilürler kim odur dârûş-şifâyı
Ogul kız isteyenler varur anda
Sürüp yüzün yire yalvarur anda
Dahi ol kişi tururken orada
Biter hâceti irer murâda⁶⁹

Muhtemelen bu ziyaretler Ümmî Kemâl’in vefat ettiği zaman olan 15. Asır’dan beri devam etmektedir. Günümüzde her yıl temmuz ayının ilk cuma günü burada Tekkeköylüler geniş kalabalıklar hâlinde toplanırlar. Köyden göçüp de başka şehirlere yerleşenler köylerine dönerler. Uzak yakın yerlerden, bilhassa Bolu’nun Dörtdivan başta olmak üzere muhtelif ilçelerinden buraya ziyaretçi akını olur. Türbede yer alan sakal-ı şerif ziyaret edilir. Yemekler yenir, ibadetler ve dualar edilir. Köy halkı bu toplantıya katılmayı bir vacibe sayar. Yoksa yılın geri kalanında işlerinin yolunda gitmeyeceğine inanırlar.⁷⁰

Bu toplantıların uzun zamandan beri sürdüğü, hatta daha önceleri yılın Recep ayına denk gelen günlerinde de yapıldığı Dervîş Ahmed’in kaleme aldığı menkıbede

68 Ramazan SARIÇİÇEK, “Menâkıb-ı Kemâl Ümmî ve Bolu”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 17, İstanbul 2016, s. 326-327.

69 Ramazan SARIÇİÇEK, a. g. m., s. 332

70 Bu bilgiler 05.01.2020 tarihinde Bolu-Tekkeköy’de, yine burada ikamet eden ikisi de inşaat emeklisi Cemal Uslu (d. 1945) ve Kemâl Erdemir (d. 1946)’den derlenmiştir.

“Husûsâ kim Receb ayında el’ân / Varurmuş anda nice bin müselmân” beytiyle anlatılmaktadır. Derviş Ahmed, şu beyitleriyle de burada düzenlenen toplantıları dile getirmektedir:

Yigirmi binden artukdur varanlar
Başın açup Hudâya yalvaranlar
Gelür etrâfdan âdem be-gâyet
Kim olmaz haddine hergiz nihâyet
‘Azizün türbesi üzre giderler
Bu namâzdan şevkle tevhîd iderler⁷¹

Ümmî Kemâl Türbesi, Tekkeköy/Bolu.

Çocuklar Etrafında Gelişen İnanış ve Uygulamalar

Ümmî Kemâl hazretleri hakkında Dörtdivan ve Tekkeköy civarında çocuklarla ilgili bazı anlatılar vardır. Buna göre çocuk sahibi olmak için Ümmî Kemâl hazretlerinin türbesine adak adandığını görmekteyiz. Bir nakle göre çocuğu olmayanlardan biri buraya bir koyun adanmış. Adağını yerine getirdikten bir süre sonra çocuğu olmuştur: Bunu nakleden ve Gerede’de ikamet eden Dilek Öztürk şöyle bir olay nakletmektedir:

⁷¹ Ramazan SARIÇİÇEK, a. g. m., s. 343.

“Bizim köyde yaşayan bir teyzeden dinlediğimize göre bu teyze bir gün Gerede’de düzenlenen panayıra gelmiş. Bir mısır satıcısından mısır alırken konuşması satıcının dikkatini çekmiş. ‘Teyze nerelisin?’ deyince teyze ‘Ümmî Kemâl’denim.’ diye cevap vermiş. Bunun üzerine satıcı ‘Teyze bana da Ümmî Kemâl vesile olmuş. Annemin çocukları doğar doğar ölmüş. En sonunda annem bir adak adamış. Ben kalmışım.’ diye cevap vermiş.⁷² Dörtdivan’da da bu şekilde doğan ve “Kemal” ismini taşıyan bazı kimseler vardır.

Askere Gidenlere Dâir Bir İnanış

Tekkeköy’de askere giden delikanlıların cüzdanına türbenin önünden üç adet, küçük ve boncuk büyüklüğünde taş alıp konması adeti vardır. Bu taşların adedinin yedi olduğu da nakledilir. Bu taşlar bir beze veya torbaya sokulur ve askerin cebine konur. Halk bunun gençleri koruyacağına inanmaktadır. Gençler, bu taşları askerden gelinceye kadar cüzdanlarından çıkarmazlar. Bu sayede askere giden delikanlıların köyllerine sağ salim döneceklerine inanılır. Köyden, bu zamana kadar hiç şehit verilmeyişi de buna bağlanmaktadır. Askerlik dönüşü gençler bu taşları aldıkları yere geri bırakırlar.

Yine köyde herhangi bir felaket zuhura gelmemesi, depremlere rağmen binaların sapa sağlam kalması Ümmî Kemâl’e bağlanmaktadır. Halk bunu “O kadar deprem oldu, bir dalımızı düşürmedi!” diye beyan etmektedir.⁷³ Tekkeköy’de ismini, yaşını tespit edemediğimiz bir yaşlıca teyze Ümmî Kemâl’e olan bağlılıklarını “Ganahat (kanaat) götürünce nereye gitsen, nereye elini atsan Cenâb-ı Allah yolumuzu hep açık eder.” şeklinde ifade etmiştir. Tekkeköylülerin Ümmî Kemâl’e bağlılıklarının çok fazla olduğu görülür. Özellikle yaşlılarda bunun böyle olduğunu ifade edebiliriz. Tekkeköylülere “Nerelisin?” diye sorulduğunda “Ümmî Kemâl’denim!” diyenlere şahit olduğumuzu burada belirtelim.

Hacı Adaylarının Ümmî Kemâl Ziyareti

Yörede anlatılan bir diğer Ümmî Kemâl menakıbı şöyledir: Yöre halkı (Bolu, Dörtdivan, Gerede havalisi) çok önceden hacca gitmeden önce Ümmî Kemâl’in türbesini ziyaret etmiş. Ziyaretten sonra kişi türbeden çıkarken eğer biri onu arkadan, eteğinden çekiyormuş gibi oluyorsa o kişinin hacca gidip dönmeyeceğine, orada vefat edeceğine inanılırmış. Bu rivayeti nakleden ve Gerede’nin Salur köyünden olan Süleyman Ören büyük dedelerinden birinin hac öncesi Ümmî Kemâl’i ziyaret ettiğini söyler. Buna göre dedesi türbeden çıkarken üç kere eteğinin arkadan çekştirildiğini hisseder. Artık üçüncüsünde aldırmayıp dışarı çıkan adam eve gelip olup biteni anlatır. “Herhalde hacdan dönmek bize nasip olmayacak!” diye ev halkını uyarır. Gerçekten de hacdan geri gelemez, orada vefat eder.⁷⁴

72 Bu bilgiler Dilek Öztürk’ten (Gerede Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde görevli. Gerede’de ikamet ediyor.) alınmıştır.

73 Bu bilgiler 05.01.2020 tarihinde Bolu-Tekkeköy’de, yine burada ikamet eden ikisi de inşaat emeklisi Cemal Uslu (d. 1945) ve Kemâl Erdemir (d. 1946)’den derlenmiştir.

74 Bu bilgiler Gerede Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdür Yardımcısı Süleyman Ören (d. 1979-Gerede)’den alınmıştır.

Türbeye ve Camiye Getirilen Hastalar

Ümmî Kemâl'in türbesi ve tekkesi uzun zamanlar psikolojik hastaların, akıl hastalarının, yaramazlıkları çok fazla olan çocukların, çocuğu olmayanların uğradığı ve şifa bulduğu bir yermiş. Yakın zamanlara kadar icra edilen uygulamalara göre türbeye getirilen hasta için önce dua edilir ve sonra hasta gece yarısı, yatsı namazından sonra orada kalacak şekilde camiye bırakılır ve zincire bağlanırmış. Genel olarak hastaların iyileştiğine dair kuvvetli bir inanış vardır. Hatta köyde bununla ilgili anlatılar hâlen dilden dile dolışmaktadır. Hasta eğer iyileşecekse birisi gelir, hastayı zincirlerinden kurtarırmış. Bu kişinin Ümmî Kemâl olduğu rivayet edilmektedir. İyileşmeyecek olan hastalar ise üç dört saat orada kalırlar ve yakınları onları alıp götürürmüş.

Bu husustaki anlatılardan birisi şöyledir:

Gerededen bir kadın psikolojik veya zihinsel bir rahatsızlığı nedeniyle eşiyle beraber Tekkeköy'e gelmiş. Bu olayı bize nakleden ve Tekkeköy'de ikamet eden Kemâl Erdemir bunu bizzat yaşamış ve gelenler tekkeyi ona sormuşlardır. Adam karısını camiye bağlayacağını söylemiş. O da camiye yatsıdan sonra girilebileceğini ifade etmiş. Kemâl Erdemir gelenleri misafir etmiş. Kadın yatsıdan sonra camiye bağlanmış. Kemâl Erdemir ocağa çay koymuş. Kendi ifadesine göre çayı bardağa koymadan kadının eve gelmiş. Eşi kendisine "Seni buraya kim getirdi?" diye sorunca kadın aksakallı bir dedenin getirdiğini beyan etmiş. Kadın bu aksakallı pirin kendisini caminin minaresine kadar çıkardığını, hatta minareye çakılmış bir çivi olduğunu beyan ile durumunu ve anlattıklarını ispatlamış. Yine yaşlı bir adam köye gelmiş. Onun da zihinsel bir rahatsızlığı varmış. O adam da iyileşerek gitmiş. Yine vaktin birinde buraya tedavi için gelen adamın biri başını duvara vurmuş ve yaralanmış. Ondan beri bu uygulama kaldırılmıştır. Bu yasak 2005 yılı civarında devreye girmiştir.⁷⁵

Ümmî Kemâl'e İsnad Edilen Ayvadibi Şifalı Suyu / Asa Suyu

Dörtdivan'a bağlı Yağbaşlar Köyü, Mursallar Mahallesi'nde "Ayvadibi Şifalı Suyu" adı verilen bir suyun Ümmî Kemâl'in bir kerameti neticesinde akmaya başladığı söylenmektedir. Bu su, Dörtdivan'da Dedenin Suyu ve Asa Suyu olarak da bilinmektedir. Rivayete göre Ümmî Kemâl, bir gün Yağbaşlar Köyü'nde, Mursallar Mahallesi'nden geçerken öğle namazı kılmak üzere su aramış. Fakat bulamamış. Bunun üzerine asasını burada yere batırmış ve buradan su çıkmaya başlamış. Burada zamanla suyla beraber özellikle cilt hastalıklarına iyi gelen bir çamur da ortaya çıkmış.

Halk bu suyun ve çamurun şifalı olduğuna inanır. İnsanlar bugün de buraya çocuklarını şifa için getiriyorlar. Bunun üzerine 2003 senesinde buraya kulübe benzeri yapı inşa edilmiştir. Suyun olduğu yerde iki çeşme de yer almaktadır. Bu kulübede bir de ısıtıcı yer almaktadır. İki çeşmenin birkaç metre ötesinde ise bir kamelyaya bu su için ayrı bir çeşme daha yapılmıştır. Halk, buraya huysuz çocuklarını getirir ve gelenler

⁷⁵ Bu bilgiler 05.01.2020 tarihinde Bolu-Tekkeköy'de, yine burada ikamet eden inşaat emeklisi Kemâl Erdemir (d. 1946)'den derlenmiştir.

bu suda yıkanrlar. Böylece çocukların daha sakın olacağına inanrlar.⁷⁶ Bu suyla ilgili bir başka rivayet şöyledir: Dedenin biri Yağbaşlar Köyü'ne gitmiş. Onu buradan taşıyarak kovalamışlar. Dede Mursallar Mahallesi'ne gelmiş. Orada çok yorulmuş. Tam ölecekmiş ki, elindeki asayı yere vurmuş. Yerden su fışkırmış. Burası daha sonra Ayvadibi Şifalı suyu olarak meşhur olmuş.⁷⁷ Bir rivayette de bu suyun olduğu yere Ümmî Kemâl cübbesini bırakmış. Su bundan böyle ortaya çıkmaya başlamış. Böyle bir su Susuz yeni adıyla Aydıncık'ta da vardır. Bu suya inanişā göre Ümmî Kemâl, asasını batırmış ve böyle bir su ortaya çıkmıştır. Ne kadar alınırsa alınsın bu su eksilmez.

Ayvadibi Şifalı Suyu/ Asa suyu / Dedenin Suyu.

⁷⁶ Bu kısımda öğrencilerimiz Yiğit Soykan ve Emirhan Dönmez nakillerinden yararlanılmıştır.

⁷⁷ Bu bilgiler Dörtdivan'ın Kadılar Mahallesi'nde ikamet etmekte olan ev hanımı Fatıma Özer'den alınmıştır.

ŞİH ŞEHRİBAN

Ümmî Kemâl hazretlerine yaklaşık 10 km mesafede, Dörtdivan'a bağlı Çalköy'de "Şih Şehriban Türbesi" diye bilinen bir türbe bulunmaktadır. Bu türbe yakın zamanlara kadar yörede ayrıca "Çalköy'deki türbe" olarak kabul edilmekteydi.

Şih Şehriban'ın Ümmî Kemâl'in ablası olması dışında ne yazık ki, herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bir de Ümmî Kemâl'in buraya Horasan'dan geldiği düşünülecek olursan ablasının, onun maiyetiyle beraber buralara gelip yerleştiği tahmin edilebilir.

Ümmî Kemâl'in ablası olduğuna göre onun 15. Yüzyıl'da yaşadığını kabul edebiliriz. Ve yine Ümmî Kemâl'in "Seyyid" diye anılmasından yola çıkarak kendisine "Seyyide" diyen kaynaklara hak vermek gerekecek. Yalnız bu ifadeleri ihtiyatla kaydettiğimizi belirtelim. İsmi önündeki "Şih" ünvanı ise onun en azından civarda kutsal bir kişi olarak kabul edildiğini ve kendisinin burada yaşayan insanlara mânevî önderlik yaptığını düşündürmektedir. Bir de türbesi Çalköy'de bulunduğuna göre buraya evlenmiş olabileceği tahmin edilebilir.

Şih Şehribân ve Ümmî Kemâl hazretleriyle bugün türbesi Dörtdivan'ın Sayık ve Sor-kun köyleri arasında kalan bir tepede bulunan Himmet Dede'nin kardeş oldukları ve onların yılın belli zamanlarında buluştukları halk arasında anlatılan rivâyetlerdendir.⁷⁸ Halk onların yürüdükleri yolların karlar kalktığına yemyeşil olarak ortaya çıktığına inanmaktadır. Himmet Dede'nin, türbede 17. Yüzyıl'da yaşadığı kayıtlıdır. Onun Şih Şehriban ve Ümmî Kemâl'le olan münasebeti inanışa göre kardeş oldukları yönündedir.

Şih Şehriban, Dörtdivan ve köylerinde Şehriban Nine ve Şih Şehribânî olarak da bilinmektedir. Türbe ziyarete açıktır. Bu türbenin üzerinde Selçuklu işareti olduğu ifade edilmektedir. Ancak biz araştırmalarımızda böyle bir işarete rastlayamadık. Uzak yerlerden ziyarete vatandaşların geldiği, adak adandığı, hatta türbeye çocuk dahi bırakıldığı söylenir.

Ziyaretçiler özellikle yaz aylarında gelmektedir. Şih Şehriban bugün Dörtdivan için önde gelen bir kıymettir. Bunun Dörtdivanlılar da farkındadır. Nitekim türbesi bugün mamur ve ziyarete açıktır.

Şih Şehriban, Dörtdivanlı şair Servet Yüksel'in bir şiirine şöyle konu olmuştur:

Himmet Dede Sayık'ta, Çalköy'de Şih Şehriban
Ahde vefa görmedi, hep kimsesiz, gariban
Tarhana şifa olsun, somunu umuda ban
Tabiblerde bulunmaz dermanı Dörtdivan'ın

⁷⁸ Bu bilgiyi Dörtdivan merkezde ikamet eden Kemal Köse (d. 1948)'den derledik. Kemal Köse'nin yine bizzat naklettiğine göre ailenin çocukları doğumdan sonra ölmektedir. Annesi Ümmî Kemal türbesine bir adak adanmış, adağını yerine getirdikten sonra dilek dilemiştir. Kemal Köse, kendisinin bu hadiseden sonra dünyaya geldiğini nakletmektedir

Şih Şehriban Türbesi özellikle çocukları olmayan veya çocukları yerinde durmayan ailelerin uğrak yeridir. Her yıl temmuz ayının ilk haftası Ümmî Kemâl'i anma etkinlikleri düzenlenir. İşte bu sıralar Şih Şehribân hazretleri de ziyaretçi akınına uğrar.

Ümmî Kemâl'in ablası Şih Şehriban'ın Dörtdivan/Çalköy'de bulunan türbesi ve mezarı.

HİMMET DEDE VE TÜRBEŞİ

Hayatı

Himmet Dede hakkında elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Herhalde 17. Yüzyıl'da ve Dörtdivan dolaylarında yaşamıştır. Kim olduğu, nereden geldiği, doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede kitabında onun, Oğuz Han'ın torunlarından Düğer kabilesinin reisi olduğunu yazmaktadır.⁷⁹

Kendisi halk arasında ve özellikle Sorkun Köyü'nde, "Sorkun Dede" diye de bilinmektedir. Bütün bunlar onun kimliğini tam olarak ortaya çıkarmamızı güçleştiren durumlardandır.

Dörtdivan'da Himmet Dede'yle ilgili pek fazla bir anlatı da mevcut değildir. Hakkında anlatılan birkaç silik menkübeye göre Ümmî Kemâl'in kardeşidir. Bir başkasına göre ise buraya ondan daha önce gelmiştir. Ancak Ümmî Kemâl türbesindeki kayda göre bu pek mümkün görünmemektedir. Zira Ümmî Kemâl, 1475 senesinde vefat etmiştir.

Himmet Dede'nin "Kendisi gayrıya muhtaç bir dede / Nerde kaldı gayrıya himmet ede" sözlerinin de sahibi olduğu söylenmektedir. Bazı kaynaklarda onun İstanbul-Üsküdar'da medfun Bolulu Himmet Efendi'yle karıştırıldığı görülmektedir.

Himmet Dede, Dörtdivan'da başka isimlerle anılır. Bunlarda asıl ismin, telaffuzdan kaynaklanan sebeplerle değiştiği görülmektedir. Dörtdivan'da Himmet Dede bu isminden başka olarak Himmet Şih, Ümmeş Dede, Hümmüş Dede, Ümnet Dede gibi isimlerle de bilinmektedir.⁸⁰ Himmet Dede'nin bulunduğu tepe de "Hümmüşlik" adıyla anılmaktadır.

Dörtdivan'da görüştüğümüz bazı kimseler Himmet Dede'nin Ümmî Kemâl'in kardeşi olduğunu söylemişlerdir.⁸¹ Bunun üzerinde ısrarla durulması oldukça dikkat çekmektedir. Eldeki mevcut bilgilere göre bunun böyle olması pek mümkün olmamakla beraber yörede yaşayan erenlerin birbiriyle bir münasebetini düşündürecek bir iki rivayet halk arasında oldukça yaygın bir biçimde anlatılmaktadır. Bir halk anlatısına göre Himmet Dede, Ümmî Kemâl ve Şih Şehriban kardeşirler. Bahar aylarına yakın veya karlar eridiğinde görülmeye başlanan ve bu türbeleri birbirine bağlayan bir yeşil yoldan söz edilmektedir. Onlar bu yol üzerinde her yerin karla kaplı olduğu kış aylarında yürürler ve bir yerde buluşurlar. Yürüdükleri yolların yemyeşil olduğu baharda

79 Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 107.

80 Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000, s. 115.

81 Bu bilgiyi Dörtdivan merkezde ikamet eden Kemal Köse (d. 1948)'den derledik. Kemal Köse'nin yine bizzat naklettiğine göre ailenin çocukları doğumdan sonra ölmektedir. Annesi Ümmî Kemâl türbesine bir adak adanmış, adağını yerine getirdikten sonra dilek dilemiştir. Kemal Köse, kendisinin bu hadiseden sonra dünyaya geldiğini nakletmektedir.

karlar eridiğinde anlaşılır. Bazı rivayetlerde bu üç mutasavvıf kardeşe Geredede me-
dfun olan Ramazan Dede de dâhil edilmektedir.

Himmet Dede'yle ilgili bir başka menkıbe şöyledir: Adamın biri arabasına binmiş.
Himmet Dede türbesinin aşağısına arabasını çekmiş. Yerel halk deyişle adam bu-
rada atım yapıyor, yani içki içiyormuş. Bu arada içtiği şişeleri yan koltuğuna koyu-
yormuş. Birdenbire teneke sesine benzer sesler duymuş. Adam korkup oradan uzak-
laşmış.

Yine Aşağıdüğ Köyü'nden Ethem Canalp'in (d. 1949-Emekli) bir nakline göre es-
kiden Aşağıdüğ Köyü'nde cemaatle namaz kılındığında köylüler Himmet Dede'nin
camiye girdiğini ve namaz kıldığını birkaç kere müşahade etmişler. Bunlar, Himmet
Dede'nin yörede bir veli olarak algılandığını gösteren anlatılardır.

Aşağıdüğ Köyü'nde Himmet Dede'nin türbesiyle ilgili şöyle bir gelenek dikkat
çekmektedir: “Sabah namazına gelmeyenin evine gidilip, yaka paça alınarak boş bir
tabutun içine koyup ceza verilmektedir. İlk namazda Himmet Dede'ye gidilerek na-
maz kılınır. Kuran okunur gözleme dağıtılır adakta bulunulur. Bu adak gerçekleşirse
Ümmi Kemâl ziyaret edilerek kurban kesilir.”⁸²

Himmet Dede Türbesi'nin arka tarafında “örenler” adlı bir yerde iki adet mezar daha
bulunmaktadır. Bu mezarların uzunluğu yaklaşık on metre kadardır ve bunların et-
rafında yer yer önceden taşların dizili olduğu anlaşılmaktadır. Bu mezarların bir za-
manlar mamur oldukları buradan anlaşılıyor. Bunlara halk arasında “Uzun Dedeler”
veya “Söbe Dedeler” denir. Himmet Dede'ye dua için gelenler bir zamanlar muhak-
kak onlara da uğrar, dua edermiş. Bugün bu iki mezar Himmet Dede Türbesi'nin yüz
elli-iki yüz metre kadar yakınında harap bir vaziyette yan yana durmaktadır. Türbe-
den ve bu iki mezardan hareketle bir zamanlar burada mamur, tekke benzeri bir ya-
pının olabileceğini tahmin ediyoruz. En azından halkın burada bir araya geldiği, bu-
rada bazı toplantılar düzenlendiği ve bu mevkilerin kutsal sayıldığı tahmin edilebilir.
Zira Ethem Canalp'in verdiği bilgiye göre türbe yapılmadan önce insanlar Himmet
Dede'nin türbesine gelirler, burada bulunan bir ağaca bez bağlarlar ve bundan şifa
umarlarmış. Dolayısıyla halkın burada toplandığı ve belki burada başka faaliyetlerin
düzenlendiği bu bilgilerden anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere Himmet Dede hakkındaki bilgiler ve anlatılar oldukça karışık ve
eksik bir durumdadır. Herhalde bu anlatılar bu şahsiyetlerin Anadolu'ya Horasan'dan
geldiğine dâir tarihî bir bilginin hatırasını taşımaktadır. Ancak bunlar geçen asırlar
boyunca yavaş yavaş kaybolmuştur. İnternet ortamı hâricinde Himmet Dede hak-
kında herhangi bir yazılı kaynağın olmayışı da onun hatıralarının yok olmaya yüz
tutmasına sebep olmuştur.

82 Zekiye Tütüncüoğlu Aydın, Geçmişten Günümüze Bolu Halk Kültürü, Bolu Valiliği İl Kültür ve
Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bolu 2017, s. 65.

Türbesi

Himmet Dede'yle ilgili önemli bir husus onun türbesidir. Himmet Dede'nin türbesi Aşağıdüğer, Sorkun ve Yukarısayık köy sınırlarının tam ortasında ve bir tepe üzerinde yer almaktadır. Türbede sağ tarafta yer alan Himmet Dede'nin sandukası oldukça uzundur. Türbe tek odalıdır, taştan yapılmıştır, dış duvarlar kırmızı boyalıdır ve türbe çatısı bugün kiremitle örtülüdür. Türbenin oldukça mamur, bakımlı ve temiz olduğunu da burada belirtmek gerekir. Türbe ziyarete açıktır. Ancak bölge halkı genel olarak burayı toplu şekillerde değil, birer ikişer olarak ziyaret ederler.

Dörtdivan'da türbeler genelde şifa umuduyla uzun zamanlar ziyaret edilmiştir. Ümmî Kemâl, Kırklar Makamı, Şıh Şehriban gibi Himmet Dede de özellikle bir derdine şifa arayan hastaların uğrak yeri olmuştur. Buraya özellikle yerinde durmayan haylaz çocuklar getirilirmiş. Çocukların atlet, pijama gibi kıyafetleri buraya bırakılmış. Anlatıldığına göre türbenin yapılmasından ve bazı kimselerin burası ile ciddi bir şekilde ilgilenmesinden sonra bunlar ortadan kalkmıştır. Himmet Dede'nin türbesinde dikkat çeken hususlar sandukanın uzunluğu, duvarlardaki resimler ve eski-yeni harflerle yazılan manzumelerdir. Bu sanduka uzunluğu meselesi Türklerin sevdikleri şahsiyetleri anma şekliyle ilgili olabilir. Halk saygısını onlara bu şekilde uzun ve büyük mezarlar yaparak göstermiş olabilir. Aynı durum Uzun Dedeler veya Söbü Dedeler'de de vardır. Mezarların etrafına taşlar yığılmış ve onların hatıraları bu uzun mezarlarda bu şekilde korunmuştur.

Himmet Dede Türbesi

Himmet Dede'nin türbesinde iç süslemeler oldukça dikkat çekmektedir. Türbenin duvarları Dörtdivan'ın Aşağıdüğ Köyü'nden Salih Gökmen ve Gerede'den Özcan Öztekin tarafından çeşitli beyitlerle ve motiflerle süslenmiştir. Bu motifler genelde kozmik unsurlardan ve bitki resimlerinden oluşmaktadır. Mezarın hemen baş ucunda büyükçe bir cami resmi, sağ tarafta ağaç resimleri bulunmaktadır. Türbenin kible tarafına bir mihrap çizilmiştir. Bunun haricinde yer yer yazılar, çiçek ve güneş motifleri, yaprak ve bitki resimleriyle Himmet Dede Türbesi benzerlerinden ayrılmaktadır. Himmet Dede'nin, türbe içinde yer alan sandukasının başında eski harflerle şu dörtlük kayıtlıdır:

İlâhî! Cennete ön girenlerden eyle bizi
Cennet içre cemâlini görenlerden eyle bizi
Yâ Hayy u Yâ Kayyûm Samed ihsânına yokdur aded
Firdevs bahçesinde kalanlardan eyle bizi

Bu manzumelerin yakın zamanlarda yazıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü imlada bozukluklar vardır. Salih Gökmen'in 1950'li yıllarda doğduğu düşünülecek olunursa bunu normal karşılamak gerekir. Gökmen, Aşağıdüğ Köyü'ndendir ve Kuran-ı Kerim derslerinde edindiği zevk ve heyecan ile bu resimleri çizdiği ve şiirleri yazdığı söylenmektedir. Himmet Dede Türbesi'nin içinde eski yazıyla yazılmış başka bazı manzumeler de yer almaktadır. Onlardan biri de şöyledir:

Dünyada dost istersen Hazret-i Allah yeter
Mürşid-i kâmil ister isen Hazret-i Kur'ân yeter
Delîl ister isen Hazret-i Muhammed yeter
Meşgul olmak ister isen Hakk'a ibâdet yeter
İbret almak ister isen cihanda ölmek yeter
Zengin olmak ister isen kanâ'at yeter
Bunlar da yetmez der isen nâr-ı cehennem yeter

Türbede eski yazıyla yazılmış manzumelerin yanı sıra yeni yazıyla yazılmış şiirler de yer almaktadır. Bu manzumelerden birisi şudur:

Günler biter, aylara dönüşür
Yıllar biter, asırlar oluşur
Ömürler biter ecelle buluşur
Akar, akar gider bir devran olur
Sayılı gündür bunların hepsi
Kolla kendini azdırma nefsini
İyi, güzeli, doğruyu belle
Huzur istiyorsan sözümü dinle

Diğer bir manzume ise bir beyit şeklindedir: “Yaşamak bir an, dinî emir yüce ferman / Allah'ı zikretmek hem şifadır hem derman”. Bu manzumelerin hemen altında “Yazan: Salih Gökmen” ve “Çizen: Özcan Öztekin” imzaları vardır. Salih Gökmen, bu manzumeleri ya başka yerlerden almış ya da bazı değişikliklerle türbe duvarına işlemiştir. Tür-

bede kapının üzerinde girişte, sağ tarafta yine yeni harflerle şu ifadeler bulunmaktadır:

Gül kokusu Muhammed'in teridir
Gönlü saf olanlar Hakk'ın yâridir
Âşıka ma'sukun bergüzârıdır
Sevdalar, nasipler nurlar saçılır

Bu manzumelerde pek bir edebî kıymet söz konusu olmasa da bunlar Himmet Dede Türbesi ekseninde Aşağıdüğr Köyü sâkinlerinin bu türbeye olan bağlılık ve inanışlarını sergilemesi açısından dikkat çekmektedir. Türbede hemen giriş kapısının üzerinde yine yeni yazıyla yazılmış bir başka dörtlük bulunmaktadır:

Alması farz imiş sünnettir selam
Hak nûrdan yaratmış yaz dedi kalem
Bir çiçek yarattı ol Rabbü'l Alem
Anı kokulayan mahrum kalmadı

Bu manzumenlerin bazılarında vezne dikkat edilmemiştir. İkinci manzumede olduğu gibi insanda daha çok secili söz intibai uyandıranlar da vardır. Allah, Hz. Peygamber, ibadet, cennet, cehennem gibi konular üzerine söylenen bu manzumeler daha çok münacaat ve naat özelliği göstermektedir. Ayrıca içlerinde nasihat türünde mısralar da vardır.

Bugün Himmet Dede, Dörtdivan'da Sayık ve Aşağıdüğr köylerinin ortasındaki bir tepe üzerinde hâkim bir yerde Dörtdivan'ı beklemeye devam etmektedir. Himmet Dede hakkında çok az bilgi bulunması onun hakkında kesin şeyler söylememizi engellemektedir. O Dörtdivan'da menkıbevî bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak hakkındaki menkıbelerin pek fazla olduğu da söylenemez. Himmet Dede ve türbesi elden geldiği ölçüde burada söz konusu edilmiş ve bilinenler ve derlenenler burada irdelenmiştir. Himmet Dede'nin 17. Yüzyıl'da yaşadığının belirtilmesi, Ümmî Kemâl'in kardeşi olduğunun söylenmesi, halk inanışları açısından türbesinin ve ismi etrafında oluşan anlatıların bazı dikkat çeken özelliklere sahip olması şimdilik onun hakkında bildiklerimizdir. Ayrıca türbesi de süslemeleri itibarıyla dikkat çekmektedir.

Himmet Dede Türbesi'nden bir detay.

Himmet Dede'nin sandukası ve türbenin içi.

KÖROĞLU

Köroğlu 16. Yüzyıl'ın sonlarına doğru Bolu-Dörtdivan'da ortaya çıkmış ve Bolu beylerine karşı verdiği mücadelelerle tanınmıştır. Özellikle Prof. Dr. Faruk Sümer'in yaptığı araştırmalar neticesinde onun Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nde doğduğu ve yaşadığı tespit edilmiştir.

Hakkında mevcut sekiz adet resmi belgeye ve Gerede kadısına gönderilen hükme göre kendisi 1580-85 yılları arasında bazı faaliyetlerde bulunmuş, evler basmış, iki adamı yaralamış, bölgede yaşayan insanlar onun elinden âciz kalmışlardır. Bu durum Osmanlı kaynaklarında Köroğlu'nun bir Celâli olarak kabul edilmesini beraberinde getirmiştir.

Yine 3 Ekim 1581 tarihinde Anadolu Beylerbeyine yazılan bir hükümde Köroğlu'nun Kıbrısık'ta ortaya çıkan Çakaloğlu Kara Mustafa ile birleşip yağmalarda ve bölgede tahriplerde bulunduğu yazılmıştır. Köroğlu ilk defa bu kaynakta Celâli olarak görülmektedir. Yine bu hükümlerde Köroğlu'nun Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nden olduğu, adının Rûşen olduğu kayıtlıdır. Bazı kaynaklarda Köroğlu'nun ismi Rûşen Ali olarak geçer. Yine bu belgelere göre Çakaloğlu ile Köroğlu'nun birleşerek adamlarının sayılarını artırdıkları; Beypazarı, Ayaş, Amasra'ya yayılan bir sahada faaliyet gösterdikleri kayıtlıdır. Ayrıca Köroğlu 1585'te Ankara Haymana'da faaliyet gösteren Celâli Mahmud'un yanına gitmiştir. Köroğlu'nun nasıl öldüğüyle ilgili bu belgelerde bir bilgi yer almaz. Bir rivayete göre o Tokat'ta kırklara karışmış, bir başka rivayete göre İran Şahı Abbas tarafından öldürülmüştür.⁸³

Dörtdivan'da yaptığımız derleme faaliyetleri sırasında Köroğlu'yla ilgili orijinal denebilecek malzemeyle pek fazla karşılaşmadığımızı belirtmek isteriz. Yöre halkı bu durumu, bu kültürü yaşatan insanların kalmayışına bağlamaktadır. Anlatılan hikayeler genelde Köroğlu'nun bilindik isyan hareketi ve Bolu beyine karşı girdiği çatışmalarla ilgilidir.

Burada biz yine de hem kaynaklardan hem de Dörtdivan'da karşılaştığımız bilgi kırıntılarından hareketle Köroğlu'nun yörede yaşayan taraflarını sergilemek istiyoruz. Bugün Dörtdivan'a bağlı Sayık Köyü'nde Köroğlu'nun yaşadığı söylenen bir ev vardır. Bu ev Prof. Dr. Faruk Sümer'in tespitlerine göre Köroğlu'nun doğduğu ve yaşadığı evdir. Ev ahşaptan yapılmıştır. Geleneksel özellikleri dikkat çekmektedir. İki katlıdır. Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi adlı eserinde Köroğlu'nun Köroğlu Mehmed Efe olduğunu ve Aşağıdöğür Köyü'nde olduğunu kaydetmektedir.⁸⁴

Dörtdivan'da Köroğlu'nun hatırasını taşıma konusunda Köroğlu kayasını, yaylada olduğunun söylendiği ahır, atını atlattığı yeri, Köroğlu'na ait olduğu söylenen evi

83 Halilullah Özcan, "Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti", DİVANDER Bülteni, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 8-9.

84 Abdullah Demirci, "Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü'nün 'Gerede Tarihi' Eserinde Dörtdivan ve Dörtdivanlılar", DİVANKAV Bülteni, S. 7, s. 34.

zikredebiliriz. Köroğlu damı yaylada bulunur. Köroğlu kayasının olduğu yerde kible tarafına yüz elli basamak bir merdivenin olduğu söylenmektedir. Kayadan bir merdivenle inilmektedir. Yöre insanının bahsettiğine göre burada çok eskiden askerler bekliyormuş.

Köroğlu'nun hatırasını taşıyan yerlerin başında Köroğlu Dağları gelmektedir. Bu dağlar Dörtdivan'ı Bolu'dan boydan boya ayırır. Ayrıca bunların en yüksek yeri Köroğlu Kayası diye bilinir. Aladağlar'da yer alan Bıçkı Yaylası'nda da halk anlatısına göre Köroğlu'nun atıyla atladığı bir yer vardır. Bunlar en azından Köroğlu'nun Dörtdivan'daki hatırasını yaşatan bilgilerdir.

Köroğlu bir destan kahramanı olarak ortaya çıktığı kadar ayrıca tarihî bir şahsiyettir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mustafa Akdağ ve Faruk Sümer'in Osmanlı arşivlerinde buldukları belgelere göre Köroğlu, 16. Yüzyıl'ın sonlarında Bolu ve civarında yaşamıştır. Bu belgelerde Köroğlu'nun 1580-1585 senelerinde Dörtdivan-Sayık Köyü'nde yaşadığı tespit edilmiştir. Köroğlu, Bolu sancak beyine meydan okumuş bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir.

Köroğlu'yla ilgili son zamanlarda önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlarda dikkat çeken bazı malumat vardır. Bunlardan belki en önemlisi Dede Korkut'la Köroğlu'nun görüştüğüne dair anlatılardır. Bu bilgiler Prof. Dr. Necati Demir'in Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan Boyları'nda yer almaktadır. Köroğlu'nun ve arkadaşlarının zikredildiği kısım "Korkut'un Kabri Kazıldı" (Korkut'un Kabri Kazıldı) başlığını taşımaktadır. Necati Demir'in verdiği bilgilere göre bu bölüm Türkmenistan'da Daşhavuz Öğretmenlik Enstitüsü'nde öğretmen olarak vazife yapmış Ata Rahmanov tarafından, Daşhavuz ilinin Kalinin ilçesinin bir obasında yaşayan Gurban Kılıç Çakanoglu'ndan derlenmiş ve 1989 yılında yine Türkmenistan'da yayınlanan Yaşlık Jurnalı'nda yayınlanmıştır.

Bu kısım Necati Demir'in de kitabının en kapsamlı bölümünü oluşturmaktadır. Bu kısımda Korkut Ata, Oğuzlar arasında uzun uzun çeşitli toylara katılmaktadır. Bu toylar bazen çocuğu olmayan hanın çocuğu olması, başka boyda bir erkek çocuğun kakül bırakması, Oğuzlar arasındaki antlaşmaları halletmek, avdan tövbe etmek, düşmana üstün gelmek, evlilik, küslerin barıştırılması, Dış Oğuz'a göç eden Oğuzların geri döndürülmesi vb. sebeplerle icra edilmektedir. Dedem Korkut (metinlerde genelde Korkut Ata şeklinde geçer) bir toydayken Oğuz boylarından biri onun yakın bir yerde toyda olduğunu öğrenir ve bir bahane ile onu toya davet ederler. Bunun için bazen üç, bazen dört atlı gönderilir. Korkut Ata toy davetlerinin hemen hepsini kabul eder ve daveti alır almaz yol hazırlıklarına başlar. Gelenlerle beraber yola koyulur. Yalnız burada Korkut Ata dinlenmek üzere kendisine tahsis edilen çadırına her çekildiğinde "Korkut'un kabri kazıldı!" şeklinde gâipten bir ses duymaktadır. Kitapta yer verilen Korkut'un Kabri Kazıldı II'de bu sesi Korkut Ata'nın katıldığı toylarda kendisi kopuz çalıp destan, hikaye anlatırken dinleyenlerin içinden birisi söylemektedir. Fakat Korkut Ata bu sesi duymaktan ötürü her seferinde canı sıkılır. Yine de bu sesler kesilmez. Fakat giderek bu sese alışır. Bazen hiç dikkate bile almaz. Ancak bir gün

Sırderya Nehri kenarında gezerken bu sesi birden yine duyar. Canı sıkılır. Kendisini nehre atmak ister. Ancak bu ses yine ona seslenir. “Korkut namertlik etme. Ölümünden kurtuluş yoktur. Sen mutlak öleceksin. Ölüm vaktin yaklaştı. Yine kırk ay, kırk gün, kırk gece geçtikten sonra emaneti vereceksin. O vakte kadar il ve ulus ile hoşlaş, vedalaş, helalleş!”⁸⁵ diye bir ses kulağına gelir. Korkut Ata bunun üzerine denilen süre kadar yaşar. Bu sürenin sonunda İç Oğuz ve Dış Oğuz’da kim varsa çağrılır. Helallik, hoşluk alınır. Korkut Ata, o sırada vefat eder. Naaşı Oğuz ilinde Türkistan’a götürülür. Orada defnedilir. Burada bu kadar bilgi vermemizin sebebi burada Köroğlu’yla ilgili bir kısımdır.

Köroğlu Çardağlı Çandibil denen bir yerde yaşamaktadır. Burası Köroğlu’nun Türkmenistan rivayetinde onun ve arkadaşlarının yaşadığı yerdir. Köroğlu halkını buradan yönetmektedir. Kendisi buranın sultanı Cıgalı Beg’in torunu Adıbeg’in oğludur. Çandibil, Türkiye’de Çamlıbel olmuştur. Ayrıca Çandibil, Türkmenistan’ın başkenti Aşkabat yakınlarında bulunmaktadır. Köroğlu burayı kendisine merkez yapmıştır.⁸⁶

Korkut Ata toy toy gezerken Köroğlu bir rüya görür. Köroğlu ve arkadaşları bir meclis kurmuş oturmaktadır. Ayvaz çalmakta ve bir şeyler anlatmaktadır. O sırada Köroğlu da bir köşede dinlenmektedir. Köroğlu birden yerinden sıçrar. Kendinden geçmiş bir hâlde öylece oturmaktadır. Ayvaz saz çalmayı ve hikâye anlatmayı bırakır. Köse Zennar, Köroğlu’nun hâlinde bir gariplik olduğunu anlar. Durumu sorarlar. Köroğlu gördüğü düşü anlatır. “Benim gözüme üç yangın göründü, bu yangınlar gittikçe bizim yurdumuza yakınlaştı. Herkes kaçmaya başladı. Ben de ne edeceğimi bilmeden sıçrayıp uyandım.” der.

Köroğlu’nun arkadaşları bu rüyayı kendilerine göre yorarlar. Neticede herkes bir şeyler söyler. Köroğlu’nun Deli Perren adlı bir yiğidi vardır. O “Bu rüyayı sadece Korkut Ata bilir.” der. Köroğlu üç yiğidi Korkut Ata’yı bulmak üzere görevlendirir. Onlar da atlanıp yola çıkar. Bunlardan biri de Köse Zennar’dır. Bu yiğitler Vekil Han’ın, oğlu Konur Bey’in esaretten kurtuluşu şerefine düzenlediği bir toyda Korkut Ata’yı bulurlar. Köse Zennar durumu anlatır. Korkut Ata yol hazırlığına başlar. Köroğlu’nun gönderdiği yiğitler ve Korkut Ata uzun yolları geçtikten sonra Çardağlı Çandibil’e varırlar. Köroğlu ve halkı Korkut Ata’yı bir menzil öteden karşılamaya çıkarlar. Köroğlu ve Korkut Ata Karrikale denen yere gelirler. Burası Köroğlu’nun mekânlarından birisidir. Burası bugün Türkmenistan’ın güneybatısında yer alır ve Mahtumgulu bölgesinin idari merkezidir.⁸⁷

Köroğlu, Korkut Ata’yı çok güzel ağırlar. Herkes en güzel kıyafetlerini giyer. Korkut Ata’nın gelişi bir toy sevinci meydana getirmiştir. Köroğlu’nun meclisinde muhabbet halkası kurulur. Sohbetler edilir, misafirler gelir. Yeme-içme ve muhabbet faslından

85 Necati Demir, Dede Korkut Destanı’nın Türkmenistan Boyları, Ötüken Yay., İstanbul 2020, s. 161-210.

86 Necati Demir, Dede Korkut Destanı’nın Türkmenistan Boyları, Ötüken Yay., İstanbul 2020, s. 175.

87 Necati Demir, a. g. e., s. 179.

sonra Korkut Ata dinlenmek üzere çadırına çekilir. Daha sonra Köroğlu “Korkut Ata’yı daha nasıl güzel ağırlayabiliriz?” diye halkının ulularını çağırır, müşavere eder. Bunun için yine Köroğlu’nun mekanlarından biri olan Tazekale seçilir. Burada insanlar birikmeye başlar. Burada büyük bir ziyafet başlar. Açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir. Korkut Ata elinde kopuzuyla destan söyler. Bu sırada Köroğlu gördüğü düşü Korkut Ata’ya anlatır. Korkut Ata şöyle der: “Ey oğlum Köroğlu! O senin üç yangının, gelmekte olan açlık yıllarıdır. Siz bu açlıktan ilinizi ve ulusunuzu iyi koruyun!”

Köroğlu, Korkut Ata’ya ilini açlıktan nasıl koruması gerektiğini sorar. Destanın burasında Korkut Ata manzum olarak bunun tedbirlerini söyler. Ticaret yapmayı, mahsül biriktirmeyi, bunları iyi saklamayı, israf etmemeyi tavsiye eder. Bundan sonra Köroğlu, halkının ulularına üç günün sonunda mahsül yığmakla ilgili bir görüşme yapacağını duyurur. Köroğlu yiğitleriyle beraber görüşmenin nihayetinde Korkut Ata’dan çadırından çıkmak üzere müsaade ister. Korkut Ata bir başına kalır. Yine o sesi duyar: “Korkut’un kabri kazıldı!” O sırada içeriye misafirler girer. Bunlar Göklen Han’ın elçileridir. Göklen Han’ın halkı birbirine düşmüş ve barışı sağlamak üzere Korkut Ata davet edilmektedir. Bu sırada Köroğlu durumu öğrenmiş ve Korkut Ata’nın yanına gelmiştir. Korkut Ata, Köroğlu’na eğer gitmezse il halkının birbirine düşeceğini, savaş olacağını söyler. Köroğlu onun gitmesine razı olur. Uğurlamak için dışarı çıkar. Köroğlu, Korkut Ata’yla vedalaşır. Korkut Ata gelen elçilerle birlikte yola koyulur.

Dede Korkut Destanı’nın Türkmenistan Boyları’nda Köroğlu bir de Bayındır Han’ın üzerine yürüyen Togta Han münasebetiyle söz konusu edilmektedir. Togta Han, İç ve Dış Oğuzlar’ın hükümdarı Bayındır Han’ı yenmek ve onu ortadan kaldırmak istemektedir. Bunun için yüz bin kişilik bir ordu hazırlamıştır. Bayındır Han bunu bir casusu yoluyla haber alır ve Togta Han’ın gece yürüyerek gündüz dinlenerek üzerine geldiğini öğrenir.

Bunun üzerine Bayındır Han bütün Oğuz boylarına iki yüz bin kişilik bir ordu hazırlanması emrini verir. Tez zamanda iki yüz bin kişilik bir ordu hazırlanır. Savaş hazırlıkları biter. Bu arada Korkut Ata savaş için toplanan bu Oğuz yiğitlerine nasihatte bulunur. Bayındır Han ordusunu hazırladıktan sonra komutayı ele alıp yürüyüşe geçer. Bir dağın eteğinde durur. Askerlerini dörde ayırır. Ordunun bir kısmı Togta Han’ın askerlerini sağ ve arka taraftan kuşatacaktır. Bu askerlere Salur Kazan yolbaşlık edecekti. İkinci kısım ise düşmanın geldiği yolun batı tarafına yönelecektir. Bu kısma da Köroğlu yolbaşlık edecektir. Ordunun üçüncü kısmına Teke Beyi Zaman Bey yolbaşlık edecektir ve düşmanın geldiği yolun doğu tarafına yönelecektir. Dördüncü kısma ise Bayındır Han yolbaşlık edecektir ve o Togta Han’ın tam karşısına çıkacaktır.

Bu savaşta Togta Han ve ordusu büyük bir yenilgiye uğrar. Togta Han kaçmaya çalışırken Köroğlu onu esir alır. Ellerini bağlar ve Bayındır Han’ın huzuruna getirir. Burada dikkatimizi çeken husus Köroğlu’nun Salur Kazan, Korkut Ata ve Bayındır Han gibi Dede Korkut Destanı’nda çok önemli yerleri olan şahsiyetlerle birlikte anılması, Bayındır Han’ın ordusuna komuta etmesi ve savaşta düşmanın hükümdarını esir alıp

Bayındır Han'a getirmesidir. Bu durum Bayındır Han'ın Köroğlu'na itimadının hiç de boşa gitmediğini, onun güçlü bir destanî şahsiyete sahip olduğunu, Oğuz destan geleneği içinde yüzlerce yıldan beri niçin yaşadığını göstermektedir. Bunun işaret ettiği bir diğer durum ise Türk destanlarının bir bütün olduğunun yeniden ortaya çıkmasıdır. Burada Türk destan geleneğinin en önemli şahsiyetleri bir aradadır. Üstelik Köroğlu ve Dede Korkut Destanı'ndaki şahsiyetler arasında organik bir bütünlük söz konusudur. Zamanın ve mekânın belirsizleşmesi veya aradaki farkın kapatılması onları bu güçlü anlatı geleneği içerisinde bir araya getirmiştir. Bu durum Köroğlu araştırmalarıyla ilgili yeni bir bilgidir ve Türk destan geleneği içerisinde başka sürp-rizlerin de olabileceğine işaret etmektedir.

Köroğlu, Dörtdivan'da bir değer olarak yaşamaktadır. Bunu Köroğlu'yla ilgili anlatılardan ve yakın zamanlara kadar güçlü bir gelenek olarak burada yaşamasından anlamaktayız. Mesela Doğancılar Köyü'nde ikamet eden ve 1980 senesinde vefat eden Eyüp Şahin, Köroğlu anlatılarını manzum olarak nakleden değerlerden birisiydi. Eyüp Şahin'in anlattıkları Prof. Dr. Faruk Sümer ve öğrencileri tarafından kayda alınmıştır. Burada dikkati çekmek istediğimiz başka bir husus Dörtdivanlı şairlerin Köroğlu'nu müstakil olarak şiirlerinde işlemeleridir. Dörtdivan'ın Adakınık Mahallesi'nde Servet Yüksel, şiirlerinde başarılı bir şekilde Köroğlu'na yer verenlerdendir. Onun "Köroğlu" başlıklı bir şiiri bu konuda yazılanların en güzel örneklerinden birisidir:

Bolu dağlarında bir deli rüzgâr,
Diyardan diyara koşar Köroğlu
Mertlik dedikleri mayasında var,
Er meydanlarında coşar Köroğlu

Yiğitlerin evi, ocağı dağlar,
Vefalı dost, anne kucağı dağlar
Destanlarımızın çiçeği dağlar,
Toz-duman yollara düşer Köroğlu

Yeşil yaylaların meralı Kırat
Nal kıran, hileli edalı Kırat
Zaptedilmez altın yeleli Kırat
Beş kale burcundan aşar Köroğlu

Meşveret meclisi kurulsun Ayvaz,
Ok atılsın, kılıç vurulsun Ayvaz
Yoldaşım, derttaşım şen olsun Ayvaz
Kabına sığmaz hey taşar Köroğlu

Bolu dağlarında bir ateş yanar,
Soğuk pınarlardan içer Köroğlu
Mertlik dedikleri mayasında var
Türk'in sinesinde yaşar Köroğlu⁸⁸

Köroğlu'yla ilgili Dörtdivan'da yaptığımız küçük derlemeler vardır. Bu derlemeler Çavuşlar Camii imamı İsmail Tezel'den alınmıştır. Bu derlemelerden birisi şöyledir: Köroğlu davarını önüne katmış ve bunları pazara götürmektedir. Ayvaz ve babası da onun yanındadır. Yol boyunca Ayvaz'ın hareketlerini, işbirliğini seyreden Köroğlu çocuğa hayran olur ve onu yanına almak ister. Babasına "Sen bu çocuğu bana ver, ben davar filan istemiyorum!" der. Çocuğu alır ve gider. Bu hadise Köroğlu ile Ayvaz'ın yakın yol arkadaşlığının nasıl başladığını göstermektedir. Ayrıca Ayvaz'ın Köroğlu tarafından yetiştirildiğini anlatmaktadır.⁸⁹ Yine İsmail Tezel'in dedesinden naklettğine göre Köroğlu çok zeki ve uyanık biriymiş. O görüldüğünü, gözetlendiğini hissederse yanındaki yoğurdu kayalıklardan aşağı dökermiş. Bunu gören kayalıklarda kartalların olduğunu ve onların pislediğini düşünür ve oradan hemen kaçıp gidermiş.

Köroğlu Destanı'nın kollarında onun Ayvaz'ı ne kadar sevdiği anlaşılmaktadır. Köroğlu'nun Ayvaz için söylediği birçok manzume bulunmaktadır. Bunlardan birini örnek olarak aşağıya kaydetmekteyiz:

Benden selam eylen Bolu Beyine
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi
Muhabbeti düştü gönlüm evine
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Eğerleyip Kır Atıma binmeden
Alayları bölük bölük bölmeden
Bolu şehri ataşlara yanmadan
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Şimdi Kır Atıma biner aşarım
Kara Deniz gibi kaynar coşarım
Sinesine eğri kılınç döşerim
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

Gürzün kösteğini kola takmadan
Koç Kır Atı sağa sola yıkmadan
Bolu şehrin ataşlara yakmadan
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi

88 Servet Yüksel, "Köroğlu", DİVANDER Bülteni, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 10.

89 Bu hikaye Dörtdivan Çavuşlar Camii İmamı ve kendisi Doğancılar Köyü'nden olan İsmail Tezel'den derlenmiştir. Kendisi bu hikayeyi 1991 yıllarda seksen bir yaşlarında vefat eden dedesinden dinlemiştir. Bu hikâye İsmail Tezel'den 25/08/2020 tarihinde Dörtdivan merkezde derlenmiştir.

Ben de Köroğluyum yolum salasın
Koç yiğide arz ettirem sılasın
Depretmeden demir yayın cıdasın
Göndersin Ayvaz'ı göresim geldi ⁹⁰

Köroğlu'nun mirası ilginç bir şekilde günümüzde de yaşamakta ve ona sadece Bolu ve Türkiye değil; bütün bir Türk dünyası hatta dünya sahip çıkmaktadır. Burada son ifadelerimizi örneklendirmek üzere 1940'lı yıllardan başlayarak 70'li yılların sonuna kadar kovboy filmlerinde rol alan Amerikalı oyuncu John Wayne'nin sözlerine yer vermek istiyoruz. Wayne, gazeteci Hikmet Feridun Es ile yaptığı bir söyleşide şunları söylüyor:

“Benim Türkiye’de çok önemli bir dostum var. Hatta üstadım. Dünyanın en büyük süvarisi.” Wayne’nin sözleri karşısında oldukça şaşırın Hikmet Feridun Es onun şu sözlerini hayretle dinliyor:

“O, benim bugün filmlerde yaptığımı, yüzlerce yıl önce yaşayan biri. Dağların atlı bekçisi; Köroğlu. Bugünkü kovboy hikayelerinin hemen hepsi, bir ‘Bolu Beyi ile Köroğlu’ öyküsüdür. Utah’taki Salt Lake City Üniversitesi’nde Köroğlu üzerine büyük incelemeler yapıldığını, hatta bir kitabın ders olarak okutulduğunu biliyor musunuz? Bu kitabı Profesör Joseph S. Jacobson yazmış. Benim merakımı bildikleri için bir tane de bana gönderdiler. Ayrıca Köroğlu ile ilgili bir başka kitabı da bizzat satın aldım.” Wayne, sözlerinin devamında Köroğlu’nun Kıratının birçok kovboy filmindeki “yıldız at” ile benzeştiğini de ifade eder.⁹¹ Bütün bunlardan anlaşıldığına göre Köroğlu, tarihte Dörtdivan’dan dünyaya yayılan ve artık bir değer hâline gelmiş bir kahraman olarak görünmektedir.

Dörtdivan’da bulunan Köroğlu heykeli.

90 Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984, s. 189.

91 “John Wayne Meğer Köroğlu’ndan Esinlenmiş!” DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 33.

Koroğlu evi. Aşağısayık Köyü.

ŞİH AHMED EFENDİ

DİVANKAV'ın çıkardığı derginin ilk sayılarından birinde yazıldığına göre Tekkeköy'de Ümmî Kemâl hazretlerinin haziresinde (yazıda yanı başında deniyor) Şih Ahmed Efendi adlı bir zat yatmaktadır.⁹² Bu zâtın kabrinin köyde nerede olduğunu tespit edemedik. Acaba asker türbesi olarak bilinen türbe mi, yoksa burada önceden yer alan, şimdi kaybolmuş mezarlardan biri mi kastediliyor?

Aşağıdöğür Köyü'nden Ethem Canalp'in (d. 1949-Aşağıdöğürlü-Emekli) bizzat naklettiğine göre Tekke'ye bilhassa Yukarıdöğür'den hizmet ehli bazı dervişler gidermiş. Gider, orada kalır ve hizmet ederlermiş. Bunun Şih Ahmed Efendi'den önce mi sonra mı başladığını bilmiyoruz. Yine burada başka kimler Tekke'de derviş olarak bulundu, bununla ilgili başka mevcut bilgi bulunmamaktadır. Yukarıdöğür'den insanların Tekkeköy'e giderek burada hizmet etmeleri ve bunun bir gelenek olarak ortaya çıkması Şih Ahmed Efendi'nin vefatından sonra oraya defnedilmesiyle ilgili olabilir. Zira isminden anlaşıldığına göre Şih Ahmed Efendi, Tekke'de şeyhlik yapmış, dolayısıyla Ümmî Kemâl hazretlerinin postunda oturmuş olabilir.

Ahmed Efendi, Dörtdivan'ın Döğür Köyü'ndendir ve Bekirgil sülalesine mensuptur. Yazıda Şih Ahmed Efendi'nin bir kılıcının hâlen bu ailede olduğu kayıtlıdır. Bu yazıda bu kılıçla ilgili şu satırlar kayıtlıdır: "Bekirgil ailesinden birisi bu kılıcı vaktiyle köyden geçmekte olan koyun tüccarına bir koyun karşılığı satar. Tüccarlar köyün çıkışındaki alanda konaklarken kılıç harekete geçip kesme tehdidinde bulunur. Bunun üzerine kılıcı aldıkları gibi geri verirler. Kılıç birkaç defa yangın geçirmiş. Sapı yanmış ve biraz eğilmiş. Düzeltmek için demirci çekiçle vurduğunda, çekiç her defasında demircinin başına da vurmuş. O gün bugün kılıç olduğu gibi korunmaktadır."⁹³

Bu kılıç etrafında köyde zaman içerisinde bir kültür meydana geldiği anlaşılmaktadır. Zira askere giden gençler bir uğur olsun diye bu kılıcın üzerinden birkaç defa atlatırmış. Böylece onların sağ salim gelmeleri istenirmiş.

Şih Ahmed Efendi'yle ilgili bilgilerimiz bundan ibaret. Kabrinin Tekkeköy'de olduğu kaydından hareketle kendisinin Ümmî Kemâl silsilesine dâhil olduğunu, belki de onun dervişlerinden biri olduğunu tahmin ediyoruz.

92 Bekir Özalp-Recep Şengün, "Aşağı ve Yukarı Döğür Köyü", DİVANDER Bülteni, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 35.

93 Bekir Özalp-Recep Şengün, a. g. y., S. 34-35.

DÖRTDİVANLI HİLMÎ

Hayatı

Dörtdivan'ın yetiştirdiği önemli değerlerden biri de Hilmî'dir. Dörtdivanlı Hilmî'yle ilgili elimizdeki tek genel geçer kaynak Cevdet Canbulat'ın yayına hazırladığı kitaptır. Hilmî, 19. Yüzyıl'da ve nisbeten yakın bir dönemde yaşamış olmasına rağmen onun hakkında farklı bilgiler verebilecek bir kaynak elimizde yok gibidir. Belki bu hususta ikinci bir kaynak olarak Ali Rıza Ünlü'nün Gerede Tarihi adlı eseri zikredilebilir.

Hilmî'yle ilgili yazılan ansiklopedi maddeleri ve yazılar Cevdet Canbulat'ın kitabında verdiği bilgilerin tekrarı mahiyetindedir. Bunlar da şairin hayatına dair bilgilere elbette bazı yeni yorumlar katmaktadır. Biz de bu kısımda şairi tanıtmanın yanı sıra onun yeni birkaç şiirini paylaşacağız ve hayatı hakkındaki bazı tartışmalara değineceğiz. Böylece Hilmî'nin biyografisine ve şiirlerine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Bolu'da yetişen değerli şair ve âşıklardan biri de Dörtdivanlı Hilmî'dir. Hilmî'nin gerçek adı Abdullah Halil Efendi'dir. Bolu'nun Dörtdivan ilçesinin Doğancılar Köyü'nde Ali Rıza Ünlü'ye göre 1827 senesinde doğmuş ve 1903 senesinde yine burada vefat etmiştir. Cevdet Canbulat, onun torunundan aldığı bilgiye göre 1826 senesinde doğduğunu kaydetmektedir. Bu karışıklık Hicrî tarihlerin Milâdî tarihlere çevrilmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Babası Hacı Abdullah, annesi ise Sâre Hanım'dır. Dedesi, Hacı Müderris nâmıyla tanınan Molla Yusuf oğullarından Hafız Muhammed'dir. Hilmî'nin Hafız Muhammed'in oğlu olduğunu söyleyenler de vardır. Fakat bu yanlış olsa gerektir.

İlk tahsilini köyünde sıbyan mektebinde yaptıktan sonra Bolu merkezde Müftü M. Sadeddin Efendi'nin ders halkasına dâhil olmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra icazet almıştır. Köyüne gelmiş, burada müderrislik ve hatiplik hizmetinde bulunmuştur. Bu yüzden Canbulat, kendisinin çevresinde "Hoca Hacı Hatip" diye tanındığından söz eder.

Babasının vefatından sonra Dörtdivan'da Cumayeri'nde bulunan Babahazır (Alaca Mescid) Camii'nin imamhatipliği Hilmî'ye verilmiştir. Mezarı da bu caminin içinde yer aldığı şeklindeki bir kaydın son zamanlarda yapılan araştırmalarla yanlış olduğu tespit edilmiştir. Şairin mezarı köyündeki Ulu Mezarlık'ta bulunmaktadır.

Kendisinin âlim ve şair bir şahsiyet olduğu hayatından ve şiirlerinden anlaşılmaktadır. Mutasavvıf olduğu söylense de hangi tasavvuf mektebinde yetiştiği şimdilik tespit edilememiştir.

Cevdet Canbulat, yaptığı araştırmalar neticesinde kendisinin Kocaeli Sancağı sınırları içerisinde imam-hatiplik yaptığını tespit etmiştir. Ancak burasının tam olarak neresi olduğu belli değildir.

Kendisinin âlim, şair, fâzıl ve ayrıca mutasavvıf olduğu bildirilir. Ramazan Dede ve hocası Sadeddin Efendi övgüsünde şiirler yazmıştır. Şiirlerinde Hilmî mahlasının yanı sıra Sevdâyî mahlasını da kullanmıştır.

Halk arasında anlatıldığına göre Dörtdivanlı Hilmî'nin ölümü şöyle olmuştur: Şair bir caminin inşaatı sırasında orada bulunuyormuş. Bir ara düşmüş ve bir daha kalkamamış. Onu vefat ettiği yere defnetmişler. Çavuşlar Camii'nin restorasyonu sırasında bir başka mezarla şairin olduğu söylenen bir mezar birleştirilmiş. Bu anlatı Hilmî'yle ilgili bir yakıştırma olsa gerek. Çünkü son zamanlarda Hilmî'nin kabrinin Çavuşlar Camii'nde yer almadığı anlaşılmıştır. Fakat bu durum Hilmî'nin Dörtdivan'da sevilmesinin bir işareti olarak yorumlanabilir.

Hilmî'nin mezarı bugün Dörtdivan'a bağlı Doğancılar Köyü'nde Ulu Mezarlık'ta bulunmaktadır. Cevdet Canbulat, Hilmî'nin şiirlerinin şairin köyünde ve Dörtdivan'da derleme yaptığı yıllarda dilden dile dolaştığını ifade eder. Bu oldukça önemli bir tespittir. Hilmî'nin manzumeleri Dörtdivan'da oldukça sevilmiş ve halk bunları sahiplenmiştir.

Hilmî'nin ailesiyle ilgili tek genel geçer kaynak şimdilik şiirleridir. Oğullar Destanı'nda yer alan bir dörtlükten Hilmî'nin en azından beş çocuğunun dünyaya geldiği anlaşıyor. Genç yaşlarda vefat eden oğullarından bu manzumesinde duygulu bir biçimde söz eden şairin mısralarından hareketle üç çocuğunun isimlerinin Abdullah, Mehmed ve Eşref olduğu anlaşıyor:

Hüda'nın vergisi beş kardeş idi
Birbirlerine hem mûti eş idi
Daima işleri hem cümbüş idi
Gülerek muhabbet eden oğullar⁹⁴

Bu destandan, Dörtdivanlı Hilmî'nin oğullarının medrese tahsili gördükleri sırada askere alındıkları, şehit olan oğullarının yedi gün içinde vefat ettiği ve şairin bu çocuklarından altı torunu olduğu anlaşılmaktadır. Hilmî'nin vefat eden diğer oğlu da kardeşleriyle aynı hafta içinde vefat etmiştir. Bunu Hilmî, Oğullar Destanı'nda şöyle söyler:

Böylesini kul başına vermesün
Üçü bir haftada kabre girmesün
Ufak kuzuları öksüz kalmasun
Kuzuların boynun buran oğullar.⁹⁵

Şairin aşağıdaki dörtlüklerinden oğullarının vefat edeceklerini sezdikleri de anlaşılmaktadır:

94 Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 21.

95 Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 23.

Sağken gördüler kendi düşlerini
Yedi gün içinde göçtüler göçlerini
Mevlâm ihsan etsün hemen işlerini
Mülk evine göç eyliyen oğullar.

Levh-i mahfuzda yazılmış yazılar
Öksüz kaldı ufak altı kuzular,
Yüzlerin görünce yürek sızılar
Kuzuların koyup giden oğullar.

Yavrularım öleceğini bildiler
Tövbe alıp vasiyyetin kıldılar
Yedi gün içinde teslim oldular
Fânî dünyayı terk eden oğullar.⁹⁶

Dörtdivanlı Hilmî, 1903 senesinde Doğancılar Köyü'nde vefat etmiştir. Canbulat, kendisinin Doğancılar Köyü'ne defnedildiğini söylemektedir.⁹⁷ Mezarının baş ve ayak uçlarına iki taşın dikildiğini ve böylece unutulmaktan kurtarıldığını da sözlerine eklemektedir.

Dörtdivanlı Hilmî'nin şahidesi.

⁹⁶ Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 22

⁹⁷ Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010.

Sanatı ve Şiirleri

Hilmî'nin şiirlerine ilk olarak Cevdet Canbulat, 1954 senesinde bir cönkte rastlamıştır. Şair hakkındaki araştırmalarını genişleten Canbulat, başka cönklerde ve bazı Dörtdivanlıların dilinde şairin başka şiirleriyle karşılaşmıştır. 1963 yılında ise şairin şiirlerini küçük bir kitapta toplamıştır. Bugün için Dörtdivanlı Hilmî'yle ilgili en muhter kaynak bu çalışmadır.

Cevdet Canbulat, söz konusu cönkte yer alan şiirlerin ve başka manzumelerin peşine düşmüş ve şairin doğup büyüdüğü yer olan Dörtdivan'a gelerek burada araştırmalarda bulunmuştur. Kendi ifadesine göre bu çalışması sekiz yıl sürmüştür. Bunun yanı sıra Dörtdivan'da birçok cönk toplamış ve bunlarda yer alan şairin şiirlerini değerlendirmiştir. Halkın bu konuda oldukça duyarlı olduğu ve bu süreçte araştırmacıya yardım ettiği anlaşıyor. Zira Canbulat, bir Dörtdivanlı'nın kendisine şöyle dediğini naklediyor: "Efendi, yeter ki, sen bizim şairimizi yaz, kitabını çıkar. Biz senden bunu isteriz."⁹⁸

Burada Cevdet Canbulat'ın Dörtdivan'daki cönkler üzerine bir tespitine de dikkat çekmek istiyoruz. Zira Canbulat'ın Dörtdivan'a gelip de araştırma yaptığı yıllar tabiri yerindeyse tam bir cönk cennetidir. Canbulat, şöyle demektedir: "Dörtdivan Bucağı, yedisinden yetmişine kadar cönkün ne olduğunu bilir. Her evde bir-iki cönk bulunur. Bu cönkleri babadan, atadan kalma bir armağan olarak saklar. Diyebilirim ki, bu bakımdan Dörtdivan Bucağı, Türkiye'de özel bir durum gösteren bir köşedir."⁹⁹

Kendisiyle yaptığımız bir görüşmede İsmail Hakkı Akyoloğlu da bize bu cönklerden bahsetti. Akyoloğlu'nun bize naklettiğine göre Dörtdivan'da ve bilhassa Yukarıdöğür ve Aşağıdöğür köylerinde genç kızlarda yakın zamanlara kadar bu cönklerden bulunmaktaydı. Bu cönkler çeyiz sandıklarında saklanmakta ve kızın gelin gittiği eve beraberinde gitmektedir. Fakat biz yörede yaptığımız araştırmalarda ne yazık ki, bu cönklere ulaşamadık. Aradan geçen zaman içerisinde bunlar ya kayboldu ya da diğer araştırmacılar tarafında toplandı. Dolayısıyla yeni araştırmacılar için şair hakkında yeni bir şey söyleme şansı oldukça azalmış durumdadır.

Burada Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirlerini Cevdet Canbulat'ın 1963 senesinde toplu hâlde neşretmeden önce Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nde yayınlamış olduğunu da kaydetmek isteriz. Bu dergide Hilmî hakkında yazılar yazan ve onun manzumelerini neşreden bir diğer araştırmacı da 1950'li yıllarda Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde öğretmenlik yapan Muzaffer Albayrak'tır. Nitekim bundan Cevdet Canbulat da kitabının önsözünde bahsetmektedir. Muzaffer Albayrak, iki yazısında şairin Oğullar Destanı, Saman Destanı, Destan-ı Esir ve Şehit gibi manzumelerini bulup yayınlamıştır.¹⁰⁰ Öğretmen Muzaffer Albayrak bu hususta Canbulat'tan teşvik görmüştür.

98 Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 3

99 Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 3

100 Muzaffer ALBAYRAK: Dörtdivanlı Hilmî (Halil), Yıl:7, Cilt:4, No:78, Ocak 1956 ,1247-1248; Muzaffer ALBAYRAK: Dörtdivanlı Hilmî (Halil) – II, Yıl:7, Cilt:4, No:80, Mart 1956 ,1269-1270.

Cevdet Canbulat yine aynı dergide, şiirlerinin bulunduğu cönklerden hareketle Dörtdivanlı olduğunu tahmin ettiği Zuhûrî ve Rumûzî mahlaslı iki şairden bahseden bir yazı kaleme almıştır. Fakat bu iki şair hakkında elde pek fazla bilgi mevcut değildir. Sadece Rumûzî'nin bir şiiri bilinmekte ve Dörtdivanlı olduğu tahmin edilmektedir.

Burada bir hususu ifade etmek gerekir: Biz Cevdet Canbulat'ın, Hilmî'nin bütün şiirlerine ulaşamadığı kanaatindeyiz. Bunun delili de bu bölümde yer alıp kitapta bulunmayan iki manzume ve bazı kitaplarda -özellikle de Ali Rıza Ünlü'nün kitabında- onun çeşitli konularda yazdığını söylediği ve yine bu eserde yer almayan şiirlerdir. Nitekim Ali Rıza Ünlü'nün kitabında, Canbulat neşrinde yer almayan birçok manzume vardır. Belki bundan sonra Hilmî üzerine yapılacak yeni çalışmalarla bu manzumelerin bir araya toplanması ihtimal dahilindedir.

Dörtdivanlı Hilmî, medrese tahsili gördüğü hâlde şiirlerinde sade bir dil kullanmıştır. Bir araya getirilen şiirlerinde daha çok koşma ve destan nazım şekillerini kullanmıştır. Şiirlerinde Hilmî mahlasını kullanmıştır. Bunun yanında "Sevdâyî" mahlasını kullandığını söyleyenler de vardır. Biz şairin bu mahlasla herhangi bir manzumesine şimdilik rastlayamadık.

Plevne Savaşı'nda şehit olan oğulları ve daha sonra vefat eden bir oğlu için yazdığı Oğullar Destanı Dörtdivanda bilinmekte ve sevilmektedir. En azından Dörtdivan'ın köylerinde bir zamanlar bu manzumenin makam üzre okunmasından bunu anlamaktayız. Vefat eden oğullarının ismi Mehmed, Abdullah ve Eşref'tir. Bu destanda Hilmî aynı zamanda çocuklarının dayısının da şehit olduğunu yazmaktadır. Kanaatimizce Oğullar Destanı ve Hilmî'nin diğer bazı manzumeleri Dörtdivan'ın 19. Yüzyıl'ın son çeyreğinde yaşadıkları konusunda belgesel bir hüviyete sahiptir.

Cevdet Canbulat, bu destan için "Oğullar Destanı, Plevne'de vurulup ölen oğullarının baba yüreğinde açtığı derin acıyı dile getiriyor. Bu destan, Dörtdivan köylerinde hâlâ makamla okunmakta ve gözyaşı döktürmektedir. Doğancılar Köyü'nden Eyüp Şahin, bu destanı bana, davudî sesiyle pürüzsüz bir şekilde okudu."¹⁰¹ demektedir.

Bu destanda seçtiğimiz bazı dörtlükler aşağıya kaydedilmiştir:

Yaktı kül eyledi firkat ateşi
Ciğerimi püryan eden oğullar.
Kime ne edeyim Mevlâ'nın işi,
Tomurcuk gül iken giden oğullar.

Mehmet'im Sırp'a kavgaya vardı.
Dayısını anda hem şehit verdi.
Plevne'de kâfir kolundan vurdu,
Din uğruna harbe giden oğullar.

¹⁰¹Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 19.

Abdullah Efendi dersini okurdu,
Cuma günü bülbül gibi şakırdı.
Âlem bu camiye lâıyk bu derdi,
Camisini mahzun eden oğullar.

Alaca Mescidin bülbülü idi,
Ananın babanın hem gülü idi,
Cümlenin yanında sevgili idi,
Kendisinden hoşnut kılan oğullar,¹⁰²

Oğullar Destanı oldukça uzun bir manzumedir. Hilmi'nin aşağıya Oğullar Destanı'ndan aldığımız bazı dörtlükleri bu destanda şairin acısını en iyi anlatan mısralardır:

Cenab-ı Mevlânın çoktur işleri,
Üç ay evvel gördüm kara düşleri.
Firkatile oldu yayla göçleri,
Firkatleri bağrım, yakan oğullar.

Yüce dağlar karı eriyip akar
Firkat odu düştüğü yeri yakar,
Kime dokunursa belini büker,
Kaddimi yay edip büken oğullar.

Nice kimselerin ismi anılmaz,
Nicelerin yaraları onulmaz,
Kuzularım satın alsam alınmaz,
Kavuşmamız mahşere kalan oğullar.

Hilmi sen razı ol Hakkın emrine,
Hüda emrini getirdi yerine,
Dua eyle bakilerin ömrüne,
Makamları cennet olsun oğullar.¹⁰³

Dörtdivanlı Hilmi, hacca gitmiş ve bu yolculuğunu "İlahi" adını verdiği uzun bir şiirinde anlatmıştır. Anladığımız kadarıyla şair Âşık Edebiyatı tarzında yazdığı şiirlerde Hilmi mahlasını kullanmıştır. Bunların bazılarında tasavvufi bir eda sezilir. Şiirlerinde genel olarak ölüm, hac yolculuğu, bahar mevsimi gibi konuları işlemiştir. "Destan-ı Esir ve Şehit" başlıklı bir şiirinde Plevne Savaşı'nda esir ve şehit düşenlerin gözünden savaşı anlatmıştır. Hilmi'nin Beypazarlı Pür Ziya adlı bir âşıkla atışmaları vardır. Şiirleri içinde "Destan-ı Saman" gibi taşlama örneği sayılabilecek şiirler de yer almaktadır. Hilmi'nin ilahileri ise gayet lirik özellikler taşımaktadır. Bir ilahisinden aldığımız şu dörtlükler onun güzel mısralarından kabul edilebilir:

102 Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 19-20.

103 Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 23

Her seherin çıksam dağlar başına
Eser bad-ı saba yeller hû deyu.
Her ağaç zıkr eder dilli dilince
Debrenür yaprağı dallar hû deyu.

Dağlar taşlar Hakka tespih eyleyüp
Hâl dilince türlü kelâm söyleyüp
Uyur uyanıram sular çağlayup
Cûş eyleyüp akar seller hû deyu,¹⁰⁴

Hilmî'nin aşağıdaki ilahisi Cevdet Canbulat'ın yayına hazırladığı kitapta yer almamaktadır. Halbuki bu ilâhî oldukça başarılıdır ve şiirlerinde çok az görülen dinî-tasavvufî neşveye iyi bir örnek teşkil eder. Hatta bu manzume bizim kanaatimizce Hilmî'nin en başarılı manzumesidir. Fakat, niçin kitapta yer almadığı hususu şimdilik anlaşılamamıştır. Herhalde bu şiir Canbulat'ın araştırmaları esnasında gözünden kaçmış olmalıdır. Örnek olmak üzere şiirin tamamını buraya kaydediyoruz:

Habibim dostum ya Ganî
Tevhide yâr eyle beni
Fedâ kıldım cân u teni
Tevhide yâr eyle beni

Zikrinle meşgul olayım
Yane yane kül olayım
Ölmezden evvel öleyim
Tevhide yâr eyle beni

Gafletten ikaz olayım
Senin vuslatın bulayım
Ağlar iken güleyim
Tevhide yâr eyle beni

Gaflet gömleğini atayım
Varımı yoğa satayım
Tevhid nuruna yanayım
Tevhide yâr eyle beni

Namus ile ârım olsun
Bülbül ile zârım olsun
Seherlerde kârım olsun
Tevhide yâr eyle beni

104Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 58

Acizim nefsin elinden
Geri koydu menzilimden
Tevhidi kesme dilimden
Tevhide yâr eyle beni

Varlığımdan beni geçür
Havzıl kevserinden içür
Firdevs-i âlâya uçur
Tevhide yâr eyle beni

Sensin Vâhid ü Samed
Avfın ile eyle âzâd
Hilmî diler senden meded
Tevhide yâr eyle beni

Burada yine beyan etmek isteriz ki, bu şiir Hilmi'nin en başarılı şiirlerinden birisi olarak kabul edilebilir. Bizce şairin bu şiirde yakaladığı lirizm ve samimiyet diğerlerinden daha ileri düzeydedir. Burada ayrıca şairin dilinin ne kadar işlek bir şekilde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu manzume bize Hilmi'nin bir tasavvuf mektebine dâhil olduğunu net bir biçimde düşündürmektedir. Yukarıdaki gibi lirik ve başarılı olmasa da Hilmi'nin, Canbulat'ın hazırladığı kitapta yer almayan diğer bir şiiri aşağıdadır. Bu şiir zühdi bir endişeyle yazılmıştır. Fakat vezinde aksaklıklar bulunmaktadır. Çalışmamızda, dağınık olarak bulunan ve Cevdet Canbulat'ın yayına hazırladığı kitapta yer almayan şiirlere yer vermek istediğimizden bu manzumeyi de aşağıya kaydettik:

Ezanlar okundu niçin duymadın
Yatup topraklara yüzün sürmedin
Ben de sana cennetimi vermedim
Derse Mevla'm ben ne cevap vereyim

Bu dünyaya geldin ne amel kıldın
Ömrün geldi geçti pişman olmadın
Dünya zevkine hâlâ doymadın
Derse Mevla'm ben ne cevap vereyim

Abdest alıp kılmadın namaz
Yalvarıp Mevla'ya etmedin niyaz
Hak yolunda senin adın bi-namaz
Derse Mevla'm ben ne cevap vereyim

Niçin kılmadın farzı sünneti
Değil miydin Muhammet ümmeti
Bilmez mizin cehennemi cenneti
Derse Mevla'm ben ne cevap vereyim

Hak böyle emrettiyse niçin tutmadın
Kitaplar yolladım amel etmedin
Ben de sana cennetimi vermedim
Derse Mevlâ'm ben ne cevap vereyim

Dost olan [biner] beyaz atına
Doğruca varır Hakk'ın katına
Sen Hilmî kulum da böyle gelme katıma
Derse Mevlâ'm ben ne cevap vereyim¹⁰⁵

Yukarıda örnek verdiğimiz şiirlerden de anlaşıldığı kadarıyla Hilmî, medrese tahsili görmüş olmasına rağmen şiirlerini sade bir dille ve hece ölçüsüyle kaleme almıştır. Onun, aruz ölçüsüyle kaleme alınmış şimdilik bir şiiri bilinmektedir. Bu şiir aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Gazel nazım şekliyle ve aruzun bu kalıbıyla yazılan şiirler Halk Edebiyatında “Dîvân” diye bilinmektedir. Zaten Hilmî'nin şiiri de “Dîvân” başlığını taşımaktadır:

Büktü kaddim mihnet-i derd-i belâsı gurbetin,
Kesildi dermanım, yeter oldu cefası gurbetin.
Kişi mümkün mertebe etmesün terk vatanı
Olmasun âlemde herkes müptelâsı gurbetin
Benden akdem söylemiştir bu misali ehl-i din,
Çok demişlerdir, sefasından cefası gurbetin.
Kâh teferrüç, kâhi mahbûb ile ülfet eylemek,
Eğlenilmez, ger olmazsa dilrûbası gurbetin.
Hilmî, kahrı, mihneti, hicri, çekilmez ise de,
Âh!.. Ne çare böyleymiş iktizası gurbetin.

Dörtdivanlı Hilmî'nin bir şair olarak dikkat çeken hususiyetlerinden birisi de yaşadığı döneme ışık tutan manzumeler kaleme almasıdır. Bu manzumelerden bir kısmı Dörtdivan ve Bolu için belge kıymetinde olabilir. Nitekim şair bir manzumesinde 1297'de (Miladi olarak 1879 veya 1880) bütün bir Dörtdivan'ı etkileyen çetin geçen bir hava olayından söz etmektedir. Bu olay 97'nin Nevruz gününe tesadüf etmiş ve Dörtdivan ovası âdetâ donmuştur. İnsanlar hayvanlarına yedirmek için ot dahi bulamamışlardır. “Destan-ı Saman” başlıklı bu uzun manzumenin bazı dörtlükleri şöyledir:

Dokuzan yedide saman kıymetli,
Rençberin bağrını yere düşürdü.
Okkasın ikiye aldılar otun,
Geçinemeyip kaybedip şaşurdu,

¹⁰⁵Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, s. 176

Don-kar üzerinde kızak yürüdü,
Dörtdivan ovasın insan bürüdü.
Çürümüş kalmış samanlar eridi,
Nehar-ı nevrüzda bir sap kış idi

Sekiz saat yerden dahi geldiler,
Otu samanı arayıp buldular,
Bahasın bakmayıp hemen aldılar,
Çürük samanın sepeti beş idi.

(...)

Mevlâm imdat etsün rençper olana,
Bu sene ot saman satın alana.
Hüda zulmettirmez hâşâ kuluna.
İnsanın da fiili pek azmış idi.

Nevruzdan sonra dört karış kar idi,
Hak ile akyel esip eridi.
Urumşahta büyük seller yürüdü,
Damların içine su dolmuş idi.

Hayvan zahiresi çok işler etti,
Rençberin elinden olanı gitti.
Nevruzdan evveli tiftiği sattı,
Yarı bahasına hem vermiş idi.

Fıkaraya Mevlâm imdat eylesün.
Halinden bilen yok, halin söylesün.
Tohum ekecek yok, acap neylesün,
Niceler âh, naçar kalmışam dedi.

Beslemede olan, malım güttü,
Dermanı kalmamış çamura battı.
Cuma Pazarında gönünü sattı
Çoğunun bir tek öküzü kalmış idi.¹⁰⁶

Hilmî'nin şiirlerinin çeşitli makamlarda, birer türkû gibi Dörtdivan'da okunduğu anlaşılmaktadır. Gerek Eyüp Şahin'in şairin şiirlerini ezbere bilmesi ve bunları çeşitli makamlarda okuması, gerekse Cevdet Canbulat'ın şu beyanı şairin şiirlerinin çok sevildiğinin göstergesidir: "Hilmî'nin türkülerinin besteleri hâlâ Dörtdivan'da yanık yanık okunmaktadır. Onun türkülerinin bu yanık makamında, ulusal müziğimizin

¹⁰⁶Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 40-42.

izlerini bulur gibi oldum. Hilmi'nin türkülerinde adı geçen kişiler Dörtdivan'da yaşamış kişilerdir. Ancak bu türkülerin bestecisi yine kendisi midir, yoksa başkaları mıdır? Bunu görüp gösteremedim. Türkülerin konusu, acıklı ya da sevinçli günlük hayat olaylarıdır. Şu demek ki 'vak'alı türkülerdir'. Hilmi türkülerinde üç mısradan sonra iki mısra kavuştak kullanmıştır. Yer ve kişiler belli olduğu için söz ve müzik kısımlarında hemen hemen bir değişme olmamıştır. Dörtdivan'da bir çok kişiler bir türküde geçen şahısların kimler olduklarını bana anlatmışlardır.”¹⁰⁷

Sonuç olarak Hilmi'nin 19. Yüzyıl'da yaşamış âlim ve şâir bir şahsiyet olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerini genelde hece vezniyle yazan bir şairdir. Bunlar genel anlamda sade bir Türkçe ile kaleme alınmışlardır. Bugün bile rahatça anlaşılması mümkündür. Bu şiirler, Dörtdivan'da çok sevilmiş ve yakın zamanlara kadar makamlı olarak okunmuştur. Hilmi'nin “Tevhide yâr eyle beni” mütekerrir mısralı ilahisi ile Oğullar Destanı bizce onun en başarılı manzumelerindendir. Diğer manzumelerinin de belgesel değeri vardır. Plevne Savaşı'nın anlatıldığı “Destan-ı Esir ve Şehit” bunlardan birisidir.

107Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 59-60

Makaleler ana sayfası » Eser Notaları » Arzum Sensin - HİCAZ İLAHİ

Arzum Sensin - HİCAZ İLAHİ

HİCÂZ İLÂHİ

Arzum sensin, aşkım sana Beytullah

USÛL: SOFYAN

BESTE : CAMCI HACI HÂFİZ ALİ AKDOĞAN
GÜFTE : DÖRTDİVANLI HİLMİ (1826-1903)

♩ = 116

1 Ham dü . lil lâh aş . . . kın gön . . . lü . me düş . . . tû . .
2 Ley lü . ne hâr Hak . . . ka ni . . . yâz . e de . . . rim . .
3 Sa na . â şık ol . . . dum ya . . . nar . yû re . . . ğim . .
4 Ce bel . A ra fat . . . da vak . . . fe . ye dur . . . sam . .

1 Ar zum sen sin aş . . . kım . . sa . na . Bey . . . tul . . . lah sa . na . Bey . . . tul . . . lah
2 Şu cî hân da ma . . . lı . . mül . kû . ni . . . de . . . rim mül . kû . ni . . . de . . . rim
3 Na sip ey le Ya . . Rab . va . rıp . gö . . . re . . . yim va . rıp . gö . . . re . . . yim
4 Da hi Ma ka mı . . . lb . . ra . hi . me . . . var . . . sam ra . hi . me . . . var . . . sam

1 Nâ ru . fir ka . ti . . . ne . . . ci . ğe . rim . . . piş . . . ti [Saz] piş . . . ti
2 Sa na . â şık . ol . . . dum . . sa . na . gi . . . de . . . rim [Saz] de . . . rim
3 Ha ce . rül es . ve . . . de . . . yû . züm . sū . . . re . . . yim [Saz] re . . . yim
4 Öğ ley . le i . kin . . . di . . . be . ra . ber . . . kıl . . . sam [Saz] kıl . . . sam

Giriş ve aranağme

1 Ar zum sen sin aş . . . kım . . sa . na . Bey . . . tul . . . lah sa . na . Bey . . . tul . . . lah
2 Ar zum sen sin aş . . . kım . . sa . na . Bey . . . tul . . . lah sa . na . Bey . . . tul . . . lah
3 Ar zum sen sin aş . . . kım . . sa . na . Bey . . . tul . . . lah sa . na . Bey . . . tul . . . lah
4 Ar zum sen sin aş . . . kım . . sa . na . Bey . . . tul . . . lah sa . na . Bey . . . tul . . . lah

I- Hamdülillah aşkın gönlüme düştü
Arzum sensin aşkım sana Beytullah.
Nar-ü firkatine ciğerim pişti,
Arzum sensin aşkım sana Beytullah.

II-Leyl-ü nehâr Hakk'a niyâz ederim
Şu cihanda malı mülkü niderim
Sana âşık oldum, sana giderim
Arzum sensin aşkım sana Beytullah.

III-Sana âşık oldum yanar yüreğim
Nasip eyle Ya Rab varıp göreyim
Hacerü'l-esvede yüzüm süreyim
Arzum sensin aşkım sana Beytullah.

IV-Cebel Arafat'da vakfeye dursam
Dahi Makam-ı İbrahim'e varsam
Öğleyle ikindi beraber kılsam
Arzum sensin aşkım sana Beytullah.

NOT: Gâfide ve nakaratta anlam ve şekil itibarıyla bazı değişiklikler yapılmak zorunda kalmıştır. Bayram AKDOĞAN

Dörtdivanlı Hilmi'nin Hafız Ali Akdoğan tarafından bestelenmiş bir şiiri.

DÜLDÜL MEVLÜT

Hayatı ve Şahsiyeti

Düldül Mevlüt Ayer, Dörtdivan'ın Yayalar Köyü'nde 1912 senesinde dünyaya geldi. Baba adı Abdullah, anne adı Âdile'dir. Babasının tek çocuğudur. Çocukluğu, gençliği ve evlilik sonrası hayatı Yayalar Köyü'yle Ömerpaşar Köyü, Azaplar Mahallesi'nde geçti. Biri kız, ikisi erkek üç çocuğu oldu. Düldül Mevlüt, Ömerpaşar Köyü'nün Azaplar Mahallesi'nde 2 Mart 1985 tarihinde vefat etti.

Düldül Mevlüt, köyünde yaşadı ve geçimini rençberlik ederek, çobanlık yaparak sağladı. Askerliğini ise Bolu Piyade Alayı'nda yapmıştır. Onun birbiriyle kafiyeli sözleri daha askerdeyken komutanlarının dikkatini çekmiştir. Hatta Nail Tan'ın ifadesine göre İstiklal Savaşı kahramanlarından Fahrettin Altay da onunla ilgilenenlerdir.

Düldül Mevlüt, irticalen ve kafiyeli söz söyleme sanatına malik bir kabiliyetti. Dörtdivan'da bu tür sözlerle “oranlama” denilmektedir. Bunlar hece vezninde söylenmiş sözler değildir. Düldül Mevlüt sadece kafiye uyumuna dikkat etmektedir. Ancak bu bile onun Dörtdivan'da “şair” olarak tanınmasına ve insanların müşkülleri, dertleri için müracaat ettiği kişilerin başında olmasına yetmiştir. Düldül Mevlüt tahsil görmemiştir. Kendi ifadelerine göre defter ve kalem onun içindedir.¹⁰⁸

Düldül Mevlüt'ün sözlerinde Bolu-Dörtdivan ağzının hususiyetleri belirgin sûrette kendini göstermektedir. Onun kafiyeli sözlerini anlamak için en azından yöre ağzına aşina olunması gerekir. Düldül Mevlüt sözlerinde argo ifadeler de yer verir. Bunların insanları çok da rahatsız etmediği anlaşılmaktadır.

Düldül Mevlüt kafiyeli söz söylemede oldukça hünerlidir. Yalnız bunlar şiir şeklinde değildir. Çoğu, yeri ve zamanı geldiğinde söylenmiş, o anda gelişen duruma veya bir olaya uygun bir biçimde dile getirilmiş sözlerdir bunlar. Söylediği kafiyeli sözlerde hece vezni yoktur. Ancak bunlar geleneksel şiir anlayışına yakın özellikler gösterir. Tıpkı maniler gibi kalıp ifadelerden yola çıkarak söyleyeceklerini oluşturan Düldül Mevlüt bunlarda daha çok halkın meramını, arzularını dile getirmektedir. Nail Tan onun söylediklerini tekerlemelere ve cazgır salavatnâmelerine benzetmektedir.

Halkın dertleri, arz edilecek hususlar konusunda Düldül Mevlüt halka oldukça faydalı olmuş, onun sözleri yöre insanının dileklerine hizmet etmiştir. Özellikle devlet dairelerinde adeta arz yerine geçen sözleri memurları onun işini halletmeye sevk etmiştir.

Düldül Mevlüt herhangi bir tahsil görmemiştir. Kendisine tahsilini soranlara “Defter kalem benim içimde!” dermiş.

Düldül Mevlüt'ün söylediği oranlamalardan bize Nail Tan ve onun torunu Mehmet

¹⁰⁸Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18.

Ali Ayer haber vermekte ve bunlardan nakillerde bulunmaktadır. İkisi Nail Tan'a ve diğer ikisi de Mehmet Ali Ayer'e ait olmak üzere Düldül Mevlüt hakkında toplam dört yazı yayınlanmıştır. Bu yazıların üçü Divankav Bültenlerinde yayınlanmıştır. Dolayısıyla Düldül Mevlüt, Türkiye'de pek fazla tanınmamıştır.

Düldül Mevlüt'ün torunu Mehmet Ali Ayer'in burada dedesiyle ilgili şu tespitlerine yer vermek istiyoruz:

“Şair Düldül'ün en belirgin özelliği, arka arkaya zengin kafiyeli mısraları içinden geldiği gibi anında sıralaması, çok konuşması ve dinleyenleri çok güldürmesiydi. Bu özellikleriyle devletin hemen her dairesine kolayca girip kendini kabul ettirir ve devlet büyükleriyle dostluklar kurabilirdi. Rahmetli Turgut ÖZAL, Süleyman DEMİREL, bazı eski bakanlar ve milletvekilleri bunlardan bazılarıdır. Onda Allah vergisi bir özellik ve şairane bir ruh vardı. İnsanların özelliklerine göre sözlerini zengin bir kafiye ile sıralar, bazılarını göklere çıkarır, bazılarını ise yererek yerin dibine sokardı. Bolu havalisinin dört pazarını (Bolu, Yeniçağa, Gerede, Dörtdivan) aksatmadan gezer oralarda çarşı-pazar bol bol konuşur, halkın gönlünü fethederdi.”¹⁰⁹

Ayer, yazısının devamında dedesi vefat ettiğinde 15 yaşında olduğunu söylemektedir. Daha sonra eğer biraz daha büyük olsaydı onun söylediklerinden bir kitap ortaya koyabileceğini ifade etmektedir.

Düldül Mevlüt, anında, kişilere, durumlara ve mekâna uygun olarak doğaçlama söz söyleyebilen bir şahsiyettir. Bunların çoğu unutulup gitmiş ve hafızalarda yer edinenler de zamanla kaybolmuştur.

Düldül Mevlüt sözünü eski tabirle daldan budaktan esirgemeyen biriydi. Bir gün bir kutlama sırasında protokolün oturacağı ön sıralara gitmiş oturmuştu. Görevli buraya oturamazsınız, diye kendisini uyarılmış. O da “Hanıma söyleyeyim de öküzün birini satsın. Bana bi beyaz gömlek bir de kravat! alsın” diye karşılık vermiş.¹¹⁰ Bu sözler, Düldül Mevlüt tarafından söylenince insanlar bundan rahatsız olmuyordu.

Düldül Mevlüt'ün sözlerinde argo ifadeler de vardır ve bu ifadelerde Bolu-Dörtdivan ağız özellikleri yoğun bir biçimde hissedilmektedir. Düldül Mevlüt'ün söylediklerinde halk bilgeliği ve düşüncesi hâkimdir. O ârif bir şahsiyettir. Türk irfanı, Türk düşüncesi onda tecelli etmiştir. Tıpkı Dede Korkut ve Nasreddin Hoca gibi bu sözlerde bir bilgelik hemen hissedilmektedir. 7 Haziran 1982'de Düldül Mevlüt'ü Sayık Yaylası'ndaki şenlikte Prof. Dr. Faruk Sümer bir saat kadar dinlemiştir ve onun hakkında şunları söylemiştir: “Bu şaire dikkat edin. Bunca şair dinledim. Dede Korkut üslubunda sözler söyleyenini ilk defa görüyorum.”¹¹¹

Bu tespit oldukça önemlidir. Zira Düldül Mevlüt'ün kanaatimizce yörede bu kadar sevilmesinin ve dikkatleri üzerine çekmesinin sebebi bu Dede Korkut üslubudur.

109 Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 7.

110 İsmail Hakkı Akyoloğlu'ndan nakledilmiştir.

111 Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18-19.

Herhangi bir şiir söylemeyen, saz icrasında bulunmayan Düldül Mevlüt'ün kabul görmesindeki en önemli sebebin bu olduğu ortadadır. Dörtdivan'ın en kadim Türk yerleşim yerlerinden biri olması, burada bulunan ve Dede Korkut'ta da yer alan Aladağlar, yaylacılık adı altında yaşayan konar göçerlik bu üslûbun bir parçası olduğu gibi Düldül Mevlüt de bu kültürün ayrılmaz bir parçasıdır.

Düldül Mevlüt'ten Derlemeler

İnsanları güldüren, sözleriyle eğlendiren Düldül Mevlüt, bazı devlet adamlarıyla bu sayede yakın temas kurabilmiştir. Süleyman Demirel ve Turgut Özal'la bu sayede görüşebilmiştir. Nail Tan, Kültür Bakanlığı'nda görev yaptığı bir sırada bakanla görüşmek isteyen Düldül Mevlüt'e izin vermek istemeyen özel kalem müdürüne onun kafiyeyle sözlerle hitap ettiğini, bunun kendisinin çok dikkatini çektiğini ve bu sayede Düldül Mevlüt'ün bakan beyle görüşebildiğini kaydetmektedir.¹¹²

Düldül Mevlüt'le ilgili derlemelerde en dikkat çeken satırlar, onun kendini tanıttığı şu satırlardır:

“Yapı daşı yapıya konu.
Vilayetimiz Bolu,
İçimiz dolu.
Ne olusa fakır fukaraya olu.
Devletsüz millet olmaz,
Milletsiz devlet olmaz.
Boşaduğum garının topuğuna basman,
Öleciyimi bilmen, başıma geleciyi bilürün.
Bolu'nun edirafı söğüt,
Sana veriyon bi öğüt.
İsdersen dut, isdemezsen dutma.
Bi adam otuzundan gırkına gada çapgun,
Gırkından atmışına gada sapgun sayılı.
Şindi benim sapgunluk zamanım.”¹¹³

Düldül Mevlüt âniden, doğaçlama şiir gibi ama çok kısa metinler kurabilme kabiliyetine malik biri idi. Yelkenler Yaylası'nda kazlarını kaybeden bir kadınla geçen muhaveresi hem çok komik hem de mahalli komikliğin en tipik örneklerinden birisidir.

Çeşitli yazılarda söz konusu edilen sözleri aslında birer fıkra gibidir. Onlardan birisinde Dörtdivan'ın bir köyünde köpekler hindilerden yedi tanesini boğar. Düldül Mevlüt o köyden geçerken “Şair dayı filan kişinin culuklarını (hindilerini) köpekler boğdu. Bu culuklara bir şeyler söyleyiver.” derler. Düldül Mevlüt de şunları söyler:

¹¹² Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18.

¹¹³ Yunus Baki Koçak, Gerede'de Dinlediğim İbret Verici Hikâyeler, Ankara 2012, s. 104.

“Yedi culuğu köpek boğdu merd oldu
 Yedi culuk on sekiz gaduna derd oldu
 Ayağınızı salasunuz
 Güle güle merdmanın başında galasunuz
 Heybe geldi mi hemen alusunuz
 Göğnüme dakamazsınız
 Siz bu ağızınan vallahi ocak yakamazsınız
 Gene de on sekiz gadun yedi culuğa bakamazsınız.”¹¹⁴

Düldül Mevlüt böyle der ama, bu sefer de kadınlar culuklara sen baktın, bakmadın kavgasına girişirler.

Düldül Mevlüt’ün sözlerinde ilk dikkati çeken husus ilk başta kalıp ifadelerden hareketle bir cümle kurması ve ona uygun kafiyeli sözleri peşinden getirmesidir. Bunlar onun konuşmalarının çok sevilmesine, düzenlenen hemen her meclise çağrılmasına hizmet ediyordu. İnsanlar onun ağzından dökülecek sözleri merakla bekliyorlardı. Onlardan birkaçını aşağıya kaydediyoruz:

“Gamı gasaveti atmak
 Ağınan garayı seçemem
 Yastuk olup batmak
 Ayağını salmak
 Gayrı dur dedüğüm yerde durmak”¹¹⁵

Düldül Mevlüt yine sözlerinin arasında sohbetlerin, muhabbetlerin bitmeyeciğine dair şöyle kalıp ifadeler de kullanmıştır:

“Eşinen dosdunan danışsam
 Zabahlara dek konuşsam
 Benim muhabbetlerim vallahi gene bitmez.”¹¹⁶

Sayık Köyü Yaylası’nda düzenlenen Koroğlu Şenliğine niye gelmediğini soran Âşık Ali Çatak’a Düldül Mevlüt şu cevabı verir:

“Gamı hasaveti guymayınca
 Sizün geldüünüzü duymayınca
 Ben ne biliyin
 Gocasız garıdan çocuk olur mu? Olmaz.
 Ayrarı döv döv yağ çıkar mı? Çıkmaz.
 Benim de habarım olmayınca olmaz.”¹¹⁷

¹¹⁴Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 7-8.

¹¹⁵Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18.

¹¹⁶Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18.

¹¹⁷Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18.

Düldül Mevlüt'e yaşını sormuşlar: "63" demiş. Sonra ilave etmiş: "Bi adam otuzundan gırkına gada çapkın, gırkından atmışına gada sapgun sayulur. Benim sapkun zamanların gayrı." Nail Tan, 1977 senesinde Ankara'ya geldiğinde devlet büyükleriyle, milletvekilleriyle ne konuştuğunu sorduğunda ondan şu cevabı almış:

"Ağınan garayı seçdiniz
Zor zahmet iktidara geçtiniz
Ateşi yakın
Türk milletine elünüzden geldiği gada bakın
Uçan guşlardan habar sesledük
Gendümüzü besledük
Emaneti size teslimledük dedim.
İyi yollara sapılmış
Her bi yerünüz tamam olmuş
Devletimize, milletimize Allah zeval vermesün dedim.
Dere tepe aşamak
Edrefi guşamak
Elele verib böyle yaşamak nasib etsün dedim.
Hem yağluyuz
Hem size bağluyuz
Allah sizi bahtiyar etsün dedim.
Allah'a ısmarladım sizleri
Duadan unutmayasanız bizleri
İstedüğünüz zaman yokların ben sizleri
Allah dairenize mürabet etsin dedim.
Ben ayağını saldım
Memleket namına galdım
Gelinden seet 11'e gada izni zor aldım
Ben gidiyom, bana Allahasımarladık dedim."¹¹⁸

Düldül Mevlüt, kendisinden kayıt alan Prof. Dr. Faruk Sümer'le Prof. Dr. Ahmed Edip Uysal'a da şunları söyler:

"El ele bakışdınız
Göz göze dakışdınız
Ankara'dan çıkışdınız
Bu işi meydana götüdünüz
Göynüme dakın
Ateşi yakın
Bu memlekete elünüzden geldiği gada bakın
Dur dedüğüm yerde durun
Boynunuzu burun

¹¹⁸ Nail Tan, "Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt", DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18-19.

Ziyaret etmek için buraya
 Bir abede (âbide) gurun
 Bunu sizlerden beklerin
 Hem sözümden azılacak
 Hem birez gızılacak
 Hem sizin hâtıranız olacak
 Hem tarihlere yazulacak
 Bu boş dünyadan gözlerim dulunacak
 Burada hâtıranız bulunacak.”¹¹⁹

Faruk Sümer’in Düldül Mevlüt’in söyledikleri hususunda Dede Korkut lisanı ile konuştuğuna dikkat çektiğini yukarıda ifade etmiştik. Salih Zeki Kutucuoğlu için söylediği şu sözlerle de Düldül Mevlüt gerçekten bir Dedem Korkut lisanı ile konuştuğunu ortaya koymaktadır:

“Kutucuoğlu, sen şimdi bunları
 Gıydan köşeden hopladın
 Sebep oldun topladın
 Ayağını saldın
 Binbaşılıktan tekaüdiyen aldın
 Vardığı yeri haklayan
 Gidip gidip sizi yoklayan
 Evrakları saklayan
 Yaz kış yaruşturan
 Üç yüz senelik işi garuşturan
 Bu Zeki Bey
 Gafan çalışsın
 Dövletsiz millet, milletsüz devlet olmaz
 Vasıtasız cennete bile gidilmez
 Bu vasuta oldu
 Siz yardımcı oldunuz
 Allah da yardım etti.”¹²⁰

Düldül Mevlüt’ün aşağıdaki sözleri, Dörtdivan’daki kadınların yaşayışını bir mizah havası içinde vermektedir. Bunlarda Dörtdivan’daki sosyal hayatın ve yayla kültürünün başarılı bir mizah havası içerisinde anlatıldığı görülür:

“Bi gelin nisan ayından avusdos ayına gada bi evde içişleri bakanı sayılı. Niye derse-
 niz gelin yaylıya çıkacak. Çıkacak emme püsküllü bi cember iste, gadife bi fistan ise,
 okkalı bi guşağınan bi donnuk iste, topuklu bi mes iste, un çufalıynan kese kağıtları
 da ayrırı. Bi dünya masuruf edesin, el yir yağın okkasını beş yüz liriye, sen yirsin beş

119 Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 19.

120 Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 19.

bin beş yüz liriye. Yaylıya gidesin suratına bakılmaz.

-Söyle söyle saça:

-Seni gorduğu yerde gaça;

-Gide daşın depesine, yanına varılmaz.

-Yaylıya gidip de malı melalı sağlamca koye de gotümez.

-Dur dedüğüm yerde duru;

-Boynunu buru;

-Yarım metero deyniynen de bızaya garer bazarı vuru, ya kel ede ya kör ede götürü köye, unu da salam gotümez.

-Çalıynan çırpıynan zobıyı yakdım da;

-Çamın kuynerin altında yattım da;

-Sığıra sıpya ben bakdım da;

-Borcu borca ekledim de;

-Yaylanın başını bekledim de; der vallahi altı ay gış yağ ölçiyinen başına varamaz-sın.¹²¹

Düldül Mevlüt'ün devlet adamları ve bürokratlarla sık sık görüştüğüne ve onların kendisine sık sık "şair" diye hitap ettiğine yukarıda işaret edilmişti. Bunlardan birinde Düldül Mevlüt, Dörtdivan'ın Gerede'ye bağlı bulunduğu zamanlarda kaymakamın huzuruna çıkmış. Bir süre oturmuşlar. Düldül Mevlüt sonunda müsaade istemiş. Kaymakam: "Şair dayı, siz köylüler kılıbık oluyorsunuz galiba. Nineden korktuğun için mi erken kaçıyorsun?" der. Düldül Mevlüt: "Gaymakam Bey, kimin gılıbuk olduğunu Gerede pazarında ben sana deyvörün, bunu unutma!" diye karşılık verir. Soğuk bir Gerede gününde Düldül Mevlüt, kaymakamı pazarda görür. Yanına yaklaşır. Kaymakam ona görünmek istemez ama şair de peşini bırakmaz. Düldül Mevlüt şöyle der:

"Gaymakam Beyin sırtında bir gocuk

-Gucağında va bi çocuk,

-Hanımın elinde dolu bi file

-Ne gaymakamın çektiği bu çile!"

Bunu der demez ortadan kaybolur.¹²²

Düldül Mevlüt, köyünden biriyle valinin huzuruna çıkmak ister. Orada görevli bir bayanın elindeki aynaya bakıp kendisine çeki düzen verdiğini görür. Bunu gören Düldül Mevlüt: "Gızım sen tek misin çit misin?" diye sorar. Bayan onun dediğinden bir şey anlamaz. "O ne demek oluyor dede?" diye karşılık verir. "Yani evli misin, bekar mısın?" der Düldül Mevlüt. "Bekarım dede, neden sordun ki?" Düldül Mevlüt de bunun üzerine şunları söyler:

"-E gızım minarede ezen,

-Kendine verip duruyon düzen,

121 Mehmet Ali Ayer, "Dörtdivan Şairi Düldül Mevlüt'ten", DİVANKAV, S. 9, Haziran 2006, s. 6.

122 Mehmet Ali Ayer, "Dörtdivan Şairi Düldül Mevlüt'ten", DİVANKAV, S. 9, Haziran 2006, s. 6.

-Yasduk olup batmayınca,
-Gamı gasafeti atmayınca,

-Herifinen sarılıp yatmayınca, ne anadım ben senin güzelliğinden!”¹²³

Buna benzer bir anektodu Nail Tan da nakletmektedir. Bu ise Ankara’da gördüğü, aynanın karşısında süslenen bir bayan için söylenmiştir:

“Memlekette ezen (ezan)
Gendüğe veriyon düzen
Sen tek misin, çift misin dedim.
Ere gittin mi dedim
Hayur, bir yere gitmedim dedi.
Gız beynin gurusun senün dedim.
Çoklarının hatırını kıymıyıcın
Bu daireden bıkmıyıcın
Halina münasip bi beye varmıyıcın
Borcu borca ekleycen
Boş garyolayı bekleycen
Sen de memur olucan
Aklın gurusun senün dedim.
Eşinen dosdunan danışmayım
Gayrı fazla konuşmayım
Ağınan garayı seçüme
Gençliğini boşuna geçüme
Aglını başına topla dedim.”¹²⁴

Düldül Mevlüt’ün bazı sözleri özellikle Bolu’daki sosyal hayatın bir tasvirini sunmaktadır. Düldül Mevlüt, bir gün Gücükler Köyü’nün o zamanki muhtarı Alim Dağ ile valilikten çıkar (Torunu Mehmet Ali Ayer’in deyişiyle muhtarı Düldül Mevlüt yanından hiç ayırmazmış.). O gün de Bolu pazarının olduğu gündür. Elinde Düldül Mevlüt’ün üzüm almak için taşıdığı bir sepeti bulunmaktadır. Doğruca halin olduğu yere giderler. Pazarın girişinde toplanmış birkaç kadını gören Düldül Mevlüt onlara hitaben “-Selamün Aleyküm ablala!” der. Kadınlar da “Aleykümselam dayı!” derler. Düldül Mevlüt söylemeye başlar:

“-UUUUUU, yürün sizi gidi gamsuz, fisaretsüzle, yürün
-Yalan dünyadan bıkıvediniz,
-Canınızı sıkıvediniz,
-Evdeki işleri gayınnanıza yıkıvediniz,
-Kendiniz de cami köşesine çıkıvediniz,
-Bela savuştu,

123 Mehmet Ali Ayer, “Dörtdivan Şairi Düldül Mevlüt’ten”, DİVANKAV, S. 9, Haziran 2006, s. 6.

124 Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 19.

-Gün gavuştu, ne duruyorsunuz hale.”

Bu sözleri duyan kadınlardan biri hemen bir kağıt kalem çıkarmış. “Dayı Allah aşkına bi daha deyve şunları, senin dedüklerini yazacın!” der. Düldül Mevlüt bunun üzerine söylemeye devam eder:

“-Gız gızım

-Sözümnden azılmaz

-Benüm söyledüklerüm

-Ayak üstü yazılmaz.”

der. Kadın “E nedecüz dayı?” der. Düldül Mevlüt şöyle devam eder:

“Örüsger gibi esecen,

Gazdan tavukdan bir şey kesecen,

Yüreğini oynadacan,

Çaydanlığı gaynadacan,

Şu boyu uzun, aklı kısa Gücükle mıkdarıynan beni bi devet edeceeen.

Alacan eline galemi,

Yazacan dilime geleni,

Ben decin, sen yazacan!”

Kadın da şöyle cevap verir: “Dayı vallahi gelin goca goca culukla va birini keserin!”¹²⁵

Düldül Mevlüt yine bir keresinde valiliğe gider. Yanında o zamanın Göbüler ve Gücükler köylerinin muhtarları da vardır. Tabii bir süre beklemek zorunda kalırlar. O sırada Düldül Mevlüt sıkılmış olacak ki, “Çarşı uzun harçlık gısa, gezin pez... gezin, boyun uzun yorgan gısa büzül pez... büzül, kir çok sabun parası yok gazın pez... gazın.” Bir süre sonra vali gelir, onları içeriye davet eder. Vali bey, “Şair hayırdır inşallah! Sen pek boşuna gelmezsin!” der. Düldül Mevlüt şöyle karşılık verir:

“Vali bey;

-Goca garıla yerinden kakmıyo

-Garıla bize bakmıyo

-Sularımız da akmıyo

-Fakıra fukaraya yazuk

-Yollarımız da bozuk ne edersen et gayrı.”¹²⁶

Düldül Mevlüt’le ilgili nakillerde ve anlatılarda onun devrin siyasileriyle görüştüğü üzerinde ısrarla durulur. Düldül Mevlüt, bir zaman yine Ankara’ya gitmiş. Burada TBMM’de bazı devletlileri ziyaret etmiş. O devrin Kültür Bakanı onu evinde misafir etmek istemiş. Evde de hazır yemek olmadığı için onu bir restorana götürmek istemişler. Bunu bilhassa bakanın eşi istemiş. Bunun üzerine Düldül Mevlüt şöyle demiş: “Hanım gızım, ben gözü görmez gulağı eşitmez köylü bi adamıyım. Benim ne işim olu lokantada mokantada. Bana bi tarhana çorbası oldu mu yete!” Ondan konuşmasına devam etmesini istemişler. O da şöyle devam etmiş:

125 Mehmet Ali Ayer, “Dörtdivan Şairi Düldül Mevlüt’ten”, DİVANKAV, S. 9, Haziran 2006, s. 6.

126 Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 8.

- “-Hanım gızım, ben lokantiya giderin emme
- Çatal damağıma gaka
- Damağımdan ganla aka
- El alem bana baka
- Rezil olurun!” demiş.¹²⁷

Buna benzer bir durum TBMM yemekhanesinde bir gün yemek yendiği sırada da vuku bulmuş. Yine bir hâcet için Dörtdivanlılar, Düldül Mevlüt’ü yanlarına alıp Ankara’ya gitmişler. Orada TBMM yemekhanesinde çatal kullanmadan yemek yemeye başlamış. Bu durum oradaki birkaç bayanın dikkatini çekmiş. Onlardan biri “Amca çatalı neden kullanmıyorsunuz?” demiş. Düldül Mevlüt kendine has üslubuyla şöyle cevap vermiş: Gızım, ben çatala aluşgun değilin. Çatalınan yersem çatal damaklarıma gaka, gan aka, herkes bana baka!” demiş. Oradakileri güldürmüş. (Fahri Kayaalp’ten alınmıştır.)

Düldül Mevlüt’ün büyük oğlu Ankara’da askerlik yapıyormuş. Güz mevsimiymiş. Harmanda çok fazla iş olduğundan adama ihtiyaç hasıl olmuş. Düldül Mevlüt kalkmış, Ankara’ya gitmiş. Bölük komutanından izin istemiş. Ona övgü dolu sözlerle hitap etmiş. Bölük komutanı onu alıp alay komutanının yanına götürmüş. Alay komutanı, “Dayı ne istiyorsun onu söyle?” demiş. Düldül Mevlüt şöyle söylemiş:

- “-Sözümnden azıvicen
- Biraz gızıvicen
- Benim mahduma bi parça izin yazıvicen gumandanım, ben senden babanın tarlalarını istemeye gelmedim!” demiş. Komutandan oğluna bir ay izin almış.¹²⁸

Düldül Mevlüt’le ilgili anlatılarda ve nakillerde onun kadınlarla olan sohbetleri çok fazla yer tutar. Bunlardan biri yine Gerede pazarında geçer. Pazarda bir kadın kazlarını kaybeder. Birisi kadına Düldül Mevlüt’ü dellal diye işaret eder. Kadın, “Dayı sen dellal mısın?” der. Düldül Mevlüt de “Gızın dellal değiliyin emme dellalın olmadığı yerde dellallık yaparın.” diye karşılık verir. Kadın, “Dayı Yelkenle yaylasında bi top gaz gayıp giderdim. Şu iki buçuk lireyi al, bana dellal çıkırıve.” Düldül Mevlüt de “Gızım atın, eşşeğin, beygirin, sığırın, goyunun, keçin gayıp gittiyse dellal çıkırıvereyin. Ben gazlara ne diye dellal çıkırıyın!” der. Kadın da “Oh dayım, bi dayım sen bülüsün arıya arıya ayaklarımın altı şişti.” deyince Düldül Mevlüt “Gey öyniyse arkam sıra!” der. Düldül, bir sandalye üzerine çıkıp bastonunu havaya kaldırır. Şöyle der:

- “-Deller Ovası çayır saz
- Agulsuz garı gayıbetmiş bi top gaz
- Yidüğü çuval unları az
- Göğnüme dakamaz
- Bu garı ocak yakamaz
- Bu ağızınan gazlarına bakamaz

¹²⁷Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 8.

¹²⁸Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 8.

-Boş dünyada gözlerim bulunmaz
-Bunun gibi gazına bakımıyan sünepe gadun Gerede gazasında bulunmaz.
Zamansuz ekilen darıdan,
Gündölümünden soora çıkan arıdan,
Gocasından soora galkan garıdan,
Mayhiya gelüken gazları gaybeden garıdan da hayır gelmez, hayır gelmez..”

Kadın, “Dayı sus sus Allah belasını versin, hepsini tilkile gırsın!” deyince Düldül Mevlüt “Gayrı ben sitemi yutman, ben dilimi dutman, ben bunu unutman, ben sığır bazarına gidiyon, gel arkam sıra!” der. Kadın da “Arkana köpek!” diye galiz bir karşılık verir. Düldül Mevlüt kadını hayvan pazarına götürür. Başlar söylemeye:

“-Gel abla gel
-Yalan dünyanın işi bitmez
-Elinin yüzünün garası gitmez
-Goynunun parası bitmez
-Ayağını sal
-Güle güle Yelkenle yaylasında gal
-Şu iki buçuk lireyi de al çemberini yıka da gel, bi daha bu cemberi başında görmiyin.
Cemberi de su yüzü görmemiş vallahi.
-Merhemetsüzdü Mevlüd’ün dayısı
-Cemberini yıka da gel yabanın!”¹²⁹

Düldül Mevlüt yaşlı kadınlara ve yeni gelinlere zaman zaman sözle sataşırmış. Yukarıdaki örneklerden de zaten bu anlaşılıyor. Bunlardan bir tanesi de şöyledir:

“-A benim altunu mangırı bol kızım
-Gıremeseleri dakunusun
-İki tarafına bakunusun
-Gayınnandan evvel yatasun
-Gayınnandan sonra kakasın
-Gaynatanınan gocana da bi gazuk çakasun!”¹³⁰

dermiş.

Düldül Mevlüt’ün sosyal konularla çok yakından ilgilendiği görülmektedir. Onun bu kafiyeli sözlerinde (yerel dille oranlamalarında) bunlar çok net bir biçimde görülebilmektedir. Bunlarda manilerdeki doldurma mısralarda görülen bir durum göze çarpsa da genelde onun sözleri halkın o zamanki durumu, kültürü, ihtiyaçları, dertleri açısından işlevsel bir özellik taşımaktadır. Son olarak bu konuda karşımıza çıkan bir örnek şöyledir:

“Çokları hatırını yığdı
Bekârla dünyasından bıgıdı

129 Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 7-8.

130 Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 8.

Bi gocagarı bi buçuk milyona çıgdı
 Ganun mu çıkaracasınız, nedeceniz bilemiyom
 Bu memleketin bekâr galması
 Mapusanelere düşmesi hep garıcılık yüzünden
 Neden?
 Ayağını salamiyo
 Bi hanım bulup alamıyo
 Çarşı uzun harçlık gısa
 Gezin pez... gezin
 Kir çok, sabun parası yok
 Gazın pez... gazın
 Boyun uzun, yorgan gısa
 Büzül pez... büzül demiş
 Zaman bu zaman
 Gayrı dur dedüğüm yerde durun
 Boynunuzu burun
 Ocağınıza bi tencere bulgur çorbası vurun
 Ceketin arkasında bi yamalık vurun
 Fukara dünyasında bugdı
 Bi çuval un 2800 lireye çıgdı
 Güççük göllerde balık yaşayamaz
 Ufak defek gazancınan da geçim zağlanamaz.”¹³¹

Düldül Mevlüt'ten Bir Türkü

Düldül Mevlüt namaz sonrasında ilahiler okuyan, bazen de yeri ve zamanı geldikçe türkü söyleyen biriymiş. İsmail Hakkı Akyoloğlu, Dörtdivan'da yaptığı derlemeler ilgili konuşurken Düldül Mevlüt'ün karcıgar makamında söylediği bir türküden bahsetmişti. Oldukça güzel ve bestesi de çok hoş olan bu türkünün güftesi şöyledir:

Altımızda taşlar batar
 Üstümüzde otlar biter
 Âdem sende mekân tutar
 Kara yerler kanmaz yerler
 Alup alup doymaz yerler

Kara yerler kalın olur
 Ana varan gayıp olur

 Kara yerler kanmaz yerler
 Alup alup doymaz yerler

¹³¹Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 19

Fena yaktın başımı
Akıttın gözüüm yaşını
Aldın benim yoldaşımı
Kara yerler kanmaz yerler
Alup alup doymaz yerler

Düldül Mevlüt'ten Atasözleri

Düldül Mevlüt'ün atasözlerini andıran sözleri de vardır. Bunlarda onu bir Dede Korkut edasıyla karşımızda buluruz. Tespit edebildiklerimiz şunlardır: “Köpeğin gapmazı, beygirin depmezi olmaz.”, “Bi bosdanda hem doğru hıyar bite hem eğri hıyar bite!”, “Gocasuz garıdan çocuk olmaz!”¹³²

Bu sözleri onun Dede Korkut üslubuna ne çok yaklaştığını göstermektedir. Bunların daha fazla olması muhtemeldir. Bunlarda atasözlerimizdeki kesin ve net hükümler görülmektedir. Bu da Düldül Mevlüt'ün bu geleneği ne kadar iyi bildiğini, tahsili olmasa bile Türk Halk Kültürünü çok iyi temsil ettiğini göstermektedir.

Düldül Mevlüt'le İlgili Anlatılar

Düldül Mevlüt'ile ilgili bazı kerametimsi anlatılar da mevcuttur. Bunlardan birisi şöyledir: 1940'lı yılların birinde Dörtdivan'a rahmet yağmamış. Dörtdivanlılar Hokhok Yaylası'na yağmur duasına çıkmışlar. Bu dua için Gerededen devrin âlimlerinden koca müftü denen Hacı Emin Efendi de gelmiş. Mevlitler okunmuş, yağmur duası edilmiş. Sıra taşları suya bırakmaya gelmiş. Koca Müftü dönmüş ve “Aranızda orta (ikinci) namazının sünnetini terk etmeyen var mı? Varsa gelsin taşları suya atsin.” diye sormuş. O sırada Düldül Mevlüt, kalabalığın arasından ayağa kalkmış. İnsanlar gülüşmüş, ona deli nazarıyla bakıyorlarmış. Koca Müftü de “Birazdan anlayacağız deli mi veli mi?” demiş. Düldül Mevlüt “Bismillah” diyerek taşları suya atmış. Biraz sonra birdenbire havada hiç yağmur olmadığı halde hava kararmış ve yağmur yağmaya başlamış. İnsanlar evlerine varıncaya kadar sırlıklam olmuş.

Düldül Mevlüt bir zaman sonra hastalanmış. Hayatında ilk defa bu hastalık yüzünden sabah namazı kazaya kalmış. Üç gün boyunca bu sebeple çok ağlamış.

Kendisi dini bütün bir mümin imiş. Bir vakit namazını terk etmemeye gayret ederek yaşamış. Dağ bayır çobanlık ederken de elinde testisi eksik olmaz, vakit girdiği an namazını kılarmış. Kendisinin “Bir vakit namazın bize 50 bin sene cezası var. Ben şimdi nasıl çıkacağım Hakk'ın huzuruna!” dediği rivayet edilmektedir.¹³³

¹³²Mehmet Ali Ayer, “Şair Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 8.

¹³³Alparslan Karabulut, “Geçmişten Esintiler”, DİVANKAV Bülteni, s. 11, Ağustos 2008, s. 11.

Düldül Mevlüt'e Şiir

Düldül Mevlüt, sadece Dörtdivan'da değil Gerede ve diğer Bolu ilçelerinde de tanınmakta ve çok sevilmekteydi. Bunun bir nişanesi olarak Yunus Güldemir'in kaleme aldığı "Dörtdivanlı Düldül Mevlüt'ün Ruhuna" başlığını ve "Gerede-İbrıcak 10 Mart 1992" notunu taşıyan aşağıdaki şiiri paylaşmak istiyoruz:

Yer etmiş bir kere dilden atılmaz;
Geredeli "la" der, Dörtdivanlı "re"
Gerede, Dörtdivan dört yanı çarşı;
Ortada ulusu, bir ulu dere

Eski kasabamız "here" Dörtdivan
Horak, sinsin oynar "töre" Dörtdivan
Bağlıdır anaya, "yâre" Dörtdivan,
Yemini dilinde "şartolsun" üre

Saz sevenler bilir Düldül Mevlüt'ü
Kafiye ustası "Düldül Mevlüt'ü"
Divanı doyurur "gül, gül Mevlüt'ü"
Dörtdivan yanında dört diyar "nere"¹³⁴

Düldül Mevlüt'ün Önemi

İsmail Hakkı Akyoloğlu'nun bize naklettiğine göre Düldül Mevlüt Ayer çevresinde çok önemsenen biriydi. Hatta onun bazı devlet adamları nezdinde önemli bir yerinin olduğu kendisiyle ilgili anlatılardan anlaşılmaktadır. Bunun yanında onun mânevî bir hâl içerisinde olduğu da halk arasında anlatılmaktadır. Esasında bu onun söylediği türkülerden, sözlerden ve doğaçlama bir şekilde söylediği kafiye ifadelerden de anlaşılmaktadır.

Düldül Mevlüt, özgüveni oldukça yerinde olan bir insandı. Diyeceğini hiç çekinmeden söylerdi.

Sonuç olarak Düldül Mevlüt Ayer, 20. Yüzyıl'da Dörtdivan ilçesinde yaşayan önemli kültürel değerlerimizden birisidir. Yaşadığı dönemde Dede Korkut'un soylamalarını hatırlatan sözleriyle dikkat çekmiştir. Kendisi tahsil görmemiş ve hayatını rençberlikten kazanmıştır. Onun tanınması halk arasında çok sevilmesinde ve çoğu zaman teklifsiz bir şekilde devlet büyüklerinin makamına girebilmesinden kaynaklanmıştır. Bunda da onun söylediği kafiye sözlerin büyük payı vardır.

Düldül Mevlüt üzerine yeterli yayın, yazı, makale ne yazık ki bulunmamaktadır. Mevcut yayınlar torunu Mehmet Ali Ayer'in iki yazısından ve Nail Tan'ın 1982 yılın-

¹³⁴Nazlı Rânâ Gürel, Ben Gidiyorum Bolu'ya Şairlerin Gözüyle Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu 2015, s. 271

daki Sayık Köyü yaylasında yapılan Köroğlu Şenliği'nden kalma intibalarından ve bu esnada Düldül Mevlüt ile sohbet ederken ondan derlediklerinden oluşan birkaç yazıdan ibarettir. Bu durumda Düldül Mevlüt'ün sözlerinin önemli bir kısmının kaybolduğu görülmektedir. Biz Dörtdivan'da yaptığımız derleme çalışmalarında bunların başka bazı örnekleriyle karşılaştık ve onları da bu kitapta değerlendirdik.

Düldül Mevlüt'le ilgili bu kısmı folklor araştırmacısı Nail Tan'ın şu önemli tespitleriyle bitirmek istiyoruz: "Düldül Mevlüt, Dörtdivan Ovası'nın söz bülbülüdür. Ona 'Düldül' değil 'Bülbül Mevlüt' demek daha uygun düşerdi. Köylü mantığını ortaya koyan, düşüncelerini yalın fakat çarpıcı şekilde anlatma yeteneğine sahip bir halk filozofu. 'Düldül Mevlüt' Avrupa'da yaşasaydı onun ağzından çıkan bütün sözleri derleyip hakkında doktora yaparlardı."¹³⁵

¹³⁵Nail Tan, "Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt", DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 19.

ÂŞIK RÜMÛZÎ

Dörtdivan'da Rümûzî diye bir halk şairinin yaşadığından Osman Mitralyöz, Gerede kitabında söz etmektedir.¹³⁶ Fakat Rümûzî hakkında kaynaklarda bir şiiri hariç tutulursa hemen hiçbir bilgi yoktur. Bu hususta Dörtdivanlı Hilmî'yi haber veren ve şiirlerini yayınlayan Cevdet Canbulat'ın bir yazısı vardır. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nde Canbulat, Zuhûrî ve Rümûzî'yi birlikte söz konusu etmektedir. Hayrettin İvgin, Yedigün Gazetesi'ne yazdığı yazıda haklı olarak bu şairlerin Dörtdivanlı oluşuna şüpheyile yaklaşmaktadır. Fakat bu hususta eldeki en sağlam malumat ve dayanağımız Osman Mitralyöz'ün kitabıdır. Bir de Dörtdivan dışında herhangi bir yerde âşığın şiirlerine rastlanmamış olmasıdır. Cevdet Canbulat, söz konusu yazısında şairin şu şiirine yer vermektedir:

Dosta giden tozlu yollar
Bölük bölük demen şimdi
Malum olsun sana haller
Boyun servi semen şimdi

Garibim kaldım arada
Gemim gark oldu karada
Sen orada ben burada
Ah edecek zaman şimdi

Bu yâreler onar m'ola
Çeşmim yaşı döker m'ola
Acap bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi

Çekticeğim benim senden
Beni ettin vatanımdan
Sevdiğimin hasretinden
Halim gayet yaman şimdi

Hasretim gonca güllere
Döndüm garip bülbüllere
Rümûzî'nin o ellere
Varacağı güman şimdi¹³⁷

Bu şiir Rümûzî'nin güçlü bir halk şairi olabileceğine işaret etmektedir. İnternette kendisinden ismen söz eden çok az yer de bunun üzerinde durmakta ve onun şiirlerinin

¹³⁶Osman Mitralyöz, Gerede, Ankara 1970, s. 51.

¹³⁷Cevdet Canbulat, "İki Ozan: Zuhûrî ve Rümûzî", Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi, Ocak 1963, S. 162, s. 2953-2956. Ayrıca bkz.: Osman Mitralyöz, Gerede, Ankara 1970. s. 51-52. (Mitralyöz, kitabında şiirin ilk iki dörtlülüğüne yer vermiştir.)

güçlü olduğundan söz etmektedir. Rumûzî'nin şiirlerinin bulunması şüphesiz Dörtdivan ve Bolu için çok büyük hizmet olurdu. Bütün bunlardan sonra Rumûzî'nin Dörtdivanlı olup olmadığı hususunda kesin bir hüküm vermek mümkün olabilecektir. Fakat aksi ispat edilene kadar onu Dörtdivanlı bir şair olarak tanıyacağız.

EYÜP ŞAHİN VE NÂMDÂR KÖROĞLU DESTANI

Eyüp Şahin, Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde doğmuş ve burada yaşamış, 1980'li yılların başında yine burada vefat etmiştir. Faruk Sümer'in Köroğlu'yla ilgili araştırmalarında destanın bir kısmını manzum olarak kendisine nakletmiş ve bu destan kendisinden böylece kayda geçirilmiştir. Bu destan yayınlanmıştır.¹³⁸

Burada önce Prof. Dr. Faruk Sümer'in Bolu ve Köroğlu üzerine yoğunlaşan araştırmalarından kısaca söz ettikten sonra Eyüp Şahin'in hayatına ve okuduğu destana geçmek istiyoruz. Faruk Sümer, 1970'li yıllarda arşivlerde yaptığı araştırmaların neticesinde Köroğlu'nun, o zamanlar Bolu'nun Gerede ilçesine bağlı bir nahiye olan Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nden olduğunu ispat eden yazılar yayınlamıştı.¹³⁹ Bu yazılar sayesinde koçaklamalarında "Benden selam olsun Bolu Beyi'ne" diyen Köroğlu'nun şiirlerinin tarihî bir hakikati yansıttığı ortaya çıkmış oldu. Köroğlu, 16. Yüzyıl civarında Dörtdivan'a bağlı Sayık Köyü'nde yaşamıştı. Onun destansı hayatı zamanla Dörtdivan'da destan anlatıcılarının ortaya çıkma sebeplerinden birisidir. Bu anlatıcılardan birisi Eyüp Şahin'dir.

Öyleyse Eyüp Şahin kimdir? Eyüp Şahin 3 Mart 1925 tarihinde Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde dünyaya gelmiş ve 26 Aralık 1982'de yine burada vefat etmiştir. Kendisi baca ustasıdır. Bu baca ustalığı sırasında ilahiler, kasideler okurmuş. İnsanlar onu zamanla daha çok bu şekilde hatırlar olmuştur.

Eyüp Şahin'in çok hoş bir sesi olduğu, kendisinin civarda "molla" olarak tanındığı, mevlit de okuduğu onu tanıyanlar tarafından hâlâ nakledilmektedir.

Eyüp Şahin'in hafızlık eğitimi yarım kalmış, Devrek ve Mengen'in köylerinde imamlık yapmıştır. Zaman zaman da köyünde ve başka yerlerde rençberlik yaparak, inşaat işleriyle meşgul olarak geçimini sağlamıştır. Eyüp Şahin'in Köroğlu Destanı'nı manzum hâliyle okumasından başka olarak bazı kasideleri, Dörtdivanlı Hilmî'nin Oğullar Destanı başta olmak üzere şiirlerini, ninnileri de ezbere okuduğu bilinmektedir. Özellikle Köroğlu Destanı'nı makam üzere okuması oldukça dikkat çekicidir. Bu destan "Nâmdâr Köroğlu Destanı" adıyla bilinmektedir.

İsmail Hakkı Akyoloğlu, Dörtdivan'da 1980'li yılların başında bu destanı Eyüp Şahin'den dinleyerek kayıt altına almıştır. Akyoloğlu, kendisiyle yaptığımız görüşmede

138 İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Prof. Dr. Faruk Sümer İle Birlikte Yaptığımız Köroğlu Araştırmaları ve Müzikli Bir Köroğlu Destanı"

139 Faruk Sümer, "Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Kişiliği", Milliyet Sanat Dergisi, Sayı: 163 (19 Aralık 1975); Faruk Sümer, "Köroğlu", TDTD, Sayı: 2, Şubat 1987, s. 2-7; Faruk Sümer, "Köroğlu, Kızır-oğlu Mustafa ve Demirci-oğlu ile İlgili Vesikalar", TDA, Sayı: 47 (1987), s. 9-46; Faruk Sümer, "Türk Destanları VIII Köroğlu Destanı", TDTD, Sayı: 70 (Ekim 1992), s. 4-13; Faruk Sümer, "Türk Aleminin Hâlâ Yaşayan Milli Destanının Kahramanı, Türk Kültürünün Mukaddes Şahsiyeti Köroğlu", Tarih Dergisi, s. 4-7; Ayrıca bkz.: İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Türkmenlerin Işığı Prof. Dr. Faruk Sümer", TDA, Şubat 1996, Sayı: 100.

Eyüp Şahin’de bulunan bir Menâkıb-ı Kemâl Ümmî’den de bahsetmiştir. Bir görüşmelerinde Eyüp Şahin bir sandıktan bohçaya sarılmış bu yazmayı çıkarıp kendilerine göstermiştir. Akyoloğlu bize, bunun çok eski bir yazma olduğunu, muhtemelen birkaç asırlık olabileceğini nakletmiştir.

Bütün bunlar Eyüp Şahin’in Dörtdivan’ın önemli kıymetlerinden biri ve yine burada sözlü geleneği yaşatan insan hazinelerinden olduğunu göstermektedir. Özellikle Köroğlu Destanı’nın kendisinden derlenmesi oldukça önemli bir husustur. İsmail Hakkı Akyoloğlu aşağıdaki sözlerle Eyüp Şahin’le ve bu destanla nasıl karşılaştığını anlatmaktadır:

“1981 yılında şimdiki Dörtdivan ilçesinin Doğancılar köyünden merhum Eyüp Şahin (1341), dedelerinden kendisine intikal eden ikisi de çok kıymetli dönemlere ait cönkleri hanımının çeyiz sandığındaki birbiri içinde kat kat dürülü bohçalar içinden çıkararak bizlere göstermişti. Daha sonra konusu Köroğlu olan bir cönkten ‘Namdar Köroğlu’ başlığıyla destanı baştan sona kadar Hüseyinî makamında musikiyle okumuştı. Kayıtlarımızda bulunan bu cönkteki destanın konusunu Köroğlu ile Ermeni tacir arasındaki Kervan basma hadisesi oluşturmaktadır.”¹⁴⁰

Eyüp Şahin’in Bolu, Dörtdivan ve Köroğlu için bir diğer önemi hafızasında yer alan şiirlerdir. Öyle ki Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî için yaptığı araştırmalarda şairin birkaç şiirini kendisinden dinleyerek tespit etmiş, birkaçını da cönklerden okuyup onun okuduklarıyla karşılaştırmıştır. Böylece elimizde eksik ve küçük de olsa Dörtdivanlı Hilmî’nin şiirlerini ihtiva eden bir kaynak eser olmuştur. Dolayısıyla Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî’yle ilgili araştırmalarında Eyüp Şahin’den çok istifade etmiştir.

Araştırmacı, kitabının bir yerinde şöyle der: “Dörtdivan’da yaptığım son tamamlayıcı araştırmalarda, Doğancılar Köyü’nden Eyüp Şahin’in verdiği bir cönkte, yine “Hilmî”nin Hicaz yolculuğuna ait ve 4-4’likle yazılmış bir ilâhîsini daha buldum.”¹⁴¹

Cevdet Canbulat, Eyüp Şahin’in Oğullar Destanı’nı da gür ve dâvûdî sesiyle okuduğunu söylemektedir: “Oğullar Destanı, Plevne’de vurulup ölen oğullarının baba yüreğinde açtığı derin acıyı dile getiriyor. Bu destan, Dörtdivan’ın köylerinde hâlâ makamla okunmakta ve gözyaşı döktürmektedir. Doğancılar Köyü’nden, Eyüp Şahin, bu destanı bana, davudî sesile pürüzsüz bir şekilde okudu.”¹⁴²

Eyüp Şahin, Cevdet Canbulat’a sadece Oğullar Destanı’nı okumamıştır. Ayrıca Hilmî’nin çok sevilen bir başka şiirini de o dâvûdî sesiyle söylemiştir. Canbulat, şöyle der: “Hilmî hakkında son araştırmalarımı yapmak üzere Dörtdivan’a gittiğimde, başka bir cönkte aynı koşukla tekrar karşılaştım. “Hilmî”nin köyü olan Doğancılar

140 İsmail Hakkı Akyoloğlu, “Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlâhî Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kültür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayırbaşım, Ankara, 1992, s. 1.

141 Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 13.

142 Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 19.

Köyünden Eyüp Şahin de bu koşuğun “Hilmî” nin olduğunu söyliyerek bana ezbere okudu, işte o zaman sevincimden kalktım, Eyüp Şahin’i kucaklayıp öptüm. Gerçekten bu kadar sevinilecek bir şeydi benim için bu. Şundan dolayı ki, halk şiirimizin üstün yapıtlarından biridir bu koşuk.”¹⁴³

Bu şiir şöyledir:

Kavak meyve vermez, diken de sümbül,
Yarasa toy olmaz, leylek de bülbül.
Deve katır olmaz, merkep de düldül,
Bin yıl tımar etsen küheylân olur mu?

Kâmiller nasihat dinleyin çokça,
Mangır altın olmaz, demirden akçe,
Her yerde gül bitmez, bostanda yonca,
Bülbül ötmek ilen gülşen olur mu?

Tunçtan kılıç olmaz, ağaçtan bıçak,
Nekes cömert olmaz, muhannet koçak,
Kâğıt tandır olmaz, kerpiçten ocak,
Odun yakmak ilen külhan olur mu?

Hamamda olur mu havuzdan kurna,
Dümbelek davul olmaz, düdükten zurna,
Serçe keklik olmaz, doğan da turna,
Kargayı besleyin şahin olur mu?

Şairler çalarlar tanbur ile saz,
Tavuk horoz olmaz, ördek dahi kaz,
Cahil vâz dinlemez, muhannet niyaz,
Mevlânın indinde insan olur mu ?

Gayetten makbuldür okuyup yazan,
Muhannet neylesün deryada yüzen,
Dağlarda büyüyüp yabanda gezen,
Kâmiller içinde irfan olur mu?¹⁴⁴

Sözü daha fazla uzatmadan biz burada Eyüp Şahin’in okuduğu Nâmdâr Köroğlu Destanı’nı paylaşmak istiyoruz. (Bu destanı bizimle paylaşan Bolu İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitim Bölümü / Müzik Eğitimi Anabilim Dalı emekli öğretim üyelerinden Dr. İsmail Hakkı Akyoloğlu’na teşekkür ederim. Destan burada tarafımızdan yeniden düzenlenmiştir.)

143 Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 30.

144 Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 31.

Bu destan metni şöyledir:

Köroğlu:

Böyle yerler benim fermanımdır
Çamlıca belden gelen Ermenidir
Şimdi bu yolun bacın almalıdır
Ver yolun bacını sen geç Ermeni

Ermeni:

Köroğlu ben seni duydum da geldim
Ayağın tozuna yüzümü sürdüm
Ben de bu yolun bacın almaz derdim
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Ermeni bu yolun bacın aluram
Şimdi almaz isem kande kaluram
Çekerem topuzu başını vururam
Ver yolun bacını sen geç Ermeni¹⁴⁵

Ermeni:

Ey Köroğlu nedir bu senin derdin
Yoksa canıma kıymak mıdır kastın
Vereyim sana ben bin beş yüz altın
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Bin beş yüz altının bana mal olmaz
Çakdurayım kır atıma nal olmaz
Anı işidüp yiğitler kul olmaz
Ver yolun bacını sen geç Ermeni

Ermeni:

Ey Köroğlu nedir senin derdin
Bu çöllerde kahraman seni gördüm
El bağladım karşına divan durdum
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Ben bir Köroğlu'yam bilmezem hatır
Eğer karşımdadır o zalim satır
Şu ileri giden ala boz katır
Ver yolun bacını sen geç Ermeni

¹⁴⁵Akyoloğlu neşrinde “Ver yolun bacını sen geç Ermeni” şeklinde kaydedilmiştir.

Ermeni:

Vardığım şehirde konarım hana
Gayet dolmuşdurur gözlerim kana
Gelme Köroğlu kıyarım canına
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Gezdiğim yerlerde ismin anarım
Konduğum yerlerde güller dererim
Demirdendir keskim sana zararım
Ver yolun bacını sen geç Ermeni

Ermeni:

Beş altı yıldır bezirgan başıyam
Ben de bu dağların ulu kuşuşam
Ben bu yolun bacın vermez kişiyem
Bozma kervanımı ben de geçeyim

Köroğlu:

Köroğlu Ermeni cenge durdular
Birbirlerine çok hamle kıldılar
Allah yardımcımız olsun dediler
Yedi yerden yara açtı Ermeni

Bu destanda Köroğlu'nun bir Ermeni bezirgandan bac istemesi, onun karşı koyması işlenmektedir. Köroğlu, Ermeni bezirganın verdiği altınlara kani olmayınca aralarında çatışma çıkmıştır. Son dörtlükten bezirganın Köroğlu'nu epey zorladığını, hatta onu yaraladığını anlıyoruz. Fakat yukarıdaki destan metniyle ilgili olup olmadığı tam anlaşılamayan şu dörtlüklerde Köroğlu'nun imdadına muhtemelen Ayvaz yetişmiş ve bezirganın elinden onu kurtarmıştır:

Yürü Eyvaz yürü gitti namımız
Ermeniye kurban oldu canımız
Yeşil ovaya yayıldı namımız
Ha göreyim seni şahin Ayvazım

*

Eyvaz baktı Köroğlu'nun gözüne
Ne muhannetmişsin dedi yüzüne
Baş kervanı aldı Eyvaz gözüne
Bir vurunca başını aldı Eyvaz

*

Acı yeller gibi estim üfürdüm
Karadeniz gibi taşıdım döküldüm
Hint'in bezirganını da devürdüm
Dağları bezastan eylerem şimdi ¹⁴⁶

Eyüp Şahin, Dörtdivan'ın unutulmaya yüz tutan değerlerinden biriydi. Şükür ki, bu çalışmayla birlikte Eyüp Şahin'in Türk kültürü ve Dörtdivan için neyi ifade ettiği kısmen de olsa gösterilmiş oldu. Eyüp Şahin, bir destan anlatıcısı, icracı ve geleneği yaşatan bir şahsiyet idi. Ezberindeki şiirler ve bunları araştırmacılara okuması sayesinde, Dörtdivanlı Hilmi'nin şiirlerinin derlenmesine yardım etmiş, Köroğlu'nun bir destanı kayıtlarda yer almıştır. Eyüp Şahin, Dörtdivan'da sanırım destan icra geleneğinin son halkasıdır.

Eyüp Şahin

146 İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Prof. Dr. Faruk Sümer İle Birlikte Yaptığımız Köroğlu Araştırmaları Ve Müzikli Bir Köroğlu Destanı", VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, 10-12 Ekim 2016 Bolu/ Türkiye, Bildiri Kitabı, Editörler: Azize Aktaş Yasa - Faruk Öztürk İstanbul, 2016, 423-429.

SERVET YÜKSEL

Dörtdivanlı şair Servet Yüksel, 19 Ekim 1966 (nüfusta 1 Mayıs 1968) tarihinde, Adakınık Mahallesi'nde dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu Dörtdivan'da okudu, liseyi ise Almanya'da tahsil etti. Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden mezun oldu. Makine tamirciliği mesleğini öğrendi ve Almanya'daki özel kuruluşlarda çalıştı. Almanya'da Türkçe yayımlanan dergi ve gazetelerin muhabirliğini ve temsilciliğini de yaptı.

Şiir ve yazıları Türkiye ve Tercüman gazetelerinin yanı sıra Altınoluk, Eğitim Bilim, Orkun, Taşra Edebiyat, Rayiha, Güneysu, Kardelen, Size, Wird, Gülpınar, Zafer, Gurbette Bayrak, Ana, Şiir Defteri, Diyanet Çocuk, Türkiye Çocuk ve Yeşilay, Yüzakı, Semerkand, Somuncubaba gibi dergilerde yayımlandı. Bazı şiirleri Hasan Şanlıtürk tarafından bestelendi. İLESAM ve Türk-İslâm Birliği üyesidir.

Katıldığı yarışmalarda şair çeşitli dereceler ve birçok ödül aldı. Aldığı ödüller şunlardır: Türkiye Milli Kültür Vakfı'nın 1994 yılında açtığı Şehitlerimiz konulu şiir yarışmasında birincilik, Edebiyat Güncesi Dergisi'nin 1996 yılı içerisinde düzenlediği şiir yarışmasında üçüncülük, Türk Edebiyatı Dergisi'nin 1988'de İstanbul konulu şiir yarışmasında mansiyon, Trabzon Belediyesi'nin açtığı Nat-ı Şerif yarışmasında ikincilik, Gurbette Bayrak Dergisi'nin 1987'de düzenlediği şiir yarışmasında mansiyon, 1. Akabe Şiir yarışmasında Jüri Özel Ödülü. Ayrıca şair, Sabah Gazetesi'nin 2017'de düzenlediği "15 Temmuz Tarihi Değiştiren Tarih" adlı şiir yarışmasında "İhanetin Ayak Sesleri" adlı şiiriyle üçüncülük ödülü aldı.

Servet Yüksel'in on beş kadar şiiri çeşitli sanatçılar tarafından bestelenip okundu. Ayrıca ünlü şairlerin gurbet şiirlerinden oluşan "Hep Kahır-Gurbet Şiirleri" albümünde 'Gurbet' adlı şiirini Uğur Arslan yorumladı.

Servet Yüksel, Almanya'nın Augsburg şehrinde uzun yıllardan beri ikamet etmekte ve burada yaşamaktadır. 13-14 yaşlarında Dörtdivan'dan ayrılmıştır. Yılın belli zamanlarında memleketine gelmektedir. Bu gidiş gelişlerle şairin çocukluğu gurbet ve hasret temalı şiirlerinin en büyük kaynağıdır, desek herhalde yanlış olmaz.

Şair, düzyazıyla ve haber metinleriyle meşgul olmuşsa da genel olarak şiir üzerinde yoğunlaşmıştır. Beş şiir kitabı yayınlanmıştır. Bunlar sırasıyla; Kışlardan Bahara (1988), Karanfil Düşleri (1993), Aynalardan Bakan Sen misin? (1997), Gel Ey Aşk (2008), Gül Olsun (2017) adlarını taşır.

Servet Yüksel bir gurbet şairidir. Şiirlerinde doğup büyüdüğü Bolu'ya hasretin derin izleri görülür. Bu türden şiirlerinde doğup büyüdüğü yerlerle şehirler arasında kalmış bir şairin duygularıyla karşı karşıya geliriz. "Şehirler Yordu Beni!" şiirinde bunu görmek mümkündür:

Bu şehirler yordu beni ey şair!
Gel Seyricek yaylasına göçelim.
Vurgun yemiş duyguların yeşerir,
Yudum-yudum sessizliği içelim.

Bir pınar başında dalar gidersin,
Sular şırıl şırıl içine akar.
Mor dağların sinesinde yitersin,
Gece her yüreğe bir ateş yakar.

Gün doğmadan yola düşer çobanlar,
Selam olsun el değmemiş çiçeğe.
Ya çileli anaları kim anlar?
Maya diye sevgi katar ekmeğe.

Yalçın kayalarda nal izleri var,
Bir ah çek de, destanları uyandır.
Kaval seslerinde bir tatlı efkar,
Burda sevda bir yaralı ceylandır.

Bu küçük evlerde huzur oturur,
Gönlümü okşardı serin akşamlar.
Her nereye baksam hayalim durur,
Bana o günleri verin akşamlar...

Servet Yüksel, şiirlerini hece vezniyle kaleme alır. Şiirlerinde arı duru bir Türkçe derhal hissedilir. Yüksel'in şiirlerinde en çok öne çıkan temalar aşk, gurbet ve sılaya özlemidir. Şair, gurbetini ve özlemini dile getirmekle beraber Dörtdivan'ın değerlerini öne çıkarmayı da başarmıştır. Köroğlu, Kırat, yayla kültürü, Dörtdivan'da bir zamanlar yaşayan şahsiyetler, köy yaşamı onun şiirlerinde yer verdiği konulardandır.

Yukarıda şairin şiirlerinde en öne çıkan temalardan birinin gurbet olduğunu söylemiştik. Aslında şair aşkı konu ettiği şiirlerinde de bir gurbet havasını hissettirir. Aynalardan Bakan Sen Misin kitabına başlık olan şu şiir buna iyi bir örnektir:

Her an saatlerden akan sen misin?
Bana aynalardan bakan sen misin?
Dil söylemez, kulak duymaz, göz görmez,
Aklın ötesinde çakan sen misin?
Ölümde atarmış hayatın nabzı,
Beni bir "söz" ile yakan sen misin?
Yollara düşmüşüm elsiz, ayaksız...
Gönlümü peşine takan sen misin?
Kimse yoramadı rüyalarımı,
Dipsiz kuyulardan çıkan sen misin?
Ey batmayan güneş gerçeğin sesi,
Putları yüzüstü yıkan sen misin?¹⁴⁷

147Servet Yüksel, Aynalardan Bakan Sen misin, Ankara 1997, s. 5.

Günümüzde hece veznini kullanan şairler vardır. Fakat hece vezninde başarıyı yakalamak oldukça zordur. Servet Yüksel, heceyle yazdığı şiirlerinde başarılı olan şairlerden birisidir. Hece vezni ve şiirin yaslandığı güçlü gelenek şairin beslendiği kaynaklardanır. Şiirlerinde onun kelime seçimi de titiz diyebileceğimiz bir özellik arz eder. Şairin “Hangi Dost Okur Beni” başlığını taşıyan şiiri onun bu konudaki tercihlerine iyi bir örnektir:

Zaman boynumda kement ötelere kur beni.
Her halimde gariblik hangi dost okur beni?
Bir uslanmaz gönlüm var taştan taşa vur beni.
Rüzgar alıp götürsün göklere savur beni.
Ey düşleri gül kokan korkular bürür beni!
Utanmaz şehirlerden mor dağlara sür beni...
Sonsuz sefere saldı içimdeki kor beni.
Söz yavan, sükut ehli dervişlere sor beni..
Yoluna baş koyduğum aşk ile yoğur beni..
Öyle acizim, lutfet cemale doyur beni....¹⁴⁸

Yüksel’in şiirlerinde dikkat çeken bir diğer husus kafiye örgüsünün sağlamlığıdır. Şairin hemen her şiirinde bu husus üzerinde dikkatle durulmuştur, denebilir. Yüksel’in şiirlerinde kafiye, şiiri çok güçlü bir bütün olarak duymamıza yardım etmektedir. Sadece kendisine bağlı kalmamak şartıyla kafiye, redif ve vezin; şiirde beliren uçsuz bucaksız duygu âlemini ve oradan bize aksedenleri muntazam bir hâle dönüştüren birer imkândır. Servet Yüksel, kanaatimce bunlardan şiirlerinde en iyi istifade eden şairlerden birisidir.

Yüksel’in şiirlerinin bir kısmı millî duyarlılıkla kaleme alınmıştır. Bu türden şiirlerinde Türklüğün tarih boyunca yaşattığı değerler öne çıkar. Bazı şiirleri ise dinî duyguların ve düşüncelerin aksettiği manzumeler olarak dikkat çekmektedir. Aşağıya kaydettiğimiz “Allah Diyen Ölmez Ki” başlıklı manzumesi, bu türden şiirlerinin en güzellerinden biri olarak kabul edilebilir:

Dünya denen kafeste,
Herkes ayrı heveste,
Vallahi son nefeste,
Allah diyen ölmez ki...

Gönül sırra ermeden,
Cennet gülü dermeden,
Cemalini görmeden
Aşık olan gülmez ki...

¹⁴⁸Servet Yüksel, Gel Ey Aşk –Şiirler-, Şiir Dünyası Kitapları, 2008, s. 13.

Ey Servet'in yananlar,
Elif ne demek, anlar...
Kevser'den içen canlar,
Hiç kendini bilmez ki...
ALLAH diyen ölmez ki...¹⁴⁹

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Yüksel'in şiirlerinin önemli bir kısmı özelde Dörtdivan'ın genelde de Bolu'nun güzelliklerini anlatmaktadır. Kanaatimce Dörtdivan Güzellemesi ve Bolu Güzellemesi (bkz.: Ek-1) başlıklı şiirleri şairin en başarılı manzumeleri arasındadır. Öte yandan şairin ilk şiirlerinden en son yayınlanan şiir kitabı Gül Olsun'a doğru şiir sisteminde iyiden iyiye beliren bir oturmuşluğu izlemek mümkündür.

Servet Yüksel, Köroğlu'nun memleketindendir. Dolayısıyla onun şiirlerinde Köroğlu'na, Ayyaz'a ve Kırat'a tesadüf etmek mümkündür. Bu tür manzumeleri, Yüksel'in gurbette ne kadar yaşarsa yaşasın doğup büyüdüğü toprakların şairi olduğunu göstermektedir. Şair, "Koç Köroğlu" şiirinde, bu destan kahramanını müstakil olarak ve bir koçaklama havası içerisinde işlemiştir:

Gün doğanda Çamlıbeller sislenir,
Ünümüzü yolcu bilsin, yol bilsin..
Dağdan dağa can dostuna seslenir,
Bu destanı mızrap bilsin, tel bilsin..

Güzellerin mavilisi, morlusu,
Yiğitlerde yüreklerin korlusu,
Aşk dediğin geçitlerin zorlusu,
Sevdasını bülbül bilsin, gül bilsin..

Koç Köroğlu kıratına binende,
Bir o yana bir bu yana dönende,
Namert korkup kuytulara sinende,
Hilesini sezdiğini yel bilsin..

Bu ahların fırtınası, borası,
Kanar durur, mazlumların yarası,
Gelir elbet zalimlerin sırası,
'Aman' olmaz kılıç bilsin, kol bilsin...

¹⁴⁹Servet Yüksel, Aynalardan Bakan Sen misin, Ankara 1997, s. 17.

Göz kararır; yaşamaksa ar olur,
 Bu meydanlar düşmanlara dar olur,
 Cihan mülkü adaletle var olur,
 Hüküm veren, kalem kıran el bilsin...¹⁵⁰

Bu şiir, Köroğlu'nun destanı hayatına bitişmekte ve kahramanın hayatı sanki bir koçaklamanın sunduğu havayla bütünleşmektedir.

Sonuç olarak bu küçük incelemeyle ve şiirlerinden seçtiğimiz örneklerle Servet Yüksel'in, Dörtdivan'ın ve Bolu'nun değerlerini işleyen bir şair olduğunu söylemek isteriz. Yüksel, okuruna bir şairden ve yazardan isteneni vermektedir. O, yöresel ve millî değerlerimizi başarılı bir şekilde şiirine taşıyan şairlerdendir. Bazı yazar ve şairler Servet Yüksel'in bu yönlerine dikkat çekmişlerdir. Bu araştırmacılarından bazıları şair hakkında şunları söylemişlerdir:

“Servet Yüksel'in şiirinde Türkçemizin azameti kendini göstermekte... Servet Yüksel'in bütün şiirlerinde bayrak sevgisi, vatan sevgisi, millet sevgisi ve Allah sevgisi bir buhurdan gibi tüter.” (Rıza Akdemir -Şair/Yazar).

“Şiirin ne olduğunu ve insana nasıl yeni bir dünya, iklim ve huzurunu getirdiğini Servet Yüksel'in şiirlerinde bulabilirsiniz.” (İlhan Bardakçı-Yazar).

“Kendine özgü deyişlerle gerçekten güçlü ve etkileyici şiirleri olan Servet Yüksel imanlı, vatansever bir şair. Şiirlerinde bütünlük var, yeni buluşlar, imajlar ve ifade gücü var.” (Ayhan İnal-Şair).

“Servet Yüksel'in şiire hakim olduğunu gösteren harikulade bir söyleyiş gücü var. Servet Yüksel usta bir şair, şiirleri öyle bir çırpıda yazılmış şiirler değil. Tabir caizse çifte kavrulmuş. Şiirde aradığı özgün sesi bulmuş.” (A. Nihat Malkoç-Şair/Yazar).

¹⁵⁰Servet Yüksel, Gül Olsun -Şiirler-, Yüzakı Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 45

DİĞER ŞAHSİYETLER

Mütesellim İsmail Ağa

Dörtdivan'da, Çalköy'de yaşamıştır. Kemaloğulları'ndandır. Bu sülalenin Ümmî Kemâl hazretlerinin soyundan geldiği bazı kaynaklarda zikredilmektedir. İsmail Ağa'nın babası Kalınbacak lakabıyla anıldığı için o da Kalınbacakoğlu diye tanınmıştır. İsmail Ağa Bolu'da üç sene kadar mütesellimlik yani vali vekilliği yapmıştır. Bu zaman dilimi 1840-1843 senelerine rastlamaktadır. İsmail Ağa'nın gayet cesur biri olduğu rivayet edilmektedir. Ereğli ayanı Ali Ağa tarafından Bolu kuşatıldığı vakit Gerede taraflarından topladığı kuvvetlerle muhasarayı yarmış ve ortadan kaldırmıştır.¹⁵¹

Hacı Hafız Muhammed Emin Efendi

Dörtdivan'ın Kınık Bayramlar (Bucak Kınık) Köyü'nde 1820 senesinde doğmuştur. Bayramoğullarından Ömer Ağa'nın oğludur. Sıbyan mektebindeki ilk tahsilinden sonra İstanbul'a gelmiş, buradaki medreselerden icazet almıştır. 1870 senesinde Dörtdivan'a gelmiş, Alaca Mescid veya Cuma Mescidi diye bilinen Merkez Camii'nde halkın yardımı sayesinde bir medrese inşa etmiş, burada müderrislik yapmış ve öğrenci yetiştirmiştir. Dörtdivan'da ilk medrese Doğancılar Köyü'nde yapılmıştır. Hacı Hafız Muhammed Emin Efendi de buranın müderrisi Abdurrahman Efendi'nin talebesi olmuştur. Doğancılar Köyü'ndeki medresenin taşları Cumayeri'nde yapılan medreseye nakledilmiştir.

Muhammed Emin Efendi vefatında Cuma Camii'nin avlusuna defnedilmiştir. Hâlen mezarı caminin dışında ve kible tarafında yer almaktadır. Kendisi birçok hafız yetiştirmiş bir âlim şahsiyettir. Kendisinin yazılı eserleri de bulunmaktadır. Bir kıraat kitabının hem yazma hem de matbu nüshaları bulunmaktadır.

Müderris Ahmed Efendi

Dörtdivan'ın yetiştirdiği değerlerden birisi de Müderris Ahmed Efendi'dir. Bu zat Doğancılar'da bulunan ve harabesi Cumayeri'ndeki medreseye taşınan medreseye devrin padişahının fermanıyla müderris tayin edilen bir zattır. On iki yıl medrese tahsili görmüştür. Mezarı konusundaki durum tartışmalıdır. Çavuşlar Camii'ndeki mezarın onun mezarı olduğunu torunlarından Abdullah Yaman söylemektedir. Kendisi bu caminin avlusuna gömülmeyi vasiyet etmiş.

¹⁵¹Abdullah Demirci, "Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü'nün 'Tarih Boyunca Gerede' Adlı Eserinde Yer Alan Dörtdivanlı Meşhurlar ve Eserleri", DİVANKAV Bülteni, s. 15, Temmuz 2014, s. 16.

4. BÖLÜM

DÖRTDİVAN'DAN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

(Fotoğraf: Emre Özgüven)

BİLMECELER

Bilmeceler günümüzde bile mahalli olarak en güçlü Türk Halk Edebiyatı türlerinden biri olarak karşımıza çıkmakta ve çeşitli isimlendirmelere muhatap olmaktadır. Mesela Gerede ve Dörtdivan'da bir bilmece sorma geleneğinin olduğu ve bunların “mesel atmak”, “mesel satmak” gibi ifadelerle bilindiği derlemelerle ve bazı araştırmalarda ortaya konabilmektedir.

Gerede ve Dörtdivan'da bilmeceler “sormaca”, “öğrenmece” gibi isimlerle de bilinir.¹⁵² Bu da gösteriyor ki, bilmecelerin daha başka isimlerle karşımıza çıkması mümkündür. Buna ilave olarak Dörtdivan yöresinde bilmece sorma geleneği bazen “mesel satmak” olarak da isimlendirilir. Buradan hareketle bilmecelerin “mesel” olarak adlandırıldığını kabul edebiliriz. Buradaki satmaktan kasıt bir şehir veya memleket vermeyi ifade eder. Bu satmak tabiri, Dörtdivan-Adakınlı şair Servet Yüksel'in “Kestane” başlıklı bir şiirinde de şöyle geçmektedir:

Gel kestane patlatalım bu gece,
Şehir alıp köy satalım bu gece,
Memleketin meselesi deveyi,
Hendeklerden atlatalım bu gece...¹⁵³

Buna göre Dörtdivan yöresinde bilmece sorma geleneği daha çok “mesel satmak” olarak adlandırılır. Bilmecayı bilemeyen kişiye, soru soran “Bana hangi köyü vereceksin?” diye cevabı söyleme karşılığında bir yer ister. Bu köy veya yer muhitten bir yer olabileceği gibi İstanbul, Ankara gibi şehirler de olabilir. O da sözün gelişi olarak bir yer adı söyler. Bilmecayı soran da böylece cevabı verir.

Burada amaç eğlenmektir. Özellikle uzun geçen kış gecelerinde evde ve misafirliklerde sohbet etmeye daha çok fırsat bulan yöre insanı bunlarla aslında Türkçenin en kıymetli verimlerini de geleceğe taşımış oluyordu. Bu bilmece sorma geleneği ne yazık ki, artık iyiden iyiye unutulmuş durumdadır. Derlediğimiz örneklere elbette daha pek çok bilmece dahil edilebilirdi. Biz bulduğumuz hemen her bilmeceye burada yer vermeye çalıştık. Bu örnekler oldukça güzeldir ve dilin son derece iyi işlenmiş edebî mahsulleridir. Yörede derlediğimiz bilmeceler ve cevapları şunlardır:

1. Mavi atlas, arşın yetmez, makas kesmez, terzi biçmez.
(Gökyüzü)
2. Fındık kabuğuna sığar, han kapısına sığmaz.
(Bilmece)
3. Et içine, hep içine, o da girdi içine...
(Kulak)

¹⁵²Hacer Kutay, “Bilmecelerimiz”, Gerede Dergisi Gerkav Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni Y.: 20, S.: 20, Haziran 2015, s. 66.

¹⁵³Servet Yüksel, Aynalardan Bakan Sen Misin -Şiirler-, Ankara 1997, s. 24.

4. Sarı öküz yattı kalkmaz, siyah öküz gitti gelmez.
(Ateş-Duman)
5. Dağda tak tak, suda şip şip, burma bıyık, gaz ayağı.
(Biri balta, biri balık, biri tavşan, bir leylek)
6. Al eline at suya zıppır zıppır zıplasın!
(Yassı taş)¹⁵⁴
7. Sıra sıra odalar, birbirini kovalar.
(Tren)
8. Gök öküz temekten bakar.
(Sümük)
9. Dağa gider uzalu, eve gelür büzelü...
(Urgan, halat, zincir)
10. Gıcırılının gıcırılısı,
Bıcırılının bıcırılısı,
On ayak altı göz üç baş...
(Öküz arabası)
11. Bir kuyum var, içinde mercekli yılanım var.
(Gaz lambası)
12. Minare, minarenin içinde kenâre, kenârenin içinde oluk, oluğun içinde balık.
(İnsan, kan, gırtlak, dil)
13. Avludan atlar gök gök yumurtlar.
(Çıkrık)
14. Hırsız içeride, başı dışarıda.
(Çivi)
15. On ay yatar, iki ay kalkar, fenerini yakar, etrafına bakar.
(Ateş böceği)
16. Dağdan gelir taştan gelir, kıcı açık enişten gelir.
(Keçi)
17. Dört köpeğim var, hepsi birbirini kovalar.
(Araba lastiği)
18. Her şey onun elinin altından geçer.
(Kalem)
19. Dal üstünde kilitli sandık.
(Ceviz)

¹⁵⁴Derleyen: Hüsni Çetinkaya, Yalacık Köyü, Kaynak Kişi: Ayşe Çetinkaya

20. İçi bitli dışı kilitli.
(İncir)
21. Bir gelinim var, dokuz yamalığı var.
(Bezden kaşıklık)
22. Bil bakam bu nedir, bil nedir?
(Dil)
23. Afur altında yağlı kayış.
(Yılan)¹⁵⁵
24. Gece gördüm çok idi, sabah baktım yok idi.
(Yıldız)
25. Arkasında sepeti, geziyo memleketi!
(Salyangoz)¹⁵⁶
26. Dağda tak tak, suda şap şap, arşın ayaklı, burma bıyıklı.
(Balta, balık, leylek, kedi.)¹⁵⁷
27. Küçücük boyu var, muşambadan donu var.
(Kestane)
28. Şu bayırın öte yüzü beri yüzü
Kıpkırmızı gelin yüzü...
(Mushaf, Kuran-ı Kerim)
29. Dam altında yağlı kayış.
(Yılan)¹⁵⁸

155Kaynak kişi: Dursun Karakahveci (Sorkun Köyü-Çiftçi, d. 1973), Derleyen: Yasin Kurukahveci/
12 Elektrik

156Derleyen: Yusuf Ali Atalay. Kaynak: Makbule Yalçın.

157Derleyen: İlhan Fidan, Kaynak kişi: Seher Fidan, d. 1943, Tahsili yok. Dörtdivan Kurucaköy’de
ikamet ediyor.

158Son bilmece Hamide Ateş tarafından babaannesi Hamide Ateş’ten (yaş: 76) Yukarısayık Kö-
yü’nde 8 Eylül 2020 tarihinde derlenmiştir.

NİNNİLER

Ninniler, Türk Edebiyatında çocuklara özgü bir edebî tür olarak dikkat çekmektedir. Bu tür Anadolu'da yaygın diyebileceğimiz bir şekilde hâlâ söylenmektedir. Ancak bunlar genelde birbirine yakın ve benzer özellikler göstermektedir. Dörtdivan'da derlediğimiz dikkat çekici bazı ninni örnekleri aşağıya kaydedilmiştir:

Bostana girdim kabağa
Gül topladım tabağa
Şöyle böyle der iken
Uykum kaldı sabaha

Ninni

*

Dandini dandini dasdana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı

*

Nenni kuzum nenni
Kuzum nenni
Uyusun da büyüsün
Yaylalarda yürüsün
Kuzum nenni deyim de nennin gelsin
Ben salladıkça uykun gelsin
Uzak yoldan baban gelsin
Nenni yavrum nenni kuzum
Beşiklerde belediğim
Al bağırdağa doladığım
Nenni deyim de nennin gelsin
Salladıkça uykun gelsin
Uzak yoldan baban gelsin
Nenni kuzum nenni ¹⁵⁹

*

¹⁵⁹Bu ninni Hamide Ateş tarafından babaannesi Hamide Ateş'ten (yaş: 76) Yukarısayık Köyü'nde 8 Eylül 2020 tarihinde derlenmiştir.

TEKERLEMELER

İstanbul'da bir çam bitmiş,
Dalsız budaksız;
Ona da bir kuş dadanmış dilsiz damaksız.
Yemiş bitirmiş.

*

Mıstafa mısır gafa
Nerden geldin bizim dama
Bizim dam senin malın mı
Eşşek senin garın mı

*

Bişi bişi beş kişi
Bu evde kaç kişi
Altı kişi
Üçü erkek üçü dişi

Deptim keçe
Sivrilttim külâh
Gey başına
Git işine...

*

Gitdim Sayuk'a
Bindim kayuğa
Yoğurt çaldım yayuğa
Ayakların girsin çaruğa¹⁶⁰

*

Patates ili ıspanak ilçesine bağlı küçük bir kasabada dokuz dolma biber sekiz patlıcan yaralandı. Emniyet gomiseri sayın gurufasulyenin yaptığı operasyonda yakalanarak mide hapishanesine mahkum oldular.¹⁶¹

*

İbiş ile memiş mahkemeye gitmiş. Mahkemede mahkemeleşmiş mi mahkemeleşme-miş mi?¹⁶²

160Son iki tekerleme Dörtdivan ÇPAL Meslek Dersleri öğretmeni Özgür Yücel'den derlenmiştir.

161Derleyen: Cafer Öksüzöğlü, Kaynak: Mitat Özgüven, Yaş: 57, Meslek: Kalıpcılık. İlkokul mezunu, Doğancılar

162Öğrencimiz İlhan Fidan tarafından derlenmiştir.

★

Harman oldu yabalamal mı yabalamamalı mı?

★

Karnım aç, karnına kapı aç, Aladağ'a kadar kaç! ¹⁶³

Eskiden kullanılan tarım aletlerinden birkaçı. Aşağısayık Köyü.

¹⁶³Derleyen: Yasin Kurukahveci-Sorkun Köyü.

MANİLER

Dörtdivan'da mani söyleme geleneği hâlen canlı olarak devam etmektedir. Teknolojinin hâkim olmadığı dönemlerde doğup büyüyen yöredeki yaşlılar bu geleneği sürdürmede ısrarcıdır. Onları gören ve manileri işiten gençler de bazen bu türün güzel örneklerini bizimle paylaşabilmektedir.

Dörtdivan manilerinin genel özelliği aşk, ayrılık, gurbet, acı gibi temaları işliyor olmasındır. Bunlarda günlük hayatın bazı unsurları, günlük olaylar da göze çarpar. Yörede yaptığımız incelemelerde bazı yaşlıların mani geleneği konusunda önemli birer kaynak olduğunu tespit ettik.

Derlenen mani örnekleri şunlardır:

Köprü'nün altı diken
Yaktın beni gül iken
Allah da seni yaksın
Üç günlük gelin iken

*

Şu derenin alucu
Gınalı parmak ucu
Sevilmedik kızların
Kabul olmaz orucu

*

Dere yolu düz gider
Bir kınalı kız gider
O kız yolun şaşırmış
İnşallah bize gider

*

Yumurtanın yarısı
Yere düştü sarısı
Kaynanam verem olmuş
Görümce me darısı

*

Şu derenin inciri
Saatimin zinciri
Dün akşam nerdeydin
Koynumun güvercini

Cebinde çakısı var
Lavanta kokusu var
Açtım baktım yorganı
Ne de güzel uykusu var

*

Köprü'nün altı fiş fiş
Ay oğlan tespihin düşmüş
Ben sana varurum emme
Ablaların ötüşmüş

*

Arabam taş a geldi
Bolu'ya paşa geldi
Ben aşıklık çekerken
Ellere şaka geldi

*

Küme steki tavuklar
Gıt gıt diye gıdıklar
Düğer'in oğlanları
Kız derdine uyuklar¹⁶⁴

*

Ekmek idim tuz oldum
Tuz idim şeker oldum
Ben zalim yar yüzünden
Nasıl bir insan oldum

¹⁶⁴Kaynak kişi: Melek Çelikyürek-Ayşenur Vural

Motor almış seksene
Bin üstüne gezsene
Motor güzeldir amma
Bak üstündeki serseme

*

Gelin aldım övündüm
Taşlarınan dövündüm
Gelin bağrıma vurdukça
Öküz gibi böğürdüm¹⁶⁵

*

Oy içine içine
Varmam kırın ...
Allah yazımı yazsın
Dörtdivan'ın içine¹⁶⁶

*

Meşe meşeye benzer
Şişe şişeye benzer
Şu Dörtdivan oğlanları
Ölmüş eşeğe benzer¹⁶⁷

*

Çamaşur serdüm sicime
Güvenme el ...
Yâr şimdi evlenmiş
Pek gidiyor gücüme

*

Karşıda gara kapı
İçinde yeni yapı
Beni yârdan ayıran
Dilensin kapı kapı

*

Gara biber dibekte
Bir yâr sevdim gurbette
Sağ olsun da sallansın
Gelir bir gün elbette

Evleri yama yerde
Camları beyaz perde
Gitme yârim burdan
Ben düştüm gara derde

*

Soğan goydum sepete
Yâr oturur tepede
Bir yâr sevdim yenile
Şan verdi memlekete

*

Pekette arı gördüm
Ben bugün yâri gördüm
Keşke görmez olaydım
Benzini sarı gördüm

*

Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Herkesin yâri geldi
Benim yârim nerde kaldı

*

Dağı duman bürüdü
Olan asker yürüdü
Sen orada ben burda
Şu ömrümüz çürüdü

*

Entarisi biçim biçim
Ölürüm senin için
Hep dostlar düşman oldu
Seni sevdiğim için

*

Ekin ektim düz yere
Hor görüktüm gözlerle
İşte ben gidiyorum
Buralar kalsın sizlere

165 Kaynak kişi: Melek Çelikyürek tarafından derlenmiştir.

166 Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000

167 Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000, s. 81.

Sabun daştan gara mı
Gönül düşman sayar mı
İki gönül bir olsa
Ayrılması kolay mı

*

İnce giyerim ince
Pembe yakışır gence
İnsan bir hoş oluyor
Sevdiğini görünce

*

Gara dut boyanır mı
Ünlesem uyanır mı
...
Buna can dayanır mı

*

Susadım su isterim
Bana çeşme gösterin
Ben çeşmeden anlamam
Al yanaktan isterim¹⁶⁸

*

Kara tren gaymaz m'ola
Düdüğünü çalmaz m'ola
Gurbet ele yâr yolladım
Gitti de gelmez m'ola

*

A benim hacı yârim
Başımın tacı yârim
Eller bana acımıyor
Sen bana acı yârim

Gökten uçan teyyâre
Selam söylen o yâre
O yâr selam vermezse
Başına bulsun çâre

*

Minarenin alemi
Gara gaşın galemi
Madem doktor değilsin
Niye açtın yaramı

*

Ocak başında tontul
Yandur Allahım yandur
Gurcaköy'ün kızları
Hem uzundur hem gambur

*

Kara tren gay da gel
Askerleri say da gel
Benim yârim kırk dörtlü
Guy treni al da gel

*

Ey yaylalar yaylalar
Otunu yesin mallar
Sen yaylada ben köyde
Nasıl olacak hallar?

*

Köprünün altı yalduz
Nerden geliyon balduz
Sen git de ablan gelsin
Duramıyom yalnız

*

Ey araba araba
İp bağladım çoraba
Şinden sonra yok mektup
Guru guru meraba

*

Hadi gidelim sazlara
Azık verem gazlara
Gel toplanıp gidelim
İnce belli kızlara

*

168Kaynak Kişi: Seher Cubuloğlu, Bucakkınık Köyü, Evhanımı, Yaş: 80 dolaylarında. Maniler tarafımızdan derlenmiştir.

İki çanak yımırta
Ben istemem gaynata
Gaynatanın dilleri
Atladur gelinleri

*

Tepsük benim mercanım
Hasta mısın Hacım
Gençliğinde gazandın
Şimdi sana harcarın

*

Ak tabakda Pakize
Vallahi varmam size
Eğer size varırsam
Yakı yakarlar bize

*

Duman geldi dağlara
Yayıldı ovalara
Ah gara gözlü Durmuşum
Geldin mi buralara

*

A benim Gülizarım
Sen söyle ben yazarın
Mahkemeye varınca
İfademi bozarım

*

Derelerin uzununu
Gıramadım buzunu
Aldım şehir kızını
Çekemedim nazını

*

Bahçalarda pırasa
Dallarına gar yağsa
Gızla gocasuz galsa
Oğlanlara yalvarsa

*

Karşıda otur yarım
Ayağı potin yarım
Her gaveyi içerken
Aklına götür yarım

*

Bugün hava garardı
Benim gönlüm daraldı
Hayırlı yar olaydı
Beni burda arardı

*

Hadi gidem sazlara
Azık verem gazlara
Gel sarılalım yatalım
İnce belli kızlara

*

İki tahta çaktıla
Arasından baktıla
On beşime girmeden
Bana nişan daktıla

*

Garşıda gara çalı
Garılup durma çalı
Beni sana vermezle
Git şurdan sıracalı

*

Hedi gidem yaylaya
Yayla gapanlarına
Gız ben seni verecin
Davar çobanlarına

*

Ey maşallah maşallah
Sen benimsin inşallah
Deliye gavuşmaz derle
Gavuşuruz inşallah

*

Pencereden el eder
Gaşları gel gel eder
Senin orda duruşun
Beni burda del'eder

*

Cumadan üzüm aldım
Sapını uzun aldım
Çok söyleme gayınna
Oğlundan izin aldım

*

Çarşıda hedik gaynana
Dişleri gedik gaynana
Oğlun çerez götümüş
Sensiz yidük gaynana

*

Gaşları gara yârim
Gözleri ala yârim
İşte ben gidiyom
Mum yak da ara yârim

*

Üzüm koydum gevziye
Hanım gitmiş gezmiye
Ben daha güççüğün
Telli üçkür çekmiye

*

Şu dağları delmeli
Ununu elemeli
İçerim âh ediyor
Yâr seni görmeyeli

*

Altun tabakda pekmez
Al yanaktan kim öpmez
Senin yolladığın harçlık
Benim süsüme yetmez

*

Armutu ben dişledim
Sapını gümüşledim
Ben yârimin adını
Gömleğime işledim

*

Karşıda goyun guzu
Goyuna verin duzu
Goyun ne eylesin duzu
Dengine verin gızı

*

Ekinler ekilecek
Güzeller seçilecek
Gasafet çekme yârim
Şerbetin içilecek

*

Karşıda herk otlanu
Bu derde kim katlanu
İkimizin aşkına
Havala bulutlanu

*

Yayla yolu beklerin
Vay benim emeklerim
Emeklerüm dedükçe
Sızlıya bileklerim

*

Dere boyu giderin
Gara goyun güderin
İkimizi görmüşle
İnkâr bari ederin

*

Dağları delük sandım
Yâri uyanık sandım
Açtım baktım yorgana
Atılmış pamuk sandım

*

Garşıda durma oğlan
Bıyığın burma oğlan
Beni sana vermezle
Ah çekip durma oğlan

*

Garşıdan gelenlere
Yağ guydum fenerlere
Annem beni verecek
Askerden gelenlere

*

Ak tavuk gara tavuk
Biz bunu vuramaduk
Güzellerin aşkına
Gurbette duramaduk

*

Yalınız evde kaldım
İnce fikire daldım
Gapılar açuluken
Yarimi geliyo sandım

*

Ak saman sarı saman
Sallan sevdüğüm sallan
Eller düğün ediyö
Bizim düğün ne zaman

*

Geceler ayaz yârim
Mintanı beyaz yârim
Bisikletin üstünde
Bana mektup yaz yârim

*

Karşıda tabanım var
Dikili sabanım var
Elin oğlu vurulmuş
Benim ne habarım var

Eymeli fındık dalını
Sarmalı yapraklarını
Etmeli gızın gönlünü
Öpmeli yanaklarını

*

Ekinler orak orak
Gittiğim yollar ırak
O gittiğin yollara
Postaya mektup bırak

*

Ocak başı delinsin
Sen bi taze gelinsin
On beş kocaya varsan
Son nikahda benimsin¹⁶⁹

*

Bağ bana
Bahçe sana bağ bana
Değme zincir kar etmez
Zülfün teli bağ bana!

*

Arpa ekim bir evlek
Dadandı gara leylek
Yazın beraber idik
Gışın ayırdı felek

*

Ambar altında cecük
Bacakları güçcük
Benüm sevdüğüm oğlan
Dünyalarda birücük

*

A benim ahti yarim
Gönlümün tahtı yârim
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yârim¹⁷⁰

¹⁶⁹Derleyen: İlhan Fidan, Kaynak kişi: Seher Fidan, d. 1943, Tahsili yok. Dörtdivan Kurucaköy’de ikamet ediyor.

¹⁷⁰Kaynak: Hasan Vural, Yaş: 58, D. 1962, Emekli Memur, Doğancılar Köyü’nde ikamet ediyor.
Derleyen: Cafer Öksüzöğlü

Bunara varmadın mı
Gül koydum almadın mı
Hey şu zalimin kızı
Beni hiç anmadın mı

*

Tren gelir yayladan
Alayları yarmadan
Nişanlımı el aldı
Kaygısız yatar oğlan

*

Dozer geliyor dozer
Bayırları eze eze
Benim sevdiğim oğlan
Kemal Sunal'a benze

*

Çayır ince biçilmez
Sular soğuk içilmez
Bana yardan geç derler
Yar datlıdır geçilmez

*

Kekliğidim vurdular
Kana dımı kırdılar
Daha ben neyidim ki
Anamdan ayırdılar

*

Yaylı geliyor yaylı
Bizi de alsa bari
Yarın davaya gider
Doğru söylese bari

*

Daldan dala içerdim
İpekli mendil serdim
Şu deyyuzun oğlunu
Candan yürekten sevdim

*

Gerede'nin üstünden
Garga geçiyo garga
Gız ben seni almıyom
Dalga geçiyom dalga

*

Fırın üstünde kürek
Ne yanıya bu yürek
Her dertlere katlandım
Buna da katlar yürek

*

Kuyu içinde kuyu
Uyu sevdiğim uyu
Seni sarhoş mu etti
Üzümün tatlı suyu

*

Gara goyun güderin
Dere boyu giderin
Arkadaşım gız olsa
Beş yüz davar güderin

*

Uzun köprü kumudu
Dibindeki su mudu
A benim nazlı yârim
Son cevabın bu mudu

*

Köprü yaptım huzardan
Yâr geliya bazardan
Yar yalunuz gelmesin
Çatladula nazardan

*

Enteresi al basma
Alıp duvara asma
Hey şu zalimin kızı
Hiç beni boşa anma

*

A benim allı yârim
Geriden belli yârim
Geriden kaş göz olmaz
A benim deli yârim

*

Çay benim çeşme benim
Derdime düşme benim
Seninen dalga geçdim
Sevdiğüm başka benim

*

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar

*

Penceresi perdeli
Çiçek açmış zerdali
Yenile bir yâre düşdüm
O da benden zirdeli

*

Ekin ektim tüy bitti
Dibinde bülbül öttü
Ötme bülbülüm ötme
Yârim askere gitti ¹⁷¹

*

Taksi geliyor taksi
Ekinlerin arasından
Benim yâr el ediyo
Dörtdivan arabasından

*

Denizlerin kumuyum
Balıkların puluyum
Aç kapıyı ben geldim
Bir Allah'ın kuluyum ¹⁷²

Davulumun ipi koptu
Bacağımı yılan soktu
İki gözüm benim ablam
Gözlemen burnumda koktu

*

Aya bak yıldıza bak
Suya giden gıza bak
Gız Allah'ın seversen
Dön de bi bize bak

*

Garşıda gara çalı
Git şurdan sıracalı
Anam sana vermez beni
Bekle beni köşelerde ¹⁷³

*

Ak taşı kaldır da gel
Yılanı öldür de gel
Madem beni seviyon
Poçanı al da gel

*

Yumurtanın sarısı
Yere aktı yarısı
Kaderim de böyleymiş
Oldum çoban karısı

*

Kayınanam gelivese
Dolmayı sarivese
....
Yiyemeden ölüvese

*

Armudu dişledim
Sapını gümüşledim
...
İsmi kalbime işledim

171 Buraya kadar derlenenler kaynak: Hatice ... / Göynükören Derleyen Cafer Öksüzöğlü.

172 Buraya kadar derlenenler: Yusuf Ali Atalay, Kaynak: Durmuş Ali Bulut.

173 Buraya kadar derlenenler: Hüsnü Çetinkaya, Kaynak: Arif Çetinkaya, Yaş: 57, D. 1963. Tahsil: İlkokul Mezunu Orman İşletme İşçisi, Yalacık Köyü'.

Karanfilim dibekte
Bir yâr sevdim gurbette
Sağ olsun da sallansın
Kavuşuruz elbette¹⁷⁴

*

Merdivenin altında
Yeme yârim nohutu
Sen gelin olmayınca
Kesmeyecem umudu

*

Ata binen ağıdır
Atın yolu dağadır
Kara gözlü yârim
Bu türküler sanadır

*

Yağmur yağar taşlara
Neler gelir başlara
Yılda bir bayram olur
O da gönlü hoşlara

*

Dağda davar güderim
Yârime selam ederim
Yarım selamım almazsa
Alır başımı giderim

*

Suya giderim suya
Elmayı soya soya
Gösterin bi yârimi
Göreyim doya doya

*

Penceresi tül perde
Perdenin ucu yerde
Benim yüreğim titrer
Yâri gördüğüm yerde

*

Orta mektepte durdum
Çantamı yere vurdum
On oğlanın içinde
Bir tek sana vuruldum

*

Oyalı yazma başında
Boncukları kaşında
Benim yârim gelecek
Bu ayın başında

*

Fasulyeyi haşladım
Toprak tenceresinde
Gel yârim buluşalım
Mutfak penceresinde

*

Motor geliyor motor
Jonderedir jondere
Ben yâre haber saldım
Tezce haber göndere

*

Pencerenin dumanı
Yoktur yârin imanı
Altından köşk yaptırdım
Gümüşten merdiveni

*

Ekinleri ekeriz
Güz gelince biçeriz
Bize Düğerli derler
Biz insanı severiz

*

Kırmızı taksi boyandı
Geldi kapıma dayandı
Tam kaçacağım zaman
Babam sestem uyandı¹⁷⁵

*

174Buraya kadar derlenenler: Yasin Kurukahveci.

175Ebru Çapkın tarafından derlenmiştir.

Patlıcanı haşladım
Doldurmaya başladım
Sen aklıma gelince
Ağlamaya başladım

*

Sarı kavunu dildim
Düşürdüm yere sildim
A benim nazlı yârim
Sallanışından bildim¹⁷⁶

*

Merdivenin altında
Yeme yârim nohutu
Ben gelin olmayınca
Kesme benden umudu

*

Ata bimerim ata
Kumlara bata bata
Oğlan söyle babana
Olsun bana gaynata¹⁷⁷

*

İncirim var ezilecek
Tülbentlerden süzülecek
Çok bekledim benim ağam
Mahallem var gezilecek

*

Çeşme önünde yârim
Boduç mu dolduruyon
Söz verdin de gelmedin
Çocuk mu kandırıyon

*

Kaynanayı n'apmalı
Kaynar kazana atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun atmalı

*

Kayadan öküz bakar
Öküzün alını sakar
Delikanlı dururken
Sakallıya kim bakar¹⁷⁸

*

Ramazan Manileri

Besmeleyle çıktım yola
Selam verdim sağa sola
İki gözüm benim ağam
Ramazan-ı şerif hayrola

*

İşte geldim büklüm büklüm
Sırtımdaki davul yüküm
İşte geldim hânenize
Selam verdim hepinize

*

Davulumun ipi koptu
Ayağımı yılan soktu
İki gözüm benim ağam
Gözlemen burnumda koktu

*

Çarşı uzun baştan başa
Keklik seker daştan daşa
İki gözüm benim ağam
Sen hânende binler yaşa

*

¹⁷⁶Bu maniler öğrencimiz Hamide Ateş tarafından Yukarı Sayık köyünde Tevhide Bulut'tan ve Sema Gücükoğlu'ndan derlenmiştir.

¹⁷⁷Bu maniler öğrencimiz Ali Bilgi tarafından 30.09.2020 tarihinde derlenmiştir.

¹⁷⁸Bu maniler öğrencimiz Sinan Arslan tarafından Gücükler köyünde 03.10.2020 tarihinde derlenmiştir.

Geven manisi

Geven gibi köklü olsun
Hayırlı olsun kutlu olsun
Dört oğlunla dört kızın olsun
Hayırlı olsun kutlu olsun

Bir başka açıdan gelincik tarlaları.

TÜRKÜLER

Dörtdivan'da dinî ve geleneksel bir mûsikî kültürünün olduğu fakat zamanla bunun büyük ölçüde sosyal hayattan çekildiği ve çoğu sözlü kültür ürünü gibi türkülerin de bu süreç içerisinde kaybolduğu bu çalışma sırasında daha net anlaşılmıştır. Fakat biz geçmişte zengin bir şekilde yaşanan bu kültürden günümüze ulaşan bazı ürünleri derledik. Hatta bunların içerisinde bugün de bilinen ve söylenen türkülerin ekseriyette olduğunu ifade edebiliriz. Ancak biz yörede türkülerin söylendiğini göstermek için bunlara da burada kısmen yer vermek istiyoruz.

Sivas'ın Kangal ilçesine ait bir türkü Dörtdivan'ın Yalacık Köyü'nde yaşayan Ârif Çetinkaya tarafından söylenmiştir. Türkü metni şöyledir:

Dağlar seni delik delik delerim
Galbur alıp toprağını elerim
Sen bir gara goyun ben de bir guzu
Sen döndükçe ardın sıra melerim
Melerim aman aman
Melerim ölem ölem
Dumanlı dağlar
Elalemin vatanı var yurdu var
Ben senin yurtsuz kalışına nederim
Nederim Amana aman
Nederim ölem ölem
Dumanlı dağlar¹⁷⁹

Dörtdivan'da bazı türküler ağıt ve benzeri muhtevayla karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda çocuğu olmayan bir annenin feryadını okuyacağız:

Çingenler gelse bir galbur alsam
Uğrine uğrine (sallana sallana) toprak elesem
Altun beşiklere bebek belesem
Aman Mevlam Mevlam isyanım mı çok
El gada et versen haznan da mı yok

Uğrine uğrine çıktım bayırı
Vefasız evlere çaldım çamuru
Mevlam annelere versin saburu
Aman Mevlam Mevlam ver muradımı
Ya ver muradımı ya al canımı
Ben istemem böyle can sağlığını

¹⁷⁹ Ârif Çetinkaya 57 yaşında, ilkokul mezunu ve orman işletmesinde çalışmaktadır.

Gonaklar yapdudum bir ucdan uca
 İçine girmedim üç gün üç gece
 Gurbanlar kesdürdüm girdüğüm gece
 Aman Mevlam Mevlam isyanım mı çok
 El gada et versen haznanda mı yok

Gonaklar yapdudım döşemedim
 Çifte guzuları eş edemedim
 Zalım feleğinen baş edemedim
 Aman Mevlam Mevlam isyanım mı çok
 El gada et versen haznan da mı yok

İçine girmedim yanım beşikli
 Aman Mevlam Mevlam ver muradımı
 Ya ver muradımı ya al canımı
 Ben istemem böyle can sağlığını¹⁸⁰

Bu manzumenin daha uzun olduğu anlaşılmaktadır. Kaynak kişi Ayşe Hızlıoğlu'ndan bu kadar derlenebilmiştir. Bu samimi ve içli manzumenin ezgiyle okunup okunmadığını bilmiyoruz. Fakat oldukça içli olduğu ve bunun gerçek bir olaya dayandığı anlaşılmaktadır. Aynı kaynak kişi Ayşe Hızlıoğlu'ndan alınan ve bu sefer ezgili okunan bir türkü daha vardır. Bu türkünün bir ağıt olduğu anlaşılmaktadır. Türkünün hikâyesi şöyledir: Köyde düğün yapılmış ve yatsı namazı kılınmıştır. Ali güvey girecektir. Yatsıdan sonra Ali, teker teker büyüklerinin elini öper. Bir de onu arkadaşları beklemektedir. Ali yumruklarla güveyi girerken arkadaşlarından biri ona bıçak saplar. Ali o gece gelin odasında kan kaybından vefat eder. Gelin bunun üzerinde aşağıdaki türküyü yakar:

Alimin bindiği taylar
 Atlayıp geçdüğü çaylar
 Alim ölmüş kimler ağlar
 Uykudaysan uyan Alim
 Hasta mı oldun nazlı yârim

Sabah oldu tirit tirit
 Her kapılar demür kilit
 Seccadede yatan yiğit
 Uykudaysan uyan Alim
 Hasta mı oldun nazlı yârim

¹⁸⁰Kaynak kişi: Ayşe Hızlıoğlu, Doğum: 1944, Adakınık Mahallesi'nde ikamet ediyor. 1981 senesinde okuma seferberliğinde okuma yazma diploması almıştır. 1 Ekim 2020 tarihinde derlenmiştir.

Bi bakdım iki bakdım
Sıyrdım duvağı attım
Ben Alimden ayrı yattım
Uykudaysan uyan Alim
Hasta mı oldun nazlı yârim

Sabah oldu dağ yelleri atıyor
Almış geyik yavrusunu
Çam dibinde yatıyor

...

Kaynak kişi Ayşe Hızlıoğlu'ndan derlenen bir diğer türkü asker türküsüdür. Türkü şöyledir:

Asker gidiyon gıdemli çavuş
Askere varınca oldum ben bir goş (koç)
Anadan babadan yok mudur bir iş
Uçun guşlar uçun sılaya doğru
Anadan bubadan yârdan bir haber yok mu

Güversiye çıkdım uzandım yattım
Komutan gelürken selama kalktım
Ana ben bu canı vatana sattım
Uçun guşlar uçun İzmir'e doğru
Anadan bubadan bir haber yok mu

Dörtdivan'da Aşağıdüğ Köyü'nde yaşayan ve halk arasında Türkücü Deli Hekmet (Hikmet) adıyla tanınan bir icracı vardı. O, Dörtdivan düğünlerinin aranan kişisi olarak öne çıkmıştır. Yakın zamanlarda vefat eden Türkücü Hekmet'ten alınan bir kayıtta onun başka yörelere ait türküleri seslendirdiği görülür. Aşağıda yer alan türkü onun tarafından seslendirilmiştir:

Alamanyadan geliyo da
Yeni mangal kömürü
Şimdi buldum dengimi de
Bir Allah'ın ömürü

Elindeki kınalar da
Yunan kınası mıydı
Yarimi esker yapmışlar da
Bunun sırası mıydı

Aynı icracı söylediği bu türküyle beraber aşağıda verdiğimiz bir Denizli türküsünü de okumaktadır:

Seydim Seydim Seydahmed
 En sevdüğüm Muhammed
 Muhammed'in dilleri
 Tespüh çeker elleri
 Hasbahçanın gülleri
 Kırmızı kırmızı açılır
 Gökten rahmet saçılır
 Her sabah erken
 Ya Rabbi derken
 Elümde cüzdan
 Mektepleri var
 Mektebi açan altın anahtar
 Elhamdülillah

Bunlar, Dörtdivan'da bugün de türkülerin okunduğunu gösteren ve bu toprakların türkü geleneğine hiç de uzak olmadığına dair örneklerdir. Elbette daha çok türkü örneği sergilemek mümkündür.

Dörtdivan'da muhteşem bir günbatımı.

YAKI YAKMA

Yakmak kelimesinin anlam dünyası oldukça zengindir. Bu kelime sözlüklerde çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Gerçek ve mecaz anlamlarının yanı sıra “türkü yakmak, yakı yakmak, kına yakmak” gibi deyim ve ifadelerde yaşayan kültürel arka planı çok zengin anlamlarının olduğu da anlaşılmaktadır. Bu anlamlar bu kelime grupları içerisinde bir yadigâr gibi durmaktadır.

Ancak bazı sözlüklerde kelimenin bugün “türkü yakmak” deyiminde yaşayan anlamına pek yer verilmemektedir. Türkçe Sözlük bile kelimenin türküyle münasebetine en son anlam olarak yer veriyor. Burada türküyle birleşik kelime oluşturan “yakma”nın anlamının bugün unutulduğunu veya pek az karşımıza çıktığını ifade edebiliriz. Örneğin bazı sözlüklerde kelime sadece “dağlamak, dağ yakmak” şeklinde ifade edilmektedir. Halbuki kelimenin “türkü yakmak” ifadesinde karşımıza çıkan bir anlamı daha bulunmalıdır.

Biz bu kısımda bu kelimenin “türkü yakma”nın bir değişik şekli olan “yakı” şekli üzerinde duracağız. Bilindiği gibi “türkü yakma”nın; birinin hatasını, meselesini ifşa etmek gibi bir anlamı da vardır. Bu anlam Anadolu’da karşımıza çıkan ve zaman zaman konuşma aralarında söylenen “El bize türkü yakar!” cümlesinde hâlâ yaşamaktadır. Buradaki anlamın Dörtdivan ilçesi çevresinde “yakı yakmak” şeklinde yaşadığını görmekteyiz. Dörtdivanlılar, burada yakı yakmaya Türk kültüründe yaygın olarak karşılaşılan “dağlamak, dağ yakmak” anlamından başka olarak birilerinin hatasını manzum ve ezgili sözlerle teşhir etmek gibi bir anlam vermektedirler.

Bu konuda yaptığımız incelemelerden elde ettiğimiz sonuçlara göre Dörtdivan’da türkü yakmak “yakı yakmak” olarak bilinir. Bu tabir türküden daha geniş ve içine ağıt ve hiciv anlamını da alacak şekilde bir anlam evrenine sahiptir. Daha çok toplumsal aksaklıklar, vefat, ani ölümler için yakı yakılmıştır. Yakı yakmak, yörede “yakım yakmak” şeklinde de karşımıza çıkar.

Yakılarda zaman zaman mensur girişlerin olduğunu aşağıda yakın zamanlarda derlediğimiz bir yakıdan anlamaktayız. Dörtdivan’ın Aşağıdüğür Köyü’nde ikâmet eden Şaban Çelikyürek’in askerden yazdığı bir mektupta yer alan girişle beraber söylenen bir yakıyı okuyacaksınız:¹⁸¹

“Eeeey eeeey! İmidimin gandili, gözyaşımın mendili! Gardan gıştan gayurduğum, bazlamıynan duyurduğum, türküynen yürüttüğüm yavrim, bidenem, datlım, gıymatlım! Köylerde ne gada havadis varısa hepisini deyverin deyon! Mıgırdıcının Şaban oğlan, Yalınayak Fadimenin Irmazan, Fıtık Osman’ın Mırad eskerliği ettiler. Geldiler gayrı köye. Be gabbe nallılar! Maydanoz gibi gittiler, turp gibi geldiler! Hemi yavrim! Velâbeyin (Veli Ağabeyin) Aysıya Bekir Dayım düğür gitmiş. Velâbeyim beş bin nire başlık istemiş. Be gabbe nallılar! Velâbeyim nerden bulsun beş bin niriyi!

¹⁸¹ Kaynak: Melek Çelikyürek, Öğrenci. Dedesi Şaban Çelikyürek’in askerden yazdığı mektup-Aşağıdüğür Köyü-Dörtdivan.

Donunu mu satsın hemi yavrım! Ayşa kız da babasının yüzüne bakarmış. Hele bah şunun yidüğüne! Sen Veliyinen gıdıklaş, cilveleş, sonna öyne olacah, böyne olacah! Velâbeyim hısımları bi türkü çğırtırırvermişler. Erezil etmişler Ayşa gızı cümle âleme!

Tepsi de tepsi pırasa
Yapraklarına kar yağsa
Ayşa kız gocasuz galsa
Gece gündüz Velagama yalvarsa

Tepsi de tepsi fındıklar
Ayşa da Velagayı gıdıklar
Aman aman aman aman
Ayşe de şanına
Nası çıkcen Velagamin yanına”

Bu metnin mensur kısmındaki secileri dikkat çekicidir. Buradan hareketle yakı yakan kişilerin manzum söz söyleme kabiliyeti bulunduğu anlaşılmaktadır. Biz burada mahalli söyleyiş özelliğini de koruyarak bu yakının tespit edilmesine çalıştık. Dörtdivan’da bundan başka olarak daha fazla yakı yakıldığını söylemek mümkündür. Ancak halk bu hususta ketum davranmakta ve yakıların söylenme gerekçelerini ve metinlerini bildirmekten çekinmektedir. Yukarıdaki metnin yakı yakma geleneğine uygun düştüğü anlaşıyor.

Dörtdivan’da bundan başka olarak yakı ve türkü örneklerinin olduğunu tahmin ediyoruz. Yörede Süslü Kemal diye bilinen birine de yakı yakıldığı söylenmektedir. Süslü Kemâl, Dörtdivan’ın Hacetler Köyü’ndendir. Bu adam rahat yaşayışı, iki kere evlenmesi ile yörede bilinir. Bir gün iki hanımını yanına almış. Bunlar da biraz yaşlıymış. Yine iki evli bir adama “Hayatım da hayat!” demiş. O adam da “Hayatın hayat ama yanındakiler bayat!” demiş. Süslü Kemâl’in bu iki kere evlenmesine yörede yakı yakılmıştır. Bunlara yaptığımız araştırmalarda ulaşamadık. Bu yakı örnekleri ya unutuldu ya da halk bunları söylemekten, dile getirmekten çekinmektedir.

Burada konumuzu örneklemesi açısından Dörtdivanlı Hilmî’nin “Yakım Budur” başlıklı bir şiirine de yer vermek istiyoruz. Bu yakı, Dörtdivan’da anne-babasının isteği üzerine nişanlanan, fakat evlenmeden vefat eden bir genç için yakılmıştır. Cevdet Canbulat, bu “yakı”yla ilgili şu bilgiyi vermektedir: “Dörtdivan’da bir delikanlı, babasının ve anasının isteği ile nişanlanmış ama, düğün yapamadan hastalanarak ölmüştür. Çevrede sevilen bu yakışıklı yiğit delikanlının ânî ölümü, onu tanıyanların yüreğinde derin bir iz bırakmış ve gözyaşı döktürmüştür. Hilmî işte bu olayı, bir koşuk düzerek yakmıştır.”¹⁸² Buradaki yakı “ağıt yakma” olarak karşımıza çıkmaktadır:

182Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî Hayatı ve Şiirleri, Ankara 2010, s. 60.

Mevlâm böyle yazmış benim yazımı
Derdim koyuk ben çekerim sızımı,
Şu yalan dünyadan yumdum gözümü
Derdim koyuk yoktur benim tabibim
Cennette düğünüm ettir Habîbim.

Anam babam dertli dertli ağlasın
Akları çıkarıp kara bağlasın
Bu Mevlânın işi, kim ne eylesün
Derdim koyuk yoktur benim tabibim
Cennette düğünüm ettir Habîbim.

Bize doğru geldi Hakkın fermanı,
Acap yok mu bu derdümin dermanı?
Mevlâ nasib eyle bana îmanı,
Derdim koyuk yoktur benim tabibim
Cennette düğünüm ettir Habîbim.

Taze açıldım gülümü deremedim,
Şu fânî dünyada ömür süremedim.
Düğün edip muradıma eremedim,
Derdim koyuk yoktur benim tabibim
Cennette düğünüm ettir Habîbim.

İki kız kardeşim gelsin yanıma,
Kıyamet ayrılık düştü serime.
Azrail pençesin urdu canıma,
Derdim koyuk yoktur benim tabibim
Cennette düğünüm ettir Habîbim.

Babam benim için dünür eyledi,
Anam varup kız bile peyledi,
Düğünüm etmeğe elim bile ermedi
Derdim koyuk yoktur benim tabibim
Cennette düğünüm ettir Habîbim.

Ecel oku urdu deldi sinemi,
Kimlere emanet edem anamı?
Ömrüm tamam, bağladılar çenemi,
Derdim koyuk yoktur benim tabibim
Cennette düğünüm ettir Habîbim.¹⁸³

183 Cevdet Canbulat, a. g. e., s. 61, 62.

Sonuç olarak yakı yakmanın türkü yakma geleneği içerisinde bir yeri vardır. Bu gelenek örneklerden de anlaşıldığı kadarıyla Dörtdivan çevresinde yaşamaktadır. Bunlarda ani ölüm ve ayrılıklar, askere gitme, toplumsal aksaklıklar gibi sebeplerle yakı yakıldığı anlaşıyor. Bu geleneğin Türk kültürünün zengin bir yönünü işaret ettiğini düşünmekteyiz.

Dörtdivan konut mimarisine bir örnek. Bayramlar Mahallesi.

ATASÖZLERİ

Acıtma arsız edersin, acıktırma hırsız edersin! (“Aç bırakma hırsız, çok söyleme arsız edersin!” şeklinde de söylenmektedir.)

Acıyan yer ayrı, acıkan yer ayrı: (Cenazelerde hayatın devam ettiğini ifade etmek için söylenir).

Açın mezarı olmaz.

Açın üstüne dokuz yorgan örtmüşler, uyuyamamış.

Adam alamadığına yanmaz, göremediğine yanarmış!

Ağaç ayakta ölür.

Ağızdan burun yakın, kardaştan karın yakın.

Akan suya güvenme, el oğluna inanma!

Akıllı evlat neylesin ata malını, deli evlat neylesin ata malını!

Akıllı suyun derinliğini ölçene kadar deli karşı yakaya geçer.

Akılsız insanı yol gocatır. (“Akılsız köpeği yol gocatır!” şekli de vardır.)

Al zenginin kızını babaya yetişeyim diye, al fakirin kızını öğlene kadar yatayım diye!

Allah bir kapıyı kaparsa bin kapı açar.

Allah de de atına bin...

Allah dost olduktan sonra kılıcın ağaçtan da olsa keser.

Allah gardaş gardaşı bir yaratmış, kesesini ayrı yaratmış.

Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir.

Allah yardım ederse kuluna, her iş girer yoluna.

Alma mazlumun âhını çıkar âheste âheste!

Anıza bastın kışa bastın. (“Anız bastı, kış bastı!” şekli de vardır.)

Aşı yok göceden (göce çorbası), husa (gussa, keder, tasa) yok kocadan!¹⁸⁴

Ateşe yonga ile gidilmez.

Ayağında kör mih yok, ne ararsın kel kayalıkda!

Ayıya bir gün hizmet edeceğine kurda bir yıl çoban dur!¹⁸⁵

Bayramlarda dokuz karın vardır. (Bu söz bayram ziyaretlerinde hemen sofraya kurul-

¹⁸⁴Bir şeyi dert etmeyen, gamsız kişiler için söylenir.

¹⁸⁵Bu atasözü “Eğer bir tercih yapılacak olunursa şahsiyetsiz kişilerden yardım istenmemelidir. Mert insanlara müracaat edilmelidir.” anlamında söylenmektedir.

masıyla ilgilidir. Çalköy’de söylenmektedir.)

Bedava sirke baldan tatlıdır.

Bir gün çobanlığın kırk yıl yararı olur!

Bir gün çobanlık yapana, kırk gün terbiye gerekli! (“Bir gün çobanlık yapana kırk gün eğitim şart!” şekli de vardır.)

Biri ölmesi biri onmaz.

Bir kafaya bir tokmak yeter. (Özellikle bir evden ikinci kız istendiğinde söylenir. Bu sözü kız evi oğlan evine söyler.)

Bolulunun taşınca ayrıanı, tanımaz bayramı.

Bu dünya sür git dünyası değil, gör git dünyası.

Bulutlar Gerede’ye, al abanı gir odaya; bulutlar kıblaya, ala dana zıplaya!

Büyüt besle, ite yaranmaz!

Çatal kazık yere geçmez.

Çekmezse koca öküz çekmez.

Çobanın cenneti yayladır.

Çocuğa iş buyur, arkasından kendin git.

Çocuklar uyuya uyuya büyür, ihtiyarlar uyuya uyuya ölür.

Çok endeleven ya kele, ya köre! (“Çok seçici davranan ya kele düşer, ya köre düşer.” şekli de vardır.

Çubuk benim tel benim, kahyam mıymış el benim!

Çuluna çaputuna, aşşıklık (âşıklık) ne halına!

Dağ tavşansız olmaz.¹⁸⁶

Dallı ağacın gölgesinde yüz koyun günner (gölgelenir).¹⁸⁷

Dede ekşi yese doğmamış torununun dişleri kamaşmış.¹⁸⁸

Deli arlanmaz, soyu arlanır.

Deli deliyi görünce susar.

Deli deliyi sever, imam ölüyü...

Deli öküzün koşması iyi olur.¹⁸⁹

Delisiz erilmez.

186Büyük işlerin kendisine göre sıkıntıları vardır ve bunlar bir gün mutlaka ortaya çıkar, anlamına söylenir.

187Kendisinden nice varlıklar istifade eder anlamında söylenir.

188Haram bir iş yapan birisinin yaptığı işin bedelini torunlarının da ödeyeceğini ifade eder.

189“Deliler hareketlerini pek kontrol edemedikleri için bir işte bazen diğer insanlara nazaran daha iyi olabilirler.” anlamında söylenir.

Deptim keçe, sivrilttim külâh, gey başına, git işine...
Dertli misin, öl kurtul; borçlu musun ver kurtul!
Dişi köpek yavrusu için beslenir.
Domuza dalanma çalıya dolan!
Dökülen çanak dolmaz.
Düğüne gelen dağulu gide.
Düvende ezdüğün saman afurda önüne gelür.
Ecel ile nikah, ne ileri ne geri!
Ekmeği kadın etmez, odun eder.
El kadar unun olsa git fırıncıya ver.
Elden galan elli gün galır.
Elinen gelen düğün bayram!
Eller deliye, biz akıllıya hasretiz.
Ellerde deli aramıynan, bizde arabıynan.
Emanet malın canı burnunda olur.
Engelsiz döngel yenmez.
Er kalkan ışıldar, geç kalkan mışıldar!
Erken çıkan darıdan, gocasından sonra galkan garıdan hayır çıkmaz.
Eski dost düşman olmaz.
Eşeğe “Bi oynayıver!” demişler, başlamış çifte atmaya.
Eşek ne anlar hoşaftan! Suyunu içer daneleri kalır.
Eşekte semer olursa binen çok olur.
Eşeği sattın katır aldın, belayı başına satın aldın!
Etme kulum bigün bulun!
Evin geniş olacağına elin geniş olsun!
Fakiri fakir eden kuru inattır.
Fakirin keyfine zenginin parası yetmez.
Gardaş gardaşı atmış, yar dibinde dutmuş.
Garnında dokuz tane dilki var da guyrıkları birbirine değmiya!
Gelimli gidimli dünya, sonu ölümlü dünya.

Gelin ata binmiş, ya nasip demiş.
 Gelin halı getirir, üstüne kendi oturur.
 Gezen tilki yatan kurttan iyidir.
 Gız halaya oğlan dayıya çeker.
 Görmeyene bir kere, görene bin kere sorulur.
 Güttüğümüz üç davar, ıslığımız Köroğlu'nu aşar.
 Hacı hacıyı Mekke'de, deli deliyi dakkada bulur.
 Hayırlı evladım var deme el koynuna girmeyince.
 Hayvanın akli varmış da fikri yoğmuş.
 Hazıra Hasan Dağı dayanmaz.
 Her dağın dumanı kendine göredir.
 Her köyden bir deli gelir, huyunu alır da gelir.
 Her köyden bir deli, Kurucaköy'den kim gelirse gelsin.
 Herkes sakız çiğner, ama yörük kızı bir farklı çiğner.
 Her velinin bir delisi olur.
 Huy canın altındaymış, can çıkmayınca huy çıkmazmış.
 Isıracak köpek dişini göstermez.
 İti an çomağı hazırla!
 İyilik iyilik olsa goca öküze bıçak çalınmaz!
 Jandarmanın arkasından giden gelir de imamın önünden giden gelmez.
 Karpuz kestim yiyen yok, benim derdimi soran yok.
 Kart öküz saptan çıkmaz.
 Kasım karadan, zemheri aradan.
 Kasım'da sayılır koyun sürüsü!¹⁹⁰
 Katıra sormuşlar "Baban kim?," "Dayım Abant'ta fayton çekiyor." demiş.
 Katıntı savak savar!¹⁹¹

190 Kasım ayında "katındı kışı"ndan gelen koyunların sayısı ne ise asıl sayı odur. İlkbahar mevsiminde köy katındısına koyunları katarken sayı fazla olur. Kurt kapması, hastalık, ölüm derken sayı azalır. Bu yüzden "Koyun kasımda sayılır." denir.

191 Savak sıra, katıntı sürü anlamına gelir. Önceden az koyunu veya keçisi olan (10-15 civarı) kişiler, koyunları çok olanın sürüsüne bunları katarmış. Ne hikmetse kurtlar da koyunu çok olanın değil de az olanın yani katıntının koyununu kaparmış. Bu yüzden bu söz söylenmiştir.

Katır atasını beğenmezmiş.¹⁹²

Kedinin yivriği samanlığa kadardır!¹⁹³

Keçinin çıktığı yere olağı da çıkar.

Kendi başını bağlayamayan, gelin başı bağlar. ("Kendi başını öremeyen gelin başı örer." şekli de vardır.)

Kırk yıl gıranlık gelmiş de vadesi yeten gitmiş. ("Kırk gün kıran olmuş, gene de eceli gelen ölmüş." şekli de vardır.)

Kız büyüttüm, komşu ettim; oğlumu everdim elti ettim.

Kızın elde yatmasın, oğlun elin ekmeğine bakmasın.

Koca elde, oğul belde; ana-baba-kardeş nerde?

Kocanın iki kaşığı varsa birini kır.

Koç kuzuya ne kadar meler!

Koçtan olur kuzu.

Kork Allah'tan korkmayandan!

Koyun güden kurdu görür.

Koyunun kuyruğu ne kadar büyük olursa olsun kendi arkasını kapatır.

Koyver deliyi, boylasın Bolu'yu.

Köpeğe dalanana kadar çalıya dolanmak hayırlıdır.¹⁹⁴

Köpek bir yalağa (yal yediği kaba) işemez!

Köpek köpeğin etini yemez. ("İt itin etini yemez." şeklinde de söylenir.)

Köpek padişah tanımaz!

Köpek pislerken dövülür!¹⁹⁵

Köroğlu'ndan taş yuvarlansa gelir beni bulur. ("Köroğlu'ndan yuvarlanan taş beni bulur." şekli de vardır.)

Köroğlu'nda ağaç devrilse dalı bana çarpar.

192Çocukları kendisine benzemeyen anne-babaların serzeniş olarak söyledikleri bir sözdür

193Tembel insanların gayretlerinin kısa ve semeresiz olduğunu ifade eden bir atasözüdür.

194Buraya kadar derlenen sözlerde öğrencimiz Yasin Kurukahveci, İlhan Fidan, Ali Bilgi ve Hüsnü Çetinkaya'nın katkıları olmuştur. Ayrıca Mehmet Solmaz, "Dörtdivan Yöresi Dil ve Folklor Malzemesi ve Dede Korkut Hikâyeleri", DİVANKAV Bülteni, S. 8, Haziran 2005, s. 16-20; Mehmet Solmaz, "Aldağda'ki Süte Yoğurt Çalmak", DİVANKAV Bülteni, S. 8, Haziran 2005, s. 20 kün-yeli yazılardan istifade edilmiştir.

195Köpeklerin en zayıf oldukları an pisledikleri zamandır. Bu atasözü şerrinden korkulan insanlar için mecazen söylenmiştir.

Köy damında saman, yayla damında duman yenir.¹⁹⁶

Kul kula bir şey yapamaz, ne yaparsa ölüm yapar!

Kurdun tüyü değişir, huyu değişmez.

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur.

Kuş gördüğü yuvayı yapar.

Mart kapıdan bakturu kazma kürek sapı yakturu. ("Mart kapıdan bakturu ot saman toplatduru." şekli de vardır.)

Malı olanın halı olur.

Nazar hayvanı pazara, insanı mezara kadar götürür, derler.

Odanın tadını odun, evin tadını kadın getirir.

Oğlu olan evermiş, kızı olan çıkarmış.

Ortak atın belinde yara eksik olmaz.¹⁹⁷

Öküz eşiyen hoşulmaz.

Öküzün damdan, çobanın elden olacak.

Öküzün yalakası gider kasabın bıçağını yalarmış.

Ölecek karga kırılacak dala konar!

Ölecek sıçan kedinin ayaklarını gıdıklarmış!

Ölmek de bir nimet!

Ölmekten değil, ölememekten kork!

Ölünün yüzü soğuktur.¹⁹⁸

Rahmet gökten, asalet kökten gelir.

Rast giderse işin mermere geçer dişin, ters giderse işin kadayıf yerken kırılır dişin.

Rüzgârsız harman olmaz.

Sadık bir dostum var deme başına bir hal gelmeyince. Vefakar karım var deme yok günü görmeyince. Tarlada ekinim var deme ambara girmeyince.

Sahibinin hatırına köpeği taşlanmaz.¹⁹⁹

¹⁹⁶Bu atasözü iki anlama gelecek şekilde kullanılır. İlkine göre yaylanın havası köyün yeminden yeğdir. İkincisine göre kişinin rızkı yerine göre değişir.

¹⁹⁷Ortak kullanılan eşyaların muhakkak bir yanında zarar-zıyan bulunur, anlamında söylenen bir atasözüdür.

¹⁹⁸1) Ölen kişi, insanın birinci dereceden yakını olsa bile o artık başka birisi gibidir. 2) Ölüden korkulur, çekinilir.

¹⁹⁹Bir kişi ne kadar geçimsiz olsa da sevilenin hatırına ona bir şey denmez, anlamında söylenir.

Dörtdivan'dan bir kış manzarası.

Sarımsağı gelin etmişler, kırk gün kokmamış.
 Saruğu beyaz takar, sabunu veresiye alırlar.
 Sen ala koyunu soruyorsun, koyun sürüsüyle gidiyor!
 Sen bilirsin bir iki; ben bilirim on iki.
 Serçeden korkan darı ekmez.
 Sofrada elini, mecliste dilini kısa tut.
 Sokak köpeğinden davar köpeği olmaz.
 Söz ölüm getirmez!²⁰⁰
 Susmayan it sürüye kurt getirir.
 Tabakanda tütün değil, akıl başta bütün değil.
 Tarlada izin olsun, yemeye yüzün olsun. ("Tarlada izi olmayanın yemeye yüzü olur mu!" şekli de vardır.)
 Terzinin düğmesi, ustanın merdiveni olmaz.
 Tilki pazara inmez.²⁰¹
 Tilkiye sormuşlar "Tavuk sever misin?" diye. Güleceğini tutamamış.
 Ucuz etin yahnisi tencere dibi dutarmış!
 Ustayı çalıştırırlar, deliyi konuştururlar.
 Uzun kurağın uzun yağışı olur.
 Üç elli, yaz belli.
 Üç gün yatak, dördüncü gün toprak!
 Yalan dünyanın işi bitmez, elinin yüzünün garası gitmez.
 Yalcı köpekten kurtçu yavru doğmaz!²⁰²
 Yarım esmezler, bütünü kesmezler.²⁰³
 Yatan değil, vadesi gelen ölür.
 Yayla yayman, kimseyi sayman!²⁰⁴

200 İki anlamda kullanılır: 1. Ölümden bahsedilse bile ölüm olmaz. 2. Vasiyet eden biri hemen ölecek diye bir kaide yoktur.

201 Kalabalık ortamlara girmeyen insanlar için söylenir.

202 Tembel kimselerin çocukları çalışkan olmaz, anlamında söylenir.

203 Cimriler için söylenir.

204 Köylerde arazi dar ve kısıtlı olduğu için özellikle bayanlar hayvan salma, otlatma konusunda sıkıntı çeker ama yayla geniş olduğu için kimseye muhtaçlığım yoktur, anlamında ifade edilir.

Yayladaki kız süt gönderene kadar evdeki gelin çorbayı pişirir.²⁰⁵

Yaz vermesi, güz vermesi, sonra inkar gelesi. (“Yaz gelesi güz gelesi sonra inkar gelesi!” şekli de vardır.)

Yerdeki yüz çiğnenmez.

Yılan yılan iken toprağı gıdı ile yer.

Yi eti iç suyu ağzın bala dönsün, yi tatlıyı iç suyu ağzın yala dönsün!

Yivrik at yemini kendi artırır.²⁰⁶

Yokuşun dibinde öküz beslenmez.

Yüzler düzler.²⁰⁷

Zahranın iyisini marda go, marda gomassan ala dananın derisini avlaya arda go.

Zengin dağı aşırır, züğürt düz ovada şaşırır.

Dörtdivan geleneksel yayla mimarisine bir örnek. Amanlar Yaylası.

205 Uzaktaki ne kadar değerli olsa da kıymetini bilmediğin ve yanındaki kişiler daha faydalıdır, anlamında söylenir.

206 Yivrik, güzel yürüyen, rahvan demektir. İşini güzel ve layıkıyla yapan kimselerin bunun karşılığını muhakkak aldığını ifade eden bir atasözüdür. “Yivrik” yerine Anadolu’da bazı yerlerde “Rahvan” veya “Yağız” dendiği de olur.

207 Kasım yüz için söylenen bir sözdür. Bu günde aşırı kar yağar ve her yer kar beyazından örtürü bembeyaz gözükür.

DEYİMLER

Ağalara yat, çobanlara dert günü: Serin, yağışlı ve puslu havalar için söylenir.

Ağırlığını yencitmemek: Acele etmemek, önemli bir işte çabuk hareket etmemek.

Ağzı samanlı: Saf ve hakkını savunamayan kimseler için söylenir.

Aladağ'daki süte yoğurt çalmak: Olmayacak bir işe başlamak. "Aladağ'da süte köyde yoğurt çalmak...", "Aladağ'da süte yoğurt çalmak...", "Aladağ'daki süte göce çorbası vurmak...", "Aladağ'daki yoğurda köyde çorba çalmak...", "Yayladaki yoğurda çorba çalmak", "Yayladaki süte yoğurt çalmak!" şekilleri de vardır.²⁰⁸

Alıyla girmek salıyla çıkmak: Evlenen kızın yüzüne al duvak örtülür. Gelin yeni evine alıyla girer. Ölene kadar bu evden eşinin rızası olmadan çıkmaz. Ancak salıyla öldüğünde çıkarılır.

Apolyiye vermek: İlan vermek.

Arı yuvasına çomak sokmak: Ortalığı karıştırmak.

Aslı yok yaylasında koyun gütmek: Bol keseden laf savurmak.

Ataş gibi (olmak): Çok kıvrak olmak.

At kulağı gibi: İki kardeşin veya iki kimsenin dinamik, genç ve çalışkan olduklarını anlatan bir deyimdir.

Ballı muşamması olmak: Tanıştıktan sonra çok samimi olmak.

Balta küpe geçti: İki anlamda kullanılan bir deyimdir. 1) Karşı tarafın işi oldu, bize ihtiyaçları kalmadı, anlamında söylenir. 2) Olacak olan oldu, yapılacak bir şey kalmadı, anlamında kullanılır.

Başı gayısına düşmek: Başına gelen dertlerle meşgul olmak.

Başında olan bit ayağına toplanmak: Korkmak.

Başını bağlamak: Evlendirmek. Söz kesmek, nişan yapmak.

Batgunda galmak: "Acelen mi var!" anlamında kullanılır. Ör.: "Batgunda mı galdın!"

Bazar harcı: Pazarda harcanacak para.

Benizi çaluk gibi olmak: Benzi sararmış olmak.

Bit bit gonuşmak: Çok konuşmak.

Bıza yalamış gibi: Saçlarını ıslatıp yatırarak tarayanlar için söylenir.

Bi goşuma varıp gelmek: Hızlıca gidip gelmek.

²⁰⁸Bu deyim çok çeşitli şekilleri vardır: "Kasaptaki ete soğan doğramak, yayladaki yoğurda mantı/sarımsak kesmek, doğmamış çocuğa don biçmek" gibi.

Bi varıma gidip gelmek: Çabucak gidip gelmek.

Bir öleceğimi bilmem: Her şeyi bilmek. Neyin olacağını önceden tahmin etmek ve bunların hep gerçekleşmesi.

Bizim orada el kadar etimiz var: Evlenip barklanan kız çocuklar için söylenir.

Boş boyundurukta gezmek: Zahmet görmeden yaşamak, çalışmamak.

Çıra gibi (olmak): Kırmızı yüzlü sağlıklı kişiler için kullanılır.

Çıtır pıtır olmak: Yakışıklı ve güzel olmak.

Daha kefeni solmamak: Yeni ölen birinin hoşlanmadığı bir işe cenazeden hemen sonra kalkışmak veya o işi yapmak.

Dala budağa dokunmak: Söylenen sözlerde başkalarını da ima etmek.

Deli deyya: Boş yere gezen kişiler için söylenir.

Deliye daş anmak: Yapılmasından hoşlanılmayan, sevilmeyen ve tasvip edilmeyen bir şeyi bunları yapabilecek kimselere hatırlatmak.

Dili balta gibi olmak: Kırıcı, kaba saba konuşmak.

Dögüşte daş, yağmurda yaş görmemek: Hayatın hiçbir müşkülüyle karşılaşmamak.

Dömeni bozuk (olmak): Maddî durumu ve işleri bozuk olanlar için kullanılır.

Dömeni döngün (olmak): Maddî durumu ve işleri iyi olanlar için kullanılır.

Düğün öküzü gibi olmak: Sürekli boş yere çaba sarf etmek.

Düz ovada sivri bela (olmak): Her hâliyle sıkıntılı olmak.

Ekmeğe köpek: Hiçbir iş yapmayıp hayatı yemek içmekle geçen boğazına düşkün kimseler için söylenir.

El elde baş başta (kalmak): Tek başına çaresiz olmak, parasız pulsuz kalmak.

El ekmeği: Kız çocukları için söylenir.

Eli çakallı: Gittiği yerden bir şey çalan insanlar için kullanılır.

Esgeri gibi (olmak): Genelde havanın çok soğuk olduğunu belirten bir deyimdir.

Evin kızını eve gelin etmek: 1) Amca çocuklarını evlendirmek. 2) Bir eşyayı, malı başkasına satmayıp akraba veya arkadaşlar arasında değiştirmek.

Fıçı gibi (olmak): Kısa boylu, kilolu kişiler için kullanılır.

Gabcuk gibi (olmak): Çok zayıf ve uzun kişiler için söylenir.

Gatındı kışı yağmak: Önceden her evin koyun, keçi türünden az çok davarı olurdu. Yayla zamanı geldiğinde bu hayvanlar bir çobana katılırdı. Bu hayvanların hepsine birden “katındı”, Dörtdivan deyişiyle “gatındı” denirdi. Bu hayvanlar bahar ve yaz

ayları boyunca yaylada kalırdı. Ekim veya kasım aylarında kar yağarsa çoban, bu hayvanları sahiplerine iade ederdi ve onlardan yaptığı işin karşılığı olarak belli bir ücret alırdı. Yağan bu kar “Gatındı gışı yağdı!” diye ifade edilirdi. Bu kar yağışından sonra hayvanlar bir dahaki döneme kadar çobana verilemezdi. Herkes hayvanlarını kendi otlatırdı.

Gaynata minderi: Evin muteber bir köşesi. Büyük minder.

Gelin arabası gibi: Gösterişli, süslü arabalar için söylenir.

Gelin gibi: Taze, yeni şeyler için söylenir.

Gelin yüzü yazar gibi yapmak: Bir işi itinalı, dikkatlice yapmak.

Gelüsem öldürün: “Dediğimi yap yoksa seni çok döverim!” anlamında kullanılan bir deyim.

Gıran artuğu gibi kalmak: Sadece kendisi kalmak. Yapayalnız olmak.

Gıyamat gibi: Çokça, bolca.

Hakkında âyet mi var: “Çok mu önemli, düzelmeyecek bir şey mi?” anlamında kullanılan bir deyim.

Hanay gibi: Uzun ve dar yapılar için söylenir.

Hasıl hasıl olmak: Çok yorulmak, nefes nefese kalmak.

Hergele gibi: Hergele, doğaya salınan at topluluğu, yıldı demektir. Boşta gezen, iş yaramayan ve topluca hareket eden insanlar için söylenen bir tabirdir.

Her yer kazan kulpı: Havanın kapalı oluşunu anlatırken söylenir.

Hora geçmek: Memnun olmak. Bir şeyin faydasının dokunması.

Hussa çekmek: Dertli, kederli olmak.

Ivgalı yatmak: Temkinli uyumak.

İçinde kırk tilki dolaşmak: Fesat saçan, içinde kötü niyet taşıyan insanlar içinde söylenir.

Kafasını mezar tahtasına vurmak: Dünyadaki yaşantısına göre bir insanın kabirdeki hesabının güç oluşunu anlatmak için söylenir.

Kanına ekmek doğramak: Bir kişi hakkında kötü düşünmek.

Karnına büküntü gelmek: Karnı ağrımak.

Katır (eşek) inadı: Aşırı inatçı kimseler için söylenir.

Kazan koyma: Dörtdivan'da köylerin büyük kısmı Ulusu ve Eğeci akarsularının kenarına kurulmuştur. Evlere su gelmeden ve çeşmelerden su akmadan önce bu köyler akarsu kenarlarında “sıbatlık” denilen yapılarda çamaşır yıkarlardı. Çamaşırlar belirli bir sıra ve düzen hâline yikanırdı. Sıvatlıklarda dört-beş metre karelik yassı taşlar bu-

lunurdu. Ne kadar taş varsa gün içerisinde o kadar çamaşır yıkayan olurdu. Çamaşır yıkama sırasına “çamaşır löbedi”, haftada bir gün çamaşır yıkamaya da “kazan koyma” denirdi.

Kazdağlı: Başboş gezen insanlar için kullanılır.

Kedi bazmaçla (bazlama ile) girer: Evlerde veya bir yerde açılan deliğin büyük olması.

Kedi kuyruğuyla oynar gibi: Karşısındakini hafife alarak muamelede bulunmak.

Kendini deli yerine koymak: Delirmiş gibi davranmak.

Koşu beygiri gibi: Uysal anlamda kullanılan bir deyimdir.

Köprü olsa da üstünden geçmemek: Eskiden iyiliği görülen insanlara zarar vermemek, onlara vefa göstermek için söylenir. Örnek: “Köprü olsan da üstünden geçmem.”

Kurdun nerden geleceğini bilmek: Kimden zarar geleceğini bilmek.

Kuz Tilkisi: İçinden pazarlıklı insanlar için söylenir.

Laf gavutlamak: Konuyu değiştirmek, duymazdan gelmek. Örnek: Teyzeme yaşını sordum, laf gavutladı.

Mehel olsun: “Ders olsun, tecrübe olsun” anlamında söylenir.

Mele kaşavusu: İki kişinin arasını açan. Fitneci.

Mihman olmak: Misafir olmak.

Nargını dakmak: Birine ceza vermek, onu pişman etmek.

Nasibini tilki gibi gezerek aramak: Çok çalışıp çabalayarak bir şeyler elde etmek.

Nazarı urgan kırmak: Nazarı çok dokunan kişiler için söylenir.

Otlamadan gökleme: Hiçbir icraatta bulunmadan konuşmak. Boş konuşmak.

Öküz arabası gibi: Ağır ağır yürüyen insanlar için söylenir.

Ölenler yürüye yürüye mi gitti: 1) Komşu hakkından bahsedilirken söylenir. 2) Hayırlı bir iş esnasında ölenler için sadaka ve hayır toplanırken söylenir.

Öllüğün körü! (Elinin körü): Hoşa gitmeyen bir tavır, davranış veya söz karşısında azarlama ifade eder.

Ölü eti yemek: 1) Ölenler hakkında gıybet etmek. 2) Çocukların gece sakız çiğnemesi.

Ölümü gösterip kansere razı etmek: İmkânsız gösterip zoru kabullendirmek.

Ölünün hatırı diriden fazla sayılmak: 1) Ölüye saygı göstermek. 2) Kişilere öldükten sonra değer vermek.

Ölüyü hortlatmak: Ölenler hakkında iyi şeyler söylememek, ölen kişiye beddua etmek.

Pesend altında kalmak: Zan altında kalmak.

Pesent etmek: Gıpta etmek.

Salgun salmak: Para toplamak için haber salmak.

Salı içinde kalmak: Yapacak daha birçok işi olmak. Örnek: “Rahmetli daha neler neler yapacaktı. Salı içinde kaldı.”

Samanlık gibi: Geniş ve yüksek evler için söylenir.

Sayrılı gibi (olmak): Telaşlı ve sancılı bir şekilde ortada dolaşan kişiler için söylenir.

Selefte gezmek: Çalışmamak, boşta gezmek.

Sen tilkiysen ben de kuyruğuyum: Özellikle uyanık geçinen insanlara hitaben “ben senden daha uyanığım” anlamında söylenir.

Sular coştı, deliler azdı: Bahar ayları geldiğinde sular coştığı gibi delilerin hareketlerinde de değişmeler olur.

Suyu soğulmuş değirmen gibi: Tenha, kimse kalmamış yerler için söylenir.

Sükkam olmak: Grip veya nezle olmak.

Sürgenin ucu kaçmak: İpin ucunu kaçırmak, aşırıya gitmek.

Sütçü beygiri gibi: “Dur” denilen yerde duran, “yürü” denilen yerde yürüyen ve ortalıkta dolaşan kimseler için söylenir.

Şam şeytanı: Çok uyanık kimseler için söylenir.

Şeytanla alakayı kesmek: Ölenler için kullanılan bir deyimdir.

Tabuttan kolu çıkmak: 1) Yaşarken hak hukuk, haram helal bilmeden yaşayanların ölümünün zor olması. 2) Yaptıklarının kabir öncesinde, dünyada iken karşılığını görmek.

Taya gibi: Annesinin yanından ayrılmayan çocuklar için söylenir.

Tilkiye kümes bekletmek: Kendisinden zarar gelebilecek bir insana çıkarına uygun bir iş yaptırmak.

Tutulmadan eskimek: Yeni bir şeyi alıp kullanmadan eskitmek. Araç gereç ve elbiseler için kullanılır.

Ummu oluvermek: Bir kişinin bir şeyi yiyememe hâli.

Üflüh çalmak: Işık çalmak.

Ümüğden geçce: Etrafına faydalı olan birinin bir işi düştüğünde o işi karşılıksız yapan insanlar için söylenir. Bu deyim bir insanla ilgili referansta bulunurken söylenir. (Ör.: -Hüdâyî nasıl birisidir? – Niye sordun? –Geçen gün arabayı istedi de benden... -Ver ver Hüdâyî ümüğden geçer!)

Vizelek-cız tutmak: Hayvanlara sineklerin saldırmasını ifade eder.

Yal deviren: Yaptığı işlerle, söylediği sözlerle ciddiye alınmayan, laf kalabalığı yapan kimseler için kullanılan bir tabirdir.

Yandığı yerde söğünmek: Başladığı yerde bitmek.

Yayla kapısı gibi gıcırdamak: Yayla kapıları menteşesiz olduğu için açılıp kapanırken devamlı ses çıkarır. Çok konuşan, sesi tiz çıkan kişiler için bu deyim kullanılır.

Yayla kapısı gibi: Çok geniş, büyük alanlar ve girişler için kullanılır.

Yayladaki süte yoğurt çalmak: Olmayacak bir işe kalkışmak.

Yedi gırım dört köşe: Çevredeki herkes, tüm akrabalar anlamına gelir. Örn: Ahmet yedi gırım dört köşeyi toplamış, sanki düğün ediyor.

Yongayla kaşınmak: Parasız kalmak.

Yorgan yamamak: Hasta olmak, yatmak.

Yumruğuyla yoğurt yemek: Bir işi kendi başına başarmak.

Yüreği kolay olmak: Bulantı geldiğini ifade etmek üzere söylenir.

Zır beyaz (olmak): Bembeyaz şeyler için söylenir.

Himmet Dede'den Sayık Köyü'ne ve Dörtdivan ovasına bakış.

HALK DEYİŞLERİ

Dörtdivan'da manzum söz söyleme geleneğinin olduğu bazı örneklerden anlaşılmaktadır. Kafiyeyle söz söylemeye bu yörede "oranlama" denmektedir. Ayrıca hikaye uydurma da bu isimle bilinmektedir. Bu durum yöredeki zengin bir anlatı geleneğinin olduğunu göstermektedir. Dörtdivan'dan derlediğimiz halk deyişlerinin bazıları şöyledir:

Kazlar kabak oluyor; kalk gelin akşam oluyor.

*

Biz Dörtdivanlıyuz, ilaçta bile pazarlık ederüz.

*

Dünür geldim bu evin kızına
Yazı yazdım aynasına tozuna.

*

Bacanın dumanı, arabanın egzosu gibisin.

*

Balıkliyı aşmıcan, Puhlar'a yanaşmıcan, akşamdan kalan aşınan, alırlar canın işinen...

*

Ne zorumuş bu dünyanın feti fendi
Kayalı bunardan bir tas su götürüvermedi
Bizim Kör Hamdi ²⁰⁹

*

İki ineğim var cırtlaturun
Evimi hanayımı tırtlaturun
Mahalleyi severin
Otumayı everin ²¹⁰

*

Yayaların olukları eşiklikde uyuklar.

*

Beline beş dilim ekmek sarasın, bayır belen aşasın, köfünleri kazasın, satamazsın, evdekilere gızasın.

²⁰⁹Buraya kadar derlenen sözlerde öğrencimiz Hüsnü Çetinkaya'nın katkıları olmuştur.

²¹⁰Buraya kadar derlenen sözlerde öğrencimiz Cafer Öksüzoglu'nun katkıları olmuştur.

Altı gazına bakamıyon, paçasının gaytarını dakamıyon.²¹¹

*

Kuru kına yaş kına
Köydekilerin aşkına

*

Kimi gider Bolu'ya, kimi gider yalıya...

*

Dünyaya gelen veliler
Aldanıp aldanıp giden deliler
Eğer ibret almak istersen
Yeter (sana) ölümler²¹²

*

Gar yağar buram buram, evim yok nerde duram.

*

Karşıda karaçalı
Seni bana vermezler
Git şurdan sıracalı!

*

Pilav “Beni kimse soğutamaz!” demiş. Yoğurt da öte yandan “Öhö!” deyince pilav
“Benim sana lafım yok ak gözlüm!” demiş.²¹³

*

Sofrayı gurdum kaksuz gelmedi dadı, gaz olaydı Şerif gıza çıkarırdım budu.

*

Fırından çalınan kaz için:

Her ... eniştesini götüdü, Yaşarınan keloğlan gazın işünü bitidü, iki tavuk kesdüm
sofraya da yetüdüm. Fırına bak dedüm bakmadı, Yaşar'ınan keloğlan Topçuların
adamlarını takmadı. Topçuların adamları da kimseye bi şey yapmadı. Fırına gittim
çektim tepsiyi gazı çekeyim diye, tepsi boş geldi. ²¹⁴

*

211 Kaynak kişi: Pakize Ertuğ, İlkokul mezunu, ev hanımı. Kurucaköy’de ikamet ediyor. Altmış yaş civarı. Derleyen: Muhammet Ali Yıldız.

212 Goca Ağa lakaplı doksanlı yaşlarda vefat eden Dörtdivanlı bir esnaftan derlenmiştir.

213 Özgür Yücel’den alınmıştır.

214 Kaynak kişi: Ayşe Hızlıoğlu, Doğum: 1944, Adakınık Mahallesi’nde ikamet ediyor. 1981 senesinde okuma seferberliğinde okuma yazma diploması almıştır. 1 Ekim 2020 tarihinde derlenmiştir.

Dörtdivan'ın koyunu, sahibinden alır huyunu!

*

Akıllı sinek Aladağ'dan boş sepet içinde pazara üzüm yemeye gelirmiş. Akılsız sinek fakirin yarım salkım üzümüyle Aladağ'a gidermiş.

*

Yaş kesen (tomruk, odun, sitek, kağıtlık) kişi ne kadar çok para kazansa da bereketi olmaz.

*

Burası Bolu, öyne de olu, böyne de olu!

1950'li yıllardan kalma bir heybe. Dörtdivan-Dülger Köyü.

Kaynak kişilerden Mustafa Doğan'la Dörtdivan Çok Programlı Anadolu Lisesi'nde yapılan bir görüşme sırasında çekilen bir fotoğraf.

HİKÂYELER ve EFSANELER

Babanerdesin Köprüsünün Hikâyesi

Yer isimleri bir mekanın hatırasını taşır. Bunların bazılarının isimlerinin hikâyesi hayli ilgi çekicidir. Dörtdivan'dan Aladağlar'a giderken geçilen "Babanerdesin Köprüsü" de bunlardan birisidir. Rivayete göre bir aile atla, arabayla yaylaya göç etmektedir. Evin reisi bu köprüyü geçerken öküz arabasından suya düşer. Bu yolculuk gece yapılmaktadır. Gelin "Baba nerdesin? Baba nerdesin?" diye babasını arar. Babası da "Kızım şurdayım, kızım burdayım!" diye karşılık verir. Bu sırada gelin de suya düşer. İkisi de boğularak can verir. Gelinin canhıraş haykırışı ve feryadı bu köprüye isim olmuştur.

Çayın Hikâyesi

Adamın bir yayladan şehre inmiş. O sırada çay da yeni çıkmış ve içilir olmuş. Bu olay çok uzun bir süre önce yaşanmış. Adam şehre gelince çayı görmüş. Methini iştmiş. "Bir içeyim, bakalım nasılmış!" demiş. İçmiş ve çaydan çok memnun kalmış. Bir zaman sonra şehirde eksiklerini gidermiş. Yayla yollarına düşmüş. Tabii, aylardan beri yaylada duran insanlar şehirden ve köylerinden bir habere hasret kalmışlar. Adam gelince ona "Ne var, ne yok!" diye sormuşlar. Adam durumu, vaziyeti anlatmış. Söz arasında çaydan bahsetmiş. Çayı o kadar methetmiş ki, dinleyenlerin ağzı açık kalmış. "Hâsılı" demiş "Çay diye bir şey yetiştirmişler. Adam onu içince bütün yorgunluğu gidiyor. Sanki damarlarından aşağı doğru sıcak kan gidiyor. Onu bunu bilmem, insan senede bir defa da olsa çay içmesi lazım!" demiş.²¹⁵

Süslü Kemâl

Süslü Kemâl, Dörtdivan'ın Hacetler Köyü'ndendir. Bu adam rahat yaşayışı, iki kere evlenmesi ile yörede bilinir. Bir gün iki hanımını yanına almış. Bunlar da biraz yaşlıymış. Yine iki evli bir adama "Hayatım da hayat!" demiş. O adam da "Hayatın hayat ama yanındakiler de hayat!" demiş.

Çocuk ve Kabak

Aşağıdüğer Köyü'nde yetişen kabaklar Dörtdivan'da meşhurdur. Bu kabağın şöhretini anlatmak üzere şöyle bir anekdot nakledilir:

"İlçemizde her yıl eylül aylarında panayırlar kurulur. Panayırların birinde bir çocuk kaybolur. Hava kararmaya başlar, çocuk köyüne gitmek üzere yola koyulur. Ancak yolu şaşırır ve Adakınık Köyü'ne düşer. Burada ailenin biri çocuğa "Nerelisin, kimlerdensin?" diye sorarlar, çocuk bir türlü cevap veremez. Ev sahibi yatalım bakalım,

²¹⁵Bu hikaye 17 Şubat 2020'de Terzi Burhan Ağabey'de Dörtdivan-Merkez'de tarafımdan derlenmiştir.

sabah ola hayrola der ve uyurlar. Nihayet sabah erkenden çocuk uyanır ve ‘Ana kabak!’ der. Bunu duyan ev sahibi: ‘Götürün bu çocuğu Düğerliymiş!’ der. O gün bu gün Düğer halkı çevrede ‘Kabakçı’ lakabı ile anılır.”²¹⁶

Köse Kadioğlu

Dörtdivan’a ilk yerleşenlerden birisi Köse Kadioğullarıdır. Bugün bu sülaleye mensup olanlar Kadılar Mahallesi’ni oluşturmaktadır. Rivâyete göre Köse Kadı, Dörtdivan ovasına gelince yerleşmek için bir yer aramış. O sıralar Koroğlu Kayası’na çıkmış ve “Hey gidi Dörtdivan! Bir kişiye çok, iki kişiye az geliyon!” demiş. Herhalde bu söz, Türklerin konar göçebe yaşadıkları dönemin hatırasını taşımakta ve hayvanlarına otlatacak yer arayan kimselerin endişesini taşımaktadır.”²¹⁷

Hacı Müderris’le İlgili Bir Anlatı

Dörtdivanlı Hilmi’nin dedesi Hacı Müderris’le ilgili Doğancılar Köyü’nde bazı menkıbeler nakledilmektedir. Bunlardan biri şöyledir:

Hacı Müderris, sabahın erken vakitlerinde evden çıkıp gider ve gün ışıyınca tekrar eve dönermiş. Onun bu gidip gelmeleri bir süre sonra hanımının dikkatini çekmiş ve kadın suizanna düşüp eşi hakkında kötü şeyler düşünmeye başlamış. Ancak Hacı Müderris, kırklarla sabah namazını beraber kılmaya gidiyormuş. Bir gün Hacı Müderris, geç kalmış. Giderken bir kavak ağacının secde hâlinde olduğunu görmüş. Kendisine belki inanmazlar diye mendilini ağacın tepesine bağlamış. Sabah çiftine çubuğuna giden köylüler ağacın tepesindeki mendili gördükçe “Müderris Hoca’nın mendili bu!” demiş. Rivayete göre kırkların yanına varan Hacı Müderris’i erenler ikaz etmişler. İçlerinden birisi elinin ayasını gösterip güneşin doğduğunu kendisine bu suretle göstermiş. Bir diğer rivayette Hacı Müderris’in vefatından sonra evinden Kuran-ı Kerim tilaveti sesleri geliyormuş. Köylülerden buna şahit olanlar olmuş. Bu ev bir yangın esnasında yok olmuş.

Müderris Hacı Muhammed Emin Efendi ile Filibeli Hacı Hafız Hoca

Müderris Hacı Muhammed Emin ile Filibeli Hoca medreseden arkadaşdır. Salih Sayılır da Mudurnu’ya mukabele okumaya gider. Filibeli Hoca ile ikisi burada tanışmışlar. Filibeli Hoca onun Dörtdivanlı olduğunu öğrenir. Muhammed Emin Hoca biraz minyon tipli olduğu için yörede “Küçük Hafız” diye bilinmektedir. Filibeli Hoca, ayrılırken Salih Sayılır’a “Bizim Küçük Hafız’a çok selam söyle!” diyor. Salih Sayılır “Hoca Efendi, onunla bizim köy arasında biraz mesafe var. Ama ben selamını ileti-

216Bekir Özalp-Recep Şengün, “Aşağı ve Yukarı Düğer Köyü”, DİVANDER, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 34.

217Kemal Köse’den derlenmiştir.

rim.” diyor. “Evlat sen onu üç yol çatında görürsün!” diyor. Salih Okumuş bunun üzerine Mudurnu’dan Dörtdivan’a doğru yola çıkmış. Küçük Hafız da yayladan çıkmış, önüne bir taş katmış, onu yuvarlaya yuvarlaya Çoraklar’a doğru gelmekteymiş. İkisi Çoraklar ile Bayramlar’dan gelen yolun kesiştiği yerde karşılaşıyorlar. Salih Okumuş ile Küçük Hafız sohbet ediyorlar ama Salih Hoca selamı unutuyor. Tam giderlerken Küçük Hafız “Eee hani bizim ihtiyarın emaneti!” diyor. Salih Hoca bunu naklederken “Aklım duruvercekti!” diyor. Bu hadise Küçük Hafız’ın kerameti olarak Dörtdivan’da nakledilmektedir.²¹⁸

Adil’e Süt Kadir’e Ayran Deyimin Hikâyesi

Adakınık Mahallesi’nde “Adil’e Süt Kadir’e Ayran” diye bir deyim vardır. Adakınıklı şair Servet Yüksel bu deyimın hikâyesinden şöyle bahseder:

“1940’lı yıllar olsa gerek. Hikayemizin kahramanları o kıtlık senelerinin, o zor günlerin çocukları. Lastik ayakkabıların yeni yeni çıktığı, insanlarımızın iyi-kötü hayvancılıkla idare ettiği netameli zamanlar.. Adil ile Kadir de birer amca çocuğu olarak haliyle beraber oyun oynuyor, acıkınca da evlerinde Allah ne verdiyse, anneleri önlerine ne getirirse atıştırıyorlar. Artık yok muydu, yoksa öyle mi denk geldi? Bilemiyoruz. Bir ara nasıl olduysa Adil’in annesi oğluna bir bardak süt, Kadir’e de bir bardak ayran ikram ediyor. Bu olay bir kaç defa tekrarlamış da olabilir. Bugünkü tabirle ayrımcılığa uğramak Kadir’in zoruna gitmiş. Olacak ya günün birinde köyden birileri birbirinden ayrılmayan amca çocuklarına hal ve hatırlarını sormuş. Yapılan muameleden kırılan çocuk kalbiyle Kadir bize bir atasözü gibi yadigar kalan meşhur sözünü söylemiş: ‘Ne olsun, Adil’e süt, Kadir’e ayran’ demiş. Bugün bizim köyde (Adakınık) birine farklı muamele etsen, fazla ilgi göstersen, ya da misafirlikte olur ya ikramlarda farklılık olsa gülererek edecekleri ilk laf ‘Adil’e süt, Kadir’e ayran’ olur vessalam.”²¹⁹

Yaşlı Bir Teyze ile Köroğlu

Yaşlı bir teyze ile Köroğlu arasında geçen şöyle bir kısza vardır:

“Yaşlı bir nine yolda giderken ‘Köroğlu gözün kör olsun. Köroğlu gözün kör olsun!’ diye kendi kendine söylenip gidermiş. Köroğlu da, ihtiyar ninenin arkasından gelirmiş. Ninenin ‘Köroğlu gözün kör olsun!’ sözünü duyunca, nineye yaklaşıp ‘Nine sen Köroğlu’nu tanıyor musun?’ diye sormuş. Nine ‘Yok evladım, tanımıyorum.’ demiş. Köroğlu da ‘Peki nine sen, Köroğlu’nu tanımıyorsun da, niçin ‘Köroğlu gözün kör olsun.’ diyorsun?’ deyince, nine ‘Evladım, herkes öyle diyor da, ben de deyiveriyorum.’ diye cevap vermiş.”²²⁰

218Kadılar Mah. ’nden, İstanbul’da ikamet eden Nuri Sezgin’den 25/08/2020’de Dörtdivan merkezde derlenmiştir.

219Servet Yüksel, “Adil’e Süt Kadir’e Ayran”, Dörtdivan Dünyası, <http://www.dortdivandunyasi.com/yazarlar/yazi/adil-e-sut-kadir-e-ayran-188.html> [Erişim Tarihi: 26.08.2020]

220Yunus Baki Koçak, Gerede’de Dinlediğim İbret Verici Hikâyeler, Ankara 2012, s. 181.

Zır Beyaz

Dörtdivan'da "zır beyaz" diye bir deyim vardır. Bu ifade "saf beyaz" anlamında kullanılır. Fahri Kayaalp, bununla ilgili şöyle bir hikaye nakleder: "Dörtdivanlının biri İstanbul'un sosyete semtinde yağlı boyacılık yaparken, evin hanımı bizimkine der ki, 'Ustam şu duvar tamamen beyaz olacak, sakın ola ki başka bir renk kullanma.' "Tamam." der bizim Dörtdivanlı. "Ben burayı bembeyaz boyarım." der. Ama hanımefendi ısrarla başka renk kullanılmamasını tekrarlar. Bizimki az düşündükten sonra "Tamam abla anladım. Sen zır beyaz olsun, diyorsun değil mi?" Evin hanımı şaşkınlıkla der ki, "Ustam beyazın içine bir de zır katma!"

Aladağ'daki Gizemli Yer

Bir kadın akli dengesini kaybetmiş. Bu kadın insanların olmadığı ıssız yerlere ev yapar ve orada yaşarmış. Bazen evini bir ormana bazen de dağlara yaparmış. Kadın bir gün Kolan Kayası diye bir yere yerleşmiş. Yerin beş altı metre altını kazmış ve oraya kendisi için yer yapmış. Kadının bir de köpeği varmış. Bu köpek aslan gibi heybetliymiş. Kadın uzun yıllar burada yaşamış. Bir gün yaptığı bu mağara benzeri yer kadının üstüne çökmüş. Kadın ölmüş. Aslana benzeyen köpeği de taşlaşmış. Onun da üzerine zamanla kayalar düşmüş. Bu yere gidildiğinde toprağın altına doğru giden üç, dört basamak görülürmüş. Bir de köpeğin taşların üzerinde pati izi varmış. Bu dağ Aladağlar'da bulunurmuş.

Bayramlar Yaylası'ndaki Mesire Alanı

Bayramlar Yaylası'nda bir mesire alanı vardır. Bu alan bir adamındır. Geçmişte bu adamın rızası ile buraya bir mesire alanı yapılmıştır. Adam önceden burada çeşitli ağaçlar yetiştirmiş. Bu ağaçlara gözü gibi bakmış. Yıllar geçmiş ve adam bir gün vefat etmiş. Ölmeden önce bu ağaçların kesilmemesini ve kesilse bile bu alanın dışında yakılmamasını söylemiş ve aksini yapanlara beddua etmiş. Adam bunları söyleyince kimse o ağaçlara dokunmaya cesaret edememiş. Ama kadının biri bu kuralı çiğneyip oradan odun almış. Evine götürüp sobaya atıp yakmış. Bir süre sonra görünüşte hiçbir sebep yokken kadının evi tutuşmaya başlamış. Ev yanmış da yanmış. En sonunda yanacak bir şey kalmadığı hâlde ateş sönmemiş. Sonra o kadın evinin yanmış küllerini alıp o ormana koymuş ve evin yerinde yükselen ateş böylece sönmüş.

Sümme Yaylası'ndaki Teyze

Deveciler Mahallesi'nin Sümme Yaylası'nda bir yaşlıca teyze varmış. Herkesin onlarca koyunu, ineği varken bunun sadece bir koyunu varmış. Kadınlar yaylada bir araya gelirken kimi yağının, kimi de sütünün eksildiğinden söz edermiş. Bu teyzemiz de hep "Allah bereket versin!" diye dua edermiş. Hiç şikayet etmezmiş. Bu teyze her gün yayık yayar. Bunu görenler de bir koyunla bunu nasıl yapıyor diye şaşırırmış. O teyzenin ermiş kimselerden olduğuna, hatta geyiklerden süt sağdığına inanılmış.

Âşık Dertli'nin Dörtdivan Yılları

Âşık Dertli, ilk gençlik yıllarında Dörtdivan'ın Deveciler Mahallesi'nde Öliyenler Mahallesi'nde (şimdiki adı Osmanlı Mahallesi) Giziroğulları'ndan Hacı Mehmet'e çobanlık yapmış. Deli dolu bir gençmiş. Ayrıca o zamanlarda "Hayır Odası" diye bilinen köy odasında gelen giden misafirlere hizmet de etmiş. Aynı aileye mensup yaşlı bir nine Âşık Dertli'yle ilgili şunları anlatmıştır: "Dertli hem hayvan bakıcılığı hem de misafirhâne hizmetkârlığında bulunmuştur. Bir gün bu Dertli atla gelen bir misafirin atının yularından tutmuş, onu misafirhâneye götürüyormuş. Hayli yorulmuş. Kızgın bir hâlde kendi kendine 'Mehmet Ağa, Mehmet Ağa! Bir gün sen de benim atımın yularından tutacaksın!' diye serzenişte bulunmuş. Aradan yıllar geçmiş. Bir gün ağanın köyçüsünde (evin önünde bahçe) bakımlı bir at üzerinde saçlı sakallı biri, Mehmet Ağa'nın hanımına ağayı sormuş. Evden çıkan ağa, atın yularından tutup misafirhâneye doğru giderken ağanın hanımına gülerek 'Ahdim yerine geldi.' demiş. Hanımı Mehmet Ağa'ya 'Bizim deli oğlan bu, bizim deli oğlan!' demiş ve Dertli'ye sarılarak orada birbirleriyle hasret gidermişler.

Âşık Dertli'nin Ölümü

Âşık Dertli, Ankara'da Samanpazarı'nda vefat eder. Vefatından bir gün önce pazarda kendinden geçmiş bir hâlde bağırır, çağırır. "Yarın Dertli'nin düğünü var!" diye... Kimse Dertli'nin bu haykırışlarına bir anlam veremez. Dertli kendinden geçmiş bir hâlde bağırıp çağırmaya devam eder. Saz çalar. Ertesi günü bir caminin önünde bulunan bir musalla taşının üzerine uzanan Dertli oracıkta vefat eder. Herkes Dertli'nin çünkü taşkınlığının vefatını haber vermek için olduğunu anlar. Ancak artık çok geçtir. Dertli Samanpazarı'na defnedilir. Cumhuriyet döneminde yol yapım çalışmalarından dolayı Âşık Dertli'nin mezarının taşınması gündeme gelir. Mezarın, doğduğu köy olan Yeniçağa'daki Şahnalar'a taşınması, naaşının oraya defnedilmesi kararlaştırılır. Binbir güçlükle Dertli'nin naaşı Yeniçağa'ya kadar getirilir. Ancak köyüne götürmek için naaşın hayvanların çektiği arabayla götürülmesi zarureti ortaya çıkar. neticede cenaze tedarik edilen bir arabaya yüklenir. Şahnalar'a doğru götürülmeye başlanır. Ancak bugünkü Dertli'nin mezarının olduğu mevkide arabanın bir tekerleği kırılır. Başka bir hâl çaresi bulamayan insanlar naaşı bugünkü yere defnederler. Meğer burası atadan dededen Dertli'nin kendi toprağıymış.²²¹

²²¹ Bu hikâyeyi Fahri Kayaalp babasından derlemiştir. Ona da bu olayı babaannesi nakletmiştir.

DUALAR, BEDDUALAR, YEMİNLER

Dualar

Ak güne gör emi!

Allah ala gözlü bi oğlan versin!

Allah analı bubalı büyütsün!

Allah ala gözlü kız versin!

Allah analı, atalı büyütsün!

Allah bereket versin!

Allah göynünün muradını versin!

Allah iyilik versin!

Allah kesesine Halil İbrahim bereketi versin!

Allah kötü gün göstermesin!

Allah sana su gibi devlet versin!

Allah sevdiğüne gavuştursun!

Allah taksiratını affetsin!

Allah'tan iki rahmet, hangi yol hayırlıysa emme öte yanda (ahirette) emme beri yanda!

Allah Eyüp peygamber sabrı versin!

Ayağına atış düşmesin!

-Başın sağolsun! -Bağılar sağolsun!

Allah saburluk versin!

Hüküm Allah'undur. (Özellikle cenazelerde söylenir.)

Düğünde kalburunan su taşıcan!

İlahi yavrum, elün ayağın dert görmesin!

Kadem olsun (Hayırlı olsun.)

Ömrün uzun düğünün güzün olsun.

Sofranız hacı sofrası olsun!

Su gibi aziz olasın!

Su gibi ömrün olsun imi!

Tuttuğun altun olsun!
Yandığı yerde söğünsün!

*

Beddualar

Ak güne görme emi!
Ak günler görmeyesice.
Al gannara boyan!
Allah müstahakını versin!
Allah'tan dilerin, bi dere doldurusun in-
şallah!

Asılıp da almayasica!
Asılasica!
Boynu altında galasica!
Boynu gopasica!
Boyu devrilesice!
Boynu devrilsin!
Boyun bosun devrölsün!
Çenesi çekilesice!
Depeyün üstüne devröl!
Ermeyisice!

Bir Dörtdivan-Aşağısayık Köyü evinden pencere detayı.

Ganı altına akasıca!
Garartısı kalkasıca seni!
Gavur oğlu gavur!
Geberip de geberisice!
Gönenmeyesice!
Gözü kör olasıca!
Hortlayasıca!
Irtlayasıca!
Kör olmayasıca!
Muzavur!
Nekbet!
Olamaz olasıca!
Sürünüp de sürünesice! “Sürünesice!” de
denir)
Sümsün sürün emi!
Şişegelasıca!
Şişesice!

Yeminler

Allah beni daş etsin!
Allah'ın gulu olmayın!
Dokuz dalak şart olsun!
Ekmek vursun!
Hamaylı vursun (çarpsın)!
Kuran çarpsın!
Kuran vursun!
Mushaff vursun!
Nasif nüsuf töybesi olsun!
Söz bir, Allah bir!
Şart olsun!
Şurdan çıkmıyın (kalkmıyın/kımıldamı-
yın)!

Kaynak kişilerimizden Hüseyin Adem. Dörtdivan Kadılar Mahallesi.

Kazlar (Fotoğraf: Emre Özgüven)

5. BÖLÜM

DÖRTDİVAN HALK KÜLTÜRÜ

ZİYARET YERLERİ

Dörtdivan'da ziyaret yerleri, ilçenin uzun geçmişine bağlı olarak hayli fazladır. Ziyaret yerleri olarak türbeler, sular, ağaçlar genelde ön plana çıkmıştır. Ziyaret yerleri içerisinde türbeler önemli bir yer tutar. Bunlardan biri Himmet Dede, diğeri ise Şih Şehriban türbeleridir. Himmet Dede ve Şih Şehriban türbeleriyle ilgili yukarıda bilgi verilmişti. Bu sebeple bunları burada ayrı olarak değerlendirmeyeceğiz.

Erenler Adıyla Anılan Mevkiler

Dörtdivan'da ziyaret yerleri olarak dikkat çeken ve kabul gören yerlerin başında “Erenler” veya “ören” diye anılan yerler gelmektedir. Bu yerlerin bazılarında eski mezarlar da vardır. İlçede ortaya çıkan anlatılarda buralardan ağaç kesilmesinin insanların başına felaketler getirebileceği ifade edilir. Bu hususla ilgili ilçede bazı rivayetler de mevcuttur. Bu durum ağaçlarla ilgili başka inanış ve anlatıların öne çıkmasını ve unutulmamasını sağlamıştır. Mesela Dörtdivan'ın Bünyüş Köyü'nün batı tarafındaki mahallesinde bir yaşlı çam ağacından söz edilir. Bu ağaç bir zaman kızarmış ve kurumuş. Diğer yıl ise ağaca can gelmiş ve ağaç canlanmıştı.

Bu ağaçlar etrafında Dörtdivan'da birçok anlatı mevcuttur. Bunların halkın inanış dünyasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılıyor. Bu ağaçların ulu, büyük ve yaşlı olanları Dörtdivan'da “günnek” veya “dede çamları” olarak isimlendiriliyor. Bu sonuncu isimlendirme bile bu ağaçların ne kadar önemli bir mevkide olduğunu ifade etmektedir. Bu ağaçlardan bir de Çitler'in Aladağlar üzerinde bulunan Çitler-Aşağı Yaylası'nda bulunmaktadır. Bu mevki “Örenler Mevkii” adıyla bilinmektedir. Burada birçok ağaçlar vardır. Ağaçlar çok yaşlıdır. Bazılarının içleri boşalmıştır. Bunların kesilmesi kesinlikle yasaktır. Sadece camilerde kışın ısınma amacıyla alınabilir.

Dörtdivan'da, özellikle bu Erenler veya Örenler mevkilerinden getirilen ağaçlar yüzünden yangınların çıktığına inanılmaktadır. Ayrıca ağaçları alan kişilerin öküzünün, ineğinin öleceğine inanılmaktadır. Hatta bir inanışa göre birisi böyle bir yerden öküz arabasına ağaç dalları koymuş. Adamın arabası eve gelene kadar yanmış.

Bu anlatılara göre bu ağaçların “Erenler”, “Örenler” veya “Ören” adıyla korunduğu anlaşılmaktadır. Bu türden mevkilerde bulunan ağaçlar oldukça yaşlıdır ve halk neredeyse hiçbir şekilde bu yerlerden ağaç kesmemekte, evine getirmemektedir. Bu türden bir yer yine Amanlar Yaylası tarafında bulunmaktadır. Burada yer alan mezar ve benzeri yerlerin erenlere ait olduğu kabul edilmektedir. Fakat erenler diye anılan mahallerde kimlerin yattığı bilinmemektedir. Erenler'de bulunan çam ağaçlarının odunlarının bu mevkide yakılması mümkünken inanışa göre bunların evlere götürülüp yakılması yangınlara sebep olmaktadır. Bucakkınık Köyü'nde bu şekilde çıkan yangınlardan bahsedilmektedir. Erenler veya Evliyalar diye anılan bir başka yer Aladağlar üzerinde bulunmaktadır. Buradan da ağaç kesilmez. Ağaç kesimi hoş görülmez. Bunun başa felaketler getireceğine inanılır. Bu bölgelerin ortak özelliği

kimselerin buralara zarar vermemesidir. Halk bundan çekinir. Erenler adıyla anılan yerler Dörtdivan genelinde çok defa karşımıza çıkar.

Baba Hızır Makâmı

Hızır-İlyas inancı Türk kültüründe derin izler bırakmıştır. Edebî metinlerden çeşitli mekânlara Anadolu'da meydana gelen kültürel birikim bunun derin izlerini taşımaktadır. Anadolu'da ve Türk dünyasında kutlanan Hıdrellezler, Hızır ve İlyas peygamberlere atfedilen makamlar, atasözleri ve deyimlerimizde, masallarımız ve hikâyelerimizde, efsanelerimizde, Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatı içerisinde değerlendirilen pek çok üründe onların kültür ve edebiyatımızda bıraktığı derin izleri bulabiliriz.

Burada Anadolu'da ve Türk dünyasında Hızır ve İlyas kültürünün önemi üzerinde uzun uzadıya durmayacağız. Ancak konu üzerinde araştırma yapıldığı hâlde pek temas edilmeyen Bolu-Mengen'deki Baba Hızır ile yine araştırmalarımız sırasında ortaya çıkan Dörtdivan'daki Baba Hızır makamına işaret edeceğiz.

Bolu, Hızır peygamber ve makamları açısından zengin denebilecek bir özellik göstermektedir. Bolu'nun Mengen ilçesinde bulunan Baba Hızır'ın türbesi ve bu türbe etrafında oluşan inanışlar bunu göstermektedir. Burada şunu da ifade etmek isteriz ki, Bolu kültüründe Hıdrellez şenlikleri geçmişten gelen derin etkileri günümüze taşıyabilmiştir. Mayıs ayının ilk haftasında çeşitli başlıklar adı altında baharın gelişi kutlanmaktadır. Bunun Hızır-İlyas veya Hıdrellez kültürü ile yakın bir ilgisi olduğu ortadadır.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Baba Hızır'la ilgili Bolu'nun Dörtdivan ilçesinde en az bir makam daha olduğu anlaşılmıştır. Fakat günümüzde Dörtdivan sözlü kültüründe bu hususa işaret eden pek fazla bir anlatı kalmamıştır. Osmanlı Devleti dönemine ait arşiv kayıtlarında burada Baba Hızır'a atfedilen bir cami ve medresenin olduğu anlaşılmaktadır.

Dörtdivan merkezde bulunan Çavuşlar Camii'nin doğu girişindeki sokağın adı Baba Hızır Sokağı'dır. Başta, sorduğumuz kimselerden bu Baba Hızır'ın Mengen'de olduğu şeklinde bir cevap aldık. Fakat bu durum sokağın isminin neden buraya verildiğini tam olarak izah etmiyordu. Çavuşlar Camii'nin vakfiyesinde geçen ve caminin yanında bulunan; fakat, zamanla yıkılan Baba Hızır Medresesi bu ilginin daha sağlam temellere yaslandığını ve Baba Hızır'ın bu cami ile yakın bir ilgisi olduğunu gösteriyordu. Ayrıca Dörtdivan'da Baba Hızır'la ilgili küçük bazı anlatılar da mevcuttu. Bizim bu hususta derlediğimiz bir menkıbe şöyledir:

Çavuşlar Camii'nin yapımı esnasında bazı araç gereçler, inşaat malzemeleri biter ve çalışanlar kara kara düşünürlermiş. Baba Hızır gelir, "Yavrularım neyi düşünüyorsunuz?" diye sorarmış. Onlar da "Baba şu eksik, baba bu eksik!" diye cevap verirlermiş. Neticede işçiler sabahleyin geldiklerinde eksik malzemelerin tamamlandığını görür, sevinirlermiş. Bunları Baba Hızır'ın getirdiğini düşünür ve bunu onun kerametine

yorarlarmış. Yalnız bu menkıbenin Mengen-Baba Hızır Köyü'nde bulunan mezarla ilgili olarak da anlatıldığını söylemeliyiz. Şu farkla ki, Baba Hızır, Mengendeki caminin yapımında malzemeleri geyikle inşaat alanına taşımaktadır.

Baba Hızır'ın mezarı caminin yapımı sırasında kaybolmuş ve ismi Çavuşlar Camii'nin bulunduğu sokağa verilmiştir. Fakat Dörtdivan merkezde Çavuşlar Camii içerisinde günümüzde de hâlen tartışmalı olan bir mezar bulunmaktadır. Bu mezarın hâlen Dörtdivanlı Hilmi'nin mezarı olduğu kayıtlıdır. Fakat mezarın ona ait olmadığı ve Hilmi'nin mezarının Dörtdivan'daki Ulu Mezarlık'ta olduğu anlaşılmıştır. Caminin içindeki mezar bu durumda muallakta kalmıştır. Fakat bu mezarın önemli bir şahsiyete ait olduğu anlaşılmaktadır.

Buradaki mezarla ilgili yine şöyle bir anlatı mevcuttur: Mezar, caminin tadilatı sırasında, dışarıda saçakların altında kalmış. Bu sırada çok fazla yağmur yağmış. Kırk-kırk beş gün bu yağmurlar devam etmiş. Tabii bu arada mezar, saçaklardan damlayan suyun altında perişan olmuş. Birisine bu durum rüyada malum olmuş. Mezarın sahibi o kimseye rüyada “Beni içeri alın, yoksa bu yağmur dinmez!” demiş. Mezarı içeride kalacak şekilde caminin son cemaat yeri genişletilmiş. Yağmur da böylece dinmiş.

Biz bu anlatıların Baba Hızır'la ilgili olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü bu cami ve yanındaki medrese tarihî belgelerde Baba Hızır adıyla kayıtlıdır. Elbette bunun ciddi bir gerekçesi olmalıdır. İnsanlar herhalde sebepsiz yere cami ve medreseyi bu adla isimlendirmemişlerdir.

Çavuşlar Camii, 1780 senesine ait bir belgede Baba Hızır Camii olarak geçmektedir. (Bu cami ayrıca Dörtdivan köylerinde Alaca Mescid diye de bilinmektedir.) Bu belgede camide hatip olarak görev yapan Mustafa oğlu Veli ismindeki şahsın evlatsız öldüğü bildirilmektedir. Hasan Halife isminde bir şahsın yazdığı bu arzıhalde hatipliğin kendisine verilmesi talep edilmektedir. Bunun üzerine bizzat devrin padişahı Sultan I. Abdülhamid Han tarafından kendi el yazısıyla “İzn-i hümayûnum olmuştur.” şeklinde bir kayıt düşürülmüştür. Bunun üzerine hatiplik Hasan Halife adındaki bu şahsa verilmiştir.²²²

Çavuşlar Camii ile ilgili bir başka belgede caminin adı Alaca Mescid olarak kaydedilmiştir ve yine burada, Baba Hızır Medresesi'nden söz edilmektedir. Öyleyse caminin hemen yanında bugün hiçbir kalıntısı kalmamış bir Baba Hızır Medresesi'nin var olduğu da anlaşılmaktadır. Bu durumda cami, medrese ve Baba Hızır yakınlığı ortaya çıkmaktadır.

Cami içinde bulunan mezarın Dörtdivanlı Hilmi'ye ait olmadığı kesinleşmiştir. Cami imamı İsmail Tezel bir araştırmacının bu mezarın Hızır Reis adında birine ait olduğunu söylediğini nakletmektedir. Caminin imam-hatibi İsmail Tezel mezarla ilgili bir belge aradığını fakat şimdiye kadar herhangi bir belgenin eline geçmediğini nakletmektedir. Dolayısıyla bu mezar muallakta kalmış durumdadır. Ayrıca görüştüğümüz,

²²²Halilullah Özcan, “Dörtdivan’la İlgili Birkaç Vesika”, DİVANKAV Bülteni, S. 11, Ağustos 2008, s. 10.

Doğancılar Köyü'nden Abdullah Yaman bu mezarın ceddi Müderris Ahmed Efendi'ye ait olduğunu söylemektedir.

Dörtdivan'da bulunan Baba Hızır'la ilgili isimlendirmeler Çavuşlar Camii'nin bulunduğu sokağın isminden ibaret değildir. Dörtdivan'a bağlı Çardak Köyü'nde önceleri Baba Hızır Camii denen bir cami daha bulunmaktadır. Bu cami, Dörtdivan'da Çardak Camii olarak bilinse de köyde, halk arasında genel olarak Baba Hızır Camii olarak bilinmektedir. Bu caminin tarihi bir yapı olduğu da anlaşılmaktadır. Caminin temelinde yazılı taşlar bulunduğunu Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi kitabında söylemektedir. Hatta Ünlü, biraz kazarak bu taşlardan birini ortaya çıkarmış, çıkan yazının suretini kitabına koymuştur. Bu, Roma döneminden kalmış ve Latin alfabesiyle yazılmış bir kitabelidir. Ayrıca Ali Rıza Ünlü, caminin önünde bulunan üç adet işlemeli, resimli sütun başlıklarından söz etmektedir. Bu taşların yarısı toprak altında, yarısı da duvar temelinde bulunmaktaymış. Bir zamanlar geniş kalabalıklar Cuma namazlarını burada kılıyormuş. Zaten Ali Rıza Ünlü de kitabında, bu camiden "Cuma Camii" olarak söz etmektedir.²²³ Fakat cami halk arasında hâlen Baba Hızır Camii olarak bilinmektedir. Yalnız Çardak Köyü'nde Baba Hızır'a atfedilen bildiğimiz kadarıyla herhangi bir mezar bulunmamaktadır.

Sonuç olarak Dörtdivan'ın Baba Hızır'a atfedilen camiler vardır. Dolayısıyla Baba Hızır'a ait makam veya makamlar da bulunmalıdır. Fakat bu hususta elde net bilgiler ve deliller şimdilik yoktur. Fakat yine de şunu ifade edebiliriz ki, bizim kanaatimizce Baba Hızır ve Hızır-İlyas kültürüyle ilgili araştırmalarda Dörtdivan'da bulunan ve Baba Hızır'a atfedilen camilerin dikkate alınması, bu husustaki araştırmaların derinleştirilmesi gerekmektedir.

Kırklar Makamı / Erenler Mevkii

Kırklar makamı, bugün Dörtdivan'da sonbaharda vatandaşların yağmur duasına çıktıkları mevkinin adıdır. Dörtdivan'a bağlı Kılıçlar Köyü'nün arka tarafında kalmaktadır. Burada şu an birkaç yerden su kaynamaktadır. Daha önce kırk tane gözenin kaynadığı söylenmekte ve kırkların burada cem olduğuna inanılmaktadır. Burası yöre halkı tarafından önem verilen bir yerdir ve burada yılın belli zamanlarında toplantılar olmaktadır. Burayla ilgili şöyle bir kayıt yer almaktadır:

"Horasan erenlerinden Hoca Ahmet Yesevi'nin talebelerinden birisinin yatırının yer aldığı rivayet edilen türbe Kılıçlar Köyü Kuzköy mahallesinin üstünde yer almaktadır. Bu yatıra Kırklar ya da Erenler de denilmektedir. Yöre halkı için kutsal bir yer olarak kabul edilen Kırklarda geçmişte kırk (40) adet kuyunun olduğundan söz edilirdi. Günümüzde sadece iki adet kuyu bulunmaktadır. Kuyu içindeki su sürekli aynı seviyede olup ilk bakıldığında 10-15 litre gibi görünse de ne kadar tüketilirse tüketilsin hiç azalmadığı dikkate değer bir durumdur. Bunun için yöre halkı suya ayrıca bir önem

²²³Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, Haz. Adem Çevik, İstanbul 2000.

verir ve suyu üç yudumda kibleye dönerek içmeyi adet haline getirmişlerdir. Rivayete göre kuyularda su hiç tükenmemiş ve sadece 1974 yılında yapılan Kıbrıs savaşında kuyulardaki su çekilmiş ve kuyular kurumuştur. Savaş sonrası su tekrar eski seviyesine gelmiştir. Türbenin bulunduğu alanın bir başka özelliği de, türbe çevresinde yer alan taşların farklı olmasıdır. Burada bulunan taşlar kaya kütlesi şeklinde değil yassı ve ince bir şekildedir. Geçmiş yıllarda arzularının gerçekleşmesini isteyenler özellikle de çocuğu olmayıp çocuk sahibi olmak isteyenler bu türbeye gidip adak adarlar, türbeye çocuk elbisesi bırakıp dilediklerinin gerçekleşeceğine inanırlardı. Günümüzde bu tür batıl inançlara artık rastlanılmamaktadır. Bölgede hacca gidecek olan kişilerin ziyaret yeri haline gelen türbede ayrıca kurak geçen yaz aylarında Dörtdivan ilçesi olarak yağmur duası da yapılmaktadır.”²²⁴

Yukarıda da ifade edildiği gibi Kırklar Türbesi’ne yağmur duası için çıkılmaktadır. Bunun için önce Çavuşlar Camii (Cuma Camii)’nde bir duyuru yapılır. Vakit geldiğinde Dörtdivanlılar köy köy Kırklar Makamı’nda bir araya gelir. Kurbanlar kesilir, dualar edilir. Pilav ve et yenir. Erkekler ve çocuklar burada ceketlerini ters giyerler. Avuç içleri yere gelecek şekilde dua ederler. Bu arada taş toplanır. Toplanan kırk taş bir hoca tarafından üzerlerine dua okunarak bir çuvala doldurulur. Hoca bu sırada “Okuyan ben değilim, Hızır Aleyhisselam!” der. Bu taşlar Kuzköy’de gölete doldurulur. Batmayan taşlar batırılmaya çalışılır. Buna rağmen taşlardan bazıları batmazsa bu durum duaların kabul olunduğunun işareti kabul edilir.²²⁵

Kırklar Makamı’nda suların hemen yukarısında büyükçe bir mezar ve mezarın yanında bir mescit vardır. Yeni çocuğu olanlar, hamile kadınlar buraya gelir. Bu mezarın daha önceden yedi metre uzunluğunda ve üç metre genişliğinde olduğu ifade edilir. Dua etmek isteyenler, adak adayanlar, çocuk isteyenler buraya gelirmiş. Mezar taş yığını olarak uzun yıllar burada öylece kalmış. Sonra çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Burada yer alan suyun halk anlatılarında yedi tane olduğu ve birisinin suyunun hiç kurumadığı da söylenir.

Kırklar makamıyla ilgili görülen ve halk arasında yaygın bir biçimde anlatılan bir rüya şöyledir: Soyadı belirtilmeyen Menderes Hanım burada yatan zâtı rüyasında görür. Bu zat kadından mezarının olduğu yere bir cami yaptırtmasını ister. Menderes Hanım bu rüya üzerine buraya bugünkü mescidi yaptırmıştır. Halk arasında bir rivayete göre buradaki mezarda el yazması bir Kuran-ı Kerim gömülüdür.

224 Kaynak: <http://www.dortdivan.bel.tr/icerik/21/17/kltrcl-deerlerimiz> [Erişim Tarihi: 23.09.2020].

225 Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000, s. 115-116.

Kırklar makamındaki kaynaklardan ikisi.

Kırklar Makâmı'ndaki mezar.

Dikenci Dede

Aladağlar tarafında, Bıçkı Yaylası'nda Dikenci Dede ismi verilen bir mezar vardır. Böyle isimlendirilmesinin sebebi Bıçkı Yaylası'nda çok diken olmasıdır. Dörtdivan'a bağlı Sorkun Köyü'nde yapılan derlemeye göre Sorkun sakinlerinden bir dede yaz kış Aladağ'da kalırmış. En son olarak da orada ölmüş. Bu dede orada bir dereye su çarklı bir bıçkı kurmuş. Dede burada sürekli kereste biçirmiş. Daima Aladağ'da dururmuş. Öldüğünde onu yaylaya gömmek zorunda kalmışlar. Mezarının etrafı zamanla dikenlerle dolmuş. Lakabı bu yüzden Dikenci Dede olarak kalmış.

Anlatıldığına göre Sorkun Köyü gençleri burada yaşayan dede vefat ettiği zaman cenazeyi almaya gitmişler. Ama çok kar yağmış. Karın şiddetinden cenazeyi köye indirememişler. Dedeyi bıçkının olduğu yere gömmüşler.²²⁶

Hisar Erenleri

Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede kitabında Düğer Köyü'nde bulunan Hisar Erenlerinden söz eder. Bunlar üç kişidir ve Düğer Köyü'nün yaylasında çamlık bir mevkide bulunurlar. Bunlar Düğer boyunun reislerindendir.²²⁷

Göbü Dede

Göbü Dede, Göbüler Köyü'nün kurucusu olarak bilinmektedir. Göbü Dede hakkında hemen hiçbir bilgi yoktur. Dörtdivan'daki ziyaret yerlerinden birisi de Göbü Dede'nin mezarıdır. Ona atfedilen birkaç mezar vardır. Bunlardan birisi Göbüler Köyü'nün mezarlığında bulunmaktadır. Bu mezar, mezar taşı kırık vaziyette ve bunun haricinde mamur olarak bugün de ziyaretgâhtır. Mezarın önceleri daha geniş olduğu ve birkaç metre karelik bir yerin Göbü Dede'nin mezarı olarak kabul edildiği görülmektedir. Mezarın yanında büyükçe bir ardıc ağacı bulunmaktadır. Bayramlarda Göbülerliler ilk olarak onun bu mezarlıkta yer alan mezarını ziyaret etmektedir. Ayrıca Göbü Dede'nin mezarının üzerinde oyuk bir taş bulunmaktadır. Ziyaretçiler bu taşla bir miktar para koyarlarmış. Özellikle çocuklar bu konan paraları oradan alırlar ve bundan istifade ederlermiş.

Civarda Göbü Dede'ye bağlanan şöyle bir anlatı bulunmaktadır: Hırsızlar, Göbüler Köyü'ne hırsızlık yapmak için giderler. Köyün girişinde evlerin biri tutuşur ve yanmaya başlar. Ateş diğer evlere sıçrar ve köydeki bütün evler yanmaya başlar. Hırsızlar korkar ve kaçarlar. Dörtdivan'a geldiklerinde böyle bir vaka olmadığını anlarlar. Köye kötü niyetle gittikleri için kendilerine böyle bir şey gösterilmiştir. Köylüler bunu Göbü Dede'ye bağlarlar ve onun köyü koruduğuna inanırlar.

Görüşülen bazı yaşlılar Göbü Dede'nin mezarının mezarlıkta olmadığını söylediler.

²²⁶Öğrencimiz Yasin Kurukahveci derlemiştir.

²²⁷Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, Haz. Adem Çevik, İstanbul 2000, s. 107.

Buna göre Göbüler Köyü Camii'nin yakınlarındaki bir mezar ona aittir. Hatta Göbüler Köyü'nde üç tane dedeye ait mezar bulunmaktadır. Bu mezarlar birbirine karışmış durumdadır. Cami yanındaki mezarla ilgili şöyle bir anekdot vardır: Yakınlardaki bir evin gideri ve ahırdaki gübreler bu mezarın üzerine gidiyormuş. Mezar bu durumda harap bir vaziyete düşmüş. Evin sahibinin dede rüyasına girmiş. Kendisini rüyada birkaç kere ikaz etmiş. Fakat onlar dedenin rüyadaki ikazlarını dikkate almamış. Neticede evin sahibi hasta olmuş.

Göbü Ded'e'nin mezarlarının bulunduğu mezarlık oldukça eskidir. Burada başka eski mezarlar da bulunmaktadır. Derinlemesine yapılacak bir incelemeyle Göbüler Köyü'yle ilgili buradan daha aydınlatıcı bilgiler elde edilebileceğini tahmin ediyoruz.

Göbü Dede'nin mezarı ve müellif. Göbüler Köyü Mezarlığı.

Söbü Dedeler

Bu mezarlardan Himmet Dede kısmında da söz edilmişti. Söbü Dedeler, Himmet Dede türbesinin yüz elli iki metre kadar yakınlarında bulunan iki büyük mezardır. "Söbü" Dörtdivan ağzında "uzun" anlamına gelmektedir. Bu dedeler yörede Uzun Dedeler diye de bilinir. Himmet Dede'yi ziyarette gelenler bir zamanlar muhakkak onlara da uğrar, dua ederlermiş. Söbü Dedeler hakkında başka bir malumatımız yoktur.

GELENEKSEL VE DİNÎ MÛSİKÎ

Dörtdivan Oğuzların yerleştiği en eski Türk diyârlarından birisidir. Dışarıya çok fazla göç verdiği hâlde neredeyse hiç göç almayan Dörtdivan, yüzyıllardan beri sözlü kültürünün en azından bir kısmını ve yaylacılığını muhafaza etmeyi başarmıştır. Ancak giderek yok olmaya yüz tutan kültürel değerleri de hatırı sayılır bir yekûndadır. Bu değerlerinden birisi de mûsikî kültürüdür.

Dörtdivan'da önceden bir mûsikî kültürü olduğu anlaşıyor. Fakat biz yörede yaptığımız araştırmada bu konunun izlerine pek fazla tesadüf edemedik. Ancak 1980'li yıllarda bölgede araştırma yapan İsmail Hakkı Akyoloğlu bize bundan haber vermektedir:

“Halk müziği araştırmalarımı yaparken Bolu çevresinde bir gelenek yaşatılmaktaydı. ‘Cönklerden ilahî söyleme. Müzikle ilahî okuma.’ 1980’lerde bloknot şeklinde, ceylan derisi kaplı, aharlanmış (yumurta akı ile sağlamlaştırılıp parlatılmış) bu ilahi defterlerinden birçok yerde özel olarak saklandığını gördüm. Kültür ve geleneklerimizin yok olmasını önlemek isteğimi duyan ve inanan birkaç cönk sahibi Folklor arşivimize bağışlamışlardır. Bu cönklerde önemli kişilerin doğum, ölüm kayıtları, dualar, ilahi, kaside, türkü, naat, büyü ve benzeri kayıtlar Osmanlıca, Arapça yazılmıştır. Halk bu eserleri çok iyi koruduğu gibi, yeni evlenen genç gelinlerin yanlarında bunları götürdüklerine de Dörtdivan Döğeri köyünde tanık oldum. Özellikle 1981’de Dörtdivan’ın Doğancılar köyünde merhum Eyüp Şahin’den ‘Namdar Köroğlu Destanı’nı müzikli olarak derledik. Aynı kaynak kişi bize, asırlarca sakladığı 21 yapraklı bir Ümmî Kemal Menakıpnamesini oyalı yazmalar içinden çıkarıp vermiştir. Tümüyle Eski Anadolu Türkçesi olan bu eksik metnin diğer parçaları kim bilir nerededir? Bu yazmada Ümmî Kemal, Taptuk, Yunus, Emre Dede, Yahya Dede, Said Emre, Bektaş gibi kişilerden ve yaptıkları işlerden söz edilmektedir.”²²⁸

İsmail Hakkı Akyoloğlu bölgede Köroğlu müziği ile ilgili bir araştırma yapmış ve Bolu’da bununla ilgili halk oyunlarının ve halk müziğinin olduğunu tespit etmiştir. Dörtdivan’da Doğancılar Köyü’nden Eyüp Şahin, Nâmdâr Köroğlu Destanı’nı müzikli olarak ve karcıgar makamında kendisine okumuştur.

Akyoloğlu’nun verdiği en önemli bilgi Bolu’nun diğer ilçeleriyle beraber Dörtdivan’da da görülen cönkten ilahi okuma geleneğidir. Dörtdivan’da cönk okuma geleneğinin çok yaygın olduğu, Ahmediye ve Muhammediye gibi Bayramî gelenekte önemli olan eserlerin çok okunduğu ve insanların cönk ve mecmualarda çeşitli manzum parçaları bir araya getirdiği bilinmektedir.

Akyoloğlu’nun tespitlerine göre Bolu’da okunan ilahiler “rast, segâh, hicaz, saba, uşşak, hüseyinî gibi makamlar başta olmak üzere, çok sade ve sıkmayan” parçalardır. Bu gelenek oldukça köklüdür ve dinî günlerle, ölünün hemen ardından okunan ilahile-

²²⁸Zeki Gürel, Bolu Kültür ve Sanat Divanı Diyorlar Ki, “İsmail Hakkı Akyoloğlu’yla Röportaj”, Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara 2013, s. 340.

rin oldukça eski bir geçmişı vardır.²²⁹

Bu çalışmanın ilgili yerlerinde işaret edilmesine rağmen yeri gelmişken Akyoloğlu'nun şu sözlerine de burada yer vermek istiyoruz: “1981 yılında şimdiki Dörtdivan ilçesinin Doğancılar köyünden merhum Eyüp Şahin (1341), dedelerinden kendisine intikal eden ikisi de çok kıymetli dönemlere ait cönkleri hanımının çeyiz sandığındaki birbiri içinde kat kat dürülü bohçalar içinden çıkararak bizlere göstermişti. Daha sonra konusu Köroğlu olan bir cönkten ‘Namdar Köroğlu’ başlığıyla destanı baştan sona kadar Hüseyinî makamında musikiyle okumuştı. Kayıtlarımızda bulunan bu cönkteki destanın konusunu Köroğlu ile Ermeni tacir arasındaki Kervan basma kadesesi oluşturmaktadır.”²³⁰

Sonuç olarak Dörtdivan’da bir zamanlar canlı bir mûsiki kùltürü bulunuyordu. Hatta bazı köylerde kendisine âşık denen kimselerin bulunduğunu, görüştüğümüz bazı kimseler nakletmişlerdi. Bunlar türkü söylüyor, cönklerden belli makamlarda destan ve ilahî parçaları okuyorlardı. Bunların içinde şimdilik Eyüp Şahin’in ismini bile bilmekteyiz. Ondan başka olarak farklı isimlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar muhtelif parçaların yanında mesela Dörtdivanlı Hilmî’nin manzumelerini de makamla okuyorlardı. Ayrıca yöresel halk oyunları ekiplerinin de elbette bu kùltürle yakın teması vardı. Bütün bunlar bir araya geldiğinde kısmen bile olsa Dörtdivan’da geleneksel ve dinî anlamda bir mûsikî kùltürünün olduğunu ve bunun yer yer karakteristik özellikler taşıdığını söyleyebiliriz.

Muhteşem doğasıyla Dörtdivan-Çalköy.

229 İsmail Hakkı Akyoloğlu, “Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlâhi Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kùltür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kùltürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayırbasım, Ankara, 1992, s. 1.

230 İsmail Hakkı Akyoloğlu, “Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlâhi Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kùltür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kùltürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayırbasım, Ankara, 1992, s. 1.

HALK İNANIŞLARI

Dörtdivan halk inanışları bakımından oldukça zengin bir yerdir. Fakat bunların derlenip toparlanması oldukça uzun bir zamanı beraberinde getirmektedir. Biz araştırmalarımız esnasında bu konuda derlediklerimizi ve bazı kaynaklarda tesadüf ettiklerimizi buraya kaydettik. Buna göre Dörtdivan'da karşılaştığımız bazı halk inanışları şöyledir:

- Bir kişi konuşurken kekelerse misafir geleceğine inanılır.
- Göz seyirmesi yakınlarda bir şey olacak diye kabul edilir. Hayırlara vesile olsun, denir.
- Kulak çınlaması, kişinin anıldığına veya hakkında kötü söylendiğine işaret sayılır.
- Çakır gözlü biri çocuğa baktığı zaman “Onun nazarı değdi!” denir ve kurşun dökülür. Bu işlem şöyle yapılır: Bir tencereye su; suyun içine yüzük, iğne, soğan kabuğu, süpürge çalısı konur. Normal kepçe ile kurşun ocakta eritilir. Hazırlanmış suyun içine, çocuğun üzerinde dökülür. Çocuğun üzerinde örtü vardır. Kepçeden üç kere su dökülür. Döken kişi dua eder.
- Dörtdivan ve çevresinde çocuk düşüren kadınlar Tekkeköy'e gider, bazıları adak adar, dua eder.
- Gece dışarıya yiyecek, içecek, kül vb. şeyleri atmak hoş görülmez. Dökenlerin başına bir şey gelirse bundan bilinir.
- Dörtdivan'da nazarla ilgili inanışlar da bulunmaktadır. Bunun için “Nazar, hayvanı pazara, insanı mezara kadar götürür!” derler. Ayrıca evlere büyük nazar boncukları asılır.
- Gece tırnak kesilmesi hoş görülmez.
- Gece sakız çiğneyenler için “Ölü eti çiğniyor!” denir.
- Sobanın külüne gece basmak hoş görülmez. Basanın çarpılacağına inanılır.
- Fırınların önünden geçerken “Destur, bismillah!” denir.
- Göz seğirmesi ve kulak çınlaması uğursuz sayılmaktadır.
- Birinin elinden makas veya bıçak almak hoş görülmez. Kavgaya sebep olacağına inanılır.
- Akşam saatlerinde çarşaf katlamak ve ıslık çalmak da hoş görülmez.
- Salı gününün uğursuz olduğuna inanılır ve bugünlerde tavuklar kuluçkaya yatırılmaz.
- Sofranın üzerine oturma, denir.
- Evde ıslık çalarsan fareler gelir, denir.

- Evde şemsiye açmak hoş görülmez.
- Güneş tutulduğunda şeytanın bir perdeyle güneşin önünü kapattığına inanılır.
- Gece yatakta ekmek veya başka bir şey yenmesi hoş görülmez.
- Gece dışarı çıkılması hoş görünmez. Özellikle belirli saatlerden sonra dışarı çıkılmamalıdır. Buna Dörtdivan'da "ayakkesimi" denir.
- İnanışa gör merdiven altından geçmek uğursuzluk getirir.
- Ev sahibi bir şeyi atıp da dik gelirse eve misafir geleceğine inanılır.
- Birinın üzerinden atlanırsa o kişinin boyunun kısa olacağına inanılır.
- Ekmek hamuru yaparken, hamur daha çok kabarsın diye üzerine erkek kocuğu örtülür.
- Konuşmayan bebek sık sık aynaya bakıldığında geç konuşur.
- Gece rüyada kısmetini görmek için gençler yastığın altına elma kabuğu koyarlar. Güzel bir rüyanın devamını görmek için yastık ters çevrilir.
- Kurban kanının parmakla alna sürülmesi ağrıyan ve ağrıyacak başın ağrısını giderir.
- Çingenelerin değneğini, sopasını çalan kişinin o yıl kazlarının çok olacağına inanılır.
- Sabahleyin evin kapısını özellikle sağ elle açmamak evdeki bereketi giderir.
- Yağışlı ve puslu bir günde bulutların Gerede istikametine gitmesi ertesi gün havanın açacağına işaret sayılır.
- Öküz arabasının önünden bayan geçmesi arabanın bir yerinin kırılacağına işaretir.
- Kapı eşiğinde oturan kişinin iftiraya uğrayacağına inanılır.
- Yürüyen çocuk emeklerse misafir geleceğine inanılır.
- Ekmek hamuru yoğrulurken hamurun etrafa saçılması misafirin geleceğine işaret sayılır.
- Elbisedeki sökük, yırtık veya düğme insan üzerinde dikilmez. Bu hoş görülmez. Hatta bununla o kişinin aklının dikildiğine inanılır. Fakat zaruret varsa o kişi ağzına bir şey alır ve onu dişleriyle sımsıkı kavrar. Bu da o kişinin aklının dikilmesini önler.
- Gelin alma günü dağıtılan madeni paraları alıp cüzdanda saklamanın insana uğur getireceğine inanılır.
- Satılacak hayvanın ahırdan çıkarken pislemesi o hayvanın o gün satılacağına işaret sayılır.
- Dörtdivan'da kurdun koku ve iz sürme yeteneğinin olmadığına ve onların bütün gücünün boyunlarında olduğuna inanılır. Anlatıldığına göre kurt, köpektan koku duyusuna karşılık boyununun gücünü ona vermek ister. Köpek insana sadık bir hayvan olduğu için insanlığa ve diğer hayvanlara zarar vereceği için bunu kabul etmez.

- Kadınlar bir işe başlarken “El benim elim değil, Fatıma Anamızın eli!” derlermiş.
- Kediler ve köpekler uzaklara gönderilseler bile onların yıldızlara bakarak yönlerini tayin ettikleri ve gitmek istedikleri yere bu şekilde vardıklarına inanılır.
- Ormanın çok alandan değil, az alandan korktuğuna inanılır. Çünkü çok fazla odun alan kişi ya yolda kalır ya da bir yerini kırar. Halbuki az odun alan kişi bir daha gelir.
- İki bayram arası nikah kıyılmaz, denir. Aksi hâlde bunu ailedeki huzura zarar vereceğine inanılır.
- Dörtdivan’da bazı inanış ve uygulamalar özellikle hayvanlar etrafında gelişme göstermiştir. Çünkü yörenin en doğal geçim kaynağı hayvancılıktır. Ayrıca Dörtdivan ve çevresindeki ormanlarda zengin hayvan çeşitliliği dikkat çekmektedir. Bunlarla ilgili inanışların ve uygulamaların bazıları şöyledir:
- Kargaların gaklaması ve çok uzun ötmesi yakında cenaze olacağına işaret eder.
- Cama veya kapıya kuş kondu mu, akşam eve misafir geleceğine inanılır.
- Bekçi yılanının evleri beklediğine inanılmaktadır.
- Fare çok olursa kışın çok uzun ve sert olacağına inanılır.
- İnekler hastalanırsa kurşun döktürülür.
- Yaylaya göç günü ahırdaki hayvanların boynundaki zincirler eşikliğe serilir. Tüm inekler ahırdan çıkarılır. Onları doğrudan yayla yoluna sürerler. Bunu hayvanlar su gibi gitsin, su gibi gelsin, yaylada kurt, ayı, canavardan korunsun, diye yaparlar.
- İneğin doğurması “buzalamak” olarak adlandırılır. Buzağı oldu mu “İneğin damarı gür olsun, buzağının da bağıracağı uzun olsun!” derler.
- Birinin başkasına ait tavuk, kaz, hindi yavrularını sayması onların nazardan ölmesine sebeptir.
- Komşudan komşuya canlı kanatlı, kuluçkalık yumurta verilirse veren kişinin gelecek yıl kanatlılarının büyük ölçüde azalacağı hatta bu olayın birkaç yıl süreceğine inanılır.
- Dişi köpeğin üç ve üçten az yavru olması hem köpeğin hem de yavruların çok kaliteli olduğunu gösterir.
- Keçi köyde tek yaylada çift doğurur. (Yaylada semiz otlar ve kokusuz sular bulunduğu için yaylalarda küçükbaş hayvanlardan daha fazla verim elde edilir.)
- Mantarların ve farelerin yazın ve sonbahar aylarında çok olması kışın çetin geçeceğini gösterir.
- Ezan okunurken köpeklerin ulumasından ötürü, yakın çevrede cenaze olacağına inanılır.
- Köpeklerin sadık, kedilerin nankör olduğuna inanılır.

-Dörtdivan ve Gerede civarında evlerin çatılarına asılan geyik boynuzlarına çok sık rastlanırdı. Bunun evlere uğur getireceğine inanılırdı.

-Hayvanlar ahırda telef olma tehlikesiyle karşılaşınca bunun önüne geçmek için ahırın eşikliğine, ahır kapısının altına kurt kafası gömülür. İnek eşikliği atlayınca ilk olarak onun üzerine basar. Böylece hayvanların telef olmasının önüne geçileceğine inanılmaktadır.

-Yolda, yolculukta kurt görmek kişiye işinde uğur getirir. Tavşan görmek ise uğursuzluk getirir.

-Aç kalan kurtlara kışın gökten ete benzer yiyeceklerin atıldığına inanılır.

-Kaybolan hayvanlar kurtlar tarafından telef edilmesin diye, üzerine okunarak bir mendile düğüm atılır. Buna “ağız bağlama”, “kurt ağzı bağlama” denir. Kurtlar kaybolan hayvanlara denk gelse bile ağzını açıp zarar veremezler. Eğer insanlar sürüye saldıran kurtların ağızlarını kapalı görürlerse onların sürüye zarar veremeyeceklerini düşünürler. Aksi hâlde kurtlar hayvanların bazılarını kapabilecektir. “Ağız bağlama” işlemi yapıldıktan bir süre sonra düğüm çözülür. Çünkü insanlar bu düğüm hep öyle bırakılırsa kurtların aç kalacaklarını ve açlıktan öleceklerini düşünürler.

Dörtdivan’da hamilelerle ilgili olarak da birçok halk inanışı vardır. Bunlardan bizim karşılaştığımız inanışlar şöyledir:

-Hamile kadın belirli bir süre tavşana bakarsa doğacak çocuğun üst dudağının yarık olacağına inanılır.

-Hamilenin saçları kesilirse doğacak çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır.

-Hamile kadın bir ayıyı canlı olarak birkaç kez görürse çocuğun tüylü olacağına inanılır.

-Hamile bir kadın yılan görürse derisi pul pul dökülür.

-Hamile kadın balıklara çok sık bakarsa doğacak çocuğun gözlerinin büyük olacağına inanılır.

Dörtdivan-Bayramlar Mahallesi’nde günümüze ulaşan bir konak.

HALK TAKVİMİ

Dörtdivan'da halk takvimi memleketimizin diğer bölgelerinde olduğu gibi eski sosyal hayatın içerisinde oldukça önemliydi. Halk takvimi burada da oldukça işlevsel bir özelliğe sahiptir. Özellikle çalışma mevsimi ve hava olaylarının seyri bu takvimlerde ciddi tahminlerle tespit edilmiştir. Halk takvimiyle ilgili inanış, deyiş ve uygulamalarda Türklerin tabiat karşısındaki mükemmel dikkati hemen dikkat çeker. Bunlarda eski zaman insanının bu takvime bağlılığı derhal görülür. Aynı zamanda bu konudaki tespitler atasözleri ve deyimlere yansımıştır.

Dörtdivan'da eskiden hakim olan halk takvimine göre iki mevsim vardır: Yaz ve kış. Kış günleri 150 veya 180 gün sürer ve bu aylar genel olarak "Kasım" diye adlandırılır. Diğer aylar Hızır ayları olarak bilinir. Hızır ayları daha çok bahar ve yaz aylarına tekabül eder. Dolayısıyla "Kasım"dan sonra yaz başlar. Bunun için halk arasında "Üç elli, yaz belli!" denir. Bu söz ellişer günlük üç dönemden oluşan kasımdan sonra yaz aylarının geleceğini ifade eder. Karın yağdığı ilk zamanlara "kaba kış" denir. Bu zamanda kar birikir ve yer yer yığılır. Dörtdivanlılar buna "Kar kirteldi!" veya daha yaygın kullanımıyla "Kış kirteldi." der.

Dörtdivan'da "Gatındı gışı yağdı!" diye bir deyim vardır. "Gatındı" veya "katındı", darvar sürüsü anlamına gelir. Gatındı gışının yağması, hayvan sürülerinin gatındıdan ayrılıp sahiplerine iade edilmesini ifade eder. Bu da yeni takvimde ekim, kasım aylarına tekabül eder.

Kasım ayı, Dörtdivan tabiriyle sınıngulu yani imtihanlı bir zamandır. 1 kasım, oldukça önemli kabul edilir ve bu zamanda havalar kesinlikle soğumaya başlar. Bu durum aynı zamanda gatındının dağılması anlamına gelir. "Kasımda sayılır koyun sürüsü!" sözü gatındıdan gelen koyunlar için söylenmiştir. Çünkü halka göre Kasım ayında "gatındı kışı"ndan gelen koyunların sayısı ne ise asıl sayı odur. İlkbahar mevsiminde köy katındısına koyunları katarken sayı fazla olur. Kurt kapması, hastalık, ölüm derken sayı azalır. Bu yüzden "Koyun kasımda sayılır." denir.

Eski takvime göre kasım günleri oldukça önemli, hatta tehlikelidir. Çünkü kışın en tehlikeli zamanları bu dönemde yaşanır. Ama kasımın sonlarına doğru kış etkisini yavaş yavaş kaybeder ve yerini yazın habercisi bahar günlerine bırakır. Bunun için Dörtdivan'da "Kasım yüz elli dedi mi dışarıda yatan hayvan üşümez!" derler. Ancak Kasım ayları içerisinde Zemheri vardır. Bunun için "Kasım karadan, zemheri de aradan çıktı mı yaz geldi demektir." denir. Kasım aylarının sonuna doğru bahar kendini hissettirmeye başlar. Kasım aylarından sonra yaz faslı başlar. "Üç elli, yaz belli" sözü muhtemelen bu dönem için söylenmiştir. Dolayısıyla kasım ayları yüz elli gün sürer ve sonunda yaz mevsimi başlar. Fakat kasımdan sonra zaman zaman soğukların ortalığı yokladığı vâkidir. Kasımdan sonraki üçüncü gün mutlaka kar yağar. Bunun için "Üç elli üç, mutlaka kar yağar." denir. Karın, her yeri bir yorgan gibi örtmesi önemsenir. Eğer böyle olmazsa "Kar yorgan gibi toprağın üstünde yatmazsa bereketi olmaz." denir.

Kasım aylarının sonuna doğru karlar erimeye başlar. Bunun için de “Kasımın yüzünde yüz dereden yüz su gelir!” denir. Çünkü bu zamanlarda ulusular coşar, çayların suyu bollar. Kasımın yüz beşinci günü ilk cemre düşer. Bu yeni takvimde 20 Şubat’a tekabül eder. İkinci cemre Dörtdivan’da özellikle Düğertililer arasında oldukça önemlidir. Düğertililer ikinci cemre düşünce “Akyel’e giderler.

Kasım ayları kendi içinde dönemlere ayrılır. Bu dönemler kırk beş günlük zamana tekabül eder. İlk kasım dönemi kırk beşinci güne kadar devam eder. Bugünler zaten “Kasım” diye bilinir. Kırk altıncı günden doksanıncı güne kadar “İkinci Kasım” veya “Zemheri” diye kabul edilir. Zemheri bugünlerde yaşanır.

91 Kasım-150 Kasım “Pivrallar” diye kabul edilir. 100. kasım günü için “Yüzler, düzler” denmiştir. Bu söz, her yere kar yağması ve her yerin dümdüz gözükmesinden ötürü söylenmiştir. Pivrallar’da gücük yani kısa aylar vardır. Gücük ayları sert ve soğuk geçer. 105 kasım cemrelerin başlangıcıdır. İlk cemre havaya düşer. Sonra birer hafta arayla diğer cemreler suya ve en son da toprağa düşer. Ayrıca kasımın 105’inde yaban kazları geçer. Bu arada kasım 126’dan sonra hamsin girer. Bundan sonra hamsin başlar. Bu zamanda ayrıca kocakarı soğukları olur.

Kasım birden kasım kırk beşe kadar Dörtdivan’da “eski kasım” denir. Bununla ilgili yörede atasözleri hükmünde sözler vardır. Mesela “Kasım karadan zemheri aradan çıktı mıydı korkma!” denir. Hamsin aşağı yukarı şubat ve mart aylarına tekabül eder. Hamsin 20 Şubat’ta girer ve böylece kocakarı soğukları başlar. Kasım 150’den sonraki ilk 45 gün oldukça önemli sayılır. Bu döneme “ilk yayla” denir. Bu dönemde ot vakti veya gündönümü denen bir zaman yaşanır. Yaylaya öküz salımı olur. Eski kasım ayına göre 175. gün gelene kadar arpaları ekmek gerekir. Bunun için “Kasım 175 dedi mi arpa ya elde ya yerde gerek!” derler. Eski takvime göre arpalar kasım 175’e kadar ekilmelidir. Ekilmezse bundan sonra yetiştirmez.

Zemheri ile ilgili sözler ve inanışlar da önemlidir. Zemheri soğukun ve kışın şiddetli bir şekilde hâkim olduğu bir zaman dilimini ifade eder. Bu yüzden Dörtdivan’da “Zemherinin adı yavuz gelen aylar ondan doğuz/doñuz!” denir. Ayrıca “Kırk gün zemheri, kırk gün zahmeti” sözü bu günlerin insan üzerinde bıraktığı etkinin uzun süre devam ettiğini ifade eder. Prof. Dr. Cemal Kurnaz hocamızın Akseki’nin Taşlıca Köyü’nden naklettiği şu söz de zemheri ve hamsinin bir karşılaştırması gibidir: “Zemherinin adı yavuz, hamsin baş keser.” Zemherinin yirmi yedinci gecesi yıldız doğumu olacağı söylenir. Bu arada şiddetli rüzgarlar olur. Dörtdivan bu rüzgârların en çok hissedildiği yerlerdendir. Dörtdivan’da rüzgâr eksik olmaz. Bazen bu, fırtınaya dönüşür. Buna “garsamba” denir.

Böyle geçiş dönemlerinde bazen kar yağar. Böyle yağın karlar için “Kışa kar gibi, insana kor gibi.” denir. Bu söz, rüzgar veya fırtınadan sonra yağın kar için kullanılır. Esen rüzgar mevcut karı eritir. Sonrasında yağın kar bu eriyen ve buharlaşan karların neticesinde yağar. Bu yağın, gerçek kar kabul edilmez. Çok soğuktur. İnsan onu tuttuğu zaman adeta kor tutmuş gibi olur. Buna rağmen bu kar çabuk erir. Bu sebeple

bu söz teşekkül etmiştir. Bir de “Yaz çüpürdük gelir” diye bir tabir vardır. Bu tabir kışın sert geçmediği dönemlerde yazın yağışlı geçmesini ifade etmek üzere kullanılır.

Şubat ayı hamsinin başlangıcı kabul edilir. Hamsin elli gün sürer ve martın yirmisi civarında sona erer. Hamsinin yarısı kışa yarısı yaza tekabül eder. Bu ayda oğlaklar, kuzular, keçiler doğum yapar. O yüzden Anadolu’da “Hamsiiiiiiin! Ver oğlağı emsin!” denir. Dörtdivan’da bu aylarla ilgili söyleyişlere rastlamak mümkündür. Hamsin günlerinde başlangıçta toprak karla kaplıdır. Hamsinin yarısından sonra karlar erimeye başlar. Bu yüzden Dörtdivan’da “Hamsin! Hem yağsın hem erisin!” denir.

Halk takviminde önemli bir yere sahip olan Mart ayı, eski Türklerin sosyal hayatında çok önemli bir yer edinmiştir. Mart ayı kararsız bir aydır. Bu yüzden çok soğuk da geçebilir. Mesela “Mart dokuzu fırtınası” vardır. Berdül-Acz da denen kocakarı soğukları bu ayda görülür. Dörtdivan’da bu ayla ilgili derlediğimiz bir söz şöyledir: “Mart dokuzunda leylek yumurta dondurur.” (İnanışa göre leylek iki yumurta çıkarırmış. Mart ayı bazen çok soğuk geçtiği için yumurtalardan biri donarmış. Leylek de bunun üzerine diğeri üzerine kuluçkaya yatarmış.) Mart ayı çok zorlu bir aydır. Özellikle 22 mart günü böyledir. Aynı şekilde 21 haziran ve 21 aralık günleri de böyledir.

Mart ayı, hava olayları bakımından çeşitlilik gösterir. Geçimin toprağa ve hayvancılığa ciddi ölçülerde bağlı olduğu zamanlarda mart ayı çok belirleyici bir zaman dilimini ifade ediyordu. Bunu belki yeni nesle anlatmak zor bir iştir. Fakat çiftçinin ve hayvancılıkla meşgul olan insanların yıl içerisinde yemeye ekmek bulup bulamayacağı mart ayında yaşanan mevsim olaylarına bağlıydı. Bu yüzden mart ayı ile ilgili birçok atasözü ve deyim ortaya çıkmıştır. Bunların hepsi de çok ciddi tecrübeler ve binlerce yıllık bir yaşayışa yaslanmaktadır. Mart ayıyla ilgili Dörtdivan’da derlediğimiz diğer bazı sözler şöyledir: “Samanın iyisini marta ko, marta komazsan ala dananın gönünü arda ko!”, “Odunu, çırayı marta ko, marta komazsan evin çizemelerini yaka ko!”

Halk takviminde ağustos ayının başlangıcı güz başlangıcı olarak kabul edilir. 15 Eylül “bostan bozumu”dur. 20 eylül-20 ekim arası da mayha zamanıdır. Bu dönemde Dörtdivan’da, Geredede, Yeniçağda mayhalar olur.

Dörtdivan’da mevsim geçişlerinde çok fazla rüzgar eser. Bunu yukarıda da söylemiştik. Rüzgarlı havaya “esgünlü hava” denir. Bahar ayları yağmurun bol bol yağdığı zamanlardır. Ama bu yağmur Karadeniz’in diğer bölgelerinde olduğu gibi süreklilik arz etmez. Yağmur nispeten az yağar. Herhalde bundan olsa gerek “Baharda yağmur yağmış; öküzün bir boynuzu görmüş, bir boynuzu görmemiş!” derler. Bu durum bahar aylarında havanın çok değişken olmasıyla da açıklanabilir.

Dörtdivan’da gün içinde hava çok değişkendir. Bu yüzden bazı atasözleri ve deyimler gelişmiştir. Sabah havanın güneşli olması, öğleden sonra ikinci civarında yağmur yağması “İkinci yağmuru dikildi!” diye ifade edilir. Hatta bazı köylerde bu hava durumuyla ilgili yerel deyimler gelişmiştir. Kargıbayramlar Mahallesi’nin Bayırlar Mahallesi’ndeki bir alandaki karla ilgili söylenen şu söz de bunu göstermektedir: “Kar yorgan gibiye kar yağar, urgan gibiye kar durur, yaz gelir.” Bütün bunlar Dörtdivan’da

van'da hava durumuyla ilgili bazı tespitlerin ne kadar zengin tecrübelerle dayandığını göstermektedir.

Dörtdivan'da günlerin kendisine özgü bazı isimlendirmeleri vardır. Bunlar şöyledir: Bolu Pazarı / Bazarertesi (Pazartesi), Bolu'dan geldiğin gün (Salı), Çarşamba, Çağa pazarı günü (Perşembe), Cuma, Gerede pazarı günü (Cumartesi), Gapalı Bazar (Pazar).

Burada derlenenler bile Dörtdivan'da halk takviminin ne kadar zengin özellikler gösterdiğini ifade etmeye yeter. Bunlar milletimizin yaşanan hayattan çıkardığı tecrübelerdir ve aslında gelecek nesillere kıymetli birer yâdigârıdır.

Bu köstekli saat Dülger Köyü'nden Ahmet Ersoy'un (d. 1954) dedesinin dedesinden intikal etmiştir. Bu zat İstanbul'da sarayda aşçı olarak vazife yapmıştır.

DOĞUM VE ÖLÜMLE İLGİLİ ÂDETLER

Doğumla İlgili Olanlar

Doğumdan sonra kırk gün boyunca kadın ve çocuk dışarıya çıkmaz. Kırkinci gün kırklama yapılır ve çocukla anne artık eşe dosta görünebilir. Bazı durumlarda daha erkenden de kırklama yapıldığı olur. Kız çocuklarında 23 ve 24. günlerde, erkek çocuklarında otuzuncu günde kırklama yapıldığı olur. Bu süre zarfında lohusanın başkasına görünmemesi, nazar değmemesi için elzem görülür. Hatta halk arasında “Lohusaya kırk gün mezar açıktır!” denir. Ayrıca aynı zamanlarda doğum yapmış çocuklu annelerin birbirlerini görmelerine iyi bakılmaz. Aynı zamanda doğan çocuklar için “yaşitlik olmak” tabiri kullanılır. En azından çocukların kırkı çıkmadan bunlar birbirinden uzak durur.

Doğumdan hemen sonra anne için sütlü çorba pişirilir ve bu çorba anneye içirilir.

Çocuk ve lohusa kırkını tamamladıktan sonra kırklama yapılır ve bundan sonra dışarıya çıkabilirler. Bu kırklama işlemi şöyle yapılır: Bir tasın içindeki su, başka bir kabın içine kaşıkla aktarılır. Bu işlem kırk kere yapılır. Anne ve çocuk bu suyla duş alır. Bu suya çok önem verilir. Bu suyun içine iğne, para gibi nesneler de atılır.²³¹

Kırkı çıkmak ve kırklamak ne kadar önemli olsa da bazı durumlarda bebeklerin daha erken ziyaret edildiği olur. Bazı durumlarda çocuğun kırkı çıkmadan ziyaretler başlar. Yedinci sekizinci gün ziyaretler olabilir. Dualar edilir.

Çocuğun göbeği kesildiği vakit bu bir çaputa sarılır; çatıya atılır, minniye veya minne taşının dibine (eşiğe) gömülür. Yahut da caminin önüne gömülür.

Çocukla ilgili “beşik içi yapmak” diye bir tabir vardır. Dörtdivan’da ilk çocuğa beşik içi yapılır. Aile, komşu, akraba gelir. Bir de hoca hanım davet edilir. Hoca hanım çocuğun başında ninniler söyler. İlahi ve Yasin-i şerif okur. Çocuğa hediyeler getirilir. Hediye getirmeyen kişiler çocuğun kundağına para koyar. Aile büyükleri altın takabilir.

Çocuğun ileriki aylarda kösteği kesilmesi âdeti de vardır. Bu işlem çocuğun daha rahat yürüyeceğine inanıldığı için yapılır. Dörtdivan’da odun fırın ekmeğinin etrafında köstek kesilir. Çocuklar ilk yürümeye başladığı zaman fırının önüne götürülür ve bir kalem, bir yumurta bir de makas alınır. Eğer kalemi alırsa âlim, yumurtayı alırsa hollukçu (yani yumurtacı), makası alırsa terzi olacağına inanılır.

²³¹ Bu bilgiler, Fatıma Özer’den 20.09.2020 tarihinde Kadılar Mahallesi’nde tarafımızdan derlenmiştir.

Ölümle İlgili Olanlar

Dörtdivan'da yatalak yaşlılar için ziyarete gidenler "Allah'tan iki rahmet, hangi yol hayırlıysa emme öte yanda (ahirette) emme beri yanda!" diye dua ederler. Eğer ölüm vaki olursa "İki rahmetten biri oldu!" derler.

Cenazede yemek ikram edilir. Cenaze evine akraba ve komşular yemek getirir. Yedi akşam dualar okunur. Yedisinde tekrar yemek verilir. Ölen kişi için "Yerine yerleşti!", "Allah taksiratını affetsin!" denir. Eşlerden biri vefat ettiğinde "Çare yok, iki yumurtadan biri kırılacak!" derler. Gelen kişiler "Başın sağolsun!" anlamında "Bagılar sağolsun bakalım!" diyerek cenaze sahibine teselli verir. Bagılar, bâkiler kelimesinin Dörtdivan'da söylenişidir ve geride kalanlar anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda Allah saburluk versin, hüküm Allah'undur, da denir.

Cenaze için yedinci gün önemlidir. Bu günde kadınlar bir araya gelir ve dualar okunur. Bazen bu günde yemek de verilir. Cenazenin defninden yedi gün sonra cenazenin ağzı açılır, derler. Bu yüzden güccek ve helva dağıtılır. Bu işlem köyde ev atlamaksızın yapılır. Dağıtılan helva ve gücceklerden yiyen kişiler ölünün ruhu için fatiha okur, o kişiye dua eder. Bu geleneğe "ağız açma" denir. İnanişâ göre cenazenin ağzı bazen üçüncü günde açılır.

Helva (Dörtdivan'da hevle şeklinde telaffuz edilir) ve güccek dağıtma işlemi bazen Cumayeri'nde yapılır. Bu helvaya "gara hevle" denir. "Cenaze evin bacasına kokusuna gelir" denir. Helva yapma işlemi özellikle cenaze evinde veya cenaze sahibinin bir yakınının evinde yapılırdı. Bu, özellikle 2000'li yıllardan önce böyleydi. Şimdiler hazır helva dağıtılmaktadır.

Cenazenin elli ikisinde yine kadınlar ölenin evinde bir araya gelir, Yasin-i şerif okunur ve dualar edilir. Bu gecede elli ikinci gece yemeği verilir. "Elli ikinci günde ölünün etleri kemiklerinden ayrılır" denir. Edilen duaların ve ikram edilen yemeğin ölene fayda vereceğine inanılır.

Dörtdivan kültüründe ölüm bahsi çok ciddi bir yer tutar. Bununla ilgili atasözleri ve deyimler de buna işaret eder. Derlediğimiz şu atasözleri bu konudaki düşüncelerin ve tecrübenin zenginliğini göstermektedir:

"Ölecek karga kırılacak dala konar!", "Ölecek sıçan kedinin ayaklarını gıdıklarmış!", "Ölmekten değil, ölememekten kork!", "Ölmek de bir nimet!", "Ölünün yüzü soğuktur.", "Söz ölüm getirmez!", "Biri ölmezse biri onmaz.", "Kul kula bir şey yapmaz, ne yaparsa ölüm yapar."

Bunun yanında ölüm ve ölen kişilerle ilgili derlenen bazı deyimler de şöyledir:

Daha kefeni solmamak, Gelüsem öldürün, Ölenler yürüye yürüye mi gitti, Ölü eti yemek, Ölümü gösterip kansere razı etmek, Ölünün hatırı diriden fazla sayılmak, Ölüyü hortlatmak, Şeytanla alakayı kesmek, Tabuttan kolu çıkmak.

Göbüler Köyü mezarlığında şahidesiyle dikkat çeken bir mezar.

DÜĞÜNLER

Dörtdivan yöresinin kendine özgü düğün âdetleri vardı. Bu düğünlerde yöresel oyunlar, köy seyirlik oyunları ve çeşitli âdetler sergileniyordu. Zamanla bunların önemli bir kısmı unutulmuştur. Bu kısımda Dörtdivan düğünlerinde karşımıza çıkan yöresel birtakım hususiyetleri ele alacağız.

Kız Görme

Oğlanın annesiyle akrabadan en az bir kadın, kızı görmeye giderler. Bu aşamada, kız verilsin veya verilmesin, mutlaka görülür. Kız, en güzel kıyafetlerini giyer ve görücülerin karşısına çıkar. Bu ziyarette ailenin durumu ve kızın güzelliği dikkate alınır. Görücüler kızı gördükten sonra kendilerinde bir kanaat oluşur. Eğer beğendilerse bundan sonraki ilk cuma gecesi kız istemeye gidilir. Köyün imamı ve köyün ileri gelenleri dünür giderler. Dünürler içerisinde damadın babası bulunmaz.

Kız İsteme

Oğlan tarafı eğer kızı istemeye karar verirse dünür olarak gelecek olan kimseler, bu ziyarette kız tarafına söylenir. Kız tarafından da olumlu bir cevap verilmesi üzerine köyün imamı ve hatırı sayılı kişilerle cuma veya pazar akşamları kız istemek için gidilir. Bu günlerin uğurlu olduğuna inanılır. İmam, Allah'ın emrini yerini getirir. Kız isteme artık ciddi bir biçimde başlamıştır.

Kız tarafı başta “tamam” demez. “Kız evi naz evi” makamında biraz oyalama olur. Bu sırada oğlan da tanınmış olur. Kız evinden sadece erkeklerden oluşan bir grup, oğlanın durumunu öğrenmek için oğlan tarafına gider. Bir sonraki cuma günü için gün alınır. Birkaç hafta boyunca aileler birbirlerini tanımaya çalışırlar. Eğer aileler birbirini tanıyorsa akrabalara danışılır. Aileler birbirini tanımıyorsa “can sahibi” diye anılan kız ve erkek birbirini bu aşamada görür ve tanır. Son kararı onlar verir. Sözün yarısı gerçekleşmiş olur. Kesin kararı dünürlüğe 3. kez gelşte kız tarafı oğlan tarafına bildirir ve şerbet için gün alınır. İki tarafın mutabık olduğu bir akşamda kız ve erkek tarafının ileri gelenleri imamla beraber kız evine gider, şerbet içilir.

Şerbet İçme

Şerbet içme aynı zamanda söz kesme merasimi gibidir. Kız verilmiştir. Eğer başlık parası söz konusu ise yemek yenir. Şerbet içme sırasında başlık parası da söz konusu edilir. Eğer böyle bir durum varsa oğlan tarafı kız tarafına yemek malzemesi ve tatlı gönderir. Akşama doğru damadın babası köyün hocasını, damadın annesini ve kız kardeşlerini yanına alarak kız evine gider. Erkekler kız evinde, başka bir odada başlık parasını ve takı konusunu konuşurlar. Belirlenen miktardaki başlık parası gelinin babasına teslim edilir. Bu sırada yemek ikramı da yapılır. Gecenin sonuna doğru şerbet

içilir. Hoca dua eder. Şerbet öncelikle ayrı bir odada duran geline içirilir. Ardından sırayla diğer misafirlere içirilir. Şerbet töreni böylece sona erer. Şerbeti kızın bir yakını yapar ve ikram eder. Buna karşılık oğlan tarafından bahşiş alır.

Bu iş tatliya bağlandıktan sonra oturma odasına geçilir ve sohbetler edilir. Evden ayrılma zamanı kızın erkek kardeşlerinden biri damadın babasıyla gelen ve genelde varlıklı birinin ayakkabısının bir eşini bahşiş almak için saklar. Bahşişi alan delikanlı ayakkabıyı iade eder. Bu arada oğlan tarafından gelenler de cebe sığacak kadar küçük eşyayı alır ve oğlan tarafına götürür ve orada damada teslim ederler. Eskiden bu işlemin çok yapıldığı hatta kız evinden halı, perde vs. şeylerin alındığı da rivayet edilmektedir.²³²

El Öptürme

Burada artık cinsiyet ayrımı olmadan oğlan evi kız evine gider. Damat bu aşamada yine yoktur. El öptürme merasimine hem damadın hem de gelinin kadınlı erkekli bütün akrabaları katılır. Tabi kadınlar ve erkekler ayrı odalarda oturur. Yemekler yenir, ikramda bulunulur. Oğlan tarafı getirdiği hediyeleri kız tarafına verir. Kız tarafı da buna karşılık olarak damada hediye gönderir. Bu arada “kaynata minderi” diye tabir edilen bir minder kaynataya teslim edilir. Gelin büyük küçük, erkek kadın demeden herkesin elini öper. Elini öptüğü erkeklerden bahşiş alır.

Bu el öptürme, nişan öncesi son törendir. Tören bitince damadın anne babası gelin tarafına bir eksikleri olup olmadığını sorar. Bundan sonraki zamanlarda gelin, baba evinde artık misafir kabul edilir. Düğüne kadar gelinin bütün ihtiyaçları damat evi tarafından karşılanır.

Nişana yakın bir zamanda kız ve oğlan tarafında kızın anne babası, yengeleri, damadın anne babası, yengeleri bir araya gelerek “pırtı alışverişine” giderler. Burada geline ve yakınlarına elbiselik kumaş alınır. Bundan sonra bir kuyumcudan sadece gelin için yakı ve yüzük alınır. Bu fasıl da böylece sona erer.

Nişan

Nişan zamanı belirlenir. Nişan merasimi sair yerlerindeki gibi pek de farklı değildir. Gelin nişan töreninde fistan denilen kadifeden bir elbise giyer. Nişandan hemen sonra kadınlar kendi aralarında dındın denilen tefi çalarak eğlenirler. Bu aşamada damat yine ortada yoktur. Bu arada ilerleyen saatlerde malzemesi oğlan evinden gelen yemekler yenir. Bazen başlık işi, eğer iş tatliya bağlanmamışsa nişan merasimi sırasında da gündeme gelir. Başlık parası konusu genelde ya şerbet içme sırasında ya nişan merasimi yapılırken ya da başlı başına bir günde halledilir. Genel olarak da başlı ba-

232 Hıdır Boz, “Dörtdivan’da Evlenme Olayı ve Aşamaları-II”, DİVANDER Bülteni, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 32.

şına yapılır.²³³ Nişanlılık zamanı yayla zamanına rastlarsa “yaylalık”, mayha zamanına rastlarsa “mayhalık”, bayramlara rastlarsa “bayramlık” hediyeler oğlan tarafından kız tarafına gönderilir. Bu hediyeler genelde helva, köfter, kazdan müteşekkildir.

Nişanın yapıldığı günün hemen bir gün sonrasında kız tarafından oğlan tarafına damat için çorap, elbise, mendil gibi şeyler gelir. Buna “nişan aynı” denmektedir.

Bayramlarda kız tarafına çeşitli hediyeler götürülür. Eğer nişanlılık kurban bayramına denk geliyorsa bir koç alınır, altınla süslenir ve kız evine götürülür.

Sac Kapama

Bundan sonraki süreç artık düğünle ilgilidir. Düğün gösterişli olur. Eskiden “sac kapama” veya “sac koma” denen bir tür davetiye demek olan yufkalar açılırmış. Sac kapama düğünden üç gün önce yapılır. Açılan yufkalar seçkin kimselere ve yakın akrabaya bir tür düğün davetiyesi gibi dağıtılır, insanlar düğüne davet edilir. Bu arada sac kapamada yufka açan kadınlar damadın babasından bahşiş alır. Duvak günü helva veya pilavla vermek için de bu yufkalardan yapılır. Bu yufka sac üzerinde yapıldığı için düğünün bu kısmı, bu adı almıştır.

Damadın düğünde giydiği yelek.

233 Hıdır Boz, “Dörtdivan’da Evlenme Olayı ve Aşamaları-II”, DİVANDER Bülteni, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 32.

Kına Gecesi ve Düğün (Gelin Alma, Güvey Koyma)

Kına gecesinden önce kız evinden birkaç kadın, oğlan evine giderek gelinin ve damadın odasını hazırlar. Bu odada gelinin çeyizinde yer alan işlemler ve nakışlar uygun yerlere serilir. Çeyiz serme işleminden sonra -eğer halledilmemişse- eski zamanlarda damadın babası kız evine giderek başlık parası konusunda son görüşmeyi yaparmış. Daha öncelerde köylerde bulunan delikanlılar kendi aralarında bir “delikanlı başı” seçerlermiş ve bu başlık parasından pay alırlarmış.

Kına gecesinden önce dualar eşliğinde gelinin beline beyaz bir bez bağlanır. Gelin, kızların arasına oturtulur. Dından yani tef eşliğinde eğlence başlar. Burada söylenen yöresel ezgiler dikkat çeker. Burada “sürütme” denen ve ayak hareketlerinin ön planda olduğu bir oyun oynanır. Daha sonra oğlan tarafından “nagilcılar” gelir. Bu nagil süslü bir sopanın veya ağacın ucunda teneke içerisinde gazyağının tutuşturulmasıyla oluşur. Bir tür meşaledir. Nagilcılarının yanında hediyeler bulunur. Bu hediyeleri geline vermek isterler. Gelin bu hediyeleri bahşış almadan kabul etmez.

Nagilla ilgili bir başka uygulama şöyledir: Kına gecesinde oğlan tarafından kız tarafına gelen hediyeye nagıl denir. Bunun için bir çam ağacı süslenir. Ağacın en ucuna meşale yakılır. Küçük bir kap içine konan ispiroto veya gaz, ağacın tepesinde yanıp durur. Nagıl kıza verilir. Gelin kız nagılı getirene çorap, mendil veya para verir. Oğlan tarafından dört delikanlı da kızın önünde oynarlar. Onlara da omuzlarını oynatıyor diye mendil takılır. Mendili gelin kız takar. Delikanlılar gider, sonra kızlar oynar. Ondan sonra kına yakılır. Kına yakılırken kızın annesi kızın avucuna altın koyar. Merasim başlar. Oyun oynanır, türkü söylenir. Oyunlar tefle oynanır. Mani söylenir.

Nagilcılar kız evinde bir süre kalırlar. Onlara hediye olarak mendil verilir. Bu hediyeleri aldıktan sonra nagilcılar oğlan evine dönerler. Sonra gelinin belinde beyaz çarşaf başından aşırılır. Başına da kırmızı bir çember örtülür. Nagilcılarının getirdiği çerezler gelinin başı üzerinde kızlar tarafından döndürülür. Burada maksat gelinin ağlamasıdır.²³⁴ Burada bazı maniler söylenir. Söylenen manilerden bazıları şunlardır:

Kız baban pazarı gezer
Huriler kınanı ezer
Annen çeyizini dizer
Kız kınan mübarek olsun...

Kara tavuk yatıyor
Derdi derde katıyor
Oğna senin yüzünden
Babam beni satıyor

234 Hıdır Boz, “Dörtdivan’da Evlenme Olayı ve Aşamaları-III”, DİVANDER Bülteni, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 17-18.

Saatin var mı yârim
Kordonu dar mı yârim
Neden sararıp soldun
Âşıklık zor mu yârim

Mani maniye eyler
Maniyle gelen beyler
Mani bana yâr olmaz
Bir o ki gönül eyler²³⁵

*

Kına gecesinde çeşitli türküler de söylenir. Bu gecelerde söylenen türkülerden ikisi şöyledir:

Hani bu kızın kınası
Atlayıp gider eşiği
Orta direk orta direk
Önünde mumlar yanası
Sofrada kalır kaşığı
Gümbür gümbür eder yürek
Yakın bu kızın kınasın
Kızlar evin yakışığı
O eve bir gelin gerek
Kız ağlama sus ağlama
Sil gözlerinin yaşını²³⁶

*

Cennette, cennette cennet-i alâda
Bu kızın düğünü var
Burada kız baban pazara vardı mı
Alını yeşilini aldı mı
Kız kınan kutlu olsun
Vardığın yerde dilin tatlı olsun
Cennette, cennette cennet-i alâda
Muhammed'in düğünü var
Kız baban pazarı gezer
Huriler kınanı ezer
Anan ile kardeşin çeyizini düzer
Cennette, cennette cennet-i alâda

235 Hıdır Boz, “Dörtdivan’da Evlenme Olayı ve Aşamaları-III”, DİVANDER Bülteni, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 18.

236 Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000, s. 169.

Muhammed'in düğünü var burada²³⁷

Düğünlerde söylenen bazı kutlama sözleri ise şöyledir:

1

Kız baban pazara vardı mı?
Aldı mı sana şalını aldı mı?
Şu da kızımın dedi mi?
Kız kınan mübarek olsun
Allı gelin gelin pullu gelin
Kız kınan mübarek olsun

2

Şu bahçeler senin mi?
İçinde gezen yarin mi?
Kız kızım kınan olası
Önünde mumlar yanası
Bu akşam bu kızın kınası
Nasıl edelim nasıl edelim
Şu köye baş edelim
Sevdiği yere baş edelim
Kız kınan kutlu olsun
Başında mumlar yanası
Bu akşam kız kınası
Kız kızım kınan kutlu olsun
Evinde dirliğin tatlı olsun

3

Altın tas içinde kınan ezilsin
Sabah olsun altın yüzün yazılsın
Görümceler etrafına dizilsin
Gelin kınan kutlu olsun
Bunda dirliğin tatlı olsun²³⁸

Bu söylenen maniler, kutlama sözleri ve türküler eşliğinde hem gelin hem de annesi ağlatılır. Gelin kaldırılır ve diğer kızlarla beraber oynatılır. Gecenin ilerleyen saatlerine doğru misafirlerin bir kısmı dağılır. Geriye gelinin yakın arkadaşları kalır. Onlara kına yemeği verilir. Yemekten sonra sıra geline kına yakma işlemine gelir. Evliliği huzurlu olsun diye evli bir bayanın kına yakmasına dikkat edilir. Bu işlem sırasında gelin elini açmak istemez. Hediye ister. Hediye sözü verildikten sonra gelin ellerini açar.

237 Ahmet Koçak, Ramazan Atlıkan, Mustafa Canalp, Bin Güzellik Bin İsim Doğancılar Köyü, Ankara 1998, s. 23-24.

238 Ahmet Koçak, Ramazan Atlıkan, Mustafa Canalp, Bin Güzellik Bin İsim Doğancılar Köyü, Ankara 1998, s. 24.

Kına gecesinden sonra sabah erkenden kalkılır. Gelin ve yanındakiler çeşmeye giderler. Eskiden gelin, çeşmeye gidilirken yanına bir ekmek almış. Ellerini yıkadıktan sonra ekmeği çeşme başında bırakmış. Gelinin yanındakiler dışında biri gelir de ekmeği yerse evliliğin çok huzurlu olacağına inanılmış. Eğer ekmeği bir hayvan yerse bu evliliğin bahtsız olacağına inanılmış.²³⁹

Gelin, sağdııcı ve arkadaşlarıyla birlikte eve gelir. Evde renkli kadifeden bir fistan giyer. İmam gelir, gelinin huzuru için dua eder.

Düğünlerde oynanan oyunlarda kaynana kılığına bürünmüş bir kadın vardır. Bu kadın gelin için “Ağa karısı olsun / Paşa karısı olsun / İki oğlu bir kızı olsun” diye dua eder. Düğünlerde geline birçok nasihat da verilir. Bunlardan bazıları şöyledir: “Benim gelinim allı olsun. Süpürgeni pattak atma gayınanı koyup yerine yatma. Ocak başında dolma anan gibi olma!” Bu arada bazı küçük oyunlar da sergilenir. Mesela kaynanayı temsil eden bir kadın içeri girer ve bir eşyayı alıp saklar.

Bu arada kına iki yerde yapılır. Kız evinde kız kınası yapılırken erkek evinde, bir meydanda erkek kınası yapılır. Havanın kararmasıyla beraber gırnata (klarnet) çalan kişi erkek evine gelir. Onun gelmesiyle düğün başlamış olur. Davul ve köçekler de düğünlerde bulunurdu. Önce yakınlar oyun sergiler, sonra misafirlerle devam eder. Bu arada en fazla altı kişi oynardı. Oyunlar genelde dört kişi oynanırdı. Kınanın ilerleyen saatlerinde damadın arkadaşları oyun sırasında, atak topuklarıyla döşeme veya sofaları kırarlardı. Damat erkenden yatırıldı.

Dörtdivan’da yapılan düğünlerde geleneksel motifler hâlâ büyük ölçüde korunmaktadır. Bunlarda genelde kadınların daha etkili olduğu görülmektedir. Ancak erkeklerin de düğünlerdeki oyun, âdet ve eğlencelerde önemli rol oynadıkları görülmektedir. Mesela damat, yere dökülen samanın üzerinde oyun oynar. Bir halı üzerinde karpuz kesilir. Yine damat halının üzerindeki karpuz döküntüleri üzerinde oynatılır.

Oğlan evinde hazırlıklar bittikten sonra arabalar saat 9-10 sıralarında gelin almaya gelir. Bayanlar gelinin evine girerler. Erkeklerden dört kişi gelinin evinin önünde oynar. Gelinin yakınlarından biri oynayanlara bahşiş olarak mendil takar. Bu arada başlık parası halledilmemişse kızın babası gelini çıkarmaz.

Gelin damadın babasıyla beraber dışarı çıkar ve arabaya biner. Kız evi ile damadın evi arasında müsait mahalde gelin arabası durur. Damadın babası gelin almaya katılan araç sahiplerinin hepsine zarf bahşiş dağıtır. Bu esnada yine iki erkek yolun ortasında oyun oynar.

Gelin, damat evine geldiğinde arabadan inmek istemez. Yenge aracılık eder ve kaynatadan altın, büyükbaş hayvan artık ne gelirse bir şeyin sözü alınır. Damat ve annesi ise bu esnada gelini evin kapısında bekler. Gelin arabadan inerken bolluk olsun diye damat tarafından gelinin üzerine buğday saçılır. Bu an, şerbetten beri gelin ve dama-

239 Hıdır Boz, “Dörtdivan’da Evlenme Olayı ve Aşamaları-III”, DİVANDER Bülteni, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 18.

dın ilk defa karşı karşıya geldiği andır.

Düğünlerde gelinin arkasından gitme adeti vardır. Gelin almadan geldikten sonra bazı kimseler yol keserler. Bu yol kesme işlemi bazen “avla” ile yapılır. Avla, tarlalarda çit görevi gören uzun sıırıklardır.

Geline arabadan inmesi için “indemelük” verilir. Bu buzağı, inek veya bir tarla olabilir. Eve gelen gelin hemen kaynananın elini öper. Bu arada gelin eve geldikten sonra kaynana ve kaynata kız evine teselli için gider. Buna “teselliye gitmek” denir.

Eve giren gelinin eline bir ibrik su verilir. Evlilikleri su gibi olsun diye gelin bunu kapı girişinden içeri kadar döker. Gelin damat evine geldiğinde evde bulunan bir minder alt üst edilir. Bu, kızın huyunun evde kalması, koca evine gitmemesi için yapılır. Kızın evinin bacasına yağ sürülür. Bunu gelin kız kendisi yapar. Bacanın iki tarafına yağ çalar.

Bu arada dini nikah kıyılır. Yemekler yenir. Damat erkeklerle beraber camideki mevlit törenine gider. Kadınlar evde eğlenirler. Yatsı namazı topluca kılınır. Damat ilahiler okunarak eve getirilir. Kadınlar camiden dönenleri kapıda karşılar. Damat kadınların ellerinden öper. Sırtına erkekler vurmaya başlayınca koşarak gerdek odasının önünde bekleyen gelinin yanına gider. Buna “güvey girme” veya “güvey guyma” denir.

Güvey gecesi daha eskilerde güveyi girerken damadın sırtında yumurta da kırarlar-mış. Sonra damat yerde bir tas suyu ayağıyla devirir. İki kişinin tuttuğu bir kurdeleyi keserek içeri girer. Gelin ve damat birlikte namaz kılar. Bu kılınacak namaza yörede çok kıymet verilir. Sonra damat gelinle sohbet etmeye çalışır. Fakat gelin konuşmak istemez. Bunun üzerine damat geline konuşması için kıymetli bir şey verir. Buna yüz görümlüğü, görümlük, söyletmelik gibi isimler verilir. Ertesi gün düğün bir süre daha devam eder.

Bazen kızını veren kişi damadı kendi evine koyar. Yani damat iç güveyisi girer. Buna “damat kuymak” denir.

Duvak Töreni

Duvak sabahı damat erkenden eline bir tabak baklava alarak bütün köyü hane hane gezerek baklava dağıtır. Arkasından bir bayan eşliğinde aynı şekilde gelin de el öpmek için evleri tek tek gezer. Yine bu sabah duvak töreni yapılır. Sabah gelinin yüzü kırmızı bir peçe ile örtülür. Yanında eltisi ve görümcəsi olan gelin komşuların elini öpmeye gider. Sonra kahvaltı edilir. Geline beyaz elbisesi giydirilir. Bu arada yüzü yazılır. Duvak töreni yapılır. Bu törene kız tarafından kadınlar da katılır. Çeşitli oyunlar oynanır. Gelin bir aralık orta yere çıkarılır. Damat içeri davet edilir. Gelin tarafından gelenler duvakçıların üzerine buğday, bozuk para ve şeker serper. Bunlar bolluk ve bereketin sembolüdür. Gelin sonra damadın her iki elini de öper. Yaşlı bir kadın duvağı gelinin üzerine örter. Bu arada “Ağa karısı olsun, paşa karısı olsun, iki oğlu bir

kızı olsun” ve “Süpürgeyi pattak atma, kaynanandan önce yatma!” der.²⁴⁰ Duvak gelinin başında yuvarlandıktan sonra koltuğunun altına bir ekmek verilir. Gelin orada bulunan kadınların hepsiyle teker teker oynar. En son olarak sağdıç kadınla oynar. Oyunlar oynandıktan sonra damat tekrar içeri alınır ve gelinin başındaki duvağı kızlara doğru fırlatır. Yemekler yendikten sonra gelinin çeyizlerine bakılmaya gidilir. Duvak töreni böylece sona erer. Duvakçılar da yavaş yavaş dönerler.

Gelinin düğünde giydiği elbise. 1950’li yıllar. Dörtdivan-Dülger Köyü.

240 Bunun Doğancılar’da söylenen bir şekli de şöyledir: “Paşa karısı olsun / Memur karısı olsun / Bir oğlu, bir kızı olsun / Doğancılar’dan bir heybe ayran getirdik / Anadan babadan ayıran getirdik / Süpürgeyi pattak atma / Kayınnan yatmadan yatma / Kibirli kibirli gözlerini süzme / Darılıp tasarıp ağzını büzme / Evinizde tartışma olursa evin derdini dökme / Yüzün ak duvak mutlu etsin” Ahmet Koçak, Ramazan Atlıkan, Mustafa Canalp, Bin Güzellik Bin İsim Doğancılar Köyü, Ankara 1998, s. 30.

Bundan sonraki süreç içerisinde düğünü izleyen zamanlarda damat söyletme ve ana baba daveti yapılır. Damat söyletmeye güveyi daveti de denir. Kız evine gidilir. Gidilir ama damat kimseyle konuşmaz. İlle de hediyesini alır. Hediye aldktan sonra konuşur, yemek yenir. Düğünün en son uygulaması ise ana-baba davetidir. Bu sefer kız tarafı damat tarafına gelir.²⁴¹

Dörtdivan’da geçmişte evlilik kurumu herhalde daha kuvvetli idi. Gelin yeni evine al duvak ile girerdi. Ancak bu evden öldüğünde temelli giderdi. Buna “Alıyla girdiği evden salıyla çıkmak” denirdi.

Güvey Gitmek

Düğünden sonra bir hafta on gün içinde gelin ve damat erkekli kadınlı hatırı sayılır birkaç kişiyle kız evine gider. Damada sağdıç da eşlik eder. Damat ve sağdıç, misafirlik esnasında ayakta bekletilir. Damat, giderken yanında bazı hediyeler götürür. Buna güveyi bohçası adı verilmektedir. Kızın babası da damada hediye verir. Bu altın veya büyükbaş hayvan olabilir. Bu arada kız evinden bazı eşyalar asırılır. Bunlar damat evine bırakılır.

Köy Kınasında Oynanan Bazı Oyunlar

Dörtdivan ve köylerinde oynanan oyunların bazılarının isimleri ve bunların içeriği şöyledir:

Hasan Oyunu

Gelinin arkadaşlarından biri seçilir ve erkek kılığına sokulur. Kına başladığı zaman erkek kılığına girmiş Hasan ortaya çıkar. Hasan elindeki mendili kınadaki kişilerin istediğinin üzerine atar ve oyuna kaldırır. Oyuna kalkmak istemese de mendili attığı kişi kalkmak zorundadır. Bu oyuna “Sahte Gelin Oyunu” ve “Kız İsteme Oyunu” da denir. Doğançılar Köyü kitabında bu oyun şöyle kaydedilmiştir:

“İyi taklit yapabilen bir kız ortaya çıkar ve erkek elbisesi giyer. Bu kıza bıyık takılır sonra da eline bir sigara verilir. Yani tam bir erkek kılığına girer. Bunun yanına bir kız da topal kadın olur. Sırtına bir tepsi sarılır, eline bir sopa verilir. O topal kadının elinden tutarak iki kız ana olarak oturanların yanına giderler. Bu kadınların yanına giderken şu sözleri söylerler:

Ayva dibinde
Meyva dibinde
Satarız, savarız
Altın ederiz,
Verin kızınızı

241 Hıdır Boz, “Dörtdivan’da Evlenme Olayı ve Aşamaları-IV”, DİVANDER Bülteni, S. 5, , Haziran 2002, s. 17-18.

Hanım ederiz, derler.

Hasan'ın anası oturan kadına selam verir, kadın aleykümselem der.

Hasan'ın Anası

-Buraya kim geldi?

Kadın

-Bir topal kadın geldi.

Hasan'ın Anası

-Ne diliyor?

Kadın

-Bir kız diliyor.

Hasan'ın Anası

-Verme şu kele, verme şu köre, dağda davarım çan sallıyor. Ovada çiftçim var. Onun tavuklar benim tavukların artanı ile doyuyor. Ü, ü, ü, ürü.

Kadın

-E sen git ben bir düşüneyim, der.

Topal kadın topallayarak gelir. Aynı Hasan'ın anasının dediklerini der, gider.

Hasan tekrar gelir.

Hasan'ın Anası selam verir.

Kadın

-Aleykümselem.

Hasan'ın Anası

-Buraya kim geldi?

Kadın

-Bir yiğit geldi.

Hasan'ın Anası

-Ne diliyor?

Kadın

-Bir kız diliyor.

Hasan'ın Anası

-Verme şu kele, verme şu köre, denizlerde yatlarım var, İstanbul'da katlarım var, on tane bakkalım var, derken kadın kızı "Verdim" der. Hasan elini öper, gider.

Topal Kadın gelir. Topal kadın konuşmaya başlayacağı sırada kadın “Ben kızı Hasan’a verdim!” der. Bu sırada topal kadın sırtındaki tepsiye vurarak,

-Altına bak altına, der. Yere yatar.

Bundan sonra Hasan’ın Anası önce topal kadın sonra kız anası ile oynar. Daha sonra bütün kızlar kız anası ile oynarlar. Hasan her kızla toka ederek bu oyun biter.”²⁴²

Cezayir Oyunu

Bu oyun, genelde düğünde damada eziyet etme üzerine kuruludur. Mesela damada saman getirtilir. Damat siyah kazanın içinde oynamaya mecbur edilir. Düğündeki vaziyete göre damada edilen eziyetlerin şekli de çeşitlilik kazanır.

Tef Oyunu

Düğünlerde kızlar kendinden hoşlanan bekar erkekleri bu tef oyunu sayesinde anlar. Düğün alanına tefçi getirilir. Düğüncüler toplanır. Tef eşliğinde oyun türkü kurulur. Kızlar oyuna kalkar. Kenardan seyreden bekar erkekler oyuna kalkan kız sevdiğiye tefin içine para atar.

²⁴² Ahmet Koçak, Ramazan Atlıkan, Mustafa Canalp, Bin Güzellik Bin İsim Doğancılar Köyü, Ankara 1998, s. 25-26.

ÇOCUK OYUNLARI

Dörtdivan çocuk oyunları bakımından oldukça zengindir. Biz bu oyunların sosyal hayatta işlevsel bir özellik gösterdiğini görüyoruz. Çünkü bu oyunları hayat şartları belli ölçülerde şekillendirmiştir. Ancak bu oyunlar günümüzde büyük ölçüde oynanmamakta ve kaybolmuş durumdadır. Biz bunlardan ve çocukların katıldığı faaliyetlerin farklılık arz edenlerini burada anlatmaya çalışacağız.

Bişi Bişi Beş Kişi

Kurban bayramının birinci günü akşama doğru mahallenin çocukları ev ev gezerek et toplar. Bu et toplama işlemi sırasında şu tekerleme söylenir:

Bişi bişi beş kişi

Bu evde kaç kişi

Altı kişi

Üçü erkek üçü dişi

Bu tekerlemeyi söyleyen çocuklara et verilir. Çocuklar toplanıp mangal yapar ve bu etleri hep birlikte yer.

Köy Aramaca

Bu aslında geniş kapsamlı bir saklambaç oyunudur. Köyde geniş mekanlara yayılan alanlarda insanlar saklanır ve uzun zaman süren aramalar olurdu.

Kiremit Göçüme (Teneke Göçüme)

Kiremit göçüme oyununda takımlar üst üste dizili yaklaşık on adet kiremit parçasını plastik futbol topuyla yaklaşık beş metre uzaklıktan sıra ile göçürmeye ya da devirmeye çalışırlar. Devirdikten sonra da ebe o topla oynayanların herhangi birine topu vurup onu ebe yapmaya çalışır. Top birine değmezse meydandan uzaklaşır. Ebe topu getirene kadar göçen kiremitler oyuncular tarafından yeniden dikilmeye çalışılıyor. Oyun tekrar başa dönüyor.

Hot Deynek

Dört veya daha fazla kişiyle oynanır. İlk önce ebe seçilir. Oyuncular bir hizada sıralanır ve yere oturur. Bu oyun için 70-80 cm uzunluğunda ince kamış veya ağaç kullanılır. Herkesin elinde birer deynek vardır. Bu deyneklerin ucu sivriltilir ve bunlar yay hâline getirilir. Ayrıca 1.5 veya 2 metre uzunluğunda tahta ve tahtayı yükseltmek için bir taş gerekir. Açık ve düzlük bir alana taşlar ile tahta konulur. Tahtadan 4-5 m uzağına hot deynek oyuncularını yerleşir. Bu kişiler sıra ile hazırladıkları hot deynekleri olduğu yere vurup hız kazandırarak karşıdaki tahtayı atlatmaya çalışırlar. Oyun, bu şekilde devam eder.

O deynekleri sektirerek atarlar. Arkada kalan deyneğin sahibi ebe olur ve deynekleri toplar. Sahiplerine verir ve kendi deyneğini yere koyar. Diğer kişilere sıra verilir. Herkes deyneğini sırayla atar. Her atılan deynekte ebenin deyneği uzaklaşır. Ebenin deyneğine değmeyen yerinde kalır ve o deyneğe başkasınınki değiyorsa o kişiyi kurtarır.

Oyun bu şekilde devam eder. Bir süre daha ebenin deyneği uzaklaşır. Kısa süre sonra kimse vuramaz hale gelir. Sonra ebe herkesin deyneğini alır ve atar. Kendi deyneğine kiminki değerse ebe o kişi olur. Birden fazla kişinin deyneğine değerse onları atarak yarıştırlar. Kimin deyneği arkada kalırsa o ebe olur ve oyun böyle devam eder.

Akça Dört

İki kişiyle bir tahta üzerinde oynanan bir oyundur.

Eyri Deyri Oyunu

Oyunda istenildiği kadar kişi olabilir. Ebenin elinde deri bir kemer olur. Ebe oyunu başlatır. Ebe sorar: “Bu adam eğri mi konuşur, deyri mu konuşur?” diye... Eğri konuşur diye cevap alınırsa kafaya vurur. Deyri denirse ayağına vurur.

Met Oyunu

Bu oyunun diğer adı yüklemidir. Oyuncu sayısı fark etmez. Oyun ne kadar kalabalık olursa o kadar iyi olur. Herkesin toprağın üzerine çizilmiş bir yuvarlağı vardır. Bu yuvarlak oyuncuların yuvasıdır. Herkesin elinde yirmi cm uzunluğunda ucu sivri bir sopa olur. Sopa'nın kısa olması fırlatılacak çubuğun daha ileri gitmesi içindir. Oyunda bir ebe vardır. Ebe, elindeki kısa değnekle sopayı rastgele atar. O sopayı almaya giden ebenin yuvasını diğer oyuncular kazmaya çalışır. Yuvanın içinden çıkan taş sayısınca puan kaybedilir. Yuvasından taş çıkmayan kazanır. Sopa kimin yuvasına düşerse o ebe olur. Buna çelik çomak da denir.

Dörtdivan'daki akarsulardan biri olan Ulu. Kartalkaya yolu üzeri.

Höllü Oyunu

Üçten fazla kişiyle oynanır. Burada büyükçe bir çukur kazılır. Buradaki deynekler genelde kalındır. Ebe ceviz büyüklüğündeki bir taşı yuvaya koymak ister. Diğer kişiler ebeye o taşı koydurmamak için taşı yuvadan uzaklaştırır. Bu esnada diğer oyuncuların da birer kuyuları vardır. Eğer ebe taş vuran kişinin kuyusuna deyneğini koyarsa ebe o olur. Ebenin değişimi bu şekildedir.

Buluç

Kibrit çöpüyle oynanır. Kibritin yarısı kırılır ve elde saklanarak el yumruk şeklinde yapılır. Eller diz üstüne konur. Karşıdaki kişi kibrit çöpünü bulursa saklama sırası ona geçer.

Peşkir Yürütme

Peşkir Yürütme oyunu Doğancılar Köyü kitabında şöyle anlatılmaktadır:

“Ramazan ayında terâvih namazından sonra köy odasında gençler tarafından oynanır. Oyuncular, yere diz kapaklarını hafif kaldırarak dâire biçiminde otururlar. Sonra aralarından kura ile bir ebe seçerler. Oyuncular peşkiri dizlerinin altından ebeye göstermeden gezdirirler ve yeri geldiği zaman ebenin sırtına peşkirle vururlar. Eğer ebe dönüp de peşkiri yakalarsa yakaladığı kişi ebe olur. Fakat peşkiri yakalayamazsa ebeliği devam eder. Bu oyunun bazen sahura kadar devam ettiği olur.”²⁴³

²⁴³ Ahmet Koçak, Ramazan Atlıkan, Mustafa Canalp, Bin Güzellik Bin İsim Doğancılar Köyü, Ankara 1998, s. 35.

6 . BÖLÜM
DÖRTDİVAN'DA SOSYAL
ETKİNLİKLER
VE
YAYLACILIK

K roĝlu Kayası.

Dörtdivan'da yoğun göç verilen dönemlerden önce ve nüfusun bugünküne göre daha fazla olduğu zamanlarda insanların bir araya gelmesi ve bir yerlerde toplanması için çeşitli vesilelerin olduğu bilinmektedir. İnsanlar özellikle köy odalarında, camilerde, yayla evlerinde bir araya gelmekteydiler. Bu bir araya gelişlerde sohbetler ediliyor ve insanlar eğleniyordu. Bazen de bu bir araya gelişlerde Ahmediye, Muhammediye, Mızraklı İlmihal gibi kitaplar okunmaktaydı. Özellikle, bir araya gelen yaşlıların anlattığı şeyler bugün yaşayan yaşlıların hafızasında yer almaktadır. Burada kaydedilen hikâyelerin bir kısmı bu sohbetlerden nakledilenlerden derlenmiştir. Biz burada eski zamanlarda Dörtdivanlıların hangi vesilelerle bir araya geldiğini, birliktelik ruhu sergiledikleri etkinlikleri bazı başlıklar altında göstermeye çalışacağız.

Ümmî Kemâl'i Anma Etkinliği

Her sene temmuz ayının ilk cuma gününde "Seyyid Ümmî Kemâl'i Anma Günü" olarak faaliyetler düzenlenir. O gün Tekkeköy'de Kuran-ı Kerim tilaveti icra edilir, mevlit okunur. Bolu'dan, Dörtdivan'dan ve çevre ilçelerden yoğun bir biçimde ziyaretçi akını olur. O gün türbe ziyaret edilir. Son zamanlarda bir hayır sahibinin üstlenmesi ile gelenlere yemek de ikram edilmektedir. Bu günde sakal-ı şerif ziyareti yapılır. Anma günü, dernek, muhtarlık ve Tekkeköylülerin iştirakiyle yapılır. Tekkeköy'e dışarıdan birçok insan bu anma programına katılmak için gelir. Köylüler gelenler eğer birkaç gün kalacaklarsa onları misafir ederler. Özellikle Dörtdivan taraflarından gelenler Tekkeköy'e giderken Ümmî Kemâl hazretlerinin ablası Şih Şehriban hazretlerinin Çalköy'deki türbesini ziyaret ederler.

Yaylacılık

Dörtdivan ve Gerede bölgesinde yaylacılık faaliyetleri oldukça yaygındır. Bir araştırmada bu durum %83 gibi yüksek bir oranla tespit edilmiştir.²⁴⁴ Bu güçlü gelenek kendi içinde bazı uygulamaları ve kültürel zenginlikleri beraberinde getirmektedir. Bu kısımda bunlar üzerinde durulacaktır.

Dörtdivan'ın en önemli yaylaları Aladağ Yaylaları, Çalköy, Çetikören, Karaçayır, Kapaklı, Kirazlı, Seyricek, Bayramlar, Çavuşlar ve Kadılar Yaylalarıdır. Bu yaylalar neredeyse yılın yarısında Dörtdivanlıları ağırlamaktadır. Yaylalar çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Bunlardan birisi Yongalı bölümüdür. **Yongalı Bölümü'nde yer alan yaylalar:** Kurucaköy Yaylası, Deller (Bayramlar) Yaylası, Gücükler Yaylası, Doğancılar (Karaçayır) Yaylası, Adakınık (Seyricek) Yaylası. Çampınar Bölümünde yer alan yaylalar Aşağı Yaylaları ve Yukarı Yaylaları diye ikiye ayrılır. Toplu olarak yayla isimleri şöyledir: Ölüyenler (Deveciler) Yaylası, Çitler Yaylası, Adakınık (Söğütlü) Yaylası, Göbüler Yaylası, Çampınar Yaylası (Yalacık, Sülleler, Seyidaliler köyleri gelir), Kurucaköy Yaylası, Çardak Yaylası. **Yapraklı Bölümünde yer alan yaylalar:** Kadılar Yaylası...

²⁴⁴ Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000, s. 37.

Dörtdivan genelinde yaylaya nisan-mayıs aylarında göç edilir. Genelde en erken nisanın ortalarında, en geç mayısın sonlarında ilçeden, yüksek yaylalara doğru yola çıkılır. Ekim veya kasım aylarına kadar devam eden bir yayla dönemi başlamış olur.

Dağların karları erimeye başladığı zaman Dörtdivan'da da yayla göçleri için hazırlık yapılmaya başlanır. Köroğlu Dağları ve Aladağlar bundan böyle Dörtdivanlılara yurt olacaktır. Nisanın sonu, mayıs ayının başlarında buraya göç eden halk, her sene kasım ayına kadar burada kalır.

Yayla göçleri çok daha önceden Dörtdivanlıları meşgul eder. Yaylaya gidecek kap-kacak düzenlenir ve lüzumlu olabilecek şeyler bir kenarda durur. Hayvanlara bakım yapılır, arabalar tamir edilirdi. Eşya ve insanlar göç zamanı arabaya itina ile yerleşirdi. Dörtdivan halkı göç esnasında yemek için bir gün önceden akşamleyin kömeç pişirirdi. Göç zamanı köylerde hareketlilik olurdu. Bu mevsimde yolda giderken öküz arabalarının çıkardığı sesler dinlemeye değerdi.

Dörtdivan'da yayla göçleri ve bunun getirdiği hayat şartlarının bazı inanışların ortaya çıkmasında etkili olduğu görülmektedir. Mesela yaylaya göç zamanı yaylalardan evliyelerin, erenlerin göçtüğü söylenir.

Dörtdivan'da yayla göçleri bazı köylerde bir şenlik havası içinde yapılır. Yaylaya gidecek kap-kacak, yiyecek, giyecek önceden hazırlanır. Hayvanların bakımı yapılır. Arabalar onarılır. Eşya dikkatle arabalara yerleştirilir. Fırından, daha önce sipariş verilen ekmekler alınır. Sabah vakti erkenden yola çıkılır. Köyde kalanlarla vedalaşılır. Öğleye doğru fırında pişirilen ekmekler (veya kömeçler) bir çayırılıkta yenirdi. Tabii bu göçler daha önceden öküz arabalarıyla yapılırdı.

Artık yaylalara göç edilmiştir. Hayvanlar ve insanlar yaylaya taşınır. Her evin aşağı yukarı yaylalarda bir evi vardır. Gidenler aylarca yaylada kalırlar. Ayrıca kış mevsimi bazen kışlamaya da çıkılır. Yaylada çok kar yağarsa dönülür. Saman, ot bitince dönüldüğü de olur. Köyde saman, ot bittiği için zaruri olarak kışlama yapılır.

Yayla zamanları nispeten uzundur. Dolayısıyla yaylada kalınan zamanlar kendi içinde dönemle ayrılmıştır. Yaylada kalınan ilk aya "ilk yayla" denir. Ortadaki zaman dilimine ise "orta yayla" denir. Son aylar ise "son yayla" diye isimlendirilir.

Yayla evleri, yaylaların havasına, iklimine göre inşa edilir. Yaylalardaki mesken mimarisi genel olarak karakteristik ve diğer yayla evleriyle benzer özellikler göstermektedir. Hava serin olduğu için yayla evlerinin altı ahır olarak kullanılmıştır. Bu şekilde hem evlerin üst kısmı ısınmakta hem de hayvanlar sıcak tutulmaktadır.

Yayla göçleri bazı inanış ve uygulamaları geliştirmiş ve ortaya çıkarmıştır. Yaylaya giderken inekler için ahır eşığının önüne zincir konulur. Daha buna benzer inanışların varlığı muhtemeldir.

Yayla göçlerinde Dörtdivan mutfağının yiyeceklerinden kömeğin önemli bir yeri vardır. Yaylaya göç ederken kömeç edilir. Bu işlem yaylaya göçün olacağı günün önce-sindeki akşam yapılır. Bunlar yolda yenir ve diğer insanlara ikram edilir. Köydekilere,

yayladakilere dağıtılır. Bu bir nevi “Göçüyoruz” anlamında insanlara ikramda bulunmayı ifade eder. Buna “Göç güççeği” de denir. Bu arada yaylaya göç ederken ekmek de pişirilir. Yaylada börek yapılır. Yaylada en çok hoşmerim basılır. Bunun yanında basmaç, ekmek ve börek yapılır. Yayık döğülür.

Yaylaya ilk gelindiğinde evler tamir edilir. Ağıllar onarılır. Yaklaşık olarak bir hafta yerleşim işiyle meşgul olunur. İlk göç zamanı yayla soğuk olduğu için yayla evlerinin bacası daima tüter. Hayvanlar bu süre içinde yaylaya alışmaları için bir süre güdülür. Sonraki zamanlarda hayvanlar kendi hâline bırakılır. Günler geçer ve işler yerine oturur. Bu arada insanlar da günlerinin büyük kısmını keş yaparak geçirir.

Yaylada sabah çok erkenden kalkılır. İnekler ve koyunlar sağılır. Sütler birkaç günde bir olmak üzere yayıklarda döğülür.²⁴⁵ Bazen eğlenceler düzenlenir. Yayla şenlikleri yapılır. Erkekler yöre oyunlarından met, kızlar ise horak oynar. Bu arada mantar toplanır. Bu mantar çeşitleri yörede kanlıca, akkayışkan, sırtıkara, tellice, ayıca, göğinek, kabamantar, erişte gibi isimlerle bilinir. Eğer hayvan kaybolursa yayladakiler topluca hayvanı aramaya çıkar. Bu işlem “yitik arama” diye bilinir. Bu hayvanların bazıları bulunur. Bazısını ise ya aylar ya da kurtlar yer.

Yayla kültürü Dörtdivanlı şairlerin şiirlerine de konu olmuştur. Yaylaları şiirlerinde konu edinen şairlerden birisi Dörtdivan'ın Adakınık Mahallesi'nden Servet Yükseldir. Altı bendden oluşan şiirinin ilk ve son bentleri şöyledir:

Serin rüzgârlara versem bağırmı
Versem de dindirsem bütün ağrımı,
Duyar mı gurbetten benim çağrımı?
Şimdi kekik kokar bizim yaylalar...

...

Selâm olsun, selâm mor yaylalara,
Yağız küheylanı sür yaylalara,
Şanlı otağını kur yaylalara,
Hasretim, yüreğim özüm yaylalar
Yaylalar yaylası bizim yaylalar...²⁴⁶

Dörtdivan yaylaları yaşayış bakımından kadim Türklüğün hatıralarını barındırması bakımından ilgi çekicidir. Yaylalar serin ve temiz havası, soğuk ve tatlı suları ile yöre insanının bir anlamda özgürlük arayışına da hitap etmektedir. Yaylaların birbirinden güzel ve farklı özelliklere sahip akarsuları ve pınarları bulunmaktadır. Dörtdivanlılar yaylalarla ilgili konuşmalarda özellikle orman havası ve suların güzelliğine dikkat çekerler. Her yıl nisan veya mayıs aylarında köyde çok az kimse kalması şartıyla yaylalara gidilmesi başlı başına büyük bir hadisedir ve bunun en az yüzlerce yıllık bir geçmişi vardır. Bu durum eğitim ve öğretime de yansımakta ve çocukların tahsilinde

245 Ahmet Koçak, “Yaylalarımız ve Biz”, DİVANDER Bülteni, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 15-16.

246 Servet Yüksel, “Bizim Yaylalar”, DİVANDER Bülteni, Y. 1, S. 2, Haziran 1997, s. 31.

aksamalar olmaktadır. Ama her ne olursa olsun yaylacılık devam etmektedir.

Dörtdivan'da yayla kültürünün en önemli parçası yayla evleridir. Bu evlerin kendilerine has birtakım hususiyetleri vardı. Ahmet Koçak, Dörtdivan'daki yayla kültürünü ve bu evleri şu sözleriyle anlatmaktadır: “Atalarımızın ömürlerinin dörtte birini geçirdikleri (yılda üç ay), bu evler aslında çok şeye şahit oldular. Bundan çok değil daha on beş yirmi yıl önce cıvıl cıvıldı yaylalar. Pamuk tüylü kuzular dolaşırdı çayırarda. Kızlar gelinlik çeyizlerini hazırlarlardı yayla hanaylarında. Gençler met, horak oynardı. Çocuklar hucciciye (salıncak) binerlerdi. İş zamanı iş, aş zamanı aş; her şey düzenli ve herkes mutluydu. Buz gibi suyu olan pınarlar vardı dağın eteğinde. Susuzluğu gideren yorgunluğu dindiren pınarlar. Onlar da kurudu sahipleri ölünce. Yeni neslin vefasızlığının faturasından onlar da nasibini aldı. Her sabah seher vakti birkaç evin sütlüğünden yayık sesi gelirdi. Aynı ritm, aynı ahenkte duyulan ve her vuruşta umut yeşerten sesler. Sonra yayladan köye dönme zamanı yok mu? Bin bir işin birbirine karıştığı tatlı bir telaş. O tek odalı evde ne kadar eşya varsa bir bir yıkanır ve bir sonraki sene kullanmak üzere itina ile saklanırdı. Ve son gece bir bayram havası neşesinde ve sıcaklığında geçirdi. Her fırında köye götürülmek üzere hazırlanmış göç lokumları, güccekler pişer ve mis gibi koku yayılırdı etrafa.. Sabaha karşı bütün hayvanlar köye götürülmek üzere yola çıkarılır ve kovularak köye ulaştırılırdı.”²⁴⁷

Yaylacılığın en önemli yanlarından biri de yayla şenlikleridir. Dörtdivan Köroğlu Yayla Şenlikleri adıyla bu şenlikler Dörtdivan köylerinden ve Bolu'nun diğer ilçelerinden yoğun katılım ile 2005'li yıllara kadar gerçekleşmiş, bu yıllardan sonra ne yazık ki bir daha yapılmamıştır. Şenliklerde sergilenen yöresel değerler, oyunlar, yemekler ve daha birçok kıymeti açısından bu organizasyonların Dörtdivan açısından büyük bir imkân oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Dörtdivan'da yayla kültürü çok köklü bir biçimde hayatın bir parçası hâline gelmiştir. Bunlar aynı zamanda güçlü hatıralarını da kendinde yaşatan mekânlardır. Ve yaylalar sadece bir geçim vesilesi değil, ayrıca bir şair için de bitip tükenmez bir ilhâm kaynağıdır. Bu kısmı Servet Yüksel'in Yayla Zamanı adlı şu şiiriyle bitiriyorum:

Bizim oralarda yayla zamanı
Herkesin dilinde yol türküleri
Bu dağlarda baharların yamanı
Oğul balı gibi gül türküleri

Taşlar çiçek açmış, kuşlar neşeli...
Kimsede yok sulardaki heyecan
Sonsuz hayale dal, es deli deli,
Sen de ses ver doruklardan ey çoban

247 Ahmet Koçak, “Yayla Evleri”, DİVANKAV Bülteni, s. 11, Ağustos 2008, s. 13.

Havasını derde derman biliriz,
Çam kokulu yağa, yağurda buyur
Çiğdemleri bir özge can biliriz,
Her kaya dibinde bir ceylan uyur...

Aylar sonra, ocaklara kor düşer,
Göğü tutar çocukların sevinci
Akşam olur, ufuklara mor düşer,
Sabah olur, her yaprakta bir inci

Bizi hatırlayıp, bizi soranın
Yiğit gönlündeki o düşe selam
Kavim kardeş, cümle dostun, yarânın...
Güzel yüzündeki gülüşe selam²⁴⁸

Bayramlaşma

Bayramlaşmalar Dörtdivan kültürünün önemli bir parçasıdır. “Bayramlarda dokuz” karın vardır.” denilerek gelen her misafire sofra kurulurdu. Bu söz dahi burada bayramların önemini tek başına ifade etmeye yeter. Dörtdivan’da yaşanan bayramları Sorkun Köyü örneği üzerinden burada anlatmaya çalışalım.

Burada bayram hazırlıkları bir hafta öncesinden başlıyor. Toprak fırınlarda ekmekler pişiriliyor, baklavalar yapılıyor. Delikanlılar köyde mıntıka temizliği yapıyorlar. Camilerin önüne misafirlerin oturması için yerler yapılıyor. Köy kızları bayramda giyilecek yöresel kıyafetlerini hazırlıyor. Bu giysilerin baş kısmında altınlarla süslü bir fes ve nakışlı bir başörtüsü yer alıyor. El örgülü desenli çoraplar ve desenli ayakkabılar da giyiliyor. Bellere renkli kuşaklar bağlanıyor. Bu kıyafetlerin hazırlanması birkaç gün sürüyor.

Bayram yemeklerini hazırlamak evli erkeklerin vazifesidir. Bu durum oldukça dikkat çekiyor. Bir aşçı tutuluyor. Beş yüz kişilik yemek hazırlanıyor. Yemekler evlerin verdiği ortak malzemedan yapılıyor. Arife günü evlere bayrak asılıyor. Bayram namazından sonra bayramlaşmaya geçiliyor. Yediden yetmişe herkes bu namazlarda hazır oluyor. Yaşlılar en başta yer alıyor. Bir bayram halkası meydana geliyor. Bu arada yeni evlenecekler ve askere gidecekler için dua ediliyor. Namazdan sonra ev gezmeleri oluyor. Küçükler büyükleri ziyaret ediyor. Aşçı ve yardımcıları dev kazanlarda yemek pişiriyorlar. Burada esas yemek etli pilavdır. Kurala göre her evden bir tepsi de yemek geliyor. Bunu aşçı anons ediyor. Öğle namazından sonra hep birlikte cami avlusunda bayram yemeği yeniyor. Yemekten sonra uzunca bir dua ediliyor. Bayram gezmeleğinde gençlere sigara bile ikram edilebiliyor.²⁴⁹

248 Servet Yüksel, “Yayla Zamanı” (Şiir), DİVANDER Bülteni, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 15.

249 “Sorkun’da Bayram Sabahı”, DİVANKAV Bülteni, S. 11, Ağustos 2008, s. 32-33.

Servet Yüksel'in belirttiğine göre Adakınık Mahallesi'ndeki caminin önünde bir pehlivan taşını gençler sıra ile kaldırmaya çalışırlardı. Bu taş köylünün tabiriyle 99 kara okka gelirmiş. Her iki tarafında taşın rahat tutulması için uygun yerler vardır. Taş genelde bayramlarda kaldırılmaya çalışılırdı ama sair günlerde de gençlerin güç gösterisine sahne olurdu. Bu taşı kaldırmaya çalışanları insanlar seyrederdi. Taş Adakınık Camii'nin önünde dururdu.

Bayramın ikinci ve üçüncü günü iki köy birbirini ağırlar. Buna "bayram çıkarma" denir.²⁵⁰ Buna benzer bir ağırlama biçimi Yukarıdüğər ve Aşağıdüğər Köyleri arasında olmaktadır.

Aş Dökme

Hacca gidenler ve hacdan dönenler tarafından gelen misafirlere yemek ikram edilir. Buna "Hacı aş" veya "Aş dökme" denir. Bu yemeklere yakın akraba ve çevre köylerden tanıdıklar davet edilir. Mevrit okutulur.

Beddem (Betdem)

Nevruz kutlamaları Türkler arasında kadimden beri süregelen çok köklü bir gelenektir. Türklerin yaşadığı uzak yakın birçok coğrafyada zamana, mekâna, mevsimlerin oluşumuna göre Hıdrellez, Nevruz adı altında bazı kutlamalar yapılır. Oyunlar sergilenir. İnsanlar baharın gelişini hep birlikte ve eğlenerek karşılar. Baharın coşkusu böylece bir yörede, bir beldede yaşayan insanları bir araya getirmektedir. Bu çok güzel gelenek Dörtdivan, Gerede gibi Bolu ilçelerinde Beddem veya Betdem adı altında sürdürülmektedir. Günümüzde bu geleneğin artık yok olmaya başladığını görmekteyiz.

Dörtdivan ve Gerede civarında baharın gelişini kutlayan şenliklere Beddem veya Betdem denilmektedir. Çeşitli sebeplerle ne yazık ki, bu gelenek unutulmaya yüz tutmuş durumdadır. Bazı araştırmacılar bu kelimenin Nevruz gibi birleşik olduğunu düşünmektedir. "Bet" kelimesi Türkçede "bereket" ve "bolluk" anlamına gelmektedir. "Beti bereketi olmak" şeklinde deyimleşen kelimenin bir kullanımı da bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bed, Arapçada ayrıca başlangıç anlamına gelir. "Dem" ise saat, an, vakit gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla bu kelimeyi "bereket zamanı", "bolluk zamanı" gibi anlamlara gelecek şekilde kabul etmek mümkün görünmektedir.

Dörtdivan'da bir Nevruz şenliği olan Beddem nispeten daha geç kutlanmaktadır. Bunda da kışların uzun olması etkilidir. Beddem için hazırlıklar birkaç gün öncesinden, hatta haftalar öncesinde başlayabilir. Beddem'de dikkati çeken husus ateş, soğan kabuğuyla boyanmış yumurtalar ve yapılan şakalı oyunlar ve eğlencelerdir.

²⁵⁰ Servet Yüksel, "Nerede O Eski Bayramlar", DİVANKAV Bülteni, S. 12, Aralık 2009, s. 25.

Beddem, özellikle çocuklar arasında yaygındır. Soğan kabuğu, su ve yumurta bir tencere içinde kaynatılır. Yumurta kabuğu böylece kırmızı renk olur. Köylerin bazı mevki-lerinde büyük bir ateş yakılır. Mesela Çalköy’de bu işlem, Bayır denen mevkide yapılır. Köy çocukları yumurtalar ile belirli yerlerde toplanır. Buralarda yumurta tokuşturma oynanır. Kırılmayan yumurta birinci ilan edilir. Çocuklar ateşin üzerinden atlarlar.²⁵¹

Beddem’in yapılacağı gün bu büyükçe ateş, diğer köylerin de göreceği şekilde yüksekçe bir yerde yakılır. Ateşin yakılmasından ve malzemenin alana yığılmasından gençler sorumludur. Bu arada evlerde de yumurtalar boyanmaktadır. Tabii bütün bunlar bir bayram neşesi ve sevinç içinde yapılmaktadır.

Bazen yaylalarda da beddem denen ateşlerin yakıldığı olur. Bunların üzerinden atlanır. Bu ateşler çam ağaçlarının dallarından yakılır ve oldukça yüksek olur.

Beddem geceleyin yapılır. Kutlama alanına gelinir ve ateş yakılır. Gençler ateşin üzerinden atlar, sohbetler edilir, oyunlar oynanır. Eğlencelerin en önemlisi soğan kabuklarıyla kırmızıya boyanan yumurtaların tokuşturulmasıdır.

Bu günde yakılan ateşin çevre köylerin ateşinden büyük ve canlı olması önemlidir. Eğlenceler gecenin geç saatlerine kadar devam eder.

Beddem uygulamalarına Gerede ve Yeniçağda da rastlanmaktadır. Kandil gecelerinde ve mübarek gün ve gecelerde yüksekçe bir yere yakılan ateş de Beddem olarak anılmaktadır.²⁵²

Her yıl altı mayısta baharın başlangıcı için Hıdrellez kutlanır. Bunun için Dörtdivan’da başka uygulamaların da olduğu fakat bunların bazılarının zaman içerisinde unutulduğu veya terk edildiği anlaşılmaktadır. Mesela eskiden köy çocukları ilkbahar geldiğinde çayırlara çiğdem bozmaya giderlermiş. Çocuklar sarı, mavi renkteki çiğdemleri toplayıp yerlermiş. Anlaşıldığı kadarıyla bunlardan zamanımıza intikal eden, bilinen ve en önemli uygulama herhalde Beddem’dir.

Göde Göde

Dörtdivan’da özellikle çocuklar arasında güneşle ilgili bazı inanışlar ve uygulamalar vardır. Bunda bölgenin soğuk bir iklime sahip olması, kışın uzun sürmesi etkili olmuş olmalıdır. Çocuklar güneşin tekrar görünmesi ve yeryüzünü ısıtması için ona şöyle seslenir:

Güneş, güneş!
Gün güneş!
Sıcak kapını aç da gel
Soğuk kapını ört de gel!

251 Mehmet Yıldırım, “Dörtdivan’ın Modern Bir Köyü Çalköy”, DİVANDER Bülteni, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 29.

252 Mehmet Solmaz, “Betdem”, DİVANKAV Bülteni, S. 5, Haziran 2002, s. 6. Hüdayi Coşkun, “Unutulan Değerlerimizden Beddem”, GERKAV Dergisi, Yıl: 18, S. 18, Eylül 2013, s. 16.

Özellikle bulutlu günlerde çocuklar güneşe böyle seslenir. Bazen de çocuklar kendi aralarında yağmur yağması için bir tören düzenler. Buna “Göde Göde” denir. Çocuklar yağmur töreni için önce bir araya gelirler ve yaklaşık yetmiş, seksen cm uzunluğunda yirmi beş cm eninde bir tahta bulurlar. Bu tahtanın orta kısmına genişçe çamur konur. Ve buna sonra yuvarlak bir şekil verirler. Bu çamurun üzeri çiçeklerle süslenir. Sonra da tam orta yere yakalanan bir kurbağa yerleştirilir.²⁵³ Daha sonra bu tahtayı alıp başlarının üzerinde taşıyarak köye veya yaylaya doğru yürümeye başlarlar. Bazı köylerde ise baş kısmından bir çubuk geçirilmiş bir kovanın içine koyulan kurbağa ev ev gezdirilir. Çocuklar hep bir ağızdan şunları söyleyerek yürürler:

Göde göde göl ola!
Evlerin önü sel ola!
Teknede hamur,
Arabada çamur
Ver Allahım ver
Gani gani yağmur!
(Dolu dolu yağmur-Sicim gibi yağmur)

Bu tekerlemelerin bir de şu şekilleri vardır:

Göde göde göl olsun
Evlerin önü göl olsun
Arpada buğday bol olsun

*

Göde göde göndere
Gökten yağmur indire
Ekinler sulu sulu
Ambarlar dolu dolu
Acımızdan kırıldık
Allahım bize yağmur²⁵⁴

Çocuklar bu şekilde evlerin yanına gelir. Elllerinde kaplar vardır. Evlerden bu kapların içine pirinç, bulgur gibi yiyecekler konur. Soğan, ekmek, yumurta gibi yiyecekler de verilebilir. Bazı evlerden ise çocukların üzerine su serpilir. Bu şekilde muziplik yapılır. Bu hem törenin daha coşkulu olmasına yarar hem de bu sırada törene katılım gerçekleşir. Bu su ayrıca beklenen yağmuru temsil eder. Bu yağmur töreni için köyde veya yaylada bulunan evlerin tamamı gezilir. Sonra uygun bir alana gelinir. Yaşlı kadınlardan birisi çocukların topladığı bulgur ve pirinçlerden onlara pilav pişirir. Pilav yendikten sonra tören sona erer.²⁵⁵ Bu işlem bazen topluca yemek yemeye dönüşür. Yaylada veya köyde bulunan kadınlar burada yemekleri topluca pişirip yerler. Fahri

253 Mehmet Solmaz, “Güneş ve Yağmur”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 25.

254 Hüdayi Coşkun, “Unutulan Değerlerimizden Beddem”, GERKAV Dergisi, Yıl: 18, S. 18, Eylül 2013, s. 17.

255 Mehmet Solmaz, “Güneş ve Yağmur”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 25.

Kayaalp, çocukluk yıllarında bu uygulamanın şu şekilde yapıldığını söylemektedir: “Yaylada erkeklerin olmadığı, bütün kadın ve çocuklardan oluşan bir toplulukla yine yaylada medfun bulunan bir dedenin mezarına gidilip dua edilirdi. Bir tepsiye çamur konulup bu çamura birkaç tane ‘çomak’ tabir edilen ağaç parçaları dikilirdi. Kadınlar ve çocuklar beraber ev ev dolaşır, yağ ve pirinç toplanırdı. Toplama esnasında yüksek sesle “Göde göde göl olsun / Evimizin önü sel olsun /Arpa buğday bol olsun’ denir, toplananlarla pilav pişirilirdi. Pilav tepsisi kucakta değil bir kız çocuğu onu başının üzerinde taşırdı.”

Akyel

Dörtdivan, en eski Türk diyarlarından biri olduğu için burada özellikle Hıdrellez etkinlikleri kapsamında değerlendirebileceğimiz bazı toplanmalar olur. Bunlardan biri Yukarıdüğer mezarlığında Akyel adı altında Düğerlilerin toplanması, bir araya gelmesidir. Bu oldukça eski bir gelenektir. Akyel toplanmalarında insanlar buluşur ve dua ederler. Bu, Yukarıdüğer ve Aşağıdüğer’in katılımıyla yapılan bir toplantıdır.

“Akyel’e karşı gitmek diye bir tabir vardır. Akyel’e karşı gitmek, baharın gelişini kutlamak için yapılır. Bu günde duadan sonra yemek verilir, pilav veya helva dağıtılır. “Akyel’e karşı” her sene mart ayının ilk haftasında gidilir. Bu zaman dilimi eski takvimde Kasım’ın 113. gününe tesadüf eder. Kasım’ın 114. ve 115’inde gidildiği de olur. Hep birlikte dua edilir. Yasin-i Şerif okunur. Yemek yenir, kuşbaşı etli pilav ve ayran dağıtılır. Dua edilerek gidilir. Kar olsa bile Akyel’den sonra erir. Grup hâlinde ve iki köy beraber gider. Akyel’e tekbirler getirilerek ve dualar okunarak gidilir.

Panayır-Mayha

Eylülde iki panayır düzenlenir. Bunlar birer gün sürer. İlk panayıra Kadılar Mayhası da denir. Son Panayır da Çavuşlar Mayhası adıyla anılır. Gerede Mayhasına giden erkeklerden sonra kadınlar Horak Mayhası yaparlar. Gerede’ye erkeklerin gittiği bu panayıra Kısır Panayırı da denir. Mayha çok kalabalık olur. Dörtdivan’ın köylerinden insanlar merkeze gelirler. Alışveriş yapılır. Bu günlerde ilçe, çok şenlikli bir hâl alır. İlçe merkezinde büyük bir hareketlilik yaşanır.

Dörtdivan Belediye Başkanı Hamza Efe Dörtdivan Panayırında.

Dörtdivan'da pazar yerinden genel görünüş.

Horak Mayhası

Bu oyunu genelde 14-25 yaş arası bayanlar oynar. Kadılar, Çardak, Çalköy gibi bazı köy ve mahallelerde “horak mayhası” denen bir eğlence tertip edilir. Bu mayhalar eylül, ekim aylarında düzenlenir ve çevre köylerden de katılım olur. Köy takımları arasında da horak müsabakaları yapıldığı olur. Mağlup olan takım gâlip takıma yemek ikram eder. Yemek hep birlikte yenir. Bu mayhalar sırasında alış-veriş de yapılır. Yeni dostluklar kurulur. Ne yazık ki, horak mayhası bugün Dörtdivan’ın unutulmaya yüz tutan değerlerinden birisidir.

Horak mayhasının en önemli yanı horak oyunudur. Horak, iki takım hâlinde en az üç veya dört kişiyle oynanır. Horak diye beş ila on cm çapında ucu topaç gibi yontulmuş ağaca denir. Bunun için ayrıca elli ila yüz cm uzunluğunda bir sopa gereklidir. Bu oyun ayrıca 10 cm uzunluğunda altı yuvarlak üste doğru sivrilip incelen tahta parçası ve kişi sayısınca 1 m uzunluğunda sopalarla oynanır. Horağı yükseltmek için altına taş konulur. Horağın bir ucu taşın altında, bir ucu toprakta olur. Horak böylece rampa edilir. Takımlardan biri horağa vururken diğer takım tutmaya çalışır. Tutucu takım horağın konulduğu rampanın karşısında yer alır. Bu rampanın sekiz ila on metre önüne bir çizgi çekilir. Bu çizginin gerisinde ve istedikleri yerde durabilirler. Vurucu takımda sırayla herkes horağa vurur. Tutucular da horağı düşürmeden tutmaya çalışır. Tutulan her horak tutucular için, tutulamayanlar ise atanlar için bir sayı hükmüne geçer. Takımlar yer değiştirir. Vurucular tutucu, tutucular atıcı olur. Oyun üç beş defa böyle yer değiştirir.

Bu oyun biraz farklı bir şekilde de oynanır. Yerleştirilen horağın 3-4 m ilerisine yan yana aralıklarla dizilir. Sopalarla horağı ilk kişi horağı devirmeye ve uzağa fırlatmaya çalışır. Ebe horağı sopayı atandan önce yakalayıp horağı yerine koyup sopayla horağı vuranın yerini kaparsa “ebe”, horağı vuran olur. Böylelikle oyun devam eder.

Horak, panayırlardan bir iki hafta önce de oynanır.

Arkamdangel Toplantıları

Erkeklerin aniden bir araya gelmeleriyle oluşan toplantılardır. Bu toplantılar eğlence amaçlıdır. Daha çok gençler arasında düzenlenir. Önceden yapılan herhangi bir plan veya program yoktur. Yolda, çarşıda, kahvede karşılaşan gençler birbirlerine “arkamdand gel” diye fısıltıyla mesaj verirler. Daha sonra uygun bir yerde bu kişiler bir araya gelirler. Bunlar genelde içkisiz ve herhangi bir müzik faslının olmadığı toplantılardır. Fincan oyunu, yüzük oyunu gibi oyunlar oynanır. Oyunu kaybedenlere ağır cezalar uygulanır. Bu arada sohbetler olur.²⁵⁶

256 Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000.

Ferfene

Türk sohbet geleneğinin bin yıllardır devam eden bir geçmişi vardır. Sohbet kültürümüz asırlardan beri Anadolu'da farklı isimler altında devam eder. Çankırı (Yâren Geceleri), Elazığ (Kürsübaşı), Balıkesir-Dursunbey (Barana), Şanlıurfa (Sıra Gecele-ri), Yozgat (Sıra Gezmeleri) ve Bolu (Ferfene) bunlardan sadece birkaçıdır. Bu sohbet toplantıları esasında ve genel olarak birlik ve beraberlik anlayışına, özelde ise Türklerin teşkilatçı ruhuna dayanmaktadır. Bu sohbetlerin mahalli özellikleri baskındır ve bazılarının kendi içinde katı kuralları vardır. Sohbeti düzenleyen, icra eden, kuralları uymayanları cezalandıran kişileri bulunur. Bu sohbet toplantıları içerisinde en bilinenlerden biri ferfenedir.

Ferfene yüzyıllardan beri süren bir sohbet, eğlence geleneği ve insanları kışın belli zamanlarında bir araya getiren sosyal bir faaliyettir. Ferfene hayatın rutin işleyişinden, monoton seyrinden bir gün bile olsa insanları çekip alan yanıyla modern hayatın içerisinde kıymetli bir imkân olmaya devam etmektedir. Bugün özellikle Gerede ve köylerinde icra edilmektedir. Dörtdivan'da ise Doğancılar Köyü'nde ferfene düzenlenmektedir.

Ferfenede tanışma, sohbet, mahalli köy seyirlik oyunları hâkimdir. Ferfenede mahalli çizgiler net bir şekilde görülebilir.

Ferfenenin en önemli yanı organizasyonudur. Delikanlıbaşı da denen birisi, etrafındaki gençlerle ferfeneyi organize eder. Bu grup yedi sekiz kişi kadar olabilir. Saz icrasından tutun da yemeklerin ikramına kadar hemen her şeyden bu kişiler sorumludur. Onlar genel olarak oturmazlar ve dinlenmezler. Onlarca kişinin bulunduğu bir odada her şeyin düzen ve tertip içerisinde devam etmesi için çalışırlar.

Bu arada gençler bir yıl kadar öncesinden ferfeneyi organize etmeye, en azından tasavvurda bazı işler için çözüm üretmeye başlarlar ve onun bir önceki ferfeneden daha iyi geçmesi için gayret gösterirler. Ayrıca ferfeneye katılacak kişilerden belli bir miktar paranın toplanması ve bunların yerli yerince harcanmasından bu kişiler sorumludur.

Ferfene için mekan genelde köy odasıdır. Bazı köylerde camilerin de bunun için tercih edildiğini görmekteyiz. Köy odasında veya camide orta yerde büyükçe bir soba bulunur. Bu sobanın ateşi gece boyunca hiç dinmez. Daima canlı tutulur. Kömür pek tercih edilmez. Odun yakılır. Bu odunlar önceden hazırlanır ve köy odasının bir deposu varsa orada bekletilir.

Ferfenede yüz civarında kişi bulunabilir. İnsanlar mekânın ortası boş olacak bir biçimde ve sıralanarak otururlar. Oyunlar bu orta yerde ve herkesin görebileceği şekilde icra edilir. Bu arada insanlar arasında sohbetler olur. Birbirlerini tanımayanlar tanışır ve yeni dostluklar kurulur. Böylece ferfenenin en önemli amaçlarından birisi gerçekleşmiş olur.

Ferfenede saz da bulunur. Eğer köyde yakın zamanlarda cenaze olmuşsa sazıcı çağ-

rılmaz. Saz eşliğinde ferfenede Ankara oyunları, misket, Bolu çiftetellisi, Mengen çiftetellisi, fidayda gibi oyunlar sergilenir. Bu oyunlarda genelde mahalli çizgiler hâkimdir.

Ferfene yemekli bir sohbet toplantısı ve eğlence geleneğidir. Yemeklerde sofrada genelde 4-5 kişi bulunur. Yemekler bir usta aşçı tarafından yapılır ve lezzetli olmasına özen gösterilir.

Ferfenenin en önemli yanı köy seyirlik oyunlarıdır. Bunlar taklit esasına dayanan oyunlardır. Yerli kültürün özelliklerini bunlarda bulabiliriz. Bu oyunları icra eden bir veya birkaç kişi olabilir. Aslında oyunları sergileyen kişi, bir anlamda ferfenenin en önemli kişisi konumundadır. O, ferfenede oynanan oyunlarla ilgili açıklamalar yapar. Oyunlara herkesin katılmasına dikkat eder. Özellikle yeni neslin bunları öğrenmesi istenildiği için onları seçmeye özen gösterir. Ayrıca oyunda neyle karşılaşacağını bilmeyen gençler bunların daha bir zevkle izlenmesine yardım etmiş olurlar. Aynı zamanda ferfenede oyunları yöneten kişiler, burasının bir köy meclisi olduğunu; darılmaca, gücenmece olmayacağını ifade ederler. Bu ayrıca önemli bir husustur.

Ferfenede genelde bir de deynekçi bulunur. Deynekçi, önceleri elinde deynek olduğu için bu isimle anılmış olmalıdır. Şimdilerde genelde kemer bulunur. Onun görevi oyuna kalkmayanları cezalandırmaktır. Deynekçi bir kişiyi oyuna davet ediyorsa o kişi oyuna kalkmak mecburiyetindedir. Kalkmazsa kemeri yer. Kendisine kemerle vurulan kişiler de gücenmez, darılmaz. Burasının köy meclisi olduğu; hatır, gönül, misafir ayırt edilemeyeceği ifade edilir. Amaç birlik içinde eğlenmektir.

Dörtdivan'da Doğancılar Köyü'nde ferfene geceleri düzenlenmektedir. Bu gecelerde köyün ve Dörtdivan'ın birlik ve beraberlik ruhu devam ettirilmek istenmektedir.

1970'li yıllar. Dörtdivan'dan bir kare. (Kaynak: Mehmet Nadir Aksoy)

7. BÖLÜM

DÖRTDİVAN SÖZLÜĞÜ

Sözlük ve Derleme Hakkında Birkaç Söz

Dörtdivan, konuşma özelliği ve kullanılan kelimelerin hususiyetleri itibariyle çok dikkat çekici bir yerdir. Buranın şive özellikleri birkaç yüzyıl önce Evliya Çelebi'nin dahi dikkatini çekmiş ve meşhur seyyahımız Seyahatnâmesinde burada derlediği kelimelere yer vermiştir.

Gerçekten de Dörtdivan'da kullanılan birçok kelime Anadolu'da konuşulan en eski Türkçenin hatırasından izler taşımaktadır. Bu kelimelerin büyük kısmı dilimizin zenginliğini hâlâ büyük ölçüde yansıtmaktadır. Bu çalışmayla bu zenginliğin gösterilmesi ve Dörtdivan'a özgü söyleyiş özelliklerini yansıtan kelimelerin derli toplu bir şekilde burada sunulması amaçlanmıştır.

Bu kısım büyük ölçüde öğrencilerden ve Dörtdivanlılardan derlenen kelimelerden oluşmaktadır. Derlemeler bir süreci beraberinde getirmiştir. Fakat çalışma sırasında sözlük için Dörtdivan'la ilgili kaynaklardan istifade ettiğimizi de bir teşekkür borcu olarak ifade etmeliyiz.

Burada DİVANKAV'ın çıkarmış olduğu bültenden istifade ettiğimizi belirtelim. İsmail Ertuğ'un yaptığı derlemeler sözlüğümüzü büyük ölçüde besledi ve bu kısmın daha verimli olmasını sağladı. Aynı zamanda Süleyman Yücel ve Fahri Kayaalp yaptıkları derlemeleri bizimle paylaşmışlardı. Biz bu derlemelerden çalışmamızın ilgili yerlerinde söz etmiştik. Burada bir kere daha kendilerine teşekkür ederim.

Sözlükte dikkat çeken hususlardan birisi bazı kelimelerin ilk anlamının unutulup zamanla mecaz anlamın öne çıkması meselesidir. Bunlarda ilk anlamın tarafımızdan tespit edilmesi oldukça zordu. Biz kelimelerin mevcut anlamını yazmakla beraber eğer karşılaşmışsak bu ilk anlamına da yer verdik.

Bu türden sözlükler için en ciddi problemlerden birisi kelimenin mevcut anlamının tam olarak verilemeyeşidir. Anlamın mertebeleri ve çeşitliliği bunu zorlaştırmaktadır. Fakat bu da bir zenginliktir. Mesela "Suyu, ayrıntı kaptan bardaksız ve bir nefeste içmek" anlamına gelen "Sümürtlemek" kelimesinin köken olarak başka bir anlama gelmesi ve bu kelimenin zamanla anlam değişimine uğramış olması muhtemeldir. Yine "Ölümü beklenen hastanın yatışı." anlamına gelen "Sünmek" kelimesinde de zamanla bir mecaz anlamın ortaya çıktığı ve bunun "uzamak" olarak bildiğimiz kelime olduğu anlaşılmaktadır.

Biz, Dörtdivan'da kullanılan bu kelimelerin anlamını nihayet burada en net şekilde vermeye çalıştık. Fakat kelimelere anlam verirken hatalarımızın olacağı tabii ve muhtemeldir. Daha geniş çaplı araştırmalarla Dörtdivan'ın ağız özelliklerinin de tespit edilip yörenin bilimsel bir sözlüğünün hazırlanmasına ihtiyaç vardır. Burada bizim yaptığımız şey, daha mükemmel çalışmalara zemin hazırlamak ve böyle bir çalışmaya ne kadar ihtiyaç duyulduğunu fiilen göstermektir.

KELİMELER

A

Aba: Ceket, mont.

Abıca: Amca.

Abıldamak: iki el ve diz üstünde türümek. İnsanlar çok abıldadığında misafir geleceğine inanılır. Örnek: Böben abıldadı mı?

Acaplamak: Kınamak, ayıplamak.

Acıcı: Bahar aylarında yetişen bir ot çeşidi.

Acıkulak: Bir mantar çeşidi. Yumurtayla kızartılır.

Afur: Büyükbaş hayvanların zahire yediği yer.

Ağartmak: Tokmakla pirinci dövüp beyazlatmak.

Ağda: Katı pekmeze denir.

Ağdırık (Çöğdürük): Tahterevalli oyununa denir.

Ağıl: Etrafı çevrili koyun veya keçi barınağı.

Ağırsak: Diz kapağı.

Ağmak: Yükselmek.

Ağman: Kabahat, ayıp, kusur.

Ağnanmak: Eşek ve atların tozlu topraklı yerde debelenmesi.

Ağnın: Ünlem olarak kullanılan bir kelimedir. “Abisinin” demek olur.

Ağrı: Yön bildirmede kullanılan bir edat. Örn: Burdan ağrı gidecen.

Ağşaksösü: Yumurtayı yağda pişirdikten sonra yoğurdun içine katarak yapılan bir yemek çeşidi.

Aha: İşte.

Ahızor: Çok yalvarmak.

Ahraz: Salak, aptal.

Ahretlik: Kardeş anlamına gelir. Özellikle yaşlı kadınlar arasında kullanılır.

Akçiçek: Papatya.

Akdavar: Tiftik keçisi.

Akdüve: Kahverengi beyazlı düve.

Akkayışkan: Bir mantar çeşidi. Bundan çorba yapılır.

Aksetmek: Sezinlemek. Ör.: Öleceğini aksetmiş.

Aktarmak: tarlayı ikinci kere sürmeye denir. Ayrıca harmanda sapları alt üst etmeyi de ifade eder.

Akyel: Batıdan esen rüzgara denir. Akyel kar toplar, denir.

Al: Hile, tuzak.

Ala: Sarı-beyaz renk.

Alabele: Alacalı.

Alasemet: Yeni uyanmış insanın üzerindeki mahmurluğu ifade eder. Az pişmiş yemeğe de denir.

Alavuz: İki yüzlü, dedikoducu, arabozan.

Alazlatma: Yanan çırayı yüzde çıkanlar çibanlar üzerinde gezdirmek. Bir halk hekimliği tabiridir.

Anaç: Kaz sürüsünün dişi lideri.

Anafor: Rüşvet.

Anakokusu: Dörtdivanda bilinen ve kokusu çok güzel bir ot çeşididir.

Anazud: Buğday saplarını arabalara yüklemek için kullanılan üç çatalı alet.

Andıç: Hatıra.

Anıt: Ördeğe benzeyen kırmızı renkte bir kuş.

Anız: Ekinin biçilmesinden sonra kalan köklere denir.

Annaç: Karşı.

Apalamak: Bebeğin emeklemesi.

Apartoman: Apartman.

Aralak: Aralık, uzaklık.

Aralak: Uzak.

Aralaşmak: Ayrılmak, uzaklaşmak.

Ardılmak: Bir yere abanmak, yüklenmek.

Ardmak: Asmak.

Arın: Merdiven basamaklarının dik kısmı.

Arkalı: Kalabalık, çok büyük.

Arkmak: Bir kişiye işinde gücünde yardımcı olmak.

Arpa güzeli: Arpa ve buğdayın elendiği eleğe verilen isim.

Arpalık: Tarla, ambar.

Ars: Gelincik.

Artma atmak: Düğünlerde hediye vermek.

Artmak: Bir şeyi bir yere asmak.

Aruk: Zayıf, kuru.

Asarlık çiçeği: Genelde yol kenarlarında ve tarlalarda büyüyen boyu bir metreye varabilen sarı renkte bir çiçek.

Âşa: Ayşe.

Aşam: Akşam.

Aşşıklık: Âşıklık.

Aşu ayı: Muharrem ayı.

Ataş: Ateş.

Atavatlı: Kızgın, öfkeli.

Atbaş: Evin alt yanı.

Atmaca: Sapan.

Avduruk: Gözü bir şey görmeyen, kibirli.

Avkalamak: Birisini azarlamak.

Avlâ: İnce, uzun, sert odun. Ağıl, çit görevi görürler.

Avlalamak: Bir yeri çevirmek.

Avlu: Evlerin zemin katındaki boşluğa denir.

Avu: Zehirli mantarlara denir.

Avuz: İneğin doğumundan sonraki ilk sütünden yapılan bir tatlıdır. Süt şeker ile kaynatılarak yapılır.

Ayağın almak: Ekin biçme işinin bitmesine denir.

Ayakkabılık: Evin girişi.

Ayalama: Harmanda dövendenden sonra kalan samanı toplamaya yarayan ahşap küreğe denir.

Ayakkesimi: Özellikle akşam namazından sonra dışarıya çıkılması hoş görülmez. Gece on iki bu açıdan önemli bir saat dilimidir. Buna ayakkesimi denir.

Aygamber: Ayçiçeği.

Ayı: Eskiden topaca denirdi.

Ayıca: Bir mantar çeşidi. İlaç yapılır.

Ayınca: Kaçak tütün.

Azı: Kağrı dingilinin oturduğu ahşap düzenek.

Azırganmak: Az görmek

B

Baca yağlama: Yeni bir ev yapıldığında gelen misafirlerin getirdiği hediyelere denir.

Bacaomzu: Eski yapılarda ocağın üst kısmı.

Badak: Hayvanların iğdiş edilmesi.

Badılcan: Patlıcan.

Bağılar: Bakiler. Geriden kalanlar. Cenazede baş sağlığı dilenen cenaze sahibine “Bağılar sağolsun!” der.

Bakıldak: Boş fasulye kabuğu.

Banak: Ekmeğin sofrada kalan son parçası.

Banmak: Ekmeği yemeğe batırmak.

Başangı: Becerikli kız.

Başlı: Başlanmış halde olan ve bitmemiş iş.

Bayatsımak: Bayatlamak.

Baynımak: Büyümek, gelişmek.

Bayrı: Bari.

Bazar harcı: Pazar harçlığı.

Bebelenmek: Çocukça hareketlerde bulunmak.

Beddem: Büyük ateş.

Bedenek: Hayvan böbreği.

Bekçi yılanı: Dörtdivan'da evleri beklediğine inanılan bir yılan türü.

Belemek: Bebeği beşiğe bağlamak.

Benillemek: Aniden sıçramak. Genelde uykuda olur.

Beyaz köy mantarı: Sobanın üzerinde kızartılır.

Beyitleme: Kafiye söz söyleme.

Bıdak: Budak, ağaç dalı.

Bıldırdamak: Kendi kendine konuşup durmak.

Bıkırdamak: Kıkırdayıp gülmek.

Bıkıtmak: Bıktırmak.

Bıldır: Geçen sene. “Bıldır sene” şeklinde kullanılır.

Biz: Ağaçtan yapılmış ucu çivili nesne.

Boba: Baba.

Bocut: Eskiden abdest olmak için ılık suyun içine konduğu küçük alet. Güğümlere konup güneşte iltılan su bunlara konurdu. Boduç da denir.

Boğasak: Çiftleşme zamanı gelmiş inek.

Boğsamak: Büyük baş hayvanların çiftleşme zamanı.

Bolu bazarı: Pazartesi.

Bostan güzeli: Ayçiçeği.

Böğür: Yan, taraf, yön.

Böttürmek: Pişirmek, haşlamak.

Buğday güzeli: Arpa ve buğdayın elendiği eleğe verilen isim.

Buñar: Pınar, çeşme. Dörtdivan’da en bilinen bunarlar şöyledir: Ayu bunarı, Gayalı bunar, Gökbnar, Ciğilbnar, Akbnar...

Burganak: Odunların dağılmaması için üstüne atılan ...

Buruntu: Bulantı, ağrı.

Buzağılamak: İneğin buzağı doğurması.

Bük: Eğri.

Bükelek: Büyükbaşlara gelen büyük sinek

Bünek: Dikenli tasma. Buzağılara annesini emmemesi için takılır.

Büñet: Dere içinde girilip de yüzülebilen derin yer.

C

Cağlık: Banyo dolabı. Ayrıca banyo yapılan yer. Zaman zaman yüklük olarak da kullanılmıştır.

Calık: Banyo.

Cıbrı: Parası olmayan fakir kimse.

Cıkcık: Sürahi.

Cıñlan: Derin olmayan yer.

Cırtlatmak: Sağmak.

Cıvlan: Derin olmayan su.

Cız tutmak: Büyükbaş hayvanlara sineklerin musallat olması.

Çiğil: Kum ve küçük taş birikintileri.

Cincile: Bir mantar çeşidi. Kızartılıp yenir.

Cinevvel: İlk sıra.

Cingan: Çingene.

Cizdibat: Cizdavat ve gara çaruk da denir. Yaşlıların giydiği lastik.

Cizeme: Eski evlerin duvarlarındaki dizili tahtalar.

Cizemek: Eski evlerde dik bir şekilde duran tahtaları dizmek.

Cizgi: Samanı çekmeye yarayan on parmaklı demir âlet.

Cizirgen (Gicirgen): Isırgan otu.

Coza: Büyümemiş, köse.

Culuk: Hindi.

Curu: Sulu, cıvık.

Curultmak: Sulandırmak, sulu hâle getirmek.

Cümcük oyunu:

Cümcüklemek: Çimdik atmak

Cürütlemek: Hasta ve hâlsiz duruma düşmek.

Ç

Çağa günü: Perşembe.

Çaluk: Rengini kaybetmeye başlamış.

Çandı: Çatı.

Çantay: Çanta.

Çapar: Sarı renkte olan şeyler için kullanılır.

Çara: Hayvanların doğurmaya yakın arkalarından akan bir sıvı.

Çatak: Kayaların arası.

Çatırmayaz: Aşırı soğuklara denir.

Çatma ev: Eski püskü ev, toplama ev.

Çekçek: İneklerin gübresini çekmeye yarayan alet.

Çekel: Odunların kabuğunu çıkarmada kullanılan ve ince bir saca benzeyen bir alet.

Çepiş: Altı aylık keçi yavrusu, büyük oğlak

Çerçi: Gezici bakkal.

Çezinmek: Ovalanmak.

Çığı: Tavan arası.

Çığırnak: Bağırnak.

Çığsamak: Terlemek, nemlenmek.

Çıkartma: Balkon.

Çıkı: Yiyecek ve giyecek sarılan küçük bohça.

Çıkılamak: Bir şeyi beze sarmak.

Çıkım: Ekin biçerken tarlada bölünen kısım.

Çılbr: Yular.

Çılbr parası: Hayvanları sattıktan sonra satın alan kişinin evin en küçüğüne verdiği harçlık. Ayrıca hayvanın yularına da denir.

Çımışkı: İnce ve uzun odun parçası.

Çımpalamak: Bir kabı su ile sallayıp temizlemek.

Çırlamak: Bağırnak.

Çırpı: Yakacak, ince ağaç dalları.

Çıtıl: Nohutun daha olmamışken ateşte kızartılması. Ayrıca yakılacak çalı çırpılara da denir.

Çıtlak: Düşme.

Çiçeklik: Eski evlerde duvara oyulmuş kare biçimli raf.

Çiçik: Buğdayın hafif yeşermişine denir.

Çillenmek: Ekmeğin küflenmesi.

Çilte: Hayvan semerinin iki yanına yük bağlamak için takılan urgan. İncecik yatak.

Çinti: Entarinin altına giyilen astarlı uzun don.

Çirpuşlamak: Dövmek.

Çit: Basma kumaş. Bağ, bahçe duvarına çalı çırpıdan yapılan engellere denir.

Çiten: Koyunların boyunlarını uzatarak yem yedikleri yer.

Çitimek: Çorap ve kumaşların eski yerinin örülmesi.

Çitlek: Kabuklu yemiş.

Çoban çatması: Birkaç uzun ve ince ağaçla yapılan çadır ya da ev benzeri yapı.

Çoban kesigi: Eskiden yaylalarda özellikle keçilerin yiyeceği bittiği zaman ağaç dalları ve kabuklarından çoban tarafından yapılan ağaç parçaları.

Çoğallamak: Artmak.

Çon: Kalça

Çorak: Verimsiz toprak.

Çorlu: Hastalıklı.

Çotak: Ağacın gövdesinden ayrılan ana kollara denir.

Çotura: Ağaçtan yapılan emzikli su kabı.

Çöğdürmek: Çökmek. İşemek.

Çökek: Çamur.

Çölmek: Toprak tencere.

Çömçe: Kepçe. Ağaç kap.

Çöne: Çobanın yardımcısı.

Çöpel: Hububat artığı.

Çörçi: Çerçi.

Çörten: Pınarın başına konan ve ağaçtan yapılan, su akıtılan oluk.

Çulfalık: Dokuma çuval.

Çükündür/Çükündürük: Şeker pancarı.

D

Daban: Ekilip sürülen tarlayı düzlemede kullanılan alet.

Dada/Dadak: Abur, cubur. Şekerli ve tatlı yiyecekler.

Dadanmak: Bir yere alışmak.

Dağsalı: Dağ köylüsü.

Dahandâsı: Daha önce.

Dakanak: Borç, problem, mesele.

Daklaşmak: Birinin üstüne gitmek, inatlaşmak.

Dalaz: Rüzgar.

Dam: Ahır.

Damat koymak: İç güveysi koymak.

Daraba: Çit.

Dargamak: Etrafını almak.

Darın: Güçlkle.

Daş: Kömüre denir.

Davul: Elektrikli fırın.

Dayak: Kağı okunu havada tutmaya yarayan bir metre uzunluğundaki sırık parçası.

Debermek: Nüksetmek, yeniden başlamak.

Debilmek: Kımıldamak.

Debitme: Sac üzerinde pişirilen hamur işi.

Dedeci: Dilenci.

Dede çamları: Ulu, geniş, bölgesi koyu çam ağaçları. Bunlara günnek de denir.

Dene: Ekin, darı.

Denk sepeti: Büyük sepet.

Depelik: Altın ve gümüşlü süslü kadın bağı.

Depük: Tekme.

Derye kesmek: Büyü yapmak.

Destimal: Mendil.

Deşsek: Döşek.

Devek: Patates yaprağı.

Devir: Ölen kişinin borç namazlarını kılmak için yapılır.

Deyda: “İşte orada” anlamında kullanılır.

Dıkım: Lokma

Dımbı: Seksek oyunu.

Dımdık: Yerli yersiz konuşan ve gülen.

Dındın: Tef.

Dıngırdatmak: Dinlemek, önemsememek.

Didelemek: Yün ve pamuğu seyreltmek.

Diğdeber: Baştan ayağa. Bu kelime tığ-teberden geliyor olmalıdır.

Diğdirmek: Bebeklerin ayakta bevletmesi.

Dillemek: Horlamak, kötülemek, kızmak.

Dinelmek: Ayakta dikilmek.

Direcen: Yıkılmaması için duvara vurulan direk.

Divdala: İş bilmemeden kaynaklanan çaresizlik hâli.

Divitin: Pamuklu dokuma.

Diyren: Buğday sapı atılan alet.

Diytaban: Bir şeyi önemsemeyen kimse.

Doğuz: Domuz.

Dolak: Atkı.

Dombay: Manda.

Dommak: Aklına gelmek, içine düşmek.

Domuşmak: Somurtmak.

Don: Saman taşımak için kağınının etrafına gerilen tiftik dokuma.

Döküm: Köyün ihtiyacı için hane başına düşen para.

Döl: Koyun veya keçi yavrusu.

Dölek: Rahat, uslu.

Dölenmek: Rahatlamak, sessizleşmek.

Döveç: Sarımsak dövülen ağaç havan.

Dua: Dünürlükten sonra söz kesme töreni.

Dulunmak: Tolunmak, batmak.

Dumâ: Nezle.

Durgurmak: Durdurmak. Durgumak da denir.

Durgutmak: Sakinleştirmek, birini niyetinden vazgeçirmek.

Dutmaç: Bir çorba.

Duzaşı: Genelde yaylada kullanılan, yassı, yuvarlak bir taştır. İnekler bunların üzerinde tuz yalar.

Dünek: Tünek. Hindi ve tavukların tünediği sırık.

Dünür gitmek: Kız istemeye gitmek.

Dünürcü: Damadın kız istemeye giden yakınları.

E

Ebdestlik: Lavabo, tuvalet, abdesthâne.

Ebe: Nine.

Ebemkömeci: Ebegümeci. Önce haşlanır. Sonra kavrulur. Yoğurtla yenir.

Ebsit: Öküz arabalarında jantı oluşturan kısım.

Eğsiran: Teknelerin kazındığı alet.

Ekis: Aksi.

Ekleşmek: Bir şeyin veya kimsenin arkasını bırakmamak.

Eletgasret: Çabucak, alelacele.

Eletmek: Ulaştırmak, iletmek, götürmek.

Elezahman: Gökkuşağı.

Elhali: Herhalde.

Eli: Ali.

Ellaham: Herhalde.

Ellek: İki yüzlü.

Emecen: Sarı renkte ve hazıranda açan bir çiçek türüdür. Çiçeğin kendisini kökündeki beyaz kısım emilir.

Eme yaramak: İşe yaramak.

Emice: Amca.

Emme: Ama, fakat.

Emsüz: Beceriksiz.

Emüşük: Yassıca.

Endelemek: Çok seçici davranmak. Ör.: Çok endeleleyen ya kele, ya köre...

Entere: Entari, gömlek.

Enük: Kedi, köpek, fare gibi hayvanların yavrusu.

Enüklemek: Kedi, köpek, fare gibi hayvanların yavrulaması.

Epsem: Beceriksiz.

Erecep: Recep.

Ereşit: Reşit.

Erezil: Rezil.

Ergürmek: Erdirmek.

Erkeç: Enenmiş (Kısırlaştırılmış) erkek keçi

Erük: Erimiş şey.

Esgünlü: Esen.

Eskeri kesilmek: Çok üşümek.

Esgünnü: Deli gibi.

Eskeri: Çivi. Mecazen çok soğuk havalar için “esgeri gibi” denir.

Essah: Gerçek, doğru.

Esürük: Sarhoş.

Eşgere: Âşikâr, açık.

Eşiklik: Kapı altı.

Et kesmek: İncinmek.

Evecen: Aceleci.

Evermek: Evlendirmek.

Evin: Tane.

Evitlemek: Toplamak.

Evlek: On adımlık toprak. Dönümün dörtte biri.

Evmek: Acele etmek.

Eygümek: Ballandıra ballandıra anlatmak, abartmak, kabarmak. Örnek: Düştüğümü amma da eygüdün! Örnek: Hamuru sobanın yanında eygüdü.

Eylenti: Bir şeyin durduğu yer. Özellikle suyun akıp biriktiği yerler için söylenir.

Eyrenge: İşaret. Bir yere konulan işaret.

Eysi: Odunun tam kömürleşmemiş hâli.

Ezâ etmek: Baş sağlığı dilemek.

Ezaya gitmek: Başsağılığına gitmek.

F

Fatime: Fatma.

Fedime: Fadime.

Fehemsimek: Korkmak, çekinmek. Örn.: İnsan evde yalnız kalınca fehemsiyor.

Ferik: Kanatlılarda genç dişi.

Feti fendi: Hilesi tuzağı.

Fırfır: Traktörlerin arkasına takılan ve ot toplamaya yarayan yuvarlak tel.

Fışkın: Yeni sürgün ağaç.

Fıyık: Hafif açık.

Fidevedi: Hüdâverdi.

Filifot: Nerede olduğu, ne yaptığı belli olmayan kişiler.

Filke: Musluk.

Furun: Fırın.

G

Gabarmak: Başkasından alınan güçle birine kafa tutmak.

Gağşak: Laçka.

Gah: Öküzlere hareket etmemeleri için söylenir.

Galiz: Cimri, kendisine hayrı olmayan.

Gâni: El arabası.

Garagabuk: Kestane.

Garamuk: Buğday hastalığı.

Garban: Buğday eleği.

Garda: Elbisedeki dikiş hatası.

Garer: Karar, normal ayar, orta.

Gargun: Çok fazla, beklenenden daha kalabalık.

Garsamba: Sıkışık, telaşlı zaman. Ayrıca tipi, fırtına, hortum gibi aşırı sert rüzgarlar da bu adla bilinir.

Gatırkulak: Acıkulağın dikenli bir türü.

Gavanlamak: Sahiplenmek, gözetlemek.

Gavi: Kuvvetli, sağlam.

Gavil: Söz.

Gavilleşmek: Sözleşmek.

Gavlamak: Kabuğu ve deriyi atmak.

Gavsalamak: Çeç üzerindeki samanlı kısmın kabaca alınması.

Gavsara: Zayıf, kemikleri kalmışçasına sıska.

Gavşamak: Harabe hâline gelmek.

Gavşurmak: Bir şeyin iki ucunu birleştirip bağlamak.

Gayım: Sağlam, kavi.

Gayli: Artık, bundan sonra.

Gaynata minderi: Büyük minder.

Gayrımın: Kahraman.

Gazel: Kavak yaprağı.

Geçek balığı: Bir balık türü.

Geçgeyin: Geç vakit.

Gege: Ucu çatallı ve demirden mamul bir alet. Uç kısmı bir değneğe geçirilir. Bu alet samanlıklara doldurulan sıkışmış otları çıkarmada ve çekmede kullanılır.

Gelberi: İneklerin gübresini çekmeye yarayan alet.

Gelingadun: Gelincik çiçeği.

Genirak: Biraz geri kısım.

Gerede günü: Cumartesi.

Gerilik: Belli zamanlarda giymek için saklanan giyecek.

Geriz: Pis.

Gerneşmek: Gerinmek.

Gertlemek: Yılan, kurbaga gibi hayvanların ses çıkarması.

Geven: Otun sararması, katı olmasıyla aldığı isim. Dağlarda yetişen ve hayvan yemi olarak kullanılan dikenli bir ota da denir.

Gez: Ufuk çizgisi.

Gezek: Büyükbaş hayvanların toplanması ve hane sırasıyla otlatılması.

Gezdan: İki yaşına kadar dişi keçi.

Gezi: Bir çobana bütün inekleri katmayla oluşan sürü.

Gı: Kadınlara seslenmek için kullanılır.

Gıcimbet: Küçük krem kutusu.

Gıcime: Kozalak.

Gıcırdayak: Yaylalarda yapılan tahterevalli.

Gıcırğa: Bir direk üzerinde dönebilen uzun bir ağaç gövdesinin iki yanına insanları binmesiyle ve birlikte dönmesiyle oynanan bir oyun. Bu oyun daha çok yaylalarda oynanmaktadır.

Gıcırğanmak: Bir iş için gönülsüz olmak.

Gıgı: 1. Yumurta. 2. Hayvanların aç kaldıkları zaman çıkardıkları gübre.

Gıgışdatmak: Kağıtları sürterek ses çıkartmak.

Gıgışalak: Bir mantar çeşidi.

Gillep: Menteşe.

Gıran artuğu gibi kalmak: Sadece kendisi kalmak.

Gıranıymak: Ölümcül hastalık salmak.

Gıravu: Kırığı.

Gıremise: Beşibirlikten küçük altına denir.

Gırışmak: Bölmek, bölüşmek.

Gırna: Aksi, huysuz.

Gırtılmak: Sararmak, katı olmak.

Gısım: Miktar.

Gış yağması: Kar yağması.

Gış: Kar.

Gıygoşuk burakmak: Biraz açmak.

Gıylamak: Kıyı dikmek.

Gıyımsız: Cimri.

Gızannamak: Köpeklerin üreme zamanının gelmesi.

Gızgun: Kızgın.

Gidişmek: Kaşınmak.

Gidiyen: Temre. Elde, kolda ve yüzde çıkan egzama türü cilt hastalığı.

Goca ana: Büyük yenge.

Goca baba: Büyük amca.

Gocaoğlan: Ayı.

Goçguz: Bahar aylarında toprağın altında ve ekili arızilerde çıkan bir tür yemiş. Siyah ve ala renkte çeşitleri vardır. Dörtdivan taraflarına özgüdür.

Godak: Eşek yavrusu.

Gopça: Elbise düğmesi.

Gorlamak: Bir şeyi yapmamak. Hor ve hakir görmek.

Gorlu: Kesilmeyen ağaçlara denir.

Goruyucu: Koruyucu. Tarlaları ineklerden, domuzlardan koruyan bekçi.

Gosabennek: İnadına, bile bile.

Gosdak: Havalı, fiyakalı.

Göbel: Çocuk. 3-4 yaşına kadar çocuklara göbel denir. Uşak da kullanılır.

Göcen: Tavşan yavrusu.

Göç güççeği: Yaylaya göç edilmeden önce kömeç, ekmek, börek gibi şeyler yapılırdı. Bunlar köyde, yaylada insanlara ikram edilirdi. Bir anlamda “Biz yaylaya göç ediyorumuz!” diye haber verilmiş olunurdu. Buna lokum da denirdi.

Göde: Güvercin yavrusu.

Göde göde: Diyar diyar.

Gögem: Yabani, küçük bir erik türü.

Gögnüm: Gönlüm.

Gök: Mavi.

Gökçek: Yeşil çimenin ilk hâline denir. Gökçeğe gitmek diye bir tabir vardır.

Gökdede: Cemreler düştükten sonra çıkan beyaz ve mavi çiçeklere denir.

Gökgöbek: İlkbaharda yenen bir mantar çeşidi.

Gökgüllü çiğdem: Mavi renkteki çiğdem.

Gölez: Bir yaşından küçük köpek yavrusu.

Gömgök: Masmavi.

Gönenmek: Rahat yaşamak.

Götümek: Getirmek.

Göve: Büyükbaş hayvanları rahatsız eden ve ısıran sineklere denir.

Gövlez: Köpek yavrusu.

Gözer: Geniş delikli eleme aleti.

Gubat: Kaba, kalın.

Gumpir: patates.

Gunnacı: Gebe.

Gunlemek: Koyunların gölgede istirahat etmesi.

Guytak: Çukur.

Guz: Güneş almayan yer. Kuzey.

Guzumelek: Kozalak.

Gübe: Bir poğaça türü.

Gübeç: Ekmek, küçük yuvarlak somun.

Güccek: Poğaça. Köy ekmeğinin küçüğü.

Güccük: Küçük.

Güdümsüz: Uğursuz.

Güğlek: Ağaç vea oyma kabaktan yağ tuz konmak için kullanılan kap.

Gügürdenmek: Yeni dillenmeye başlayan bebeğin ağzından anlamsız sözler dökülmesi.

Gülü: Hindi.

Günlük: Balkon.

Günnek: Yaşlı, büyük ve gölgesi koyu ulu çam ağaçları. Bunlara dede çamları da denir.

Günnemek: Gölgelemek.

Günü: Kıskaçlık.

Günücü: Kıskaç.

Günülemek. Kıskaçmak.

Gürnemek: Büyük ve yaşlı çam ağaçlarının gölgesinde koyunların gölgelenmesi. Özellikle koyunlar saat on bir ile üç arasında sıcak havalarda burada gölgelenir. Bu yüzden “Sıcakta koyunun kafasında kurt kaynarmış.” denir.

Gürnet: Etrafı geniş ve hayvanların gölgelendiği çam ağacı. Günnek de denir.

Güvlek: Kova. Güğlek veya guylek de denir.

Güz guymak: Tarlalardaki sapları patoza atmaya denir.

Güz sürmek: Harman sürmek.

H

Haggat: Hakikat, gerçek.

Hakırdamak: Gürültüyle gülmek veya konuşmak.

Hakvedi: Hakverdi.

Halep: Oyulmuş patlıcan kurutması.

Halkun: Üzeri taş ile örtülmüş su yolu.

Hamaylı: Hamayıl, muska.

Hambar: Ambar.

Hanay: Tuvalet giden koridor.

Hanımiğne: Çatal iğne.

Hapaz: Bir avuç.

Harabat: Çok israf eden, düzensiz.

Haral: Büyük çuval.

Haralımak: Havlamak, köpeğin birinin üzerine gelmesi.

Harar: Büyük çuval.

Harç: Düğün veya nişan için alınan yiyecek.

Hardal çiçeği: Tarlalar açan küçük, sarı çiçeklere denir.

Harhur: Savurmak.

Harpuç: Odanın tavanına konan ve çamur saman karışımı izolasyon şekli.

Hartı: İneklerin gübresini çekmeye veya döğen zamanı samanı itmeye yarayan alet.

Haside: Kavrulmuş un ve şekerle yapılan tatlı.

Hatuyca: Hatice.

Haykürmek: Kabaca bağırmak, kızmak.

Helke: Kulplu su kabı.

Heliprehem: Halil İbrahim.

Here: Bir şeyin küçüğüne denir.

Herene: Leğen şeklinde büyük bakır tencere.

Hergele: Doğaya salınan atlar, yıldı atı. Başiboş at topluluğu.

Herk: Tarlada bir yeri işlemek. Belli aralıklarla uzunlamasına kazmak. Bazı yerlerde tarlada sürülüp ekilmeyen yere de denir.

Herkil: Ambarın içinde, içine farklı farklı şeyler konan bölmeler.

Hesna: Hüsna.

Hesüt: Kıskanç.

Heybelik: Römork tahtası.

Hımış: 1. Eski yapılarda ağaç çatması. 2. Tuğla ve ağaçla yapılan ev.

Hırtlaşmak: Düğümün sıkılaştırılması.

Hışdama: Sus, konuşma.

Hıştımak: Birisini kızdırmak.

Hiç etmek: Boşa gidermek.

Hirk: Tarlayı sürüp dinlendirmek. Nadas.

Hiykirmek: Refleks olarak geri çekilmek.

Hocalöbedi: Ramazan'da sırasıyla iftar alma ve verme.

Hokra: Hayvanların derisi altında yaşayan asalak böcek.

Holluk: Tavuğun yumurtladığı yer, yumurtalık.

Hollukçu: Yumurtacı.

Hora geçmek: Münasip düşmek, uygun gelmek.

Horanta: Ev halkı.

Horata: Erkeklerin kına gecesi.

Horkut: Umacı.

Horsanba: Kaba ve insana yakışmayan şekilde giyim tarzı.

Hoyuk: Arazide bulunan yükselti. Çobanların taşlardan yaptığı yükseltiye de denir.

Hozan: Ekilmemiş tarla. Hozen de denir.

Hödüklenmek: Şüphelenmek, tedirgin olmak.

Hödüklü: Şüpheli, tedirgin kimse.

Hökelikli: Ağırbaşlı, oturaklı.

Hötlek: Tümsek.

Höykürmek: Kızarak bağırmak.

Huccici: Salıncak.

Hurun: Fırın.

Husa: Gussadan gelme. Dert, sıkıntı.

Husa: Merak, tasa.

I

Iccak: Sıcak.

Iğrip: Usul, yol yordam.

Ih: Ilık, sıcak.

Ildırayaz: Açık havada dondurucu soğuk.

Ildırıışık: Aydınlık.

Ilgın: Dere kenarında yetişen ve süpürge yapılan maziya benzer kısa boylu bitki.

Iramak: Uzaklaşmak.

Iramazan: Ramazan.

Irgatlık: İşçilik.

Irza: Rıza.

Isnuk: Utangaç, çekingen kimse.

Işkı: Ağaç kabuğunu soyma aleti.

Işkın: Sürgün. Ağacın yeni çıkan dalları.

Ivgalı yatmak: Temkinli uyumak.

i

İdare: Eskiden kullanılan lamba.

İftilemek: Bir karışımın içinden bazılarını seçmek.

İğseri: Çivi.

İğsi: Ocakta bir ucu yanmakta olan odun parçası. Eysi.

İğsiran: Tekneden hamur kazıma aleti.

İkindilik: Öğle ve akşam arası yenilen yemek.

İlahna: Lahana.

İlenç: Beddua.

İlimon: Limon.

İlkidin: İlk çocuk.

İlküdün: Bir annenin ilk çocuğu.

İlyan: Leğen.

İmbal: Hayvanı dürtmek için kullanılan ucu çivili sopa.

İmmihan: Ümmühan.

İmügül: Ümmügül.

İngün: Alçak.

İrazgi: Menteşe.

İreçer: Reçel.

İrefet: Rafet.

İrehmetlik: Rahmetli.

İrelemek: Küçük görmek.

İresul: Resul.

İribaş: Kurbağanın küçüğüne denir.

İrişkil: Sucuk.

İriyat: Ürün ve mahsulün çok olması.

İrkmek / İrkilmek: Biriktirmek. Örn: “Yumurtaları ben sana irküverürüm.” (Yumurtaları sana biriktiririm.)

İryad: Mahsül, ürün.

İsiyin: Hüseyin.

İsmiyil: İsmail.

İşlik: Üste giyilen gömlek.

İtdirseği: Arpacık da denen göz rahatsızlığı.

İteği: Sac üzerinde bazlama çevirmeye yarayan demir. İşe yaramayan serseri kimse.

İvecen: Aceleci, telaşlı. Evecik de denir.

İvmek: Acele etmek.

K

Kababaşlak: Başı açık halde olmak.

Kadımalak: İlkbahar geldiğinde toplanan ve yenen bir ot çeşidi.

Kafakağıdı: Nüfus cüzdanı.

Kakırdak: Çorbaya konulan dondurulmuş iç yağı.

Kalgımak: Koşmak.

Kalkan diken: Deve diken.

Kanak sakızı: Karakavuğa benzer bir otun özünden yapılan sakız.

Kandıl: İçi astarlı, saman selesinden büyük örme sepet.

Kanırmak: Çiviye sökerken eğip bükme.

Kanlıca: Kırmızı renkte ve yenebilen lezzetli bir mantar türü, Aladağ Kanlıcası türü de vardır.

Kapama: Testide pişirilen etli pilav.

Kapcuk: Ekinin içinden çıkan bir ota denir. Ekin yaş olursa daha fazla çıkar. Bazı meyvelerin dış grupları da böyle isimlendirilir.

Kara gabuk: Kestane.

Karaca: Çörek otu.

Karaçav: Kağının iki yanına uzatılan sııklar.

Karakavuk: Baharda yetişen ve yenen bir ot.

Karasu: Kaynak suyu.

Karevle: Ayakkabı.

Karık: Bahçede sebze ekilen bölümler.

Kasım: Halk takviminde, Kasım ile Mayıs arasındaki 180 günlük zaman dilimi. Kış mevsimi.

Kasmabalığı: Bir balık çeşidi.

Kaş: Toprak dam.

Kaşavuğ: Kaşağı, at tarağı.

Kaşıklağ: Kaşık konulan sepet, kaşıklık.

Katırkulağı: İlkbahara ortaya çıkan ve yenen bir ot çeşidi.

Kav: Söğüt ağacının köke yakın yerinde oluşan mantarimsı doku.

Kavsara: Sepet, göğüs kafesi.

Kavurga: Ateşte kızartılmış tahıl.

Kavut: Kavrulmuş tahıl unu. Leblebi ve kuru ahlat tozuna da denir.

Kazguç: Çiğdem kazmak için kullanılan bir alet.

Kedibatmaz: Bir tatlı çeşidi.

Keleste: Gölge. Göz önünden aniden geçen şeyler.

Kemre: Hayvan gübresi.

Kendürük: Ekmek yapmak için ekmeğin üzerine konan örtü.

Kenef: Tuvalet.

Kerç: Kinayeli konuşma. Birine laf dokundurma.

Kerdahlı: Kılık kıyafetine aşırı önem veren kimse.

Kirtelmek: Toplanmak, yığılmak, bir araya gelmek, sıkışmak.

Kerti: Çendik, işaret.

Kertmek: 1. Kesmek, kırmak. 2. Ağaçların baş kısımlarını oval hâle getirmek.

Kesek: Sürülmüş tarlada bulunan toprak parçası. Tarladaki sert, çimenli yerler.

Kesene: Bir işi götürü almak.

Kesenkes: Muhakkak, kesinlikle.

Keşir: Havuç.

Kevsen: Samanla karışık tahıl. Malama da denir.

Kığ: Kuru koyun veya keçi gübresi.

Kılavlamak: Bileylenen bıçağın yüzlerinin ince ege ile temizlenmesi.

Kıldırıcı: Sallanarak ve eğri büğrü yürüyen.

Kıran: Öldürücü hastalık. Salgın.

Kırçmak: Koparmak.

Kırgı: İşe yaramaz, verimsiz yarık arazi.

Kırdak: Kendini beğenmiş. Gostak da denir.

Kırkayak: Tır.

Kırlık: Koyunların yünü ve keçi tiftiğini kırmak için kullanılan alet.

Kırma: Kalın şekilde öğütölüp hayvanlara verilen arpa.

Kısık: İki tepe arasındaki geçit.

Kısımlamak: Tek elle bir şeyi avuçlamak. Hapazlamak da denir.

Kısır kınası: Herkes davetli olmaz. Bir oyun ve eğlence türüdür. İnsanlar kendi arasında eğlenmek için düzenlenir.

Kışlama: Sonbahar aylarında yaylaya göç etmek.

Kıvırdım: Düğünde çeyizin cinsi, miktarı ve fiyatının tespit edildiği yazılı tutanak.

Kirellik: Banyo yapılan yer.

Kirt: Sert, kart.

Kişelemek: Tavuğu kovalamak.

Koçalak: Bahar aylarında kırdan yetişen ve yenen bir ot çeşidi.

Koçguğuz/Goçguğuz: Köstebeklerin çok sevdiği bir yiyecek. Turp gibidir ve toprağın altında yetişir. İnsanlar da yer.

Kofalmak: Sevinmek. Gurur duymak.

Koğlaşmak: Birinin dedikodusunu yapmak.

Koğu: Dedikodu.

Koğucu: Dedikodu yapan. Laf getirip götüreren.

Kokak: Pis.

Kolan: Semeri eşee bağlayan yassı kuşak.

Kolçak: Çalışma esnasında kolların kirlenmesini engelleyen kolluk.

Konak: Saçtaki kepek. Köy odasına, bekçiye ve imama yemek verme sırası.

Kongur: Öcü, umacı.

Kotarmak: Yemeği başka kaba boşaltmak.

Koyultmaç: Koyun sütü ile yapılan tatlı yiyecek.

Koyultmak: Sütün koyulaşması.

Köçek: Düğünlerde oynayan erkek çengi.

Köfter: Cevizli sucuk.

Köfün: Taş kadar sert olmayan kist.

Kölebekir: Bir balık çeşidi.

Kömme: Kızgın kül içinde pişirilen çörek türü.

Köpen: İşe yaramayan çul.

Körduman: Sis.

Körenlemek: Sönmeye ve iyi olmaya başlamak.

Körük: Demirci atölyesi.

Körükmek: Korkmak, çekinmek.

Kösere: Balta bilemeye yarayan alet.

Köstek: At ve eşeklerin uzaklara gitmemesi için iki ayağına takılan zincir veya urgan.

Kösülmek: Uzanıp yatmak, sere serpe oturmak.

Kösüre: Kesici aletleri bileme aracı.

Köşmen: Şişmanca.

Kötücü: Bir şeyi bilemeyen ve yapamayan.
Köy gezeği: Korucuların inekleri geniş çayırlarda otlatmasına denir.
Köyçü: Bahçe. Evin avlusu.
Köygöçüren: Bahar ve mayıs aylarında tarlalarda açan mor bir çiçek.
Kubaşık: Ücretsiz olarak birine yardım etmek.
Kubat: Öcü, korkulacak şey.
Kulak tözü: Kulağın arka tarafı.
Kullap: Eski menteşelere denirdi.
Kundak: Kedi yavrusu.
Kunduru: Bir buğday çeşidi.
Kunnacı: Hamile hayvan.
Kunnamak: Köpeklerin doğurması.
Kuruluk: Odunluk.
Kuş tiridi: Bulamaç şeklindeki bebek yiyeceği.
Kuşene: İçine yemek konan bakır kap.
Kuytak: Kuytu yer.
Kuyulmak: Acının hissedilmesi.
Kuzalık: Tavan arası.
Kuzulacı: Hamile koyun.
Kuzuluk: Koyunlarda kuzunun eşliği.
Küçülü: Nazlı, her istediği yapılan çocuk.
Külçe: Küçük bazlama.
Küllü: Türlü.
Küllük: Ocak külü ve çöp dökülen yer.
Kümbül: Patates.
Kömüş: Manda.
Künge: Toz, çöp, süprüntü.
Kürke yatmak: Tavuğun kuluçkaya yatması.
Kürklemek: Tavuğun yumurtaya yatma zamanının gelmesi.
Kürtün: Kar yığını. Rüzgarın bir yere yığılmasıyla meydana gelir.

Kürük: Küçük kulaklı koyun ve keçi.

Küskü: Kalın ve uzun bekçi değneği. Kapıların açılmaması için dayanak olarak kullanılan ağaç dalı.

Küştüre: Tahtanın yüzüne düzeltme aracı. Ağaç rendesi.

Küt: Kötürüm kimse. Yürüyemeyen, romatizmalı kişi.

Kütlük: Yorgunluk, bitkinlik.

Kütül: Soğanla kavrulmuş bulgur yemeği.

Küydelemek: Bir şeyi nereye denk gelirse gelsin bir yere atmak.

Küymek: Bir yerden atlamak.

Küyner: Bir ağaç çeşidi.

L

Lâbit: Kesinlikle.

Laf gavutlamak: Konuyu değiştirmek, duymazdan gelmek. Örnek: Teyzeme yaşını sordum, laf gavutladı.

Laylon: Naylon. Plastik eşya.

Lebet: Nöbet, sıra.

M

Mahlamak: Aşırı yorgunluk veya yemek yemekten ötürü hareket edememek.

Mahna: Bahane, uydurma.

Makadam: Taş döşenerek yapılan yol.

Makta: Dağda tomruk çekimine denir.

Makkule: Makbule.

Malak hamuru: Un, yağ ve şekerle yapılan tatlı.

Mâlihül: Kafada döndürüp dolaştırılan düşünce.

Mamber: Muammer.

Manca: Yemek.

Mancar: Bir ot çeşidi.

Mandal: Sokak kapısında asılan eski kilitlere denirdi.

Mani mani: Devamlı.

Martaval: Şaka, mizah.

Matçalı: Pis.

Mayasır: Basur.

Mayha: Panayır.

Mazak: Meşe ağaçlarından toplanır. Yuvarlaktır. Eskiden bununla misket oynarlar-mış.

Mecelleşmek: Mücadele etmek.

Meh: Al anlamında kullanılan ifade.

Mehel olsun: Ders olsun, tecrübe edinsin.

Melse gaşavusu: Ortılığı karıştıran kişiler için söylenen bir deyimdir.

Melehet: Melahat.

Meleket: Kavi olmayan. Örnek: Bayrak direğini meleket yapmışlar.

Memişhane: Tuvalet.

Menemme: Herhalde.

Merdiman: Merdiven.

Mernecim: Çalgısız yapılan düğün.

Mertek: Düz tahta.

Meryan: Meryem.

Mesel: Masal, bilmece.

Meşkef: Çok fazla kir için kullanılan tabir.

Met: Çelik çomak oyununda kullanılan kısa değnek parçası.

Metire: Metre.

Meyamısan: Anlaşılan.

Mıkdar: Muhtar.

Mındar ot: Baharda çıkan kötü kokan ot.

Mındar: Munder, çürümüş.

Mıransamak: Kedilerin çiftleşme döneminin gelmesi.

Mırık: Kaygan çamurlu zemin.

Mısdafa: Mustafa.

Mısmıl: Temiz.

Mıymız: Uyuşuk, sadık olmayan.

Miltan: Gömlek.

Minever: Münevver.

Minne taşı: Eşik taşı.

Minne: Eşik, temel, mihenk.

Miyancı: Arabulucu. Sağdıca da denir.

Mizevür: Yaramaz.

Möşün: Meşin.

Mucur: Sekiz kiloluk ekin ölçme kabı.

Musmul: Yenebilir şey.

Musufa: Sedir, seki.

Muzur: Yaramaz.

Mücmel: Topal, sakat.

Mücüre: Kilitli küçük sandık.

Mücürüm: Topal, sakat.

Mühlüz: Müflis, iflas eden.

Müvret: Mürüvvet.

Müzevür: İşgüzar.

N

Nacak: Küçük balta.

Nagıl: Düğünlerde üzerine hediye asılan ağaç benzeri bir süs eşyası.

Nahandı: Epeydir, ta öncelerden.

Nakıs: Aksi, huysuz.

Namazlağ: Seccade.

Nemben: “Ne bileyim ben!” anlamında kullanılır.

Nezelmek: Kumaşın eskiyip incelmesi.

Niyman: Çokça.

Ö

Ocakbaşı: Evde soba bacasının çıktığı ve sobanın yanında bulunan yer. Üstbıcak da denir.

Ok: Kura çekmek. Kağnıda arkadan öne uzatılan büyük ağaç.

Oklağaç: Oklava.

Okumak: Düğüne davet etmek.

Oluk: Hayvan sulanan yalak. Pınarlarda suyun akması ve birikmesi için oyulmuş ağaç.

Onatca: Güzelce. Ör.: Şu işi onatça yap. Halk dilinde zaman zaman “onaçça” şeklinde de söylenir.

Onmak: Mutluluğa, rahata ermek, sağlıklı olmak, ferahlamak.

Oranlama: Atasözü, hikâye söylemek, uydurmak. Burada kastedilen büyük ihtimalle kafiyeli sözlerdir. “Alın kirazdan, kalmaz birazdan”, “Dondurma maraş, yanıma yanaş” gibi...

Orta namazı: İkinci namazı.

Ortancılı: Ortanca çocuk.

Oruç açtırma: Toplu iftar.

Osan: Saf.

Otumacı: Misafir. Özellikle gece geç saatlere kadar oturanlara denir. Oturmakçı da denir.

Oyulgamak: Üstünkörü bir şeyi dikmek.

Ö

Öğrende: Büyükbaş hayvanları yürütmek için kullanılan ince uzun değnek.

Öğülcümek: Kusacak gibi olmak.

Öğün savmak: Her akşam bir yerde misafirlik edenler için kullanılır.

Öğürsek: İneklerin üreme zamanının gelmesi.

Öğüsger: Rüzgar.

Öhrü: Korkunç.

Öküssemek: İneklerin çiftleşme döneminin gelmesi.

Ölçermek: Ucu yanan odunları ocağa yaklaştırmak.

Öleşmek: Paylaşmak.

Örfü: Dinç, sağlam, sert.

Örü: Keçi ve koyun sürüsünü gece yarısından sonra yaylıma çıkarmak.

Örüklemek: Bir kabı ağzına kadar doldurmak. Hayvanları bir yerde sabit durup otlatması için bir yere bağlamak.

Örüzger: Rüzgar

Ötürmek: İshal olmak.

Ötürük: İshal.

Övelek: Böğenek sineği.

Öyniyse: Öyleyse.

Öz: İki dağ arasındaki dere. Dörtdivan'da vadi anlamında da kullanılmaktadır.

Özek: Öküz arabasına arka ve ön dingilleri birleştiren uzun ağaç.

Özemek: Koyu bir sıvıyı su ile karıştırıp civıtmak.

P

Pahal: Kimseye faydası dokunmayan kimse.

Pala: Pamuklu bez parçası. Tiftikten dokunan yer sergisi. Çocukbezi.

Papara: Bayat köy ekmeğini doğrayıp salçalı, sarımsaklı bir yemek çeşidi.

Par: 1) Tortuların tam kurumuş hâli. 2) Susuzluktan dudakları patlamış.

Patanak: Ayı yavrusu.

Patlak: Leğen.

Pavluka: Fabrika.

Pek: Sağlam.

Peket: Paket.

Pelese: Eski, işe yaramaz. Sebze fidesi.

Pırpıt: Yünden dokunan pantolon.

Pırtı: Düğünden önce gelinin elbiselerinin bir mağazadan alınması. Giyim kuşam.

Pısmak: Pusmak, çökmek. Şişin inmesi.

Pisilemek: Çocuğu aşırı sevgiyle ve nazlı büyütme.

Pislahaç: Bazlama çevirmeye yarayan alet. Pisleğçe de denir.

Poça: Bohça, çeyiz.

Porumcu: Palavracı, boşa konuşan.

Potak: Ayı yavrusu.

Purç: Ağaç dallarında biten mantarimsı asalak doku.

Pusarik: Puslu.

Puşumak: Somurtmak. Küsmek.

Pürçek: Perçem.

Pürçeklenmek: Perçemli olmak.

Pürüz: Yaramaz, müzevir.

R

Rahmet: Yağmur.

Re: “le”, “la” gibi bir ünlem ifadesidir. Üre şeklinde de kullanılır.

Rehiyme: Rahime.

Romuk: Römork.

S

Sahan: Açık alan.

Salavatlamak: Uğurlamak. Dörtdivan'da hacı veya asker salavatlamak oldukça önemlidir. Hacılar ve askerler için köylerin hemen çıkışında hususi yerler bulunur.

Salgun salmak: Para toplamak için haber salmak.

Saçı: Düğünde davetlilerin damada attıkları para ve türlü hediyeler.

Sahan: Yayvan bakır kap.

Sail: Yoksul. Yardıma muhtaç kimse.

Saň: Yosun.

Sakar: Hayvanların başındaki beyazlık.

Sako: Palto, ceket gibi üst giysi.

Salı: Uhde.

Sal tahtası: Cenaze taşınan dört kollu tahta.

Sağlak: Kırdan davar ağılı.

Sağsak: Koyunların arka taraflarında yünlerine yapışan gübre.

Salım: 1. Grip. 2. Bir pişirimlik pirinç, bulgur, makarna miktarını ifade eder.

Sallangaç: Salıncak.

Salta: Entari üstüne giyilen sırmalı yelek.

Sap: Ekinin biçilmiş hâli.

Sapırdamak: Konuşma ve davranışlarda düzensizlik.

Savsalamak: Aceleden doğan telaş.

Savsallı: Heyecanlı, telaşlı, aceleci.

Sayı: Dönümden küçük bir arazi ölçüsü.

Sayıntı: Saygı, görgü.

Sarıgüllü çiğdem: Yaprakları sarı çiğdem.

Sarkım: Soğuk günlerde kara benzer şekilde yağın yağ.

Sarsağan: Sansar.

Sası: Kokan su.

Savak: Sıra. Savak saymak: Sıra saymak.

Saya: Eski ahşap evlerin önündeki bitişik yapı. Buraya avlu da denmiştir. Şimdiki garajları andırır.

Sayruluk: Hastalık.

Sebehet: Sabahat.

Seğirtmek: Koşmak, acele etmek.

Sehet: Saat.

Sehim: Kura çekiminde herkese düşen pay.

Sekgüdük: Esnek değneklerle oynanan bir oyun.

Sekmek: Uğramak, gelmek.

Selavatlama: Uğurlama.

Sele: Hayvanlara saman verilen büyük sepet.

Seltindemek: Bir an dengesi bozulmak.

Semehet: Semahat.

Seme: Ekşi. Salak, sersem.

Senir: Dağ ve tepelerin arasındaki sırt.

Sergü: Eski evlerde içine kap kaçak konan açık dolap.

Seyis: Dişi keçi.

Sıkıravu: Cimri.

Sıkraz: Cimri.

Sındı: Makas.

Sinirsek: Etin sinirli kısmı. Odunun sert kısmı.

Sirke: Bit yavrusu.

Soğukluk otu: Semizotu.

Sınangulu: 1. Sınanmış, denenmiş. 2. Bilge kişi. 3. Tekin olmayan yer. Gidilmesi hayır getirmeyen yerler.

Sıracalı: Boş gezen, iş gücü olmayan, hasta.

Sırık: Sırık. İnce uzun değnek. Bazen mecazen uzun boylu insanlar için kullanılır.

Sıvatlık: Köylerde bulunan ve çamaşırların yıkandığı yer. Çamaşırhane.

Sıyirtmaç: Sığirtmaç, çoban.

Siftinmek: Bir iş yaparken oyalanmak.

Siğil: Eldeki sivilciler.

Sime: Küçük tuvalet.

Sinsin: Düğünde müzik eşliğinde ateş etrafında dönerek oynanan oyun

Sirit: Pişmiş kaz yağıyla yağlanan yufkaya denir.

Siyil: Odunu kırmak için kullanılan büyük ve sivri çivi.

Soğulmak: İneğin sütünün kesilmesi.

Sominya: Kadınların inek sağarken kullandıkları tabure. Ayrıca tahtadan yapılan yüksek yatak da bu adla bilinir.

Sokakçı: Misafir.

Sormak: Emmek.

Somut: Konuşmayan.

Soru: Asık suratlı.

Soku: Bir şey saklamak için kullanılan yer.

Sorak: Bebeğin ağzına tülbent içinde verilen üzüm, lokum gibi şeyler.

Sorudak: Asık suratlı.

Sorutmak: Asık suratlı olmak.

Soyak: Grup hâlinde gidiş şekli.

Soyka: Soyulup hayvana yedirilen ağaç kabuğu.

Soyma: Kabuğu soyulmuş söğüt dalı.

Söbe: Tam yuvarlak olmayan nesneler için kullanılır.

Söğünmek: Sönmek.

Söyletmelik: Gelin ve damadı konuşturmak için verilen hediye.

Su çömçüsü: Su içmeye yarayan nesne.

Sükkam: Nezle.

Sülgüç: Bulaşık süngeri.

Sümsük: Yumruk. Sumsuk da denir.

Sundurmak: Yukarıya vermek.

Sunturaç: Ayağı nallanacak hayvanların tırnağını kesmeye yarayan alet.

Susa: Asfalt yol.

Sargınlık: Kişiler arasındaki yakınlık, sevgi ve dostluk bağı.

Sübüre: Yoğurtlu hamur yemeği.

Sümdük: Davetsiz olarak her yerde bulunan kişi.

Sümürtlemek: Suyu, ayrıntı kaptan bardaksız ve bir nefeste içmek.

Sünmek: Ölümü beklenen hastanın yatışı.

Sürgüç: Bulaşık bezi.

Süvari: Pantolonun diz kısmına konulan yama.

Sünge: Fırını süpürmeye yarayan malzeme. Taş fırınlarda süpürmek için kullanılan bir araç.

Sürütme: Kına gecesinde kadınların oynadığı daha çok ayak hareketlerinin öne geçtiği bir oyun.

Sütlük: Köyün sütlerinin hazır hâle getirildiği yer.

Süzekli: Süt sağmaya yarayan bez.

Ş

Şak: Bölüm, parça, dilim.

Şalaman: Yüze gülen, dalkavuk.

Şallak: Üstü başı yırtık, dağınık kimse.

Şap: Hayvanların ayakların çıkan bir tür hastalık.

Şapla: Bir ot çeşidi. Önce haşlanır. Üzerine yoğurt dökülüp yenir.

Şarlak: Şelale.

Şarpı: Başörtüsü.

Şartasız: Utanmaz kimse.

Şayak: Pantolon.

Şelelen: Coşkulu ortam, şenlik.

Şıfıyga: Şefika.

Şıngırdak: İneklerin çanı.

Şırgınlı: Yüzü gözü pis, çapaklı kişi.

Şibit: Yufka.

Şina: Araba tekerleğine geçirilen demir halka.

Şişek: Bir yaşından büyük dişi koyun.

Şom: Uğursuz.

T

Tahaşşut: Her türden biçilmiş kereste.

Tahra: Yanmış, yağlı katran. Ucu çengelli odun kesme aracına da denir.

Tahta balığı: Bir balık çeşidi.

Takanak: Yaramaz, muzur.

Tarhana çiçeği: Güz geldiğinde kırdaki yetişen bir çiçek türü.

Tarhana dökmek: Tarhana yapmak.

Tasvir: Resim, fotoğraf.

Taya: Çeltik dövülen çatallı sopa.

Tebe: Sürekli altına işeyen çocuk.

Tehne: Tenha.

Tek durmak: Uslu durmak.

Tekke: Takke, şapka.

Telbüz: Düzençi, kurnaz kimse.

Teliz: Çıkması zor lekeler için kullanılan demir fırça. Ayrıca patates ve soğan konan fileli çuvalar için de kullanılır.

Tellice: Bir mantar çeşidi. Erişte de denir. Aladağ tellicesi denen bir türü vardır.

Temek: Ahırda hayvan gübresinin atıldığı küçük yer.

Temre: Genelde elde oluşan kaşıntılı kastalık.

Tepsermek: Kurumaya yüz tutmak.

Tevatir: Gayet iyi.

Tıfallak: Küçük yuvarlak.

Tıfıl: Çelimsiz, küçük, deneyimsiz.

Timışkı: İnce uzun dal parçası. Çımışkı da denir.

Tırbâl: Hastalıklı, hastalığı eksik olmayan.

Tırmak: Sürüklemek.

Tırtlatmak: Temizlemek, süpürmek.

Tıska: Soluk benizli, zayıf.

Tirkit: Elde yapılan dokumalara, kilimlere denir.

Tokaç: Çamaşır dövmede kullanılan tahta.

Toklu: Altı aylık kuzu.

Tokurtma: Ahırın önünde gerilen yere denir.

Tokutma: Ağılara yapılan kapı benzeri engel.

Tomafil: Otomobil.

Tonç: İki tarla arasındaki tümseklik, sınır.

Tongur: Düzgün olmayan yuvarlak.

Tonra: El ve ayaktaki kir.

Tosbağa: Kaplumbağa.

Toskurmak: Suratsız kimseler için kullanılır.

Toyga: Yoğurt çorbası.

Tozak: İnce yağın kar.

Töhmürük: Balgamlı öksürük.

Tömek: Ahırdaki pencere.

Töngemen: Düğün, toy, eğlence.

Törsengi: Ters, inatçı.

Tösge: Kalın, yuvarlak odun, kütük. Sobalık odun. Töske de denir.

Töskelemek: Odunları yuvarlak bir şekle getirmek. Örn: Odunları töskeleyip traktöre

attı.

Tutak: Sıcak şeyleri tutmaya yarayan bez.

Tükyalı: Domatesli pirinç pilavı.

Tünek: Üstünde tavukların uyuduğu sırık.

U

Ubruk: İbrik.

Uğra: Ekmek yaparken hamurun yapışmaması için kullanılır.

Uğunmak: Çaresizlikten sızlanmak.

Ulaşıklı: Nişanlanmış kız veya erkek.

Ulaşmak: Nişanlanmak.

Ulusı: Akan dere veya çay.

Undan keyri: Ondan sonra.

Unra: Hamurun yapışmaması için serpilene un.

Urba: Elbise.

Usukmak: Hafiflemek, azalmak.

Usumuna: Gelişigüzel.

Ut: Ar, utanma, sıkılma.

Utlamak: Utanmak, sıkılmak.

Uyuntu: Serseri, tembel, uyuşuk.

Ü

Üçgül: Yoncanın pembe, beyaz renkte açtığı çiçeklerin yörede aldığı isim. Baharda ortalık yeşerince çıkan bir ot çeşididir. Bu otu özellikle buzağılar çok fazla tercih eder.

Üfe: İçi boş ve tanesiz çeltik.

Üfelek: Yapraktan sarma yapılan ısıpnağa benzer yaban bitkisi. Efelek de denir.

Üflük: Isık.

Üğrüne üğrüne: Sallana sallana. Halk ağzında “uğrine uğrine” şeklinde de telaffuz edilir.

Üleşmek: Paylaşmak. “Öleşmek” de denir.

Ünlemek: Çağırarak, seslenmek.

Ümük: Gırtlak, boğaz.

Üre: Erkeklerle hitap için kullanılan bir ünlem.

Ürfet: Rıfat.

Üsseet: “O saat” ifadesinden bozulma. Anında, hemen.

Üstbıcak: Ocakbaşı. Evin veya odanın en önemli kısmı.

Üşencek: Tembel.

Ütmek: Oyunda rakipten bir şeyler kazanmak.

Üvendire: Çift sürerken öküzleri idare etmek için kullanılan uzun değnek.

V

Variyet: Varlık, zenginlik.

Vesayit: Vasıta, araba.

Veysal: Veysel.

Vıcımak: Sulandırmak, oyunbozanlık etmek.

Vırık: Büyük köpeklerin yavrusuna verilen isim.

Vurgun: Âşık, sevdalı.

Y

Yabul yubul: Yapılı, pazulu, iri yarı.

Yağlık: Mendil.

Yakı yakmak: Türkü yakmak. Toplumda istenmeyen bir şey yapan kimse hakkında manzum söz söylemek.

Yakmak: Birine veya bir olay üzerine doğaçlama ile türkü besteleyip söylemek.

Yal: Hayvanlara verilen sulu yemek ve meyve artıkları.

Yalabuk: Düzgün, pürüzsüz, kaygan.

Yalama sakar: Burnundan boyun kısmına kadar beyazlık bulunan büyükbaş hayvan.

Yalamuk: Baharda bazı ağaçların gövdesinden çıkan kağıt gibi ve yenebilen şey. Küçük çam ağaçlarından çıkan sıvı.

Yalan sığmak: Yalan söylemek.

Yalaz: Hayvan yemi.

Yalıga gelmek: Köpeklerin çiftleşme döneminin gelmesi. Yalaksamak da denir.

Yallı: Üzerine yemeği dökerek yiyen kimse.

Yalunuz: Yalnız, fakat.

Yaloz: Ateş.

Yandana: Yontulan ağaç gövdelerinin yan yana ve üst üste konularak yapılan ev duvarı.

Yangabuz: Aksi, geçimsiz.

Yanıgara: Büyükbaş hayvanların yakalandığı bir çeşit hastalık. Bu hastalığa yakalanan hayvanların bir yanı çürür. Yerlerinden kalkamazlar. Ölürlerse etleri yenmez, telef olur.

Yalaksamak: Köpeklerin çiftleşme döneminin gelmesi. Yalığa gelmek de denir.

Yanır: Çam sakızı.

Yanıt: Nişan sonrası kız evinden damada gönderilen hediye paketi.

Yanoz: Topluma karışmayan.

Yantaşı: Ocaklığın iki yanında bulunan taşlardan her biri.

Yantiri: Hafif yan yürüyen kimse. Birazcık aksi huylu.

Yapışak: Birisinin yanından ayrılmayan kişiler.

Yarılğan: Su ve sel ile yarılmış arazi.

Yarım: On altı kiloluk tahıl ölçü birimi.

Yarsımak: Gördüğü bir şeyi canı çekmek.

Yaslağaç/Yaslahaç: Sacın üzerine ekmek koymaya yarayan araç gereç. Omuzda ekmek taşınan tahtadan yapılan malzeme. Yasgaç da denir.

Yatsılık: Gecelerin uzun olduğu zamanlarda yenen yemek. Uykuluk da denir.

Yavan: Tatsız, tuzsuz, katıksız.

Yavsı: Kene.

Yayılmak: Hayvanların otlamasına denir.

Yaylım: Otlayan hayvan.

Yazı: Arazi, açık alan, Düz ova.

Yelmik: Baharda yetişen ve yenen bir ot türü.

Yemen: Ayakkabı.

Yemenilik: Ayakkabılık.

Yemşen: Çam ağaçlarındaki sürgüne denir.

- Yençek: Hafif kimse, ağırbaşlı ve oturaklı olmayan.
- Yersellemek: Aşağılamak.
- Yeşilbaş: Yeşil kertenkele.
- Yeşilustan: Yeşil renkli kertenkele.
- Yeşil yavru: Hastalıklı kaz ve ördek yavrularına denir.
- Yetirmek: Denk getirmek, yetiştirmek.
- Yıkıp yömürmek: Yıkma, dağıtma.
- Yıkuk: Mecazi olarak iki büklüm olan, kamburu çıkmış insanlara denir.
- Yılga: Bir balık çeşidi.
- Yırmak: Yarılma, yırtılma. Örnek: dudağı yırtıldı.
- Yilikmek: Yaramazlık yapmak.
- Yivrik: Becerikli, atik, çevik, rahvan.
- Yiyinti: İkramın bol olduğu misafirlikler.
- Yiysel: Lezzetli.
- Yolak: Patika yol.
- Yoluşmak: Bir şeyi yapmaya uğraşmak.
- Yosmak: Zannetmek.
- Yöniğne: Yorgan iğnesi.
- Yörlenmek: Hafif bir şeyler yiyip açlığını yatıştırmak.
- Yuğmak: Yıkama.
- Yuğnis: Yunus.
- Yuka: Yufka.
- Yumak: Yıkama.
- Yumtu: Bulaşık suyu.
- Yumurtaaltı: Mıhlama.
- Yunmak: Yıkama.
- Yuntu: Eskiden bulaşık yıkanan suya denirdi.
- Yüklük: Eski evlerde yer döşeklerinin kaldırıldığı gömme dolap.
- Yüksük: İğneyle beraber dikişte kullanılan ve parmağa takılan nesne.
- Yülemek: Kesme, tıraş etmek.

Yürüklü: Aşermiş hamile kadın.

Z

Zabun: Zayıf.

Zağar: Köpek.

Zağmak: Akmak, kaymak.

Zahra: Saman. Hayvan yiyeceği.

Zahur: Sahur.

Zayım: Zaim.

Zebella: İri yapılı insanlar.

Zebinlik: Islaklık, çamur.

Zeher: Seher.

Zelhe: Zeliha.

Zelve: Boyunduruğun öküzün boynuna geçirilen kısmı. Demirden veya ağaçtan yapılan çivi.

Zere: Bir şeyi anlatmak için kullanılan ifade.

Zevli: Bir kavak türü. Bu ağaçlar dikine büyür. Dalları yayvan değildir.

Zeynap: Zeynep.

Zıddıyga: Sıdika.

Zılgar: Yeni yetişmekte olan çam fidanı.

Zıngıldatmak: Yerinden oynatmak, sarsmak.

Zıravu: Çok iri.

Zırıncamak: Huysuzlanmak.

Zırzop: Düşüncesiz, faydası dokunmayan kişi.

Zilif: Zülûf. Öne dökülen saçlar.

Zoba: Soba.

Zobu: Büyük, iri.

Zölbür: Hantal, savruk, dağınık kimse.

Zuhure: Zühre.

EKLER

Ek-1

BOLU GÜZELLEMEŞİ

Tatmayanlar anlayamaz, bilemez,
Ne yamanmış ayrılığın, hasretin...
Yad ellerde istese de gülemez,
Vakti gelsin, evlâtlara davetin! ..

Mest olurum havasından, suyundan...
Bu yiğitler Oğuzların soyundan,
Kayı, Avşar, Salur, Kınık boyundan,
Temel taş ebed-müddet devletin...

Gölcük, Abant gölleri var Bolu'nun,
Kendine has gülleri var Bolu'nun,
Sisten, buzdan tülleri var Bolu'nun,
Hani nerde keşfetmeye gayretin? ..

Yedi iklim dört köşede nidası,
Mor dağlara Köroğlu'nun sevdası,
Destan olmuş Kırat'ının edası,
Ölümüne mertlik koksun niyetin! ..

El bağlasın pehlivanlar çayırdı,
Hep kazandı yarışanlar hayırdı,
Fakirleri, garipleri kayır da,
Dalgalansın gönüllerde İzzet'in...

Yaylaları ömre sefâ Bolu'nun,
Çiçekleri derde şifâ Bolu'nun,
Toprağında ahde vefâ Bolu'nun,
Çınarıyız geleneğin, âdetin...

Akşeyh'imın gözlerinde gördüğüm,
Ümmü Kemal tekkesinde sorduğum,
İdrakimde bu nasıl bir kördüğüm?
Hikmeti var halk içinde halvetin...

Kartalkaya bulutlara seslenir,
Esentepe gelin gibi süslenir,
Minareler, şadırvanlar hislenir,
Ne söylüyor kitâbede âyetin? ..

Düşlerimde bakışları Bolu'nun,
Bir deli tay yokuşları Bolu'nun,
Mâverâdan nakışları Bolu'nun,
Niye bilmem şaşkınlığın, hayretin? ..

Yeşil renkli ışık saçan inciye,
Yitiğini doğuracak sancıyız,
İki başkent arasında hancıyız,
Düğün olsun, bayram olsun avdetin...

Ustaların ellerinde fark varmış,
Hakk'ı anar, sevgisini koyarmış,
İnsan önce güler yüzle doymuş,
Bu memleket son durağı lezzetin...

Bir tepeden seyrine dal Bolu'nun,
Yazı türkü, kışı masal Bolu'nun,
Bilerseniz ekmeği bal Bolu'nun,
Kök saldıgın ocağında kıymetin...

Söz mecliste muammâya duranda,
Dertli sazın tellerine vuranda,
Ey Figanî ateş mi var şuranda?
Âşıkların imtihanı çok çetin...

Yâr uğruna kayaları delmişiz,
Sılamızı candan aziz bilmişiz,
Bir hoş sedâ bırakmaya gelmişiz,
Adı kalsın dudaklarda Servet'in...

Servet Yüksel**(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)**

ABICA!

Bu sessizlik hayra alamet değil,
Köyde nöbete mi kaldın abıca..?
Şehirler kaynıyor, selamet değil,
Yine düşünceye daldın abıca..

Bizim adresimiz Kocakavak'tı,
Yıllarca herkesin ardından baktı,
Leylekleri garib, öksüz bıraktı,
O çökerken sende soldun abıca..

Güdü'nün nazarı urgan kırardı,
Hakvedi güreşe ayı arardı,
Yapılan şakalar akla yarardı,
Çömleğin dibini deldin abıca..

Çocuklara şeker, kuşlara darı,
Ayvası güler mi, ağlar mı narı, ?
Hani nerde eski cuma pazarı, ?
Heybende ne var ne aldın abıca.. ?

Peynirin, yoğurdun hazırı varmış !
Tereyağı damarları tıkarmış,!
Ne çıkarsa yumurtadan çıkarmış, !
Tavukları boşa yoldun abıca...

Pınar suyu içer, kuzu yerlerdi,
Alınları buram buram terlerdi,
'Üre oğlum inat etme' derlerdi,
Niye acı acı güldün abıca..?

Serta kendine has, keskin bıçaktı,
Deli Bayram dedem herkese çaktı,
Hayta'nın pilavı salkım saçaktı,
Kaşığı hayale çaldın abıca..

Mihneti çekilmez köşkün, sarayın,
Sofrayı kur ortasına hanayın,
Tarhana çorbası, bir demli çayın,
Gönlünün sultanı oldun abıca...?

Sırta kadem bastı sarı kamyonlar,
Çobansız dağlara küstü koyunlar,
Bize özgü oyuncaklar, oyunlar,
Hepsini meçhule saldın abıca..

Evler üzgün, kapı-baca pas tutmuş,
Hayırsıza, vefasıza yas tutmuş,
Heyhat, yıllar sonra gelen tabutmuş,
Kimleri defterden sildin abıca..?

Bir hasret ki, çıra gibi yanmışsın,
Oğlunu, kızını her dem anmışsın,
Yapayalnız siladayım sanmışsın,
Gurbeti yanında buldun abıca...

Sevginin, saygının mektebi vardı,
Düğünün, derneğin edebi vardı,
Büyük bir şey derse sebebi vardı,
Zamaneden bıktın, yıldın abıca..

Ömrünü savurdun harmanda güzün,
Gündüzler lal olmuş, geceler uzun,
Akranın, ahababın, yoldaşın hüüzün,
Gerçek dost Allah'ı bildin abıca..

Yaslandığın değerlerin sağlamdı,
Hanımlar Osmanlı, beyler adamdı,
Sadelik içinde ne ihtişamdı,
Halimize bakıp, doldun abıca..

Soyumuz Oğuz'dan, boyumuz Kınık,
Çift başlı kartalız, tarihler tanık,
Yüreğin nergize, çiğdeme yanık,
Yaylalarda esen yeldin abıca...

Uzaktan uzağa hasbihal ettik,
Dertliymişiz, dere-tepe düz gittik,
Dimdik ayaktaıyız sanma ki yittik,
Kalemime safa geldin abıca...

Servet YÜKSEL

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

Ek-3

KURT BAYRAM!

Bir elinde sopa, sanki uçarmış,
Yaylalarda tozmuş, esmiş Kurt Bayram..
Rakipleri gölgesinden kaçarmış,
Gençliğinde racon kesmiş Kurt Bayram..

Bir sevimli, tatlı öfke beslemiş,
Yalnızlığı gözyaşıyla ıslamış,
Mavzerini kara çama yaslamış,
Ufuklara bakıp susmuş Kurt Bayram...

Çilelerden yüzü çil çil oyukmuş,
Gönlü hala kekik kokan çocukmuş,
Bu dağlardan daha güzel düş yokmuş,
Her taşına değmiş, basmış Kurt Bayram..

Kangalları dere-tepe yorsalar,
Ahvalini gecelere sorsalar,
Bir bardak çay, bir de tütün sarsalar,
Kepeneğe sinmiş, pusmuş Kurt Bayram...

Bir bilinmez emir gelmiş devletten,
Davarını satmış, düşmüş gayretten,
Pınarlarda su kalmamış hasretten,
Ormanlara yoldaş, sesmiş Kurt Bayram..

Yosun tutmuş tuz taşları ardından,
Hiç kimseler anlamamış derdinden,
'Geçtim' demiş namerdinden, merdinden,
Çantasını dala asmış Kurt Bayram..

Bu dünyanın sefasını sürmemiş,
Akli şehir hayatına ermemiş,
Ömür boyu ilaç-hekim görmemiş,
Köyde garib kalmış, küsmüş Kurt Bayram...

Servet YÜKSEL**(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)**

YAYLAYA GÖÇELİM

Gurbetlerde hasret çeken gardaşım,
Yaylalara göçmek için gelesin.
Yüreğine hüznün çöken gardaşım,
Bu hayatın tekrarı yok bilesin.

Mahzun olma kışlağımız Söğütlü,
Kervanımız atalardan öğütlü,
Vakit tamam, ay huzurlu, gün mutlu,
Kar yağana kadar hoşça kalasın...

Kimi yayan, kimi atlı yollarda,
Gelin-kızın fistanları allarda,
Cümle kuşlar zikre dalmış dallarda,
Mevsim bahar, uykuları bölesin..

Çampınar'ın yokuşuna vuralım,
Yorulduysan, Kürkçüler'de duralım,
Kor ateşe çaydanlığı sürelim,
Eskilerin hayaline dalasın..

Seyriceğ'im kah türkü kah şiirsin,
Çobanların kavalında erirsin,
Sevdiğine mor çiğdemler verirsin,
Gözlerinde yitiğini bulasın..

Zil sesleri derelerde inliyor,
Ceylanları rüzgarları dinliyor,
Yaslandığın çamlar halden anlıyor,
Gölgesinde sohbet edip, gülesin...

Gelenleri görür görmez Çatak'tan,
Kocakuru selamlarmış uzaktan,
Seslen Golan Kayası'na Çarşak'tan,
Dost ardınca koyun-kuzu melesin..

Bir heyecan, telaş börtü böcekte,
Renk cümbüşü çayır-çimen, çiçekte,
Çocukların elindeki gücekte,
Cıvı cıvı sevinç, neşe dolasın..

Tevekkül mü, dedelerin yüzünde, ?
 Bal da, yağ da ninelerin sözünde,
 Bil ki Hakk'a kul olmak var özünde,
 Zenginlikten sende hisse alasin...!

Dolanalım Gölcük- Göklem arası,
 Bu dağlarda sevdaların karası,
 Yanık'tan çık, Kanlımahmud şurası,
 Darkayada bir şelale olasin..

'Kangal' denen aslanları arama,
 Bu ıssızlık bıçak vurdu yarama,
 İşte evler, bak ağıllar var ama,.. !
 Gözyaşlarım yağmur olup çilesin..

Ah Yüksel'im alçak dünya mert değil,
 Hiç kimseye gayri töre dert değil,
 Yaban sana vatan değil, yurt değil,
 Adam gibi toprağında ölesin...

Servet YÜKSEL

SERTA

Rahmetli Serta (Sert Ağa'nın Dörtdivancası) renkli bir şahsiyetti. Bizim köyde (hadi ismini de vereyim Adakınık) Serta ile ilgili bir çok hikayeler anlatılır. Bunlardan birisini paylaşalım istedim.

Efendim Serta çift sürmek için sabanıyla, öküzleriyle tarlaya gitmiş. Öküzleri koşmuş tam 'Bismillah' diyecek, yağmur bastırmış. Herşeyi öylece bırakıp eve geliyor. Daha bir çay içmeden hava açıyor. Güneş gülümsemeye başlıyor.

Serta tekrar tarlaya geliyor, bir sıra ya çıkıyor ya çıkamıyor, bulutlar yine su koyveriyor. Bizim ki biraz kızsda da yapacak bir şey yok, evin yolunu tutuyor. Eve giriyor ama hava yine günlük- güneşlik.

Serta duramıyor, hızlı adımlarla tarlaya varıyor. Hayvanlarına kah diyor, bir iki sıra gidip geliyor amma bulutlar tepesinde yağmur yağmaya başlıyor.

Artık canı iyice sıkılan Serta tabancayı çıkarıyor, göğe doğru doğrultup **"Deliveriyin de ne varısa insin aşşa!"** diyerek tetiğe basıyor ve bir şarjör mermiyi boşaltıyor.

Servet YÜKSEL

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

Ek-6

MAYHIYA GİDELİM

Toğuğu tenceriye vur, furuna gazı go
Gumpirde eligidelim Bostandan gaza go
Unutusun aklının bi kenerine yaza go.
Mayhiya erken gidem.

Gazları güzel büşü nar gibi gızarsın.
Tembih ediyon emme bana gene gızasın.
Siritleri eyi yağla gerçi sen güzel yazasın.
Herkez yerini gapmadan gidem.

Bahceyi kilitle çocukla erüklere dalala
Gabaklara,fasılyalara goyunları salala
Erükle neyse furundaki gazları çalala
Hursuzu günaha guymadan gidem

Hoca löbedi bizim böğün etekile bakıvesin
Odunları bizden alsın câmiye yıkıvesin
Hoca sade ezen mi okuycak zobıyı da u yakıvesin
Gorucu yerinden kakmadan gidem

Yukardakıla da gidemi ki bi habar edem
Ezende kâkam gideken barabar gidem
İnekleri geziye gat goyunları güdüvesin dedem
Culukların azığını vede gidem

Sat bunları ucuz bahalı deme
Genede elleden aşağı veme
Paraları da bıldırkı gibi yime
Namazı gılınca hemen dönem

Köfteri hevliyi ben alurun sen bişey alma
Paraları çaldurusun galabalığın içine dalma
Çocuğu gözetle gayıp edesin yalunuz salma
Eksizsüz gedüksüz dönem

Vakıtlı gidem sığırlar köçüleri gapıları ayıru
Deli Hâşanın bostanına girese bas bas bağuru
Mahniya bakıyo mezéket vallaha garakolu çağuru
Köyde giyamet gopmadan dönem.

Fahri KAYAALP

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

DÖRTDİVAN GELİNİ

Onyedisinde istenmeye başlanır
Yirmisinde geç kalır, yaşlanır
Yirmibeşinde evde kaldı diye taşlanır
Bizim Dörtdivan gelini

Köylüler çöp çatanlık yapar
Ali'yi Ayşe'ye habersiz yakar
Kendine sorulmaz babası satar
Bizim Dörtdivan gelini

Güğüm alır çeşmeye gider
Kürek alır eşmeye gider
Komşuya derdini deşmeye gider
Bizim Dörtdivan gelini

Asker kınası yakmış eline
Gümüş kemer takmış beline
Bir de mektup yakmış erine
Bizim Dörtdivan gelini

Urbası kadife yazması güllü
Takkesi yıldız çemberi püsküllü
Dolamış kuşağı saçaklı sümbüllü
Bizim Dörtdivan gelini

Her iş ona bakar
Odun kesip soba yakar
Çamaşırı da elde yıkar
Bizim Dörtdivan gelini

Eltiyle bahtı hiç barışmaz
Kayınnanın işine zaten karışmaz
Kaynatayla saygıdan konuşmaz
Bizim Dörtdivan gelini

Erkek olursa kısılr sesi
Ar sayılır gelinin gülmesi
Ayağına giyer gıcırdaklı mes
Bizim Dörtdivan gelini

Keşle kuru somundu aş
Erken kalkar bitmez işi
Düğünü de görür kışı
Bizim Dörtdivan gelini

Dama girer pislenü
Evde suçu üslenü
Sadece düğünde süslenü
Bizim Dörtdivan gelini

Gayınna bazan gıza azduru
Vallaha iyniyen guyu gazduru
Garibim mektubu ele yazduru
Bizim Dörtdivan gelini

Kilitli evi açar dünürü
Üçüncüde çözülür düğümü
Çıkmazdı bilseydi bu günü
Bizim Dörtdivan gelini

Geçmişi şanlı o kadar da destanlı
Evde iki kaynana bahçeli bostanlı
Başında çember kadife fistanlı
Bizim Dörtdivan gelini

Gençler tercihiniz ana mı yar mı
Okuduysanız yeriniz hala dar mı
Şimdi gören biri var mı
Bizim Dörtdivan gelini

Fahri KAYAALP

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

Ek-8

GÖÇ TELAŞI

Yayla göçü gelmiş, köylüler teker teker göç getirmeye gidiyorlardı. İsmet dayı o gün patates suladığı için geç kalmış, kendi kendine de biraz telaşlanmıştı. İş elbiseleriyle remorku takıp, eve öyle girecekti. Biraz acemi biraz da havanın kararmasıyla ramörkü takamadı. Eve girip bir şeyler atıştırdıktan sonra yola çıkarım diye düşündü. Ama bir ağırlık bastı İsmet dayıma. Zaten uykuda basmıştı. Uykudan sıçrayıp saate baktığında geç bir vakitti.

Ertesi gün kalktı, kaz kasalarını yüklediğinde saat onu (10:00) gösteriyordu. Dayımı telaş basmış traktöre binmesiyle kocakavağı dolanması bir oldu.

İsmet dayıma herkesten geç geldiği için, yengem kızacaktı. Ama dayımın patates sulama gibi olumlu mazereti vardı. İsmet dayım hem sigarasını tellendiriyor, hem de yengeme karşıda savunmasını hazırlıyordu.

Yaylaya vardığında göçü hazırladın mı karı diye seslendi yengeme. Dayımın acelesi vardı. Derenin suyu bitmeden patates sulayacaktı.

Hoş beşten sonra yengem romorku hazırlayacaktı. Traktörün yanına geldiğinde remorkü nereye çektin diye ünnedi. İsmet dayım traktöre bakmasıyla yüzü traktörünkü gibi kıpkırmızı oldu. Geç kalmanın yanına birde kayıp romork çıktı. Eyvah biraz hızlı geldim demek ki yolda düşürmüşüm deyip, yola düştü.

İsmet dayı yaylaları, tepeleri teker teker geçiyor, remorka bir türlü rastlayamıyordu. Artık köye yaklaşmıştı. Remork hala yoktu.

Evinin yanına geldiğinde remork akşamki yerinde duruyordu. İsmet dayım herkesten önce güldü kendine. Çünkü remorkü akşamdan taktım biliyordu.

İsmet dayı remorkü takmayı unutmuştu ama, o göç gününü ömür boyu hatırlayacak.

Yengem öyle diyor

Fahri KAYAALP

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

GÜCCEKLERİN BEYGİRİ

Sonbahar ayı yaklaşmıştı. Yazıda hayvanları doyuracak ot kırintıları yeşilliğini kaybetmiş, hayvanlar da yarı aç gezmeye başlamıştı. Hayvan sayısı çok olduğu için dalından düşen kavak gazelleri yere düşmeden işkembeye iniyordu. Bütün hayvanlar kış gelse de afura bağlansak diye dua ediyordu. Hele o güzelim atlar.

O atlardan biri vardı ki diğer cinslerinden bir özelliği (alışkanlığı) ile Dörtdivan'da ağızdan ağıza dolaşır. Onu meşhur yapan özelliği şöyle:

Bizim köylerimizde her sülalenin bir ismi olur. Yalacık köyünde Güccekler diye bir sülale bulunmaktadır. Bu sülaleden bir zat, yazıdan tuttuğu beygirine binip bir iş icabı olsa gerek Çardak köyüne (bir rivayete göre Yayalar köyü) gider. Orada bir süre kalması gerekir. Ev sahibi nezaket gösterip beye ilgi duyduğu kadar dışarıdaki beygire de yem verir. Bir süre kaldıktan sonra işlerini bitirip köyüne dönerler.

Ertesi gün, yukarıda bahsettiğim sonbahar günlerinde, otlaması için beygiri dışarıya salarlar. Yazıya salınan beygirin akli Çardak'ta, daha doğrusu misafirlikte yediği yemdedir. Çardak'a doğru baktığında samanlarını bile yem olarak görür. Neyse, akşam olur beygir eve gelmez. Epey aradıktan sonra beygiri Çardak köyünde bulurlar. Bir ertesi gün sabah namazı vaktinde, yem yediği evin önünde dikilir. Akşam getirirler, sabah yine Çardak'ta. Bu olay tam beş gün sürer. Beygir Çardak köyünü mesken tutmuştur. Artık beygiri bağlamaktan başka çare bulunmamaktadır.

Bu olay bütün köylerde duyulmuştur. Nasıl duyulmasın! Köylü beygiri tam beş gün aramıştır.

Bu olay duyulmuş dedik ya... O günden sonra komşuluğa da olsa bir kişi başka bir eve bir kereden fazla gidememiş. Zaruri de olsa ikinci gidişte ev sahibinin lafı ağzında: **Gücceklerin beygiri gibisin!**

Fahri KAYAALP

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

Ek-10

YUNİS DAYININ KÖPEYİ

Göbüler Köyü'nden Yunis Dayı eve, dama, etrafa sahip çıksın diye küçük beyaz bir köpek yavrusu bulur ve onu besler. Bizim yöremizde iri köpeklerin ufağına vırık derler. Bulduğunda küçük masum bir yavru iken büyür, gelişir ve hırçın bir vırık haline gelir. Ele avuca sığmaz, sağa sola havlar durur. Bu durumdan Yunis Dayı memnun kalır, artık bir koruyucusu vardır. Malum, köylerde kışlar uzun ve soğuk geçer, her taraf kar altındadır. Metrelerce kar yağdığı zamanlar dağda yiyecek bulamayan kurt sürüleri köylere inmeye başlarlar. Bu mevsimde başka canlı bulamayan kurtlar köpekleri dahi telef edip, yerler. Yunis Dayı bu durumun farkındadır, devamlı vırığı uyarır. “Bak demedi deme, beni dinlemezsen seni kurtlar kapar. O zaman karışmam ha!” der.

Bu uyarıları dikkate almayan vırık gene de bildiğini okur. Yunis Dayı bir gece vırığın havlama sesine uyanır. Camdan baktığında ay ışığında bayırdan kurt sürüsünün indiğini görür ve koca yağmurluğunu kaptığı gibi vırığı tutmaya koşar. Tasmaından tutup sürükleyerek dama koyar.

“Bu gelenler ne Ahmet ağaya nede Yunis ağaya benzerler, bunların hiç şakası yoktur. Edebinnen dur, kendini kurtlara kaptırma, beni de günaha sokma!” der ve kapıyı kapatır. Yunis Dayı gönül rahatlığı içinde eve girer, üşümüştür yanan sobada ısınmaya çalışır. Aradan yarım saat geçmeden boğulan bir köpek uğultusuyla cama koşar. Birde ne görsün az önce bayırda gördüğü kurtlar tam evin önünde ne olduğunu anlamadığı beyaz bir mahluku didiklemektedirler. Kendi kendine söylenir: “Ne kaygısız, tedbirsiz insanlar var, vırıklarını kaptırmışlar.” der ve yatağına uzanır.

Sabah olunca dama gider, damda vırıktan eser yoktur. Meğer Yunis Dayı temek kapığını kapatmamıştır. Vırık temekten kafasını çıkarınca kurtlar onu çekip almışlar afiyetle yemişlerdir. Akli başına gelir, eyvah akşam telef edilen benim vırıkmış der. Sağa sola bakar samanlığın yanında sadece kuyruğundan bir parça bulur ve o parçayı eline alır; “Ben sana demedim mi? Tembih etmedim mi? Gördün mü gününü? Büyüklafı dinlemezsen kurt kapar, kuyruk elde kalır, hadi uğurlar olsun!” der ve evin yolunu tutar.

Fahri KAYAALP

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

KEŞKEK ÇORBASINDA BENİM DE Bİ TUZUM BULUNSUN...

Eskiden keşkek çorbası derlermiş, buğdaydan yapılan bir çorba varmış. (şimdi hâlâ var ama hazır) Gün boyu ocakta kaynatılır, ancak akşama hazır olurmuş. Yine bir gün ocakta keşkek çorbası pişerken, ocak başında da evin dedesi minderin üstünde sırtını duvara dayayıp, oturaktan uyukluyormuş. Gelinler ev işlerini görüyor, arada sırada odaya giriyorlar, dede de bazen gözlerini açıp göz ucuyla olanları takip ediyor-muş. Bir ara gelinlerden biri gelmiş, ocağın yanına gidip, tadına bakmadan çorbaya bir avuç tuz atmış, sonra işlerine devam etmiş. Dede, gelinin çorbaya tuz attığını görmüş. Bir zaman geçmiş, bu sefer öbür gelin gelmiş ocağın başına. O da çorbanın tadına bakmadan bir avuç tuz atmış. Dede bunu da görmüş gözünün ucuyla ama bir şey dememiş (içinden bir la havle çekmiş olabilir), uyuklamaya devam etmiş.

Akşam olmuş, gelinler sofrayı kurup, ocaktaki çorbayı sofranın ortasına koymuşlar. Dedeyle gelinleri sofraya oturup, çorbayı kaşıklamaya başlamışlar. Yalnız, çorbadan bir kaşık alan diğerinin yüzüne bakıyormuş.

Dede biraz asabi,

-Sen geldin, çorbanın tadına bakmadan bir kısım tuzu attın, gittin. Sonra sen geldin, bir kısım tuz da sen attın, gittin. Baktım herkes çorbaya tuz atıyor Kalktım, bir kısım tuz da ben attım, çorbada benimde bi tuzum bulunsun demiş.

Fatih TİRYAKİOĞLU

(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

Ek-12

BİR DÖRTDİVAN AKŞAMI

Gün kızılığına eriştiğinde
 Gönlü sarar bir Dörtdivan akşamı
 İşte bu saat, vakit ve günde
 Yağmur misali yıkar kederi, gamı

Bu belde bize hayâl ülkesidir
 Bu duyulan sessizliğin sesidir
 Yankısı sanki bir şarkı bestesidir
 Söyler binlerce yıllık maceramı

Bir hâl saklıdır sende gizli bir hâl
 Öyle ki, diller söylerken âciz ve lâl
 Gâliba gözlerindeki şu melâl
 Okur gizlice derindeki sevdanı

Ey diyâr bir şey var sükûnetinde
 Bir hikmet belirir her işaretinde
 Ve şu akşamın sessiz nihâyetinde
 Unutturdun bana yine kadim yaramı

Yasin ŞEN

(Ney'in Sesi, -Şiirler-, Ankara 2020, s. 9)

Ek-13

ALADAĞLAR'DA ÜMMÎ KEMÂL

Gönüller aşlarım aşkla burda
Bir dervişim dağların eşiğinde
Nefisle savaşım meşk ile burda
Meşkim aşk ile vahdetin beşiğinde

Gıdası muhabbet arzusu hikmet
Gelenler dergahımda tutar nevbet
Aşka uy da nefse eyleme hizmet
Bir hasretim şimdi her Hak aşığında

Burda bir seyyahım dağlar gezerim
Gönül defterine neler yazarım
Bir deryada kimse bilmez yüzerim
Sanma Ümmî Kemâl rahat döşesinde

Meskenim yurdum Aladağlar benim
Derdime şahittir ırmağlar benim
Derdine yandığım işte yâr benim
Neler bulur Ümmî Kemâl mâsuğunda

Yasin ŞEN

(Kaynak: Kültür Çağlayanı Dergisi, Eylül-Ekim 2020, S. 64, s. 45.)

Ek-14

DÖRTDİVAN SEVDASI

Kayın, gürgen, çam doğası
 Oksijenle dolu temiz havası
 Mantar, kekik, soğuk sular ovası
 Dörtdivan yaylası gönül sevdası

Doğa harikası içinde yaylaları
 Karaçayır, Nuhören ve Çambuğarı
 Misafirperver, sevecen insanları
 Dörtdivan yaylası, gönül sevdası

Gezin, görün, dolaşın, temiz dağda
 Mutluluk, yaşam, çamlar arasında
 Sağlık, şifa buz gibi soğuk sulara
 Dörtdivan yaylası, kalbin şifası

Hemşerim düştün geçim derdine
 Aşıla memleket sevgisini, yeni nesline
 Aşk ile sevdalan toprağına, köyüne
 Dörtdivan gönlümüzde, hasret yarası

Türkiye'ye ve dünyaya yayılmışsın
 Yeni nesille, etrafa kök salmışsın
 Sen hasretle yanan çam ve topraksın
 Kalbin serinliğidir, Dörtdivan sevdası

Ramazan YAMAN**(Kaynak: DİVANKAV Bülteni)**

YALACIK KÖYÜ TEMETTUAT DEFTERİ

Osmanlı Devleti döneminde 1844 - 1845 yıllarında Anadolu'nun büyük bir kısmında tüm hane reislerini ve gelirlerini gösteren genel bir yazım gerçekleştirilmiştir. Bu yazımın gayesi vergi amaçlıdır.

Çok eski bir yerleşim yeri olan İlçemizin de köyleri yazıma tabi tutulmuş ve bize o döneme ait çok değerli bilgiler vermiştir. Bu kayıtların tutulduğu defterlere Temettuat Defterleri denilmekte ve Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Temettuat kelime olarak; kazançlar, karlar, faydalar anlamına gelmektedir.

Bunlardan 3421 numaralı Temettuat Defteri Yalacık köyüne aittir. Defterde hane reislerinin isimleri, her türlü mal varlığı ve yıl içerisinde değişik vesilelerle elde ettiği gelirleri kaydedilmiştir. Burada her hanenin ayrıntılı mal varlığı ve gelirlerini zikretmeden o tarihlerdeki Yalacık köyünün sakinleri hakkında bilgiler vermeye çalışacağız.

Defterin girişinde;

Bolu eyaleti dahilinde nefis-i Bolu kazalarından Dörtdivan Kazasının Yalacık Karyesinde mukim ahalinin emlak ve arazi ve temettuatlarının defteridir denilmektedir.

Devamında aşağıda belirtildiği gibi hanelere numara verilerek hane reisleri ve onların mal varlıkları ve gelirleri zikredilmektedir.

Hane 1- Kadı oğlu Ömer'in oğlu Ali

Hane 2- Deccal oğlu Mustafa'nın oğlu Emin, karındaşı (kardeşi) Hasan

Hane 3- Nadır oğlu Ahmed'in oğlu Selim, oğlu Ali

Hane 4- Köse oğlu Ahmed'in oğlu Selim

Hane 5- Hacı Memiş oğlu Mehmed'in oğlu Süleyman, kardeşi Hasan, oğlu Ali

Hane 6- Deccal oğlu İbrahim'in oğlu Ali

Hane 7- Kadı oğlu Halil Efendi

Hane 8- Kadı oğlu Mehmed'in oğlu Mehmet

Hane 9- Köse oğlu Hasan'ın oğlu Hasan, kardeşi Ömer

Hane10-Köse oğlu Mehmed'in oğlu Mehmet, oğlu Ali

Hane11-Diğer Köse oğlu Süleyman'ın oğlu Ali, oğlu Mustafa

Hane 12-Köse oğlu Süleyman'ın oğlu Süleyman

Hane 13-Köse oğlu Mustafa'nın oğlu Osman, oğlu Durmuş

Hane 14-Deccal oğlu Hüseyin'in oğlu İbrahim

Hane 15-Deccal oğlu Hüseyin'in oğlu Ali

Hane 16- Hacı İsmail oğlu, Hasan'ın oğlu Mehmet

Hane 17-Eğri oğlu Durmuş'un oğlu Süleyman, ammisisi (amcası) Mustafa

Hane 18-İmam oğlu Hasan'ın oğlu Mehmet

Hane 19-Deli Mehmet oğlu, Mehmed'in oğlu Osman

Hane 20-Kıyıcı oğlu, Hüseyin'in oğlu Mustafa, oğlu Mustafa

Hane 21-Deli Salih oğlu, Hasan'ın oğlu Hüseyin, oğlu İsmail
 Hane 22-Kara Hasan oğlu, Hasan'ın oğlu Hasan, oğlu Salih diğeri Yakub
 Hane 23-Yumuk oğlu, Hasan'ın oğlu Ali, kardeşi Halil
 Hane 24-Yumuk oğlu, Hüseyin'in oğlu Ömer
 Hane 25-Özgeci oğlu, Hüseyin'in oğlu Mehmet, oğlu Yusuf
 Hane 26-Özgeci oğlu, Salih'in oğlu Osman
 Hane 27-Özgeci oğlu, Mustafa'nın oğlu Emin, oğlu Hüseyin
 Hane 28-Özgeci oğlu, Mustafa'nın oğlu Ali, oğlu Hüseyin
 Hane 29-Özgeci oğlu, Mustafa'nın oğlu Ahmet
 Hane 30-Özgeci oğlu. Mustafa'nın oğlu Mustafa, oğlu Osman
 Hane 31-Özgeci oğlu, İbrahim'in oğlu Hasan, oğlu Mehmet, hafidi (torunu) İbrahim
 Hane 32-Özgeci oğlu, İsmail'in oğlu Halil, kardeşi Abdullah
 Hane 33-Özgeci oğlu, Abdullah'ın oğlu Hüseyin, oğlu Hasan
 Hane 34-Emir oğlu, Ahmed'in oğlu Mehmet
 Hane 35-Köse oğlu müteveffa Hasan'ın validesi Hatice'nin emlaki.

Bolu mahallelerinden Karamanlı Mahallesi nüfusunda kayıtlı Odacı oğlu İbrahim'in emlaki.

Defterin son kısmında ise -Karyemizde mukim ahalinin emlak arazi ve temettuatları ketm ve ihfadan ari, gadr ve himayeden beri olarak bervech-i hakkaniyet tahrir ve terkim olunduğunu mübeyyin işbu şerh ve temhir olundu.- ifadesi yer almaktadır. Yani köy ahalisinin mal ve diğer gelirleri herhangi bir gizleme ve saklama olmadan eksiksiz olarak hakkaniyet ölçülerinde bu deftere kaydedilmiştir, denilmektedir.

En altta da birisi köy imamına diğeri muhtara ait olmak üzere iki adet mühür bulunmaktadır.

Köyümüze ait bu defterden o dönemde köy ahalisinin büyük birçoğunluğunun ziraatle iştigal ettiği, bazılarının çobanlık yaptığı, iki kişinin (Yumuk oğlu, Hasan'ın oğlu Ali ile Kıyıcı oğlu Hüseyin'in oğlu Mustafa) İstanbul da debbağ (derici) çırağı olduğu, bazısının ekonomik durumunun iyi olmadığı gibi bilgilere ulaşılmaktadır.

Halilullah ÖZCAN

Başbakanlık Devlet Arşivleri
Eski Genel Müdür Yardımcısı
(Kaynak: Dörtdivan Dünyası)

Dörtdivan Kültürü İçin SEÇME KAYNAKÇA Makaleler, Şiirler ve Kitaplar

- “Dörtdivan İlçemizin Yerel Dili İle İlgili Kelimeleri”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 15.
- “Dörtdivan’a Özgü Kelimeler”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 2, Haziran 1997, s. 31.
- “Dörtdivan’a Özgü Kelimeler”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 39.
- “Dörtdivan’ın Yaşayan Şairlerinden Biri: Mehmet Yalçın”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, Eylül 2004, s. 15.
- “Geçmişten Günümüze Dörtdivan”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 4-5.
- “Koroğlu’nun Edebiyatımızdaki Yeri”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 20.
- “Sorkunda Bayram Sabahı”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 32-33.
- “Yöremizin Diliyle Körük Önünde”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 15.
- Abdullah Demirci, “Dörtdivanlı Hilmi ve Şiirleri”, Türk Tarihinde İz Bırakan Bolulular Çalıştayı Bildirileri 21-22 Ağustos 2015, Editör: Erol Öztürk, Bolu 2016.
- Abdullah Demirci, “Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü’nün ‘Gerede Tarihi’ Eserinde Dörtdivan ve Dörtdivanlılar”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, Eylül 2004, s. 32-35.
- Abdullah Demirci, “Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü’nün ‘Tarih Boyunca Gerede’ Adlı Eserinde Yer Alan Dörtdivanlı Meşhurlar ve Eserleri”, *DİVANKAV Bülteni*, s. 15, Temmuz 2014, s. 16-17.
- Adnan Altun, “Bolu Tekkedere Köyü’nde Bir Bayram Geleneği: ‘Bişibişi’”, Halk Kültürü ve Koroğlu Bilgi Şöleni, 2-4 Kasım 2006, Bolu, BAMER Yayınları, Bolu 2008.
- Ahmet Galip Mutlu, “Evliya Çelebi Gerede’de”, *GERKAV-Gerede Bülteni*, Y. 25, S. 25, Mayıs 2020, s. 72-73.
- Ahmet Koçak, “Bizim Hikâyemiz”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 10-11.
- Ahmet Koçak, “Doğancılar Köyü”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 2, Haziran 1997, s. 29.
- Ahmet Koçak, “Dörtdivan Köyleri Elkabé”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 30.
- Ahmet Koçak, “Dörtdivan Yaylaları” (Şiir), *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 16.
- Ahmet Koçak, “Dörtdivan Yaylaları”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 16.
- Ahmet Koçak, “Dörtdivan’ım” (Şiir), *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 4.
- Ahmet Koçak, “Gidenler ve Kalanlar”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 10, Haziran 2007, s. 20.
- Ahmet Koçak, “Köy Okulları”, *DİVANKAV Bülteni*, s. 11, Ağustos 2008, s. 11.
- Ahmet Koçak, “Toplum ve Kültür”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 8, Haziran 2005, s. 27.
- Ahmet Koçak, “Unutulan Geleneklere Ağıt Hükmündedir”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 29.
- Ahmet Koçak, “Yayla Evleri”, *DİVANKAV Bülteni*, s. 11, Ağustos 2008, s. 11.
- Ahmet Koçak, “Yaylalarımız ve Biz”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 15-16.
- Ahmet Koçak, Ramazan Atlıkan, Mustafa Canalp, Bin Güzellik Bin İsim Doğancılar Köyü, Ankara 1998.
- Alemdar Yalçın, “Divan Durmak”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 10, Haziran 2007, s. 7.
- Ali Akkan, “Dülger Köyü”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 22-24.
- Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, Haz. Adem Çevik, İstanbul 2000.
- Alparaslan Karabulut, “Geçmişten Esintiler”, *DİVANKAV Bülteni*, s. 11, Ağustos 2008, s. 11.
- Asım Ertuğ, “Köylerimiz Kılıçlar Köyü”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 20-22.
- Aydoğan Aslantaş, “Dörtdivan Kültürü ve Oyunlar”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 9.
- Ayşe Serap Özsoy, “Bolu’da Halk Efsaneleri”, Halk Kültürü ve Koroğlu Bilgi Şöleni, 2-4 Kasım 2006, Bolu, BAMER Yayınları, Bolu 2008.
- Bahattin Karabulut, “Yağbaşlar Köyü”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 10, Haziran 2007, s. 26.
- Bekir Özalp-Recep Şengün, “Aşağı ve Yukarı Düğer Köyü”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 34-35.
- Betül Baylam (Uğuzman), “Dörtdivan’da 17 Yaşında Bir Öğretmenim”, *DİVANKAV Bülteni*, s. 15, Temmuz 2014, s. 28-30.
- Bilge Kaya Yiğit, “Bolulu Divan ve Tasavvuf Şairleri”, *A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, Güz 2013.

- Bolu Livâsı 1921-1925 Senesi Sâlnâmesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım-Dizin), Haz.: Nermin Kılıç, Ayşe Kayapınar, Bilge Kaya, Fahri Kılıç, Levent Kayapınar, Bolu 2008.
- Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu 1998.
- Bülent Kaya, 3179 Numaralı Temettüat Defterine Göre Tekke-i Ümmi Kemal, Karyesi (Tarnskripsiyon ve Değerlendirme), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008.
- Cahit Öztelli, Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1997, 3. Basım.
- Cansu Özcan, Dörtdivan'ın Şahları.
- Celal Topçuoğlu, "İsmiyle Müsemma Köy: Adaköy", *DİVANKAV Bülteni*, S. 12, Aralık 2009, s. 24.
- Celal Yeler, "Köylerimiz: Göbüler Köyü", *DİVANKAV Bülteni*, S. 9, Haziran 2006, s. 14-15.
- Celal Yeler, "Yöremizden İzlenimler", *DİVANKAV Bülteni*, S. 8, Haziran 2005, s. 13.
- Cevat Alparslan [Derleyen], Bolu'nun Kültür Değerleri-Aşık Dertli, Aşık Figani ve Köroğlu, Bolu Kalınma ve Tanıtma Vakfı 1995.
- Cevat Alparslan, Bolu'da Yetişen Seçkin İnsanlar, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bolu 2010.
- Cevat Alparslan, "Ümmi Kemâl (k.s.) Hazretleri", *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 16-17.
- Cevdet Canbulat, "İki Ozan: Zuhûri ve Rümûzî", *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Ocak 1963, S. 162, s. 2953-2956.
- Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmi, İstanbul 1963 1. Baskı; Ankara 2010, 2. Baskı.
- Dinçer Ruscuklu, "Dörtdivanlı Hilmi", *Çele Dergisi*, Şubat 1964, Sayı: 12, s. 19-20.
- Emre Sessiz, Sarı Müderris Şeyh Sinan ve Divanı İnceleme-Metin-Dizin, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cemal Aksu, İstanbul 2014.
- Erendiz Özbayoğlu, "Kesintisiz Bir Yerleşim Alanı Bolu'nun Dörtdivanı", *DİVANKAV Bülteni*, S. 9, Haziran 2006, s. 8-9.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, II. Kitap, Haz.: Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKY Yayınları, İstanbul 1998.
- Eyüp Yurtsever, "Dörtdivan" (Şiir), *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 15.
- Faruk Sümer, "Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Kişiliği", *Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı: 163 (19 Aralık. 1975).
- Faruk Sümer, "Döğerlere Dâir", *TM*, Cilt: X (1951-53), 1953, s. 139-158.
- Faruk Sümer, "Köroğlu, Kızır-oğlu Mustafa ve Demirci-oğlu ile İlgili Vesikalar", *TDA*, Sayı:47 (1987), s. 9-46.
- Faruk Sümer, "Köroğlu", *TDTD*, Sayı: 2, Şubat 1987, s. 2-7.
- Faruk Sümer, "Türk Aleminin Hâlâ Yaşayan Milli Destanının Kahramanı, Türk Kültürünün Mukaddes Şahsiyeti Köroğlu", *Tarih Dergisi*, s. 4-7.
- Faruk Sümer, "Türk Destanları VIII Köroğlu Destanı", *TDTD*, Sayı: 70 (Ekim 1992), s. 4-13.
- Fatih Erkoçoğlu, "Gerede'de Osmanlı'dan Kalma Vakıflar ve Tarihi Eserler", Geçmişten Günümüze Gerede Sempozyumu, Gerede 2000, s. 82-83.
- Figen Nur, "Bolu'nun Cennet Köşesi 'Dörtdivan'", *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 14.
- Fikret Konca, "Dörtdivan'da Eğitim", *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 5.
- Fuzuli Bayat, Köroğlu Şamandan Âşık, Altan Erene, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Gazi Çağlar, "Sorkun Köyü", *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 30.
- Gökhan Misirli, "Dörtdivan'ımızın Eğitim Seviyesini Birlikte Yükseltelim", *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 13.
- H. Y. Özalp, "Bak Helé" (Şiir), *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 31.
- H. Y. Özalp, "Sorkun Köyünde Kış Hazırlığı" (Şiir), *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 31.
- Halilullah Özcan, "Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti", *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 8-9.
- Halilullah Özcan, "Dörtdivan Tarihinden Belgeler", *DİVANKAV Bülteni*, S. 13, Haziran 2011, s. 8-9.
- Halilullah Özcan, "Dörtdivan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 8-9.

- Halilullah Özcan, "Dörtdivan'la İlgili Birkaç Vesika", *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 10.
- Halilullah Özcan, "Dörtdivanlı Hilmi", *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 2, Kasım 1997, s. 8-9.
- Hamdi Birgören, "Destan ve Hikâye Kahramanı Köroğlu", *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, Eylül 2004, s. 36-37.
- Hamdi Birgören, *Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi*, Bolu Araştırmaları Merkezi Yay., Bolu 2008.
- Hayati Yavuzer, "Kemal Ümmi'nin Kırk Armağan Mesnevisi", Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Bolu 1998.
- Hayati Yavuzer, Bolu Erenlerinden Kemâl Ümmî, Bolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 2013.
- Hayati Yavuzer, Kemâl Ümmî Dîvânı İnceleme-Metin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Edebiyatı Eğitim Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 1997.
- Hayati Yavuzer, Kemâl Ümmî Dîvânı, BAMER Yayınları, Bolu, 2008.
- Hayrettin İvgin, "Bu Âşıklar Dörtdivanlı mıdır?", *Yedigün Gazetesi (Bolu)*, 9 Eylül 2015, s. 9.
- Hayrettin İvgin, "Şair Hilmi ve Nesebi", *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, Eylül 2004, s. 20.
- Hıdır Boz, "Dörtdivan'da Evlenme Olayı ve Aşamaları", *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 2, Haziran 1997, s. 18.
- Hıdır Boz, "Dörtdivan'da Evlenme Olayı ve Aşamaları-II", *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 32-33.
- Hıdır Boz, "Dörtdivan'da Evlenme Olayı ve Aşamaları-III", *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 17-18.
- Hıdır Boz, "Dörtdivan'da Evlenme Olayı ve Aşamaları-IV", *DİVANDER Bülteni*, S. 5, , Haziran 2002, s. 17-18.
- Hüdayi Coşkun, "Unutulan Değerlerimizden Beddem", *GERKAV-Gerede Bülteni*, Yıl: 18, S. 18, Eylül 2013, s. 16-17.
- Hüseyin Seçmen, *Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri*, Deniz Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1983.
- Hüseyin Tunçay (Editör), *Bolu'da Osmanlı Dönemi Cami ve Hamamları*, Tunçay Yayıncılık, Ankara 2017.
- İsmail Ertuğ, "Eski Deyimler, Sözlər", *DİVANKAV Bülteni*, Sayı 17, Ekim 2017, s. 20- 28.
- İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlahi Okuma Gelenegi, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları", *Kültür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayrıbasım*, Ankara, 1992, s. 1-6.
- İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Dörtdivan Türkleri ve Köroğlu", *DİVANKAV Bülteni*, S. 8, Haziran 2005, s. 10-12.
- İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Dörtdivan Türkmenlerinin Köroğlu Destanı ve Müziği", Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Bolu 1998.
- İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Prof. Dr. Faruk Sümer İle Birlikte Yaptığımız Köroğlu Araştırmaları Ve Müzikli Bir Köroğlu Destanı", VI. Uluslararası Köroğlu Sempozyumu, 10-12 Ekim 2016 Bolu/ Türkiye, Bildiri Kitabı, Editörler: Azize Aktaş Yasa - Faruk Öztürk İstanbul, 2016, 423-429.
- İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Türkmenlerin Işığı Prof. Dr. Faruk Sümer", *TDA*, Şubat 1996, Sayı: 100.
- İsmail Soykan, "Dörtdivan ve Anıları", *DİVANKAV Bülteni*, S. 8, Haziran 2005, s. 5.
- İsmail Şahin, "Dörtdivan'ın Tarihteki Yeri ve Kalkınmasındaki Öncelikler", *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, s. 8.
- Kenan Ziya Taş, "Köroğlu'nun Köyü (16. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre", Bolu'dan Türk Dünyasına Köroğlu Çalışmalarının Dünyü, Bugünü, Yarını Uluslararası Çalıştay 15-16 Eylül 2017, Bolu, Bildiri Kitabı, Editörler: Azize Aktaş Yasa - Doç. Dr. Muvaffak Duranlı-Rabia Uçkun, İstanbul, 2017, s. 81-98.
- Köroğlu'nun Diyarıdan... Haneler ve Hamiler, Bolu 2009.
- M. Zekai Konrpa, Bolu Tarihi, Bolu Vilayet Matbaası 1964.
- Mecdi Emiroğlu, Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Mehmet Ali Ayer, "Dörtdivan Şairi Düldül Mevlüt'ten", *DİVANKAV Bülteni*, S. 9, Haziran 2006, s. 6.
- Mehmet Ali Ayer, "Şair Düldül Mevlüt", *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 7-8.
- Mehmet Solmaz, "Aldağ'daki Süte Yoğurt Çalmak", *DİVANKAV Bülteni*, S. 8, Haziran 2005, s. 20.
- Mehmet Solmaz, "Betdem", *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 6.
- Mehmet Solmaz, "Dörtdivan Yöresi Dil Malzemesi ve Divanü Lugat-it Türk", *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 13-14.

- Mehmet Solmaz, "Dörtdivan Yöresi Dil ve Folklor Malzemesi ve Dede Korkut Hikâyeleri", *DİVANKAV Bülteni*, S. 8, Haziran 2005, s. 16-20
- Mehmet Solmaz, "Dörtdivan'da 1980-2000 Yılları Arasında Doğan Çocuklara Verilen Adlar Üzerine Bir İnceleme", Halk Kültürü ve Köroğlu Bilgi Şöleni, 2-4 Kasım 2006, Bolu, BAMER Yayınları, Bolu 2008.
- Mehmet Solmaz, "Evliya Çelebi Seyahatnamesindeki Bolu Ve Dörtdivan Ağzına Özgü Sözler Üzerine", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/9 Summer 2013, s. 2229-2242.
- Mehmet Solmaz, "Güneş ve Yağmur", *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 25.
- Mehmet Yıldırım, "Dörtdivan'ın Modern Bir Köyü Çalköy", *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 26-29.
- Melda Özdemir, Fatma Yetim, Hülya Kasaplı (Haz.), Bolu İli Yöresel Kıyafetleri ve Folklorik Yapma Bebek Üretiminde Değerlendirilmesi, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi Yay., Bolu 2011.
- Metin İpek, "Köroğlu'nu Sahiplenmek", *DİVANKAV Bülteni*, s. 15, Temmuz 2014, s. 15.
- Metin Turan (Hazırlayan), Köroğlu, Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2018, 3. Baskı.
- Mustafa Öztürk, "Aşağı Sayık Köyü", *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 24.
- Mustafa Öztürk, "Dörtdivan'da Eğitim ve Kültür", *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, Eylül 2004, s. 10.
- Mustafa Turhan, "Dörtdivan İlçesinde Tarım ve Hayvancılık", *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 9
- Muzaffer Albayrak, "Dörtdivanlı Hilmi (Halil)-II", *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Yıl:7, Cilt:4, No:80, Mart 1956, s. 1269-1270.
- Muzaffer Albayrak, Dörtdivanlı Hilmi (Halil), *Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, Yıl:7, Cilt:4, No:78, Ocak 1956, s. 1247-1248.
- Nail Tan, "Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt", *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 18-19.
- Nail Tan, "Dörtdivanlı Düldül Mevlüt", *Türk Folkloru Dergisi*, S. 4 (38), Yıl 1982, s. 3-6.
- Nazlı Rânâ Gürel, Ben Gidiyorum Bolu'ya Şairlerin Gözüyle Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu 2015.
- Necati Demir, Dede Korkut Destanı'nın Türkmenistan Boyları, Ötügen Yay., İstanbul 2020.
- Nevzat Özdemir, "Köroğlu'nu Sahiplenmek", *DİVANKAV Bülteni*, S. 10, Haziran 2007, s. 18.
- Nihal Doğan (Editör), Bolu ve Mutfak Kültürü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu 2017.
- Osman Mitrilyöz, Gerede, Ankara 1970.
- Özkan Üner, "Bolu Dörtdivan'ın Yırtıcıları", *Atlas Dergisi* (266), 2015, s. 98-108.
- Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayınları, İstanbul, 1984.
- Ramazan Sarıçiçek, Menâkıb-ı Kemâl Ümmi ve Bolu, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 17, İstanbul 2016.
- Ramazan Yaman, "Dörtdivan Sevdası", *Divankav Bülteni*, Kasım 2012, S. 14, s.32.
- Recep Dalkıran, "Dörtdivan'da Yayla Turizmi", *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, Eylül 2004, s. 24.
- Recep Şengün, "Dörtdivan'ı Harekete Geçirelim", *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 9.
- Recep Şengün, "Köroğlu", *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 10-11.
- Recep Şengün, "Köroğlu", *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 14-15.
- Servet Yüksel, "Bizim Yaylalar", *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 2, Haziran 1997, s. 31.
- Servet Yüksel, "Gurbet Mektubu", *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 12.
- Servet Yüksel, "Gurbet", *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s.
- Servet Yüksel, "Köroğlu" (Şiir), *DİVANKAV Bülteni*, S. 12, Aralık 2009, s. 25.
- Servet Yüksel, "Köroğlu", *DİVANDER Bülteni*, Y. 1, S. 1, Kasım 1996, s. 10.
- Servet Yüksel, "Memleketim Düşer Yadıma" (Şiir), *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 19.
- Servet Yüksel, "Nerede O Eski Bayramlar", *DİVANKAV Bülteni*, S. 12, Aralık 2009, s. 25.
- Servet Yüksel, "Yayla Zamanı" (Şiir), *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 15.
- Servet Yüksel, Aynalardan Bakan Sen Misin -Şiirler-, Ankara 1997. (Kitapta Dörtdivan'la ilgili muhtelif şiirler vardır.)

- Servet Yüksel, Gel Ey Aşk –Şiirler-, Şiir Dünyası Kitapları, 2008. (Kitapta Dörtdivan'la ilgili muhtelif şiirler vardır.)
- Servet Yüksel, Gül Olsun -Şiirler-, Yüzakı Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017.
- Turgay Yazar, Azize Aktaş Yasa, Pınar Doğan, “Dörtdivan Geleneksel Konut Mimarlığı Üzerine Bazı Gözlemler”, 21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri (17-18 Ekim 2009 Bolu, Dörtdivan/Türkiye), Editörler: A. Yaman-A Aktaş Yasa-E. Öztürk-B. Kaya Yiğit, AİBÜ BAMER Yayınları, Bolu 2011, s. 690-728.
- Tülay Er, “Dörtdivan Kasabası'nda Sosyal ve Kültürel Değişme”, Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu, Bolu 1998, s. 80-89.
- Tülay Uğuzman Er, “Dörtdivan Kasaba Ailesinde Meydana Gelen Sosyal ve Kültürel Değişmeler”, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2000, 1 (1), s. 10-30.
- Tülay Uğuzman Er, “Dörtdivan'da Bir Hikâye Kahramanı Yaşadı Süslü Kemal”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 5, Haziran 2002, s. 9.
- Tülay Uğuzman Er, “Dörtdivan'da Modernleşme ve Aile Kimliği”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 11, Ağustos 2008, s. 18-19.
- Tülay Uğuzman Er, “Dörtdivan'da Panayır”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 21.
- Tülay Uğuzman Er, “Dörtdivan'da Yaylacılık”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 7, Eylül 2004, s. 25.
- Tülay Uğuzman Er, Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması, Ankara 2000.
- Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.
- Veysel Tiryaki, “İlçemin İnsanlarına Dair...” *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 7.
- Yahya Araz, “1840'ların Ortalarında Gerede: Anadolu Kazasında Kuraklık, Kıtık, Göç ve Hayatta Kalmak Üzerine”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 150, Aralık 2019, s. 94-127.
- Yasin Şen, “Aladağlar'da Ümmî Kemâl”, *Kültür Çağlayanı Eğitim, Kültür, Sanat, Edebiyat ve Halkbilimi Dergisi*, Eylül-Ekim 2020, S. 64, s. 45.
- Yasin Şen, “Bir Dörtdivan Akşamı”, *Kültür Çağlayanı Eğitim, Kültür, Sanat, Edebiyat ve Halkbilimi Dergisi*, Mayıs-Haziran 2020, S. 63, s. 44.
- Yasin Şen, “Hacılar Köyü Ferfene Gecesi”, *GERKAV-Gerede Bülteni*, Y. 25, S. 25, Mayıs 2020, s. 64-67.
- Yasin Şen, “Himmet Dede ve Türbesi”, *Kültür Çağlayanı Eğitim, Kültür, Sanat, Edebiyat ve Halkbilimi Dergisi*, Kasım-Aralık 2020, S. 65, s. 40-44.
- Yasin Şen, “Ümmî Kemâl Biyografisine ve Menkıbelerine Katkılar”, *Kültür Evreni Dergisi*, Yıl 2020, s. 39, s. 131-149.
- Yasin Şen, “Ümmî Kemâl'in Ablası Şiğir Şehribân”, *Üslup Edebiyat Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2020, S. 70, s. 50-51.
- Yasin Şen, Akan Sular Ömrün Olsun -Gerede'den Halk Kültürü Derlemeleri-, Ankara 2019.
- Yener Bandakçıoğlu, “Dörtdivan'ın Akıllı Kaynanaları”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 10.
- Yunus Baki Koçak, “Gerede ve İlk Nüfus Sayımları Üzerine”, *GERKAV-Gerede Bülteni*, S. 25, Mayıs 2020, s. 88-91.
- Yunus Baki Koçak, Gerede'de Dinlediğim İbret Verici Hikâyeler, Ankara 2012.
- Zekeriya Uludağ, “Divan'dan Demokrasiye Sivil Toplum Teşkilatları”, *DİVANKAV Bülteni*, S. 6, Haziran 2003, s. 12-13.
- Zeki Gürel, “İsmail Hakkı Akyoloğlu'yla Röportaj”, Bolu Kültür ve Sanat Divanı Diyorlar Ki, Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara 2013.
- Zekiye Tütüncüoğlu Aydın, Geçmişten Günümüze Bolu Halk Kültürü, Bolu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Bolu 2017.

Akademik Tezler

- Cansu Özcan, Dörtdivan-Gerede (Bolu) Arasındaki Şah Kartalın (Aquila Heliaca, Savigny, 1809) Üreme Başarısı, Habitat ve Av Tercihi Üzerine Araştırmalar, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, 118 sayfa.
- Fatma Altuntaş, Bolu Dörtdivan İlçesi'nde Aile Planlaması Hizmetlerinin Değerlendirilmesi, Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Düzce 2010, 80 sayfa.
- Muammer Berik, Bolu İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrısçık ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, 273 sayfa.
- Teoman Kantarcı, Bolu Gerede, Dörtdivan Cıvandağ Yöresinin Jeolojisi ve Neotektonik Özellikleri, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996, 50 sayfa.
- Vildan Topalfakioğlu, Bolu İli Dörtdivan İlçesinde Taşımali ve Normal Eğitim Alan Adölesanların Antropometrik Ölçümleri İle Beslenme Durumlarının Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Ekonomisi ve Beslenme Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, 93 sayfa.
- Yavuz Bedi, Tekkebozarmut-Tekkeümmükemal (Dörtdivan-Bolu) Yörelerinin Jeolojisi ve Petrografisi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990, 47 sayfa.
- Zuhal Kılıçaslan, 10-12 Yaş Grubu Çocuklarda Dinî ve Ahlakî Kavramların Algılanma Biçimleri: Bolu-Dörtdivan Merkez Şehit Orhan Yalçın İlköğretim Okulu Örneği, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013, s. 175 sayfa.

Çevrimiçi Kaynaklar

- <http://www.dortdivan.gov.tr/>
<http://www.dortdivan.bel.tr/>
<http://www.dortdivandunyasi.com>

Kaynak Kişiler

- Ahmet Ersoy, d. 1954, Emekli-DİVANKAV Başkanı, Dörtdivan-Dülger Köyü. Ankara'da ikamet ediyor.
- Ali Bilgi, yaş: 66, Emekli. İlkokul mezunu. Kadılar Mahallesi'nde ikâmet ediyor.
- Arif Çetinkaya, Yaş: 57, d. 1963. Tahsil: İlkokul Mezunu Orman İşletme İşçisi, Yalacık Köyü.
- Ayşe Çetinkaya, Meslek: Ev Hanımı, Yalacık Köyü.
- Ayşe Hızlıoğlu, Doğum: 1944, Adakınık Mahallesi'nde ikamet ediyor. 1981 senesinde okuma seferberliğinde okuma yazma diploması almıştır.
- Dursun Kurukahveci, d. 1973, Dörtdivan-Sorkun Köyü, Çiftçi.
- Düriye Özcan, d. 1929, 91 yaşında. Dörtdivan-Yalacık Köyü. Tahsil: İlkokul üçüncü sınıfa kadar.
- Ethem Canalp, d. 1949, Aşağı Düğeri Köyü'nden. Emekli.
- Ethem Sayılır, d. 1950, Dörtdivan/Kadılar Mahallesi'nde ikamet etmekte. Emekli imam.
- Fahri Kayaalp, yaş: 47, d. 1973, tahsil: Lise mezunu. Deveciler Mahallesi. Bolu'da ikamet ediyor.
- Fatıma Özer, Dörtdivan Kadılar Mahallesinde ikamet etmektedir. Evhanımı. (Tahsili yok)
- Hamide Ateş, d. 1944, yaş: 76, Yukarısayık Köyü'nde ikamet ediyor.
- Hasan Vural, Yaş: 58, D. 1962, Emekli Memur, Doğancılar Köyü'nde ikamet ediyor.
- Hüseyin Adem, d. 1924, Kadılar Mah., Çifçilik ve hayvancılıkla meşgul olmuş.
- Kemal Köse, d. 1948, Dörtdivan merkezde ikamet etmekte. Çiftçilik ve hayvancılıkla iştigal ediyor.
- Mahmut Özçay, Doğum: 1936 (Trabzon-Çaykara), Terzi, antikacı. İstanbul ve Gerede'de ikamet ediyor.
- Mitat Özgüven, Yaş: 57, Meslek: Kalıpcılık. İlkokul mezunu, Doğancılar.
- Mustafa Doğan, d. 1974, Dörtdivan-Kadılar Mah. İkamet ediyor. Meslek hizmetli. Tahsil: İlkokul mezunu.

Mustafa Öztürk, Dörtdivan/Aşağısayık Köyü'nde ikamet etmekte. Emekli sınıf öğretmeni ve Aşağısayık Köyü muhtarı.

Pakize Ertuğ, İlkokul mezunu, ev hanımı. Kurucaköy'de ikamet ediyor. Altmış yaş civarı.

Rafet Konuk, d. 1984, Aydıncık Köyü'nden. Dörtdivan merkezde ikamet ediyor. Tahsil: İlkokul mezunu.

Seher Cobuloğlu, d. ?, Dörtdivan-Bucakkınık Köyü'nden, Ev hanımı.

Seher Fidan, d. 1943, Dörtdivan-Kurucaköy. Tahsili yok.

Sema Gücükoğlu, Yaş: 50, Dörtdivan-Yukarısayık Tahsil: İlkokul mezunu.